

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної
науково-практичної конференції

(26 квітня 2024 р.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
Кафедра кримінального процесу

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра юстиції

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ЮРИСТІВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

(26 квітня 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

УДК 349.42
А43

Відповідальна редакторка *Л. М. Москвич*

Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-
А43 практ. конф. (26 квіт. 2024 р.) / [відп. ред. Л. М. Москвич] ; Нац.
юррид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. кримін. процесу ; Навч.-
наук. ін-т права Київ. Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, Каф. юстиції ;
Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.», Каф. організації судових, право-
охоронних органів та адвокатури ; Нім.-Укр. об-ня юристів. – Хар-
ків : Право, 2024. – 446 с.

ISBN 978-617-8411-92-3

Збірник містить матеріали конференції, у якій взяли участь відомі
вітчизняні та зарубіжні науковці та практики. Організаторами заходу ви-
ступили кафедра кримінального процесу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого та Німецько-Українське об'єднання
юристів. В основу видання покладено доповіді, виголошені учасниками
конференції, які торкаються різноманітних аспектів судового права.

УДК 349.42

Матеріали викладено в авторській редакції.
Відповідальність за їхню якість, достовірність,
відсутність текстових запозичень, несуть автори.

Відеозапис конференції за посиланням:

ISBN 978-617-8411-92-3

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2024

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бакаєнова Н. М.,

*завідувач кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»,*

*доктор юридичних наук, професор,
адвокат, секретар дисциплінарної
палати*

*Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
Одеської області,
заслужений юрист України*

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Розвиток судової влади у різних формулюваннях визначався як пріоритетний напрямок реформ в Україні з моменту проголошення її незалежності. На сучасному етапі питання розвитку судової влади є не менш актуальними, виходячи з зобов'язань, які взяті на себе Україною у світлі європейської інтеграції, і чисельних проблем функціонування судової влади: від формування суддівського корпусу до здійснення судами правосуддя.

У філософському розумінні розвитком є «закономірні якісні зміни матеріальних та ідеальних об'єктів, що характеризуються як незворотні і спрямовані» [1, с. 492]. Слід визнати, що і у теорії судової влади без визначення поняття «розвиток судової влади» неможливо сформулювати науково обґрунтовані висновки, як саме виникає новий стан судової влади, яким чином відбувається зміна її характеристик, елементів, зв'язків, і т.і.

На наш погляд, *розвиток судової влади – це закономірні, незворотні і спрямовані зміни, які призводять до її якісно нового стану.*

Вдумливий реформатор, на якого покладається завдання змінити існуючий порядок (або усунути безпорядок і недоліки), змушений відштовхуватись від факторів, які обумовлюють розвиток певного явища або процесу, та умов, в яких буде здійснюватись реалізація задуманих змін.

«Фактор» (від лат. *factor* – «робить», «що виробляє») означає рушійну силу, імпульси розвитку явищ, процесів, суб'єктів [2, с. 559]. *Фактори розвитку* можна вважати тими чинниками, що обумовлюють рух вперед та напрямок, вектор такого руху.

Щодо *умов розвитку*, то самі по собі вони не породжують необхідних змін, але сприяють або, навпаки, ускладнюють дію факторів. Умови складають те середовище, в якій виникають, діють та припиняють своє існування фактори.

Умови, в яких відбувається спричинений факторами розвиток, можуть розглядатись як позитивні, якщо сприяють розвитку судової влади, є гармонійними для її подальшого удосконалення. У свою чергу, негативні умови – це такі, що створюють перепони у розвитку, уповільнюють або взагалі унеможливають очікувані результати реформ.

Звертає на себе увагу на той факт, що у документах, які затверджувались у різні роки та стосувались розвитку судової влади в Україні [2 3; 4; 5; 6], як правило, визначались мета, завдання, причини, проблеми, засоби, очікувані результати розвитку, проте зі змісту цих документів не вбачається окреслення факторів, які були рушійною силою реформ, та умови, в яких здійснювались ці реформи. Виключно у Концепції судово-правової реформи 1992 р. [6] Розділ I мав назву: «*Умови і фактори, що впливають на необхідність проведення судово-правової реформи*», що відрізняє цей документ від всіх інших.

Досліджуючи фактори, які призводять до розвитку судової влади на теперішній час, слід зазначити, що такі фактори виникають на різних рівнях і є різними за силою свого впливу. Так, імпульси для свого розвитку судова влада отримує на рівнях мега- (*megos* (грец.) – великий, громіздкий), макро- (*macros* (грец.) – довгий, великий), мезо- (*mesos* (грец.) – середній, проміжний) і мікросереді (*micros* (грец.) – малий).

Факторами розвитку судової влади з мегасереді є глобалізація, інновації, новітні засоби комунікації, інформаційні технології, цифровізація. Яскравим прикладом того, як розвиток технологій призводить до розвитку судової влади, є запровадження в Україні у межах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи «Електронного кабінету», «Електронного суду», відеоконференцзв'язку.

На рівні макросередовища факторами розвитку судової влади є, наприклад, національні правові традиції, правова культура, політичний курс, економічний стан у державі. Сьогодні такими важливими факторами в Україні є євроінтеграція, війна, фінансові можливості держави, і т.і.

Фактори впливу мезосреди на стан розвитку судової влади, пов'язані з особливостями певних адміністративно-територіальних одиниць, яким притаманна специфічна регіональна субкультура, діяльність місцевих ЗМІ, активність регіональних формальних і неформальних об'єднань.

Фактори мікросреди, під якою розуміється колектив суду, колегія суддів, у складі якої суддя здійснює правосуддя, також повинні враховуватись при дослідженні імпульсів розвитку судової влади.

Визначаючи фактори з точки зору їх впливу на розвиток судової влади, слід зазначити, що іноді окремі фактори мають більше значення, ніж інші, проте вони так само можуть і втрачати силу свого впливу, замінюючись більш актуальними. У цілому ж розвиток судової влади відбувається під впливом сукупності факторів, що потребує комплексного аналізу кожного з них окремо та водночас оцінки їх спільної дії на виникнення якісно нового стану судової влади.

Використана література:

1. Кизима В. Розвиток. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

2. Надольний М. Рушійні сили історії. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

3. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10 травня 2006 р. №361/2006. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>.

4. Стратегія розвитку судової системи на 2015–2020 роки: затверджено рішенням Ради суддів України 11 грудня 2014 р. №71. *Офіційний сайт Ради суддів України*. URL: [https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/strategij\(3\).pdf](https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/strategij(3).pdf).

5. Про Стратегію реформування судостою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України 20 травня 2015 р. №276/2015. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.

6. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. №231/2021. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

7. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. №2296-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №30, ст.426*.

Баулін Ю. В.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВИЛА ОБРАННЯ СУДОМ ВИДУ ТА РОЗМІРУ ПОКАРАННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КК УКРАЇНИ

1. Для розуміння того, які правила для суду закріплює проєкт нового КК при обранні виду та розміру покарання, потрібні попередні пояснення щодо структури проєкту КК та побудови статей Особливої частини. Це зроблено на прикладі злочинів проти життя людини.

2. Структура проєкту КК така: КК поділяється на книги, книги – на розділи, а розділи на статті. Загальна частина має 3 книги, а Особлива частина – 8 книг. Так, книга 4 має назву «Кримінальні правопорушення проти людини», Розділ 4.1 «Злочини проти життя людини», а стаття 4.1.5 у цьому Розділі – «Вбивство». Звідси і нумерація статей: перша цифра – це номер книги, друга – номер розділу у книзі і третя – номер статті у розділі. Статті Особливої частини проєкту КК передбачають склади закінчених кримінальних правопорушень, вчинених однією особою. Особливості складів незакінчених злочинів та кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, визначаються розділами 2.6 і 2.7 проєкту КК.

3. Усі злочини поділяються на 9 ступенів тяжкості. Згідно із статтею 2.5.9 ступінь тяжкості злочину, визначений у статті Особливої частини цього Кодексу без урахування ознак складу злочину, що змінюють ступінь його тяжкості, є **базовим ступенем** тяжкості злочину. **Умисні злочини** мають дев'ять ступенів тяжкості, з яких **1, 3, 5, 7 і 9 є базовими ступенями тяжкості**, а **необережні злочини** – п'ять ступенів тяжкості, з яких **3 та 5 є базовими ступенями тяжкості**.

Видам спричиненої шкоди відповідають такі базові ступені тяжкості **умисних злочинів**: 1) істотна шкода – 1 ступінь тяжкості; 2) значна шкода – 3 ступінь тяжкості; 3) тяжка шкода – 5 ступінь тяжкості; 4) особливо тяжка шкода – 7 ступінь тяжкості; 5) винятково тяжка шкода – 9 ступінь тяжкості.

4. На початку Розділу 4.1 «Злочини проти життя людини» містяться 4 статті: дві з них передбачають ознаки, що знижують тяжкість злочинів проти життя людини на три і два ступеня, а наступні дві статті – ознаки, що підвищують тяжкість таких злочинів на два і один ступіть. Після цього розміщена стаття 4.1.5 «Вбивство», яка передбачає основний склад умисного вбивства:

Особа, яка спричинила смерть іншій людині, –
вчинила злочин 7 ступеня тяжкості.

Умисне вбивство віднесено до злочину 7 ступеня тяжкості, оскільки такий злочин спричиняє **особливо тяжку шкоду**, видом якої згідно із статтею 2.5.6 є, зокрема, **смерть людини...**

5. Проект КК передбачає уніфіковані санкції за злочини та за кримінальні проступки. Так, згідно із статтею 3.2.5. «Санкції за злочини»:

1. За злочин залежно від ступеня його тяжкості встановлюються такі **основні покарання**:

1) злочин 1 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років;

2) злочин 2 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 500 до 1000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 2 до 3 років;

3) злочин 3 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років;

4) злочин 4 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 4 до 6 років;

5) злочин 5 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 6 до 8 років;

6) злочин 6 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 8 до 10 років;

7) злочин 7 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 10 до 15 років;

8) злочин 8 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 15 до 20 років або довічне ув'язнення;

9) злочин 9 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 20 до 30 років або довічне ув'язнення.

2. За умисний злочин, вчинений з корисливого мотиву, або пов'язаний з корупцією, або яким спричинено значну чи тяжку майнову шкоду, **штраф як додаткове покарання** встановлюється у розмірі

1) за злочин 1 ступеня тяжкості – від 50 до 200 розрахункових одиниць;

2) за злочин 2 ступеня тяжкості – від 200 до 300 розрахункових одиниць;

3) за злочин 3 ступеня тяжкості – від 300 до 400 розрахункових одиниць;

- 4) за злочин 4 ступеня тяжкості – від 400 до 500 розрахункових одиниць;
- 5) за злочин 5 ступеня тяжкості – від 500 до 750 розрахункових одиниць;
- 6) за злочин 6 ступеня тяжкості – від 750 до 1000 розрахункових одиниць;
- 7) за злочин 7 ступеня тяжкості – від 1000 до 1500 розрахункових одиниць;
- 8) за злочин 8 ступеня тяжкості – від 1500 до 2000 розрахункових одиниць;
- 9) за злочин 9 ступеня тяжкості – від 2000 до 2500 розрахункових одиниць.

3. За корупційний злочин штраф як додаткове покарання встановлюється у трикратному розмірі вартості предмету хабаря чи неправомірної вигоди або розміру спричиненої майнової шкоди.

Розмір розрахункової одиниці встановлений у статті 1.4.2 : У цьому Кодексі розрахункова одиниця, яка застосовується для визначення розмірів предмета або засобу кримінального правопорушення, а також спричиненої ним майнової шкоди і розміру штрафу та грошового стягнення, **дорівнює 1/30 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року** Законом про Державний бюджет України. Розмір розміру штрафу та грошового стягнення виражається в повних гривнях.

6. Відповідно до статті 3.2.10. «Санкція за проступок» встановлюється варіативна санкція за будь-який кримінальний проступок – за проступок встановлюються **основні покарання** у виді безоплатних робіт на строк від 1 до 3 місяців або грошового стягнення у розмірі від 50 до 100 розрахункових одиниць, або обмеження свободи пересування на строк від 15 днів до 3 місяців, або арешту на строк від 15 днів до 3 місяців.

У випадках, передбачених частиною 4 статті 3.2.7, до основного покарання у виді безоплатних робіт, обмеження свободи пересування або арешту може бути призначене **додаткове покарання у виді грошового стягнення.**

В свою чергу, ч. 4 статті 3.2.7 передбачас, що грошове стягнення як додаткове покарання за проступок, вчинений з корисливого мотиву, або пов'язаний з корупцією, встановлюється у розмірі від 10 до 50 розрахункових одиниць, а за корупційний проступок – у трикратному роз-

мірі вартості предмета проступку або спричиненої проступком майнової шкоди.

7. Відповідно до загальних правил призначення покарання (стаття 3.3.1) суд призначає покарання, яке за видом та розміром є необхідним і достатнім для досягнення його мети. Більш сувора міра покарання призначається лише в разі, якщо менш сувора міра є недостатньою для досягнення цієї мети.

Згідно із ч. 2 статті 3.1.1 кінцевою метою будь-якого кримінально-правового засобу, у тому числі і покарання, є забезпечення людини, суспільства та держави від кримінальних правопорушень та інших передбачених цим Кодексом протиправних діянь.

8. Суд, далі, **призначає покарання в межах санкції**, встановленої статтями 3.2.5 або 3.2.10 за злочин відповідного ступеня тяжкості або за кримінальний проступок та з урахуванням: 1) особливостей конкретного кримінального правопорушення, 2) особи винного, 3) кількості ознак, які підвищують ступінь тяжкості злочину, 4) обставин, які пом'якшують покарання за злочин та проступок (стаття 3.3.2 цього Кодексу) або обтяжують покарання за проступок (стаття 3.3.3 цього Кодексу), 5) ризиків вчинення нового кримінального правопорушення та інших обставин, установлених органом пробації у досудовій доповіді (при призначенні покарання за злочин), 6) положень Загальної частини цього Кодексу.

9. Частина 3 статті 3.3.1 передбачає **обов'язок суду розглянути питання** про можливість невиконання призначеного ув'язнення на певний строк під умовою щодо особи, якій призначене ув'язнення на певний строк за один злочин або за сукупністю злочинів, за наявності обставин, передбачених частиною 1 статті 3.4.5 цього Кодексу.

Стаття 3.4.5. передбачає, що суд може ухвалити не виконувати призначене ув'язнення на певний строк під умовою з урахуванням: 1) відомостей про засуджену особу, 2) здійснення нею реституції чи компенсації або вжиття усіх залежних від неї заходів для їх здійснення, 3) відсутності високого ризику вчинення нею нового злочину, 4) висновків доповіді органу пробації та згоди особи на застосування до неї пробації.

10. Щодо особи, якій призначено **штраф або грошове стягнення**, суд у вирокі зазначає, що **в разі їх несплати без поважної причини**, вони **підлягають заміні** відповідно до правил, встановлених у цьому Кодексі. Так, у разі несплати особою без поважної причини штрафу, призначеного як основне чи додаткове покарання, несплачену суму

штрафу суд замінює ув'язненням на певний строк з розрахунку **один день ув'язнення за три розрахункові одиниці несплаченого штрафу**, але не більше ніж максимальний строк ув'язнення за злочин відповідного ступеня тяжкості (ч.10 статті 3.2.2).

11. Проект КК передбачає також: правила призначення покарання за незакінчений злочин (ст.3.3.4); кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті (ст.3.3.5); за сукупністю злочинів (ст.3.3.6) та сукупністю кримінальних проступків(ст.3.3.7); за сукупністю вироків за вчинені злочини(3.3.8) та сукупністю вироків за проступки (ст.3.3.9); правила зарахування строку попереднього ув'язнення(ст.3.3.10); призначення покарання за угодою про примирення або про співпрацю(ст.3.3.11).

Існує пробна комп'ютерна програма кваліфікації кримінальних правопорушень та застосування кримінально-правових засобів. Робоча група продовжує працювати над повною цифровізацією проекту КК.

Бондар І. В.,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юстиції

*ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Малярчук Л. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юстиції

*ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ЗОВОВ'ЯЗАТИ СПЛАТИТИ КОШТИ VS СТЯГНУТИ КОШТИ: ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ У КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ

Ефективність обраного позивачем на етапі пред'явлення позову способу захисту прав обумовлюється і можливістю виконання ухваленого рішення за результатом розгляду відповідних позовних вимог, зокрема у примусовому порядку. Реалізація рішення суду здійснюється відповідно до змісту резолютивної частини, що ґрунтується саме на предметі позову – матеріально-правовій вимозі позивача до відповідача, стосовно якої він просить постановити судові рішення. При цьому суд не наді-

лений повноваженнями визначати спосіб захисту порушеного права на стадії відкриття провадження та у подальшому виходити за межі позовних вимог, оскільки саме позивач має право на звернення з позовом, якому кореспондується обов'язок визначення способу захисту. А тому від якості позовної заяви, юридично правильного змісту позовних вимог, тобто зазначеного способу судового захисту, залежить як швидкий і ефективний розгляд справи [1], так і фактичне задоволення вимог у результаті виконання рішення. Відтак, запорукою відновлення прав є насамперед оптимально визначений спосіб захисту прав при зверненні до суду, від якого безпосередньо залежить потенційний комплекс виконавчих дій і заходів примусового характеру, що можуть бути застосовані виконавцем задля своєчасного і повного виконання рішення, чим визначатиметься і відповідно їх дієвість.

Саме в контексті різниці алгоритму дій виконавця при примусовому виконанні рішень немайнового і майнового характеру можна оцінити відмінність у ефективності таких способів захисту прав як зобов'язання вчинити певні дії, зокрема сплатити кошти, від вимоги про їх стягнення.

Так, у першому випадку за результатом розгляду позовних вимог такого змісту ухвалене рішення прийнято відносити до категорії немайнових – рішення, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення [2], що виконується у порядку, передбаченому ст. 63 Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) [3].

У свою чергу процедура примусового виконання таких рішень зводиться до встановлення для боржника в постанові про відкриття виконавчого провадження 10-ти денного строку для вжиття ним особисто відповідних приписів суду, зі впливом якого, у разі невиконання без поважних причин рішення, виконавець виносить постанову про накладення на нього штрафу, в якій також зазначаються повторна вимога виконати рішення протягом 10 робочих днів та попередження про кримінальну відповідальність, після чого знову здійснюється аналогічна перевірка. Потому, у разі невиконання боржником рішення, яке не може бути виконано без участі боржника, виконавець надсилає до органу досудового розслідування повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення та виносить постанову про закінчення виконавчого провадження. По суті при здійсненні відповідних виконавчих дій у межах даного виконавчого провадження у виконавця відсутня можливість застосування дієвих засобів стимулу (штрафи незначного розміру,

а кримінальні справи так і не направляються до суду) чи заходів примусового характеру, зокрема безвідносно до боржника (наприклад, арешт майна, обмеження у праві виїзду за межі України тощо). Тому виконання рішень з подібним формулюванням повністю залежить від добросовісності боржника і, як наслідок, у разі ігнорування виконання рішення з його боку, виконавець вимушений закінчувати виконавче провадження без забезпечення задоволення вимог стягувача, за винятком випадків, коли таке рішення може бути виконане без участі боржника згідно положень ст. 63 Закону, проблематика застосування яких буде розглянута далі після наведення порівняльної характеристики виконання майнових рішень про стягнення коштів.

Так, виконання рішень майнового характеру передбачає звернення стягнення на майно боржника по регламентованій процедурі Розділу VII Закону і яка полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації (ч. 1 ст. 48). Більше того, згідно ч. 8 ст. 48 Закону у 10-денний строк з дня відкриття виконавчого провадження виконавець проводить перевірку майнового стану боржника з метою виявлення і відповідно арешту майна або ж у разі якщо в заяві стягувача зазначено конкретне майно боржника, виконавець негайно після відкриття виконавчого провадження перевіряє в електронних державних базах даних та реєстрах наявність права власності або іншого майнового права боржника на таке майно та накладає на нього арешт (п. 2 ч. 7 ст. 26 Закону). Тобто, при виконанні рішення про стягнення коштів виконавець після відкриття виконавчого провадження одразу починає їх виявлення шляхом взаємодії з банками з метою арешту та подальшого списання наявних на рахунку безготівкових коштів боржника чи вилучення готівки за місцем проживання (перебування) фізичної особи чи місцезнаходженням юридичної особи. До того ж, боржник зобов'язаний за рішеннями майнового характеру подати виконавцю протягом 5 робочих днів з дня відкриття виконавчого провадження декларацію про доходи та майно, що має спростити отримання інформації про його майновий стан. Та все ж для виконання рішень цієї категорії комунікувати безпосередньо з боржником потреби немає, як і очікувати активних дій з його боку, направлених на самостійне (добровільне) виконання, на що законодавцем сьогодні не відводиться спеціальний строк після відкриття виконавчого провадження, тому рішення підлягає виконанню одразу за рахунок його коштів або іншого майна у випадку їх відсутності з урахуванням правил черговості стягнення майна. Фак-

тично такий спосіб виконання дозволяє оперативно задовольнити вимоги стягувача у разі наявності коштів (майна), незалежно від місця перебування боржника і проявів ухилення ним від виконання рішення.

Також при виконанні рішень майнового характеру у виконавця є досить дієві засоби впливу на боржника, щоб стимулювати останнього до виконання рішення або сприяти цьому. Окрім того, що він може так само накладати штрафи на боржника, наприклад за теж ігнорування вимоги щодо необхідності подання декларації про доходи та майно, виконавець може звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника – фізичної особи чи керівника боржника – юридичної особи за межі України, що в окремих випадках допомагає досягненню позитивного результату у ході виконання рішення.

Поміж тим, суттєвим плюсом даного виконавчого провадження є застосування ще одного стримуючого механізму для відчуження майна, зокрема, яке не знаходиться під арештом, а саме внесення відомостей про боржника до Єдиного реєстру боржників одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження (крім відомостей щодо боржників, якими є державні органи, органи місцевого самоврядування, а також боржників, які не мають заборгованості за виконавчим документом про стягнення періодичних платежів більше трьох місяців). Натомість, відомості про боржників за рішенням немайнового характеру у цей реєстр теж не потрапляють, і така опція відсутня навіть якщо виконавець переходить за п. 2 ч. 3 ст. 63 Закону до вжиття заходів примусового виконання рішення, коли рішення може бути виконано без участі боржника. Тобто, це означає, що після вчинення всіх виконавчих дій і застосування важелів впливу на боржника, передбачених процедурою для виконання рішення немайнового характеру, фактично відбувається перехід до виконання рішення шляхом звернення стягнення на майно. Однак, при цьому боржник не може бути обмежений у праві розпорядження своїм майном через Єдиний реєстр боржників, що ставить під загрозу можливість виконання рішення за рахунок такого, зокрема після спливу відведеного строку для виконання в межах провадження щодо виконання немайнового рішення. Такі ризики існують ще й з огляду на те, що при виконанні рішень немайнових категорій виконавець теж не має повноважень накладати арешт на майно боржника, навіть, якщо в перспективі він планує виконувати рішення без участі боржника за рахунок його активів. Вжити відповідні заходи забезпечення виконання рішення він може лише після завершення вчинення циклу виконавчих дій, що складають зміст виконавчого про-

вадження по виконанню рішень немайнового характеру, коли відбувається зміна процедури, що вже спрямовується на виконання рішення як майнового і як раз зводиться до арешту майна (коштів) та його вилучення (списання). Проте знову-таки з урахуванням того, що протягом як мінімум 20 днів у боржника були «розв'язані руки» щодо розпорядження майном, можливість подальшого його виявлення і арешту сумнівна.

Отже, перевага у формулюванні позовних вимог шляхом стягнення коштів замість зобов'язання їх сплатити очевидна, і обґрунтування звернення до останнього зменшенням розміру судового збору себе не виправдовує у цьому випадку. Позивачеві без відповідного розуміння порядку примусового виконання таких рішень може видаватися, що при виборі будь-якого з цих способів захисту прав має бути забезпечений однаковий результат для нього – отримання присудженої судом суми коштів. Однак, окреслена вище різниця у процедурі примусового виконання ухвалених за результатом відповідних позовних вимог рішень, дає чітке розуміння у тому, який же спосіб захисту у цьому аспекті є більш ефективним і зможе швидше забезпечити задоволення вимог, і навпаки – які є ризики залишитися без виконання взагалі навіть у випадку отримання рішення на свою користь.

При цьому розраховувати у крайньому разі на перехід від виконання рішення в межах однієї процедури до іншої теж безперспективно з огляду на описані вище недоліки і переваги кожної, зокрема в контексті проблематики гарантування схоронності майна боржника та забезпечення виконання рішення за його рахунок. Крім того, підхід законодавця щодо можливості практичного застосування положення про виконання рішення без участі боржника є оціночною, а тому спірною. Відповідно відповідальність за її використання має взяти на себе виконавець, при цьому будучи готовим до оскарження таких його дій з боку боржника, тобто до подолання крім всіх вищеперахованих перешкод виконання у такий складний спосіб рішення ще і такі. Незважаючи, на весь суб'єктивізм вирішення цього питання, має місце позитивна судова практика на користь виконавця і стягувача – визнання правомірності стягнення з боржника грошових коштів при виконанні рішення, яке зобов'язувало боржника їх повернути [2]. Однак, при всьому цьому, ця ситуація з можливістю переходу до виконання рішення без участі боржника має бути врегульована шляхом наведення чітких критеріїв для віднесення тих чи інших рішень до цього переліку. А потенційним стягувачам у свою чергу варто бути пильними ще на етапі звернення до суду за захистом

своїх прав, щоб у подальшому не доводилося долати наведені вище нюанси примусового виконання рішення для безперешкодного і оперативного отримання задоволення своїх вимог.

Використана література:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.02.2024 р., судова справа № 990/150/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117241509> (дата звернення: 03.04.2024).

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.12.2020 року, судова справа № 442/2633/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93879587> (дата звернення: 03.04.2024).

3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

Бондарєва М. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Мельник І. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Рабовська С. Я.,

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

З моменту становлення самостійної Української держави спостерігаються чисельні спроби модернізації й удосконалення процесуального законодавства, а також законодавства, що ним врегульовано принципи,

завдання діяльності та організаційно-правову структуру адвокатури. Такі спроби мають на меті запровадження й удосконалення в Україні системи справедливого та ефективного правосуддя, забезпечення реалізації права доступу до суду, у тому числі – за рахунок звернення до міжнародних стандартів. Але в обов'язковій прив'язці до власне українського досвіду й сучасного стану справ. Наслідком такого реформування є поява нових форм, конструкцій та процесуальних інститутів, наприклад, інституту врегулювання спорів за участю судді. Разом із тим, на сторони судового процесу і адвокатів як їхніх представників покладається не тільки обов'язок опановувати нові інструменти захисту права, але й на власному досвіді випробовувати недосконалості нового законодавства. І, на жаль, постійні кардинальні зміни в судовій практиці, які не завжди мають належні підстави й досконалу правову аргументацію. А всі ці аспекти разом руйнують на практиці принцип правової визначеності – один з підпринципів принципу верховенства права, який, відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України, визнається і діє в Україні.

Продемонструємо зазначене. Відповідно до ч. 1 ст. 58 ЦПК України [1] учасники справи можуть «брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника». Наявність сполучника «або» поряд із сполучником «та» вказує на можливість сторони у справі не брати участі у судовому процесі, обмежившись тільки участю представника, яким може бути адвокат (ч. 1 ст. 60 ЦПК України), і який наділений правами та обов'язками особи, яку від представляє («здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права і обов'язки» – ч. 1 ст. 64 ЦПК України). Системно аналізуючи наведені правові норми, можна дійти таких висновків: 1) законодавець розділяє статус сторони у справі та адвоката як представника, оскільки першого вважає учасником справи, а другого – учасником судового процесу; 2) законодавець наділяє адвоката статусом представника, дозволяючи йому, за бажанням клієнта, самостійно представляти його права й законні інтереси при розгляді й вирішенні судових справ. Конструкція зрозуміла. Але є і специфіка. Візьмемо до прикладу новелу Цивільного процесуального кодексу – інститут врегулювання спору за участі судді. Попри суперечки щодо правової природи цього інституту і внесення унормування саме до ЦПК України [2], нововведення видається корисним, з іще не розкритим, але потужним потенціалом. Разом із тим, унормування цього інституту в кореляції з наведеним вище видається дещо неузгодженим. Так, відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦПК України врегулювання спору за участі судді здійснюється у формі нарад: спільні наради проводять-

ся за участю судді, сторін та їх представників. Натомість закриті – за ініціативою судді «з кожною із сторін окремо». Таке положення ЦПК України не корелюється з іншим положенням – правом сторони передати ведення справи своєму представникові, не беручи в ній особистої участі. Застосовуючи буквально тлумачення норми ч. 1 ст. 203 ЦПК України, можна стверджувати, що право сторони брати участь в розгляді справи при врегулюванні спору за участю судді особисто або через представника залежить від ініціативи судді, оскільки ініціатива скликати закриті наради належить саме судді і він вправі закликати сторону особисто брати участь у судовому процесі, оскільки норма ч. 1 ст. 203 ЦПК України визначає суб'єктний склад таких нарад – сторони, і без вказання на можливу участь представників сторін. Але це не так і на практиці буквально не застосовується.

Разом із тим, недосконалість у процесі нормотворення (або недбалість законодавця) породжує інше питання практичного спрямування. Як уже зазначалось, представник наділяється всім комплексом прав і обов'язків особи, яку він представляє. І таке представництво він може здійснювати самостійно, без участі особи, інтереси якої він представляє. Але, володіючи всім комплексом прав особи, що її представляє, адвокат не здатен поміняти свій статус учасника судового процесу на статус учасника справи. Тому, на підставі прямої вказівки ч. 1 ст. 203 ЦПК України, не може брати участь у закритих нарадах при врегулюванні спору за участі судді. Якщо буквально тлумачити норму процесуального закону.

Складно сказати, в цьому прослідковується логіка законодавця забезпечити конфіденційність спілкування сторін із суддею або неточність. Разом із тим, маючи право брати участь у закритих нарадах відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦПК України, сторона буквально і формально не може передати його своєму представникові – через вказання суб'єктного складу таких нарад. При цьому можна апелювати до права сторони користуватись правничою допомогою (ст. 15 ЦПК України) й неможливості позбавити особу цього права в принципі, в контексті волі сторони особисто не брати участі в процесі розгляду її справи. За відсутності вказівки в нормі ч. 1 ст. 58 ЦПК України на випадки, встановлені законом, коли можливо лише самопредставництво. Навпаки, ч. 2 ст. 58 ЦПК України визначає, що «особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника» [1]. І, як контраргумент – на системний аналіз суб'єктного складу відкритих і закритих нарад в процесі врегулювання спору за участі судді (ч. 1 ст. 203 ЦПК України). Але це все буде тлумаченням, причому – довільним.

Вартує уваги також те, що відповідно до ч. 4 ст. 62 ЦПК України [1] повноваження адвоката в цивільному процесі підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [3]. Шаблонний текст довіреності формується за рахунок, у тому числі, перелічення повноважень представника-адвоката в суді, і на повноваженнях представництва інтересів клієнта при реалізації процедури врегулювання спору за участі судді можна зробити акцент окремо. Окрім того, текст довіреності підписується клієнтом. Якщо ж мова йде про ордер на представництво інтересів в суді, то згідно з Положенням про адвокатський ордер (п. 12.8) [4] обов'язковим реквізитом ордеру є зазначення обмежень повноважень адвоката як представника, якщо такі обмеження передбачені угодою про надання правничої допомоги. В нашому випадку обмеження виснується з буквального тлумачення закону. При цьому адвокат як особа, яка самостійно генерує ордер, несе відповідальність за достовірність викладених у ньому даних.[4]

Але не тільки лакуни й неузгодженість правових норм перешкоджають адвокатам належним чином й ефективно здійснювати свої професійні обов'язки, маючи на увазі, що їх кінцевою метою є надання правничої допомоги особам, які її потребують. Відповідно до правил адвокатської етики (ст.ст. 13, 18) адвокату забороняється гарантувати клієнту результат судового процесу (зі зрозумілих причин), а тільки інформувати клієнта про правові перспективи вирішення його справи – з огляду на вимоги закону, правозастосовчу практику й фактичні обставини справи. І такий обов'язок адвоката, як вбачається, залежить від цілої низки факторів: компетентності самого адвоката, добросовісності клієнта у неприховуваності інформації, а також і від сталості судової практики. А щодо останнього – є свої нюанси і специфіка.[5]

За результатами аналізу невеликого зрізу практичних аспектів участі адвоката у цивільному судочинстві можна зробити висновок, що адвокат функціонує в парадигмі двох видів зв'язків: «адвокат-клієнт» і «адвокат-суд». В парадигмі «адвокат-клієнт» адвокат представляє інтереси клієнта – особи, яка потребує правничої допомоги. І несе перед ним моральну, а, можливо, і матеріальну відповідальність за наслідки своєї праці. В цьому аспекті важливим є розуміння, що незадовільна робота адвоката як представника, зумовлена незалежними від нього обставинами, з-поміж іншого формує довіру або недовіру населення до судової гілки влади. Важливо зрозуміти, що на таку недовіру, яку системно показують опитування, впливає не тільки й не стільки корупція, скільки відсутність стабільності у законодавстві й правозастосуванні.

Використана література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції закону від 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 31.03.2024)
2. Бондарева М., Шмарьова Т. Розвиток альтернативного врегулювання спорів в Україні: на прикладі застосування медіації у нотаріаті та врегулювання спорів за участю судді. Глава 14 (С. 338–356) у монографії: Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку: до 30-річчя незалежності України : Колективна монографія / за заг. ред. Юрія Притики та Ірини Ізарової. К. ВД «Дакор», 2021. 478 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України в редакції від 16.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 31.03.2024)
4. Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 р. №41, в редакції від 29.04.2022, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041871-19/ed20220429#Text> (дата звернення: 31.03.2024)
5. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 2017 р. (із змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 31.03.2024)

Бородіна І. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ІНСТИТУТУ ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНОЇ НА ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА» (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ЗАКОНОПРОЕКТУ РЕЄСТР. № 11175 ВІД 12.04.2024)

На розгляді у Верховній Раді України перебуває законопроект реєстр. № 11175 від 12.04.2024, яким пропонується внести зміни до Криміналь-

ного процесуального кодексу України, які для зручності аналізу ми згрупували.

I. Щодо внесення змін до 1) ч. 4 ст. 36 КПК України, відповідно до яких йдеться про повноваження щодо подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами; 2) абз.1–2 ч. 5 ст. 36 КПК України, відповідно до йдеться про доручення здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування Генеральним прокурором, його першим заступником; 3) ч. 2 ст. 281 КПК України, відповідно до якої йдеться про доручення іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру визначеним КПК особам, можемо говорити про таке. Законопроект хоча і передбачає виключення одного із уповноважених суб'єктів – особу, яка виконує обов'язки Генерального прокурора – проте залишає у їх переліку інших, тобто окрім Генерального прокурора певні процесуальні дії можуть вчиняти також перший заступник та заступники Генерального прокурора (зрозуміло, що відповідно до розподілу обов'язків між ними і в межах їх повноважень). Тому у цьому випадку ми не вбачаємо суттєвих порушень принципів кримінального процесу, тож зміни у вищезазначених статтях не матимуть вкрай негативних наслідків. Одночасно із цим, не можемо не погодитися висновком Головного науково-експертного управління ВРУ, що «видається дещо непослідовним, що одна й та сама особа, будучи, наприклад, першим заступником та заступником Генерального прокурора, зможе виконувати повноваження, визначені в ст. ст. 36, 481 КПК, в той час як після призначення виконувачем обов'язків Генерального прокурора, буде вона позбавлена зазначених повноважень» [1].

II. Щодо запропонованих змін до: 1) абз. 3 ч. 5 ст. 36 КПК, відповідно до йдеться про право доручати здійснення досудового розслідування правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ, іншому органу за наявності об'єктивних обставин, що має заступник Генерального прокурора – керівник САП або Генеральний прокурор; 2) ч. 6 ст. 36 КПК України, відповідно до якої скасування незаконних та необґрунтованих постанов детективів НАБУ та прокурорів САП може бути здійснено Генеральним прокурором або керівником САП; 3) п. 2 ч. 1 ст. 481 КПК України, відповідно до якої письмове повідомлення про підозру здійснюється: 2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому ВРУ з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової па-

лати, прокурору САП, Директору або іншому працівнику НАБУ, заступникам Генерального прокурора, Голові НАЗК, його заступнику – Генеральним прокурором або заступником Генерального прокурора – керівником САП; можемо наголосити на наступному. По-перше, вважаємо, що пропонована редакція зазначених правових норм не відповідає меті та завданням проекту, що ставлять автори. Так, розробники у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо ефективного здійснення повноважень Генерального прокурора» вказують, що «Проект Закону розроблений з метою ефективного керівництва системою органів прокуратури та виконання виключних повноважень Генерального прокурора самим очільником системи органів прокуратури України, належного виконання завдань кримінального провадження та зміцнення авторитету інституту Генерального прокурора». Виходячи із цього виникає декілька питань: 1) яким чином підвищиться авторитет інституту Генерального прокурора, якщо певні його (в тому числі) повноваження будуть виконуватися іншою особою – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури? 2) яке логічне обґрунтування позиції, що виконувач обов'язків Генерального прокурора як уповноважений / законний / повноправний / найвищий суб'єкт, що, хоч і тимчасовий, виконуватиме ці обов'язки гірше за керівника Спеціалізованої прокуратури? 3) чому виконувач обов'язків Генерального прокурора не розглядається як «сам очільник системи органів прокуратури України»?¹ Більше того, діяльність виконувача обов'язків не ставиться під сумнів при потенційному виконанні інших повноважень.

По-друге, викликає сумнівність теза авторів законопроекту щодо того, що «виключення можливості здійснення певних важливих повноважень у кримінальному провадженні особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора, також додатково підвищуватиме незалежність керівника САП у окремих повноваженнях, передбачених, наприклад, п. 1 ч. 1 ст. 481 та ч.ч. 4–6 ст. 36 КПК України». На наше переконання, незалежність керівника САП інституційно закріплена на надзвичайно високому рівні, свідченням чого є відповідно норми Закону України «Про прокуратуру». До того ж, особа, що виконує обов'язки Генерального прокурора, за своїм правовим положенням дорівнює Генеральному прокуророві, тому закріплення даного пропонованого положення скоріше

¹ В певному сенсі строковість призначення Генерального прокурора на посаду теж є тимчасовістю.

підриватиме авторитет найвищої посади у прокурорській системі. Також маємо нагадати, що у розглядуваному аспекті незалежність керівника САП буде залежати більше не від тимчасовості виконання обов'язків Генерального прокурора, а від належного виконання Генеральним прокурором чи особою, яка виконує його обов'язки, належних їх повноважень у цій сфері. І у цьому ракурсі ні в кого не викликає сумніву, що можливість здійснення цих процесуальних дій саме Генеральним прокурором не обмежує незалежності його профільного заступника. Ну і наостанок, така «незалежність» межує з певною корпоративною замкненістю, неможливістю виправлення помилок усередині підсистеми та певними потенційними порушеннями прав та свобод людини (особливо в ракурсі змін до ч. 6 ст. 36 КПК України).

III. Щодо пропонованих змін до: 1) ст. 480–1 КПК України стосовно внесення відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором, та інформування ним невідкладно Верховний Суд про початок досудового розслідування; 2) ст. 481 КПК України стосовно того, що письмове повідомлення про підозру судді Вищого антикорупційного суду здійснюється Генеральним прокурором; 3) ст. 482–2 КПК України стосовно особливостей порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народного депутата України, де єдиним уповноваженим чи узгоджувачим суб'єктом виступає Генеральний прокурор; 4) ст. 624 КПК України стосовно виконання МКС функцій на території України лише за погодженням з Генеральним прокурором; то мова, як бачимо, йде про можливість вчинення певних процесуальних дій виключно однією особою – Генеральним прокурором. КПК України встановлює завдання кримінального провадження, якими є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Виходячи із цих завдань,

ми маємо розуміти, що досягнути їх можна буде лише у випадку неухильного дотримання усіх правил та процедур, передбачених самим КПК України. Аналізуючи зміст пропонованої законопроектом норми, ми вбачаємо потенційні порушення цих належних правил та процедур, особливо щодо суб'єктного складу та строків здійснення процесуальних дій, про які йдеться у проекті. Реалії життя не виключають відсутності уповноваженої КПК особи – Генерального прокурора – при необхідності невідкладності проведення тих чи інших процесуальних заходів. Тож внесення таких змін потенційно є загрозовими для порушення норм КПК України.

До того ж, національним законодавством вже передбачені різні види і підібних ситуацій, які пропонуємо взяти розробникам законопроекту за основу. Так, необхідно звернути увагу на ч. 3 ст. 9 Закону України «Про прокуратуру», яка встановлює, що «У разі відсутності Генерального прокурора його повноваження здійснює перший заступник Генерального прокурора, а в разі відсутності першого заступника – один із заступників Генерального прокурора». Регламент ОГП унормовує, що «У разі відсутності Генерального прокурора у зв'язку із службовим відрадженьям, відпусткою, тимчасовою непрацездатністю його повноваження відповідно до вимог ч. 3 ст. 9 Закону України «Про прокуратуру» здійснює перший заступник Генерального прокурора, а за відсутності першого заступника – один із заступників Генерального прокурора. Виконання повноважень Генерального прокурора вказаними особами оформлюється наказом, у якому зазначаються підстави та строк, і може бути припинено достроково в такому ж порядку. У разі відсутності Генерального прокурора у зв'язку із звільненням (відставкою) його обов'язки виконує перший заступник (а у разі його відсутності – заступник) на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України»» (пункт 1.6 Регламенту).

Не можемо оминати і ще одним аспект пропонованого регулювання стосовно повноваження щодо повідомлення про підозру суддям різних судів. Зокрема, для підтримання норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо єдності статусу суддів (ч. 2 ст. 52 Закону) пропонуємо механізм повідомлення про підозру суддям Вищого антикорупційного суду встановити аналогічно суддям інших судів – тобто закріпити цю можливість за Генеральним прокурором чи його заступником.

IV. Щодо пропонованих змін до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про прокуратуру», то ними передбачається «3. У разі відсутності Генерального прокурора його організаційно-розпорядчі повноваження здійснює перший заступник Генерального прокурора, а в разі відсутності першого заступника – один із заступників Генерального прокурора». Нами вбачається певна недоцільність такої норми. На нашу думку, вона жодним чином не впливатиме на підвищення авторитету інституту Генерального прокурора та не несе змістовного навантаження у тих аспектах, які розробники законопроекту зазначили як його мета та цілі. Також неактуальним є розподіл повноважень Генерального прокурора для тимчасової передачі одній особі, оскільки, по-перше, згідно із Регламентом ОГП відсутність є короткостроковою та передбачає повернення Генерального прокурора до виконання обов'язків. І, по-друге, виокремленість саме організаційно-розпорядчих повноважень тягне за собою необхідність визначення та закріплення їх видів чи переліку, а також розмежування з іншими повноваженнями, що на практиці може бути складно, адже повноваження різнопланові та багатоаспектні, взаємопроникні та тісно взаємопов'язані (не всі звісно). Також необхідно замислитися над питанням, хто ж потенційно має виконувати інші, не організаційно-розпорядчі повноваження Генерального прокурора у разі його відсутності? Невже не може виникнути процесуальних питань, які потребуватимуть швидкого вирішення? Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» п. 6–1 ч. 1 ст. 9 Генеральний прокурор здійснює розподіл обов'язків між першим заступником та заступниками Генерального прокурора; п. 1.4 Регламенту ОГП закріплює, що «Перший заступник та заступники Генерального прокурора організують, спрямовують і контролюють роботу структурних підрозділів на закріплених за ними напрямках діяльності, приймають рішення управлінського та процесуального характеру з питань, віднесених до їх компетенції»; п. 1.5 – «Розподіл обов'язків між Генеральним прокурором, першим заступником та заступниками Генерального прокурора, самостійні структурні підрозділи ОГП, за стан організації яких вони відповідають, а також взаємозамінність визначаються наказом Генерального прокурора». Зрозуміло, що більшість процесуальних повноважень буде розподілена наказом про розподіл обов'язків між керівництвом ОГП (як, наприклад, у наказі від 26 січня 2023 року № 22), та це не означає, що всі. Для прикладу можемо взяти аналізовані пропоновані зміни, що ми розглянули у пункті вище.

Використана література:

1. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо ефективного здійснення повноважень Генерального прокурора» від 29.04.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44016>

2. Регламент Офісу Генерального прокурора: затверджено Наказом Генерального прокурора від 22 лютого 2022 року № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0035905-22#Text>

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n417>

Бурлак М. В.,

Адвокатка, членкиня центру сімейного права ВША НААУ

ДОДАТКОВІ ВИМОГИ ДО СТАЖУ У ГАЛУЗІ ПРАВА ДЛЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІВ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ У КОНТЕКСТІ ДОСТУПУ ДО ПРОФЕСІЇ

«А судді хто?»

Особливе значення зараз надається питанню, яким вимогам має відповідати особа, щоб обійняти посаду судді. Наразі актуальним стало питання «добросесності» кандидатів у судді. Однак, основним критерієм все ж таки є професійність, яка полягає не лише в освіті, але й в практичному досвіді.

Ще 13 грудня 1985 року Генеральною Асамблеєю ООН запроваджено основні принципи незалежності судових органів. Серед яких відібрання на посаду судді за високими моральними якостями, здібностями і кваліфікацією у галузі права [1].

В рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № (94) 12 від 13 жовтня 1994 року наголошується, що «всі рішення стосовно обрання і кар'єри суддів, мають базуватися на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці» [2].

В Україні вимоги до кандидатів у судді змінювалися, однак загальний підхід до кваліфікаційних вимог державних службовців через призму Конституції України розглядався Конституційним Судом України вже у 2000 році.

Так, у рішенні Конституційного Суду України у справі № 5-рп/2000 від 18 квітня 2000 року зробив висновок що «встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право займати відповідні посади» [3].

У справі від 7 липня 2004 року за № 14-рп/2004 Конституційний Суд України дещо уточнив цей підхід та зауважив, що «принцип рівності не виключає можливості законодавця встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності. Проте «мета встановлення певних відмінностей (вимог) у правовому статусі працівників повинна бути істотною, а самі відмінності (вимоги), що переслідують таку мету, мають відповідати конституційним положенням, бути об'єктивно виправданими, обґрунтованими та справедливими» [4].

Вже 05 квітня 2011 року у справі № 1–10/2011 Конституційний Суд України дослідив питання принципу рівності у контексті встановлення додаткових вимог щодо стажу для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та касаційному суді.

В цій справі суд дійшов висновку, що положення Закону, яким уточнено видову вимогу щодо стажу роботи в галузі права «стаж на посаді судді» є об'єктивним та таким, що обумовлений особливим характером процесуальної діяльності цих судів і не порушує принципу рівності громадян України в їх конституційних правах, що відповідає положенню частини п'ятої статті 127 Конституції України. Більше того, він зумовлений інстанційною структурою єдиної системи судів загальної юрисдикції та обсягом і змістом їх повноважень, зокрема, щодо наявності права суду вищого рівня переглядати рішення судів нижчого рівня, що вимагає практичного досвіду роботи на посаді судді [5].

Варто зазначити, що цей висновок здебільшого спирається на підхід, відповідно до якого здібності і досвід, отримані протягом періоду роботи на посаді суді нижчого рівня, відповідає вимогам для формування

суддівського корпусу судів вищого рівня та є конституційним у порівнянні зі стажем роботи на інших посадах у галузі права.

При цьому, у цій справі не досліджувалося питання конкретних видів стажу за видами правничих професій, як то адвокатом, прокурором, слідчим тощо, а розглядалося співвідношення стажу у галузі права загалом до суддівського стажу.

З 2014 року розпочалася зміна підходів до формування суддівського корпусу.

Зокрема, в угоді про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» 27 листопада 2014 року проголошено приведення системи правосуддя у відповідність із європейськими стандартами. Так наголошено на формуванні Верховного Суду з визнаних фахівців у галузі права за визначеними законом критеріями з урахуванням публічного обговорення кандидатур та з числа осіб з високими професійними та моральними якостям [6].

На початку 2015 року у межах Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015, закладено напрямки у тому числі судової реформи, а під кінець 2015 року розроблено законопроекти про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) [7].

Крім того, в один день з ухваленням змін до Конституції України (щодо правосуддя) було прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон), де суттєво змінено підхід до кваліфікаційних вимоги щодо стажу та професійного рівня кандидатів на посаду судів апеляційних судів та Верховного Суду, а також запроваджено спеціальні кваліфікаційні вимоги до суддів Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Загальні вимоги щодо зайняття посад професійного судді в судах загальної юрисдикції було встановлено у ст. 127 Конституції України: громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяті п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою [8].

Цим же положенням було закріплено можливість встановлення законом додаткових вимог для призначення на посаду судді.

У Законі (ч. 1 ст. 28, ч. 1 ст. 38) для кандидатів на посаду суддів апеляційної та касаційної інстанцій передбачили такі додаткові вимоги щодо стажу у галузі права, а саме: стаж на посаді судді, наявність наукового

ступеню у сфері права та наукової роботи у сфері права, або досвіду професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення [9].

Цими змінами законодавець встановив відмінності у правовому статусі кандидатів на посаду суддів різних інстанцій.

Пояснювальна записка до проекту Закону та висновок Венеціанської комісії № 801/2015 щодо проекту Закону не містили пояснень стосовно запровадження саме таких критеріїв допуску кандидатів до участі у конкурсі на посади суддів апеляційної та касаційної інстанції [10, 11].

Можна припустити, що це було зумовлено відмінними обсягом і змістом повноважень суддів цих інстанцій.

Однак, на рівні Основного Закону при прийнятті тих самих змін у червні 2016 року до розділу «Правосуддя» було включено норми щодо прокуратури та адвокатури [8]. Що, мабуть, було покликано тим, що їх діяльність безпосередньо спрямована на забезпечення правосуддя.

У зв'язку з цим, видається доволі нелогічним введення адвокатури та прокуратури в систему правосуддя і одночасно виокремлення останньої при врахуванні стажу роботи для участі в конкурсі на посади суддів апеляційної та касаційної інстанцій.

При цьому, такий підхід не узгоджується із підходом, що застосований Конституційним Судом України у вищезгаданому рішенні від 5 квітня 2011 року, який характеризується тим, що суди апеляційної та касаційної інстанції мають особливий характер процесуальної діяльності, а тому практичний досвід роботи на посаді судді є додатковою вимогою, яка сприятиме реалізації завдань судів цих інстанцій [5].

І якщо диференціювання щодо стажу як такого для кандидатів у різних інстанції не порушує конституційний принцип рівності, адже такі обмеження допускаються у демократичному суспільстві та обумовлені спеціальним правовим статусом судді, то спірним є встановлення Законом додаткової вимоги стосовно наявності тільки суддівського, адвокатського або наукового стажу без включення до цього переліку стажу роботи в органах прокуратури, яка за своїм конституційно-правовим статусом віднесена до системи правосуддя, або на інших юридичних посадах, які очевидно дотичні до судочинства не менше за наукових працівників, наприклад: слідчі, детективи, дізнавачі або юрисконсультанти.

Зазначене дає підстави для висновку, що додаткові вимоги до стажу у галузі права для кандидатів на посаду суддів апеляційних судів та Верховного Суду можуть мати місце, але вони повинні відповідати закладе-

ним в Конституції України гарантіям, а також єдності статусу. При цьому такі додаткові вимоги мають бути об'єктивно виправданими, обґрунтованими та справедливими.

Використана література:

1. Основні принципи незалежності судових органів Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 та 13.12.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (дата звернення: 15.04.2024).

2. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № (94) 12 від 13.10.1994 «Незалежність, дієвість та роль суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/l49494> (дата звернення: 15.04.2024).

3. Рішення Конституційного Суду України № 5 – рп / 2000 від 18.04.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-00#Text>

4. (дата звернення: 15.04.2024).

5. Рішення Конституційного Суду України № 14 – рп / 2004 від 07.07.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-04#Text>

6. (дата звернення: 15.04.2024)

7. Рішення Конституційного Суду України № 3 – рп 20 / 2011 від 05.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-11#Text>

8. (дата звернення: 15.04.2024).

9. Угода про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» схвалена Верховною Радою України Восьмого Скликання від 27.11.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

10. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» № 5 / 2015 від 12.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

11. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

12. Закон України «Про судоустрій та статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 30.05.2016. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59259 (дата звернення: 15.04.2024).

14. Спільний висновок Венеціанської комісії і Директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального Директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи (ГД-І) щодо Закону «Про судоустрій і статус суддів»

і внесення змін до Закону «Про Вищу раду юстиції України» № 801 / 2015 від 23.03.2015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15025> (дата звернення: 15.04.2024).

Гацелюк В. О.,
*член Вищої кваліфікаційної комісії
суддів України,
старший науковий співробітник відділу
проблем
кримінального права, кримінології
та судоустрою
Інституту держави і права імені
В. М. Корецького
Національної академії наук України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник
за спеціальності 081 Право*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ

Формування повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККС, Комісія) у червні 2023 року обумовило виконання однієї з семи вимог до України на шляху до ЄС та водночас відкрило вікно можливостей для низки незавершених процедур, що залишилися у спадок після припинення повноважень парламентом попереднього складу ВККС у жовтні 2019 року шляхом прийняття Закону № 193 (до речі, про оцінку конституційності рішень парламенту звільняти особу законом Конституційний Суд висловився, наприклад, у Рішенні № 1-р(П)/2023) [1].

В першу чергу, спадщина – це низка процедур, зокрема, добір до місцевих судів, розпочатий 2017 року, завершити який протягом двох місяців новому складу ВККС доручив законодавець тим самим «ліквідаційним» законом № 193. Не менш важливим є і запроваджений 2016 року конституційний обов'язок кожного судді пройти кваліфікаційне оцінювання на відповідність займаній посаді. Своєї черги станом на чер-

вень 2023 чекали біля двох тисяч суддів. Втім, головне, з чим стикнулася ВККС, – катастрофа із доступом до правосуддя у елементарному, базовому сенсі, оскільки в Україні просто не вистачає суддів. Протягом 2023 країна втрачала по одному судді майже щодня. За 3 місяці 2024 року звільнено вже 81 суддю. Зараз у штатах судів менше 5 тисяч суддів, і майже 2300 вакансій. Останній суддя апеляційного суду призначався у далекому 2016 році.

Комісія вживає заходів у межах своїх повноважень щодо виконання передбачених законом функцій. Так, з 01.06.2023 по 27.03.2024 року Комісією проведено 266 засідань, з яких: 59 у пленарному складі; 53 у складі Першої та Другої палат; 154 у складі колегій. Розглянуто 670 питань, з яких: 134 щодо добору та призначення на посаду судді; 84 щодо переведення (відрадження) суддів; 53 щодо проведення перевірки декларації родинних зв'язків судді та декларації доброчесності судді; 106 щодо кваліфікаційного оцінювання суддів; 2 щодо проведення конкурсів на зайняття посад суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду; 14 щодо проведення конкурсу на зайняття посад суддів апеляційних судів; 277 щодо загальних питань.

У вересні 2023 року оголошено конкурс для резерву до місцевих судів а також до апеляційних судів (550 вакансій) та Вищого антикорупційного суду (25 вакансій). Вперше документи подаються онлайн, скористалися цим правом, відповідно 2076 (з них після перевірки правильності поданих документів залишилося 1850) та 238 осіб.

Разом з тим, збільшення кількості «активних» процедур та суттєве посилення реалізації принципу колегіальності в роботі Комісії (в першу чергу із ухваленням нової редакції Регламенту ВККС) вимагає перегляду підходів до організації роботи Комісії.

Відповідно до частини першої статті 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] (далі – Закон) Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України.

Пунктом 61 частини першої статті 93 Закону визначено, що Комісія затверджує більшістю голосів від її складу, визначеного цим Законом, регламент, що визначає порядок роботи Комісії в межах, встановлених цим Законом.

Частина перша статті 98 Закону встановлює, що організаційними формами діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є засідання у пленарному складі Комісії, у складі її палат та колегій залежно

від питань, визначених цим Законом та Регламентом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Серед повноважень пленарного складу Комісії є, зокрема, наступні:

- вносить подання Вищій раді правосуддя про звільнення члена Комісії з підстав, передбачених Законом, та у порядку, визначеному цим Регламентом і Регламентом Вищої ради правосуддя;

- ухвалює рішення про призначення та звільнення з посад державних службовців Секретаріату Комісії, які займають посади державної служби категорії «А», застосування до них заходів заохочення та дисциплінарних стягнень;

- затверджує структуру Комісії (у тому числі її Секретаріату) та зміни до неї;

- погоджує розміри премій та стимулюючих виплат для державних службовців Секретаріату Комісії, які займають посади державної служби категорії «А», за поданням Голови Комісії.

- приймає рішення про розподіл коштів фонду економії заробітної плати;

- визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

- призначає і звільняє з посади ректора Національної школи суддів України;

- затверджує стратегію розвитку Національної школи суддів України та щорічний звіт ректора Національної школи суддів України;

- призначає і звільняє з посад проректорів Національної школи суддів України за поданням ректора Національної школи суддів України.

Перелічені повноваження пленарного складу, на мій погляд, не є суто питаннями суддівської кар'єри, якими опікуються члени ВККС як основними питаннями, і вимагають особливої підготовки їх до розгляду.

Рішенням від 19 жовтня 2023 року № 119/зп-23 Комісія внесла зміни до Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – Регламент [3]), затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13 жовтня 2016 року № 81/зп-16 (зі змінами), виклавши його в новій редакції.

Відповідно до п. 58.33 Регламенту, для здійснення своїх повноважень може утворювати консультативні, дорадчі і робочі групи, ради, комісії та комітети тощо з числа членів Комісії. До складу групи або ради також можуть бути включені, за їх згодою, представники органів суддівського врядування і самоврядування, судді, представники органів державної

влади, наукових установ і навчальних закладів, міжнародних організацій, проєктів міжнародної технічної допомоги, інших юридичних осіб публічного та приватного права, а також представники громадського суспільства. Рішенням про утворення групи, ради, комісії чи комітету визначається перелік питань, для попереднього обговорення та вивчення якого вони створюються, або Положенням про них.

З огляду на наведене вище, та з метою належної підготовки до розгляду пленарним складом ВККС специфічних питань дисциплінарного, організаційного або фінансового характеру, доцільним видається утворення у складі Комісії дорадчих органів (Комітетів) з питань: 1) Регламенту та етики¹; 2) Фінансів та аудиту; 3) Міжнародного співробітництва.

Серед ключових елементів правового статусу цих утворень варто було би визначити наступні.

Комітет діє на постійній основі, утворюється рішенням Комісії у пленарному складі, є дорадчим органом Комісії, відповідальним перед нею.

Положення про Комітет ухвалюється Комісією у пленарному складі. Комітет взаємодіє з членами та Секретаріатом Комісії, органами державної влади, громадськими об'єднаннями, юридичними та фізичними особами, а також за погодженням із головою чи заступником голови Комісії із представництвами іноземних держав, зарубіжними та міжнародними організаціями з питань, визначених Положенням.

Секретаріат Комісії сприяє Комітету у реалізації повноважень та здійснює його матеріально-технічне забезпечення.

Комітет з метою реалізації його повноважень виконання покладених на нього завдань має право:

- отримувати у зв'язку із своєю діяльністю будь-яку інформацію та документи від Секретаріату Комісії;
- отримувати інформацію від органів державної влади, громадських об'єднань, юридичних та фізичних осіб;
- організовувати та брати участь у конференціях, семінарах, нарадах;
- запрошувати на свої засідання членів Комісії, працівників Секретаріату, науковців, експертів, представників державних органів, органів місцевого самоврядування, органів адвокатського самоврядування, до-

¹ Конкретний приклад актуальності такого робочого органу можна побачити в Окремій думці до рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 21.11.2023 р. № 133/зп-23 (<https://www.vkksu.gov.ua/doc/pro-rozglyad-zvernennya-narodnogo-deputata-ukrayiny-buzhanskogo-maksyma-arkadiyovycha>).

норських організацій, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій, інших осіб;

– одержувати консультативну, методичну та іншу допомогу, необхідну для виконання завдань.

Комітет складається з членів Комісії, кількість і персональний склад яких визначається рішенням Комісії у пленарному складі. Кандидатури членів Комісії для обрання до складу Комітету пропонуються членами Комісії, у тому числі шляхом самовисування.

Члени Комітету більшістю голосів обирають секретаря Комітету, який забезпечує організацію його роботи, головує на засіданнях, а також представляє Комітет у відносинах з іншими фізичними і юридичними особами.

У разі відсутності секретаря Комітету його обов'язки виконує найстарший за віком член Комітету.

Організаційною формою роботи Комітету є засідання.

Засідання Комітету скликається секретарем Комітету або на вимогу будь-кого з членів Комітету. Засідання Комітету є правомочним за умови присутності на ньому більшості від складу Комітету.

Головує на засіданнях Комітету Секретар, а у разі його відсутності – найстарший за віком член Комітету.

Рішення Комітету оформлюється секретарем Комітету і може викладатись у вигляді окремого документу або у протокольній формі. Рішення чи протокол підписуються членами Комітету. Рішення вважається прийнятним, якщо за нього проголосувала більшість від складу Комітету.

Викладені у рішенні Комітету рекомендації Комісії є обов'язковими до розгляду Комісією у пленарному складі. Комісія у пленарному складі має право відмовитись від реалізації наданої Комітетом рекомендації.

Комітет не рідше одного разу на три місяці звітує перед членами Комісії на пленарному засіданні. Секретар Комітету забезпечує подання Голові Комісії відповідної пропозиції до порядку денного.

Така сукупність правових положень, що визначатимуть статус та повноваження Комітетів ВККС, на мій погляд, дозволить ефективно готувати для розгляду пленарним складом відповідні специфічні питання, окреслені вище.

В якості позитивного прикладу діяльності таких утворень у складі колегіального органу варто зазначити передбачені статтю 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» [4] постійні комісії Конституційного Суду України.

Використана література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-23#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року. № 1402. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

3. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL : https://www.vkksu.gov.ua/sites/default/files/reglament_12022024_kontrol.pdf (дата звернення: 05.04.2024).

4. Про Конституційний Суд України : Закон від 13 липня 2017 року № 2136-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

Городовенко В. В.,

*суддя Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, професор*

ПРИНЦИП ЄДИНОГО СТАТУСУ СУДДІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Масивна та багатогранна проблематика щодо єдності судової влади, її складних засадничих підсистем, які еволюціонують і позиції яких мають бути посилені в Україні, була й залишається актуальною в юридичних колах. З українських правників таку проблематику всебічно дослідила І. В. Юревич, виділивши з-поміж основних підсистем єдності судової влади єдність статусу судді, що у широкому розумінні являє єдність їх правового становища, тобто правосуб'єктності, прав, обов'язків, гарантій, спільні цілі діяльності, спільне правове поле діяльності, а отже, сприяє більшій прозорості судової влади, її меншій замкнутості та кастовості; єдність статусу судді є не самоціллю, а засобом

забезпечення громадянам гарантій, потрібних для ефективного захисту їх прав і свобод [1, С. 216, 217].

Принцип єдиного статусу суддів має рівнозначне становище у на-явній в національному конституційно-юридичному регулюванні так званій тріаді цінностей – єдність судової влади, єдність судоустрою та єдність статусу суддів, оскільки передусім на цьому принципі засно-вана суддівська незалежність, яка на конституційному рівні однаково гарантована кожному судді. Конституція України дослівно не відтворює вказаний принцип, водночас з її норм зрозуміло, що суддів не можна розрізняти за рівнем їх конституційної захищеності та наданих їм гаран-тій незалежності й недоторканності, цей рівень є ідентичним для всіх суддів.

Разом із тим на виконання Конституції України Закон України «Про судоустрій і статус суддів» достеменно відтворює принцип єдиного ста-тусу суддів, визначаючи, що єдність системи судоустрою забезпечується єдиним статусом суддів (пункт 2 частини четвертої статті 17); судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судо-устрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді (частина друга статті 52) [2].

Конституційний Суд України (далі – Суд) у практиці щодо захисту гарантій незалежності та недоторканності суддів неодноразово утвер-джував надважливу роль судової гілки влади в українському суспільстві, оскільки саме суди захищають усі права і свободи людини і громадяни-на за статтею 55 Конституції України.

Хоч Суд, захищаючи ці конституційні гарантії (зокрема, гарантії матеріального та соціального забезпечення суддів), неодноразово по-силався на єдиний статус суддів, та осмислення ним суті принципу єдиного статусу суддів відбулось не відразу. В окремій думці до Рішення Суду від 18 лютого 2020 року 2-р/2020 з погляду на потребу підсилити мотивацію цього рішення мною було запропоновано осмислювати сут-ність принципу єдиного статусу суддів через тест на дискримінацію, оскільки недискримінаційний підхід є основою юридичного регулюван-ня будь-якої сфери суспільного життя, зокрема і питань конституційно-юридичного статусу судді; тест на дискримінацію, як відомо, полягає у недопущенні поведження з особами у різний спосіб, без об’єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях; відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не переслідує легітимної мети або якщо немає розумного співвідношення між застосованими за-

собами та метою, яка переслідується [3]. За такого осмислення принцип єдиного статусу суддів може стати універсальним й потужним інструментом захисту гарантій незалежності та недоторканності суддів.

Суд у своїй практиці фактично визнав, що принцип єдиного статусу суддів імпліцитно відтворений в конституційних нормах, які аксіоматично гарантують суддівську незалежність і недоторканність кожного судді, не допускають будь-якого впливу на судову владу та кожного окремого суддю, вимагають чинення правосуддя неупередженими, об'єктивними, безсторонніми та незалежними судами, реалізації конституційного права на судовий захист.

Нещодавно Суд застосував принцип єдиного статусу суддів як інструмент захисту суддів від дискримінації у питанні забезпечення для всіх суддів конституційної гарантії їх незалежності – суддівської винагороди, системно й всебічно розкривши цей принцип у Рішенні від 26 березня 2024 року № 3-р(П)/2024 (про єдиний статус суддів в Україні), в якому наголосив, що: «єдиний статус суддів означає однаковість юридичного становища суддів в усіх аспектах, передусім однаковість їх гарантій незалежності та недоторканності, прав і обов'язків, вимог, обмежень, заборон та відповідальності. Водночас забезпечення гарантій незалежності та недоторканності суддів має базуватися на принципі єдиного статусу суддів, який не допускає, зокрема, вибіркості у забезпеченні цих гарантій та зниження їх рівня певній категорії суддів»; «право на винагороду судді, та інші конституційні гарантії їх незалежності та недоторканності поширено на всіх суддів і мають бути забезпечені державою на основі принципу єдиного статусу суддів без будь-якого зниження рівня таких гарантій» [4]. У цьому ж рішенні вказано, що «судді однієї системи та одного рівня судів України є рівними в гарантіях матеріального забезпечення, зокрема в частині розміру винагороди судді. Тобто винагорода судді не може бути різною для певної категорії суддів через підстави, що не пов'язані з єдиним статусом суддів, зокрема бути різною для суддів через запроваджені в суді системи, за якими винагорода судді залежить від обліку робочого часу чи інших обставин, що вказують на результати їхньої роботи, або бути меншою для судді, який фактично не здійснює судочинства через обставини, що не залежать від нього особисто або не обумовлені його поведінкою <...> реорганізація, ліквідація або інше фактичне припинення діяльності суду не позбавляє статусу судді кожного з його суддів» [4].

Варто вказати, що Суд висловив ці юридичні позиції, звернувши увагу на низку міжнародних стандартів щодо єдиного статусу суддів, гарантій їх матеріального і соціального забезпечення, а також на практику конституційних судів європейських країн, що стосувались вказаних стандартів, зокрема позицію Конституційного Суду Литовської Республіки, за якою принцип рівного юридичного статусу суддів (*principle of the equal legal status of judges*) «означає, що судді однієї системи судів та судді судів одного рівня є рівними не лише за своїми повноваженнями під час здійснення правосуддя (розв'язання справ) та непідпорядкованістю будь-якому іншому судді чи голові будь-якого суду <...> відповідальністю та імунітетами, заборонами щодо їхньої діяльності та обмеженням у винагороді суддів <...> а також відповідно до того, що має бути забезпечений рівний обсяг їхньої роботи; тобто винагороду суддів суддям однієї системи судів і суддям судів одного рівня за відповідну роботу мають здійснювати без дискримінації будь-кого з них і без застосування привілеїв до будь-кого з них, і для них повинні бути встановлені відповідні соціальні (матеріальні) гарантії – недискримінаційні та такі, що не можуть бути порівняні до привілеїв» [4].

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що принцип єдиного статусу суддів є важливим імпліцитним конституційним принципом і потужним дієвим інструментом у захисті та забезпеченні суддівської незалежності, оскільки гарантує однаковість юридичного становища суддів в усіх аспектах, передусім однаковість їх гарантій незалежності та недоторканності, прав і обов'язків, вимог, обмежень, заборон і відповідальності, а також убезпечує суддів від будь-яких проявів дискримінації щодо їх професійної діяльності. Суддівська винагорода є одним із невіддільних складників єдиного статусу суддів, її, як й інші складники цього статусу, не можна диференціювати за підставами, що не пов'язані зі статусом суддів. Зрештою, захист та забезпечення суддівської незалежності мають бути засновані на вказаному принципі, щоб запобігти будь-якому впливу на судову владу та сприяти чиненню правосуддя неупередженими, об'єктивними, безсторонніми та незалежними судами, реалізації конституційного права на судовий захист.

Використана література:

1. Єдність судової влади : монографія / І. В. Юрєвич. – Х.: Право, 2014. – 264 с.

2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Городовенка В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nf02d710-20#n2>

4. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 26 березня 2024 року № 3-р(П)/2024 (про єдиний статус суддів в Україні). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-24#Text>

Дудченко О. Ю.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ЧИ ІСНУЄ МЕЖА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРОКУРАТУРИ

15 березня у Верховній Раді законопроект № 11087 про створення Спеціальної економічної прокуратури (СЕП) як окремого та незалежного органу прокуратури. Як вбачається з пояснювальної записки метою законопроекту є зменшення протиправного тиску органів досудового розслідування та органів прокуратури на бізнес, а також забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів органами Бюро економічної безпеки України. А причиною розробки законопроекту було вказано недостатню ефективність Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), яке не показало достатню ефективність та необхідність його перевантаження.

Визнання недостатньої ефективності БЕБ як причини для прийняття нового нормативного акту, який передбачає створення Спеціалізованої економічної прокуратури, не враховує кілька важливих аспектів, що вимагають глибшого аналізу. По-перше, в пояснювальній записці вказується на подання законопроектів, спрямованих на перезавантаження та удосконалення діяльності БЕБ без зазначення конкретних причин, які обґрунтовують недостатню ефективність існуючої системи в цілому, а не лише БЕБ (вбачається, що мова йде про проекти законів України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів із реформування Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 10088 від 25.09.2023), «Про внесення змін до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» щодо удосконалення роботи Бюро» (реєстр. № 10439 від 29.01.2024), «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 10440 від 29.01.2024). Важливо визначити, чи полягає проблема в самій структурі БЕБ, її нормативно-правовій базі, чи в питаннях ресурсного забезпечення та кваліфікації персоналу.

По-друге, недостатня ефективність Бюро економічної безпеки України не означає автоматичну необхідність створення нових структур без ретельного аналізу ефективності запропонованих змін. Важливо розуміти, що просте створення нової структури без вирішення основних проблем, які призвели до недостатньої ефективності БЕБ, може не призвести до бажаних результатів і лише створить додаткове навантаження на державний бюджет. Окрім того, акцент на «перезавантаженні» БЕБ через створення Спеціалізованої економічної прокуратури, не враховуючи інших можливих шляхів удосконалення діяльності, вказує на відсутність комплексного підходу до реформування правоохоронної системи в цілому. Такий підхід може призвести до фрагментації зусиль і ресурсів, замість їх консолідації для досягнення більшої ефективності.

Необхідно підкреслити, що рішення про створення нових органів повинно базуватися на глибокому та всебічному аналізі існуючих проблем, з урахуванням всіх можливих альтернативних шляхів їх вирішення. Метою має бути не лише формальне «перезавантаження» існуючих структур, а реальне покращення якості та ефективності роботи правоохоронної системи України.

В пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що в українській моделі кримінального процесу процесуальне керівництво досу-

довим розслідуванням та прийняття всіх ключових процесуальних рішень покладено на прокурора. Надання слідчому доручень/вказівок щодо проведення слідчих дій є повноваженням прокурора, визначеним процесуальним законом, яким він наділений при здійсненні нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Зміни в діяльності та функціонування БЕБ певним чином підвищують ефективність інституту, але існує серйозний ризик того, що будь-які покращення в роботі БЕБ потенційно матимуть незначне практичне значення через перешкоди, спричинені недостатньою компетентністю та доброчесністю прокурорів, відповідальних за процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях БЕБ. Існує спеціалізація прокурорів, які здійснюють нагляд за кримінальними провадженнями у сфері БЕБ, але це не видається ефективним і достатнім заходом. Однак необхідно підкреслити кілька важливих аспектів. Визнання проблем з компетентністю та доброчесністю прокурорів вимагає комплексного підходу до реформ, який охоплює не лише структурні зміни, але й зміцнення системи навчання та сертифікації, а також впровадження, та головне дотримання етичних кодексів. Твердження про потенційно незначне практичне значення покращень у роботі БЕБ через недоліки в процесуальному керівництві свідчить про необхідність не лише змін на рівні організаційної структури, але й підвищення якості кадрового забезпечення. Припущення про недостатню ефективність спеціалізації прокурорів, які здійснюють нагляд за кримінальними провадженнями у сфері БЕБ, вимагає додаткового аналізу та визначення шляхів підвищення ефективності такої спеціалізації. Ключовим елементом покращення ефективності БЕБ та процесуального керівництва є не лише реорганізація структур, а й глибока модернізація підходів до професійної підготовки, етики та відповідальності прокурорських кадрів, що забезпечує високий рівень прозорості та справедливості в їхній діяльності.

Логіка, що стоїть за пропозицією створення Спеціалізованої економічної прокуратури, вказує на припущення про те, що існуюча прокуратура не в змозі адекватно здійснювати свої повноваження у певних сферах злочинності через внутрішні виклики, зокрема, через питання доброчесності. Однак, це може вказувати на глибшу і системну проблему, яка не буде вирішена лише шляхом створення нових структур. З одного боку, якщо кожен тип злочину вимагатиме створення спеціалізованої прокуратури, це може призвести до необґрунтованого розширення бюрократичної системи та збільшення витрат, не гарантуючи

при цьому зростання ефективності. Це також створить ризик фрагментації зусиль у боротьбі зі злочинністю, що може ускладнити координацію та обмін інформацією між різними спеціалізованими органами. З іншого боку, визнання проблеми з доброчесністю та компетентністю вказує на потребу в глибоких інституційних реформах, спрямованих на підвищення стандартів відбору, підготовки та моніторингу діяльності прокурорів. Покращення корпоративної культури, зміцнення внутрішньої дисципліни та запровадження ефективних механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів можуть виявитися більш дієвими у довгостроковій перспективі, ніж створення нових структурних підрозділів.

Таким чином, хоча існує розуміння потреби у спеціалізації для боротьби з певними видами злочинів, необхідно також зосередитися на зміцненні існуючих інституцій та на вдосконаленні професійних та етичних стандартів, які дозволять прокуратурі ефективно виконувати свої функції без потреби в постійному створенні нових спеціалізованих структур.

Іваницький С. О.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ*

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЕКОНОМІЧНА ПРОКУРАТУРА: PRO ET CONTRA

Нещодавно у парламенті за ініціативою народних депутатів України Железняка Я. І., Радіної А. О. та інших було зареєстровано проект Закону № 11087 від 15.03.2024 [1] про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури.

З огляду на те, що протягом останніх років законодавцем створено чимало нових органів кримінального переслідування (НАБУ, ДБР, БЕБ), зокрема, й відповідних підрозділів прокуратури (Спеціалізована анти-

корупційна прокуратура) питання розбудови Спеціалізованої економічної прокуратури (далі – СЕП) може швидко перейти зі сфери дискусій до реального сектору інфраструктури протидії економічній злочинності. У зв'язку з цим, корисно проаналізувати аргументи «за» й «проти» цієї законодавчої ініціативи.

Метою законопроекту його розробники визначили зменшення протиправного тиску органів досудового розслідування та органів прокуратури на бізнес, а також забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів органами Бюро економічної безпеки України [2]. Обґрунтовуючи свою позицію, автори законопроекту звертають увагу на існування серйозного ризику того, що будь-які покращення в роботі БЕБ потенційно матимуть незначне практичне значення через перешкоди, спричинені недостатньою компетентністю та доброчесністю прокурорів, відповідальних за процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях БЕБ, що ілюструється даними статистики: у 2023 році було зареєстровано 914 кримінальних проваджень за ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків), з яких під час досудового розслідування було закрито 56 кримінальних проваджень, а повідомлення про підозру було вручено лише у 50 випадках, що може свідчити про недостатньо ефективну роботу не тільки БЕБ у розслідуванні правопорушень у сфері господарської діяльності, а й неефективне здійснення нагляду.

Із цим важко не погодитися, адже в сучасному кримінальному процесі прокурор є процесуальним керівником досудового розслідування, обсяг повноважень якого неспівставний із правовими можливостями слідчого або детектива. Без погодження із процесуальним керівником останні не можуть самостійно приймати ключові процесуальні рішення, водночас слід мати на увазі, що така модель взаємодії стосується всіх категорій кримінальних правопорушень, не тільки тих, що вчиняються у сфері економіки.

Низькі показники розслідування певних видів злочинів є сферою відповідальності не тільки конкретного органу правопорядку, але й прокуратури. Разом з тим, основна причина неефективної роботи відповідного органу правопорядку може бути й непов'язаною із вадами наглядової роботи прокуратури.

Відмітною рисою СЕП є прагнення побудувати цей орган за практичною створення та функціонування Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Проект містить чіткий припис, згідно якого Генеральний

прокурор, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам СЕП та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами СЕП їхніх повноважень (ст. 8–2). СЕП пропонується надати статус юридичної особи публічного права, що має відокремлене майно, й в структурі якої окремо від Офісу Генерального прокурора утворюються підрозділи із забезпечення документообігу, у тому числі електронного документообігу (канцелярія), режимно-секретної роботи, управління персоналом, внутрішнього контролю та інші підрозділи, необхідні для здійснення функцій СЕП, при цьому остання має розміщуватися у службових приміщеннях, розташованих окремо від інших службових приміщень Офісу Генерального прокурора (обласної чи окружної прокуратури).

Особливий статус й гарантії для СЕП розробники законопроекту № 11087 пропонують надати з огляду передусім на пріоритетність для держави сфери протидії економічній злочинності й важливість підвищення ефективності роботи БЕБ в сучасних умовах.

Очевидно й те, що державні пріоритети щодо спеціалізації прокурорів можуть змінюватися. В умовах повномасштабної війни з рф серед першочергових може постати питання про надання аналогічного статусу Спеціалізованій прокуратурі у сфері оборони або Спеціалізованій екологічній прокуратурі (підрив дамби Каховської ГЕС та інші злочини рф вже нанесли величезної шкоди екології). На жаль, війна та клімат на сьогодні розглядаються в усьому світі як найбільші загрози, при цьому кліматичні зміни та їх руйнівний вплив на екологію є досить новим й небезпечним викликом.

Повертаючись до СЕП, відзначимо, що додаткові гарантії незалежності ніколи не будуть зайвими, водночас в основу наведеної вище норми (ст. 8–2) по суті покладена презумпція неправомірного впливу керівництва Офісу Генерального прокурора на підпорядкованих працівників. Історія, на жаль, знає чимало таких прикладів.

З нашої точки зору, замість створення значною мірою інституційно відокремлених прокуратур від Офісу Генерального прокурора, що загрожує єдності прокуратури, доцільно посилити гарантії незалежності Генерального прокурора України із одночасним формуванням стандартизованого підходу для спеціалізованих прокуратур, які здійснюють нагляд у пріоритетних для держави сферах, в частині добору працівників й гарантій від невтручання у здійснення повноважень.

Це, зокрема, дозволить уникнути пошуку нових приміщень, розташованих окремо від інших службових приміщень Офісу Генерального прокурора (обласної чи окружної прокуратури), створення підрозділів із забезпечення документообігу (канцелярії), режимно-секретної роботи, управління персоналом, внутрішнього контролю та інших, що в умовах війни та обмеженого фінансування лягло б додатковим тягарем на бюджет.

Організаційно оформлена спеціалізація щодо нагляду за БЕБ на сьогодні вже запроваджена в прокуратурі. Так, в структурі Офісу Генерального прокурора утворено управління нагляду за додержанням законів органами БЕБ (49 посад), а на рівні обласних прокуратур функціонують відділи нагляду за додержанням законів органами БЕБ (123 посади) [2]. Тобто існує спеціалізація прокурорських працівників виходячи з об'єкта прокурорського нагляду (БЕБ), як, до речі, й щодо інших об'єктів прокурорсько-наглядової роботи (СБУ, ДБР тощо).

Якщо ж розглядати СЕП як суб'єкта нагляду за дотриманням законів під час досудового розслідування всіх економічних кримінальних правопорушень (злочинів), то, по-перше, варто зауважити про відсутність у законодавстві самого поняття економічних кримінальних правопорушень (злочинів) та їх загальноприйнятого переліку; по-друге, на сьогодні БЕБ не має виключного права на розслідування усіх економічних кримінальних правопорушень, й очевидно, що в майбутньому частину економічних кримінальних правопорушень розслідуватимуть також НАБУ та органи Національної поліції (більш дрібні категорії). З огляду на це, попри позитивні іміджеві очікування, необхідність запровадження СЕП, як убачається, потребує додаткової аргументації.

Використана література:

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури № 11087 від 15.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43835>

2. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури № 11087 від 15.03.2024. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/65b4f5b5-cb76-4b85-8167-f2f573d1dc48>

Кісліцина І. О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

САМОСТІЙНІСТЬ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ САП: НОВІ ПІДХОДИ

Боротьба з корупцією залишається є одним із ключових завдань та пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів. Роль Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) в цьому контексті набуває особливого значення, отже, актуальним є дослідження правового статусу САП, зміцнення її самостійності та незалежності, оцінка проведених реформ, аналіз їх причин та можливих наслідків.

В сучасних умовах боротьба із корупцією набуває особливого значення, оскільки корупційні дії прямо впливають на довіру суспільства до органів державної влади. Умови воєнного стану підкреслюють підвищену чутливість до корупційних загроз, оскільки під час ведення бойових дій кожний напрям діяльності, від забезпечення бойової готовності підрозділів до розподілу матеріальних ресурсів, стає критично важливим для успішного ведення бойових операцій та збереження життів військовослужбовців. Корупційні дії представників органів державної влади перешкоджають нормальному функціонуванню держави, підривають авторитет нашої країни на міжнародній арені.

Верховна Рада України 8.12.2023 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [1] (далі – Закон), що посилює незалежність та самостійність САП. Вказаний закон було прийнято з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, зокрема Угоді про асоціацію та Меморандумам про економічну та фінансову політику від 19 червня 2023 року та від 24 березня 2023 року. Питання зміцнення незалежності САП довгий час було предметом наукових дискусій, оскільки зміна правового статусу САП, її незалежність від Офісу генерального прокурора має як свої позитивні сторони, так і певні ризики.

Законом було надано САП статусу окремої юридичної особи публічного права, незалежної від Офісу генерального прокурора. Спеціалізована антикорупційна прокуратура як юридична особа публічного права розпочала свою діяльність з 21 березня 2024 року відповідно до Наказу заступника Генерального прокурора – керівника САП № 52 від 19.03.2024 року [2].

Зміни, запроваджені Законом, крім надання САП статусу юридичної особи також передбачають зміни до порядку конкурсного відбору на керівні посади у САП, керівника САП включено до переліку осіб, яким надається доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності, керівнику САП надано повноваження самостійно визначати структуру, штат та організацію діяльності САП. Великий перелік повноважень передбачає і велику відповідальність перед суспільством. Так, Законом передбачено, що кожен два роки буде проводитись

зовнішня незалежна оцінка (аудит) ефективності діяльності САП [1].

Зміни статусу САП, нові підходи до посилення самостійності та незалежності цього органу можна буде оцінити через деякий час, проте наразі можна проаналізувати позитивні моменти та потенційні ризики.

В якості позитивних рис можна виділити наступні. 1. Збільшення рівня довіри громадськості до САП. Законом передбачено зовнішню незалежну оцінку (аудит) ефективності діяльності САП із залученням в цей процес міжнародних організацій, які надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції, отже, залучення міжнародних експертів до оцінки ефективності САП сприяє більшій прозорості а отже, і збільшення довіри суспільства до САП. 2. Підвищення ефективності роботи САП при виконанні функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням, оскільки залучення меншої кількості осіб до процесу організації досудового розслідування буде сприяти швидкому прийняттю рішень. 3. Забезпечення більшої конфіденційності в роботі САП. Кореспонденція, адресована САП, наразі не буде проходити через канцелярію Офісу Генерального прокурора, отже, а буде надходити напряму на адресу САП. 4. Наділення керівника САП широким колом повноважень щодо організації роботи САП. Законом передбачено формування структури та штатного розпису керівником САП, що дає можливість утворити окремі від Офісу Генерального прокурора підрозділи, що забезпечують процес документообігу, підрозділ режимно-секретної роботи, підрозділ управління персоналом, підрозділ внутрішнього контролю та інші, які необхідні для належного функціо-

нування САП. 5. Зміни в порядку конкурсного відбору прокурорів САП. Зокрема, проведення такого відбору покладається на конкурсну комісією, до якої входять три особи, визначені керівником САП самостійно, та три особи, визначені керівником САП на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій, що посилює роль керівника САП при формуванні штату САП. Керівник САП та його заступники призначаються конкурсною комісією, склад якої формується наступним чином: трьох осіб призначає Генеральний прокурор за пропозицією Ради прокурорів України, а ще трьох осіб визначає Генеральний прокурор на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій, які надають допомогу у сфері запобігання і протидії корупції.

В той же час, зміни правового статусу САП та посилення її незалежності і самостійності має певні фактори ризику. По-перше, наділення САП статусу окремої юридичної особи, яка не є структурним підрозділом Офісу генерального прокурора, створює загрозу єдності системи прокуратури та статусу прокурорів. По-друге, активна участь міжнародних та іноземних організацій в конкурсному відборі прокурорів САП може створити загрозу державній незалежності через вплив представників інших країн на формування державних органів України.

Можна зробити підсумувати, що вектор на незалежність САП має багато своїх переваг, але в той же час несе певні загрози і ризики. Вбачається, що зміни правового статусу САП та зміцнення незалежності цього органу від Офісу генерального прокурора зможуть посилити ефективну взаємодію САП та НАБУ, прискорити процеси прийняття рішень. Проте робити висновки про доцільність посилення незалежності САП та зміни правового статусу цього органу можна буде через деякий час.

Використана література:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 8 грудня 2023 року № 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>

2. Про день початку діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Наказ заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури № 52 від 19.03.2024 року. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/ogoloshennya-55000>

Ковальчук І. С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ДОБОРУ ДО ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Кадровий склад будь-якого державного органу чи правоохоронного відіграє визначальну роль в його спроможності виконувати поставлені перед ним завдання та повноцінно реалізовувати функції, які на нього покладається. Органи прокуратури не є виключення з цього правила. Але на сьогоднішній день даний процес ускладнився у зв'язку з повномасштабної агресії російської федерації проти України. Вище зазначений чинник негативно вплинув як і на саму процедуру добору до органів прокуратури так і на якісний кількісний склад працівників даного правоохоронного органу.

Ще одним фактором який впливає на інститут прокуратури в цілому так і тому числі і на процедуру добору до органів прокуратури і те що в 2022 році Україна отримала статус країни-кандидата на вступ до Європейського союзу. Очевидним стає те що органи прокуратури куди піддані новій реформі задля відповідності європейським аналогом даного правоохоронного органу.

Питання добору до органів прокуратури на сьогоднішній день 1-у чергу врегульовано в Законі України «Про прокуратуру», а саме в розділі 5 цього закону. Більш детально дане питання висвітлено в підзаконному нормативно-правовому акті, а саме в Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на вакантну (тимчасово вакантну) посаду прокурора окружної прокуратури (зі змінами 2 лютого та 15 червня 2022 року) (далі – положення). Вище вказаним положенням чітко визначено етапи проведення добору кандидатів на посади прокурора окружної прокуратури, а саме:

- прийняття рішення про проведення добору;
- подання документів особами, які виявили бажання стати прокурорами, у тому числі перевірки їх відповідності вимогам, установленим Законом;

- проведення кваліфікаційного іспиту;
- організації спеціальної перевірки;
- визначення рейтингу кандидатів;
- формування резерву на заміщення вакантних посад;
- проходження кандидатами спеціальної підготовки;
- проведення конкурсу;
- надсилання подання про призначення кандидата на посаду прокурора (Про проведення добору кандидатів на посаду прокурора окружної прокуратури. Рішення Відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження № 1дк-22 від 08 червня 2022 року / Відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2022/06/08/2253>).

Хотілося б зупинитися на основних етапах, які відіграють ключову роль у доборі до окружної прокуратури. Таким етапом є подання документів особою, яка виявила бажання стати прокурором. Перелік усіх документів, які подаються кандидатом закріплений в пункті 3.1 положення. Надання даних документів повинна підтвердити те що кандидат на посаду окружної прокуратури відповідає статті 27 Закону України «Про прокуратуру». Для підтвердження наявності юридичного стажу особа повинна подати копію документа про освіту. Виходячи із сьогоденних реалій, а саме тощо наша держава перебуває в правовому режимі дії воєнного стану, що в свою чергу вплинуло на буденне життя тому є непоодинокі випадки коли особи втрачають свої документи. Та враховуючи новий документ який відображається в Дії, а саме документ про освіту, і ми портом дає можливість сформувати і завантажити інформаційну довідку про відповідний документ про освіту особи. Тому вважаємо за необхідне доповнити перелік документів які підтверджують наявність юридичної освіти також і інформаційною довідкою яку можна завантажити із порталу Дія. Адже в ній міститься всі основні реквізити документа про освіту конкретної особи.

Слід відмітити, що позитивним нововведенням є те, що кандидат для підтвердження наявності юридичного стажу для участі у конкурсі для заміщення вакантної посади в окружній прокуратурі може подати не лише копію власної трудової книжки, а й відомості про трудову діяльність з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Наступним етапом на якому хотілося б зупинитися це є проведення кваліфікаційного іспиту. По своїй природі він покликаний перевірити наявність у кандидата на посаду прокурора наявності як теоретичних так і практичних навичок та заняття відповідної посади.

Після цього етапу кандидат повинен пройти спеціальну перевірку. При проведенні доцільно було щоб було детально проаналізовано морально-етичні якості кандидата на посаду прокурора окружної прокуратури. Адже остання вплине в майбутньому на ефективність роботи в органах прокуратури.

Проходження спеціальної підготовки у Тренінговому центрі прокурорів України поглибити знання і навички майбутнього працівника прокуратури зважаючи на специфіку роботи в даній правоохоронній інституції. Слід відмітити, що при його створенні було запозичена, як вітчизняний досвід та досвід зарубіжних країн. Відповідно і отриманий результат, це підготовка майбутніх прокурорів на високому рівні.

Підсумовуючи слід сказати те, що після реформування інституту прокуратури процес добору до органів прокуратури був докорінно змінений. Проте і на сьогоднішній день відбувається позитивні зміни в доборі до цієї правоохоронна інституції.

Використана література:

Про проведення добору кандидатів на посаду прокурора окружної прокуратури : Рішення Відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження № 1дк-22 від 08 червня 2022 року / Відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2022/06/08/2253>.

Кравченко М. О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

За показниками Індексу сприйняття корупції у 2023 р., порівняно з попереднім роком, наша держава додала три бали, отримавши усього 36

балів та посівши 104 місце серед країн світу. У той саме час, у 2013 р. Україна мала лише 25 балів, а, отже, за 10 років наша держава додала 11 балів та дещо покращила своє місце в рейтингу. У той саме час викликає занепокоєння ситуація, що попри створення значної кількості антикорупційних органів, реформування національного законодавства, оновлення складу державних органів та інститутів, рівень корупції викликає занепокоєння. Так, корупційність судів, прокуратури, митних органів, сфер медицини та освіти визнано населенням та представниками бізнесу найбільш пріоритетними сферами для очищення від корупції. Така протилежність у показниках за Індексом сприйняття корупції із реальними очікуваннями серед громадян обумовлює необхідність приділення уваги ефективності антикорупційної політики та визначення критеріїв для оцінки такої ефективності.

Зауважимо, що відповідно до результатів проведеного дослідження Transparency International Ukraine найкращий показник у діяльності антикорупційних органів має Вищий антикорупційний суд України, який отримав – 4,6 бала з 5 можливих. До речі, на другому місця знаходиться Національне антикорупційне бюро (4,3 бали), а найгірший показник має Агентство з розшуку та менеджменту активів – 3,4 бала [1].

Значимо, що певні індикатори ефективності реалізації антикорупційної стратегії містяться безпосередньо в самій Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки. Ними визнано: «виконання заходів, передбачених державною антикорупційною програмою виконання Антикорупційної стратегії; відповідність ухвалених нормативно-правових актів, передбачених державною антикорупційною програмою з виконання Антикорупційної стратегії, міжнародним стандартам та найкращим світовим практикам; підвищення позиції України в рейтингу ІСК; збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів; зменшення частки населення, яка мала власний корупційний досвід; зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а також громадян, які заявили про факти корупції, що мали стосовно них місце, компетентним органам» [2].

Щодо наведених критеріїв наявні певні зауваження. По-перше, викликає сумнів доцільність виокремлення у якості критеріїв самого факту «виконання заходів, передбачених державною антикорупційною програмою виконання Антикорупційної стратегії», адже видається логічним, що у випадку передбачення таких заходів, рішення щодо потреби їх існування та необхідності виконання було зваженим, обґрунтованим,

а безпосередньо заходи є такими, що сприятимуть протидії корупційним проявам та зменшенню їх негативним наслідкам. По-друге, теза щодо збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів, та зменшення частки населення, яка мала власний корупційний досвід потребує деякого уточнення. Так, потребує уточнення питання щодо того, яким чином це перевірятиметься (соціологічним опитуванням, кількістю корупційних правопорушень тощо). У свою чергу, критерій щодо підвищення позиції України в рейтингу Індексі сприйняття корупції, на нашу думку, видається таким, що може не завжди об'єктивно відображати реальну ситуацію в країні. В сучасних умовах воєнного стану, на превеликий жаль, є непоодинокими випадки корупційних схем та корупційних правопорушень, у тому числі, що негативно впливають на фінансове, матеріальне та інше забезпечення Збройних сил України. Тому виглядає доволі сумнівною ситуація щодо покращення позицій України в рейтингу Індeksu сприйняття корупції.

У зв'язку з вищенаведеним, на нашу думку, у якості критеріїв можуть використовуватись:

кількість порушених справ, що пов'язані з корупційними правопорушеннями, та кількість вироків у цих справах (розбіжність між ними не повинна бути суттєвою);

рівність закону для всіх громадян України, без урахування статусу особи та наявності «зв'язків» та додаткових повноважень, під час вирішення питання щодо притягнення до будь-якого виду відповідальності;

зміцнення економіки держави та добробуту населення (усіх його прошарків, а не лише окремих категорій осіб).

Наведені критерії не зможуть бути використані у короткостроковій перспективі. Проте враховуючи суттєве поширення корупції в нашій державі та її проникнення в усі сфера суспільного життя, вони зможуть відобразити позитивні зрушення в цьому напрямку та будуть набагато об'єктивнішими, аніж проведені соціологічні опитування.

Використана література:

1. Спроможні, ефективні й незалежні: аналіз антикорорганів. 2023. *Веб-сайт Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/spromozhni-efektyvni-j-nezalezni-analiz-antykoriuptsiijnyh-organiv/antykoriuptsiijnyh-organiv/>

2. Антикорупційна стратегія на 2021–2025. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoriuptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

Крижевська О. О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції
ІНІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

УЧАСТЬ АДВОКАТА В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ПРЕДСТАВНИКА: ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Представництво, а особливо представництво в нотаріальних процесуальних правовідносинах, часто є необхідною умовою реалізації правосуб'єктності учасниками цивільних та цивільно-процесуальних відносин.

Вчені України, які займаються дослідженням нотаріальної діяльності присвячують свої роботи розкриттю правової природи нотаріального процесуального представництва. Проте до останнього часу існують як теоретичні дискусії, так і проблеми при реалізації положень щодо представництва в нотаріальній практиці.

Останніми роками в науці нотаріального процесу цьому питанню приділяється все більше уваги. Зокрема, І. В. Бондар надає важливого значення участі адвоката при посвідченні договорів [1], І. С. Панченко вважає таку участь одним із шляхів запобігання помилок у встановленні дійсних намірів однієї зі сторін договору, причому бажаною вважає таку участь на боці кожної з них [2, с. 144], а М. В. Бондарєва приділяє увагу питанню взаємодії адвоката з нотаріусом у нотаріальному провадженні з оформлення спадкових прав [3].

На практиці адвокати та нотаріуси можуть взаємодіяти (співпрацювати) при наданні правової допомоги своїм клієнтам при вчиненні нотаріальної дії, відповідно, адвокат здійснюючи функцію представництва, а нотаріус посвідчуючи правочини. Проте така співпраця має, насамперед, ґрунтуватися на принципі законності, поваги один до одного як представників юридичної професії з дотриманням правил професійної етики.

Однак на практиці участь адвоката в нотаріальному процесі на сьогодні не є дуже поширеною. Це, мабуть, викликано таким доволі поширеним упередженням, що учасники нотаріального провадження не потребують правової допомоги через наявність нотаріуса, який, вчиняючи нотаріальну дію, роз'яснює сторонам і зміст законодавства, і їхні права та обов'язки. Не сприяє участі адвоката у нотаріальному процесі й те,

що вона не передбачена жодним положенням законодавства про нотаріат, а врегульовується виключно законодавством про адвокатуру. Спірним є питання, щодо документів, якими підтверджують повноваження адвоката в нотаріальному процесі, тому що наприклад у цивільному та виконавчому процесах підходи до документів однакові.

Так ч. 4 ст. 62 ЦПК України та абз. 2 ч. 4 ст. 16 Закону України «Про виконавче провадження» повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

На наш погляд, задля належного врегулювання питань представництва у нотаріальному процесі підлягає врегулюванню насамперед участь у ньому адвоката як суб'єкта, що діє поряд з особою, яка бере участь у нотаріальному провадженні, та надає їй правову допомогу [4, с. 118].

Вважаємо доцільним у Законі України «Про нотаріат» закріпити норми, які б регламентували можливість здійснення адвокатом договірного представництва у нотаріальному процесі та передбачити документи, які стверджують його повноваження, а саме: договір про правову допомогу; ордеру та витягу із договору у якому зазначаються повноваження – адвоката як представника заявника(ів) чи заінтересованої особи або обмеження його прав на вчинення окремих дій у нотаріальному провадженні, оскільки згідно пунктів 2, 5, 12.4 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, ордер як письмовий документ, який підтверджує повноваження адвоката на надання правової допомоги є обов'язковим для прийняття усіма органами, установами, організаціями на підтвердження правомочності адвоката. Назва органу та вид правової допомоги повинні зазначатися у ордері з посиланням на договір про правничу (правову допомогу, його номер та дату укладення (форма ордеру – додаток до Положення). Серед таких органів, крім судових, також є правоохоронні до яких можна віднести й нотаріат, який виконує правоохоронну функцію.

Адвокат не може діяти на підставі довіреності, як це передбачено у ст. 62 ЦПК України та ЗУ «Про виконавче провадження», оскільки в у ній не може бути зазначений його статус як адвоката, не може йтися про відповідальність та оплату гонорару, там лише зазначаються права та обов'язки та їх можливі обмеження. Крім того, недоцільно їх дублювати в довіреності, якщо вони передбачені договором.

Тому пропонуємо регламентувати у Законі України «Про нотаріат» окремою нормою представництво адвоката у нотаріальному провадженні. Адвокат у разі представництва інтересів клієнта має обов'язково надавати нотаріусу договір про правничу (правову) допомогу як базовий документ, що передбачає домовленість, за якою адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити представництво або надавати інші види правничої допомоги (юридичний супровід) клієнту в нотаріальному провадженні на умовах і в порядку, визначених договором, а клієнт зобов'язується оплатити адвокату надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Лише в такому варіанті будуть узгоджуватися між собою норми законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та «Про нотаріат».

Для порівняння проаналізуємо досвід Німеччини, коли фахівці поряд із представництвом на підставі довіреності рекомендують альтернативний спосіб посвідчення договорів, коли одна зі сторін з тих чи інших причин не спроможна взяти участь у посвідченні договору. Друга альтернатива для учасника: на нотаріальне посвідчення спочатку з'являється «представник без повноважень». Це може бути будь-яка особа, включно з іншою договірною стороною. Наприклад, покупець може зробити заяви в нотаріальному призначенні про себе як покупця і водночас як уповноваженого представника продавця. Увага! В цьому варіанті договір набуває чинності не після його підписання сторонами, а лише після нотаріального схвалення продавця. Однак у разі неавторизованого представництва договір слід уже детально обговорити з особою, яку представляють, щоб потім не було сюрпризів. Розмір нотаріальних зборів за таке подальше затвердження залежить від суми купівельної ціни. Чим вища ціна покупки, тим вищою є нотаріальна плата за подальше затвердження. Якщо сторона спочатку була представлена без довіреності, нотаріус після посвідчення надішле особі, яку представляють, засвідчену копію договору з проектом заяви про погодження [5].

Загалом німецька схема неавторизованого представництва і відповідного посвідчення договору цікава, але про її прийнятність для України важко однозначно говорити, тому що, отримавши усну згоду іншої сторони на посвідчення договору, сторона ризикує, що інша сторона не схвалить остаточний зміст договору або не погодиться з будь-яким його пунктом. Крім того, передача грошей відбувається перед посвідченням договору, а це лише примножує ризики тривалого неповернення коштів. До цього слід додати, що заява про погодження з умовами договору, навіть якщо вона буде нотаріально посвідченою, видається не зо-

всім адекватним відображенням сутності того, що відбулося. В такому разі варто визнати, що має місце стадійне оформлення договору, і підписи мають ставитися на всіх його примірниках, а не на заяві. Якщо сторона не погодиться на підписання заяви, то оригінал договору, що зберігатиметься в нотаріуса, цілком знецінюється, і це свідчить на користь передачі відповідного оригіналу договору для підписання. І наостанок, сторони договору, на наш погляд, мають наділитися правом оформляти договір у двох різних нотаріусів одночасно, а дії нотаріусів можуть бути узгоджені за допомогою відеозв'язку, тоді мінімізуються ризики для кожної сторони, особливо тієї, що підпише договір першою і має очікувати відповідних дій від другої. Незважаючи на зроблені конструктивні зауваження щодо запозичення такої схеми для України, в Німеччині вона широко використовується [6; 7], тому цілком можливо, що вона може бути як експеримент запроваджена й в Україні, але після широкого обговорення і з обов'язковим роз'ясненням певних ризиків.

Зокрема, Федеральна палата нотаріату Німеччини, як правило, визнає неприйнятними такі процедури [8].

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що Федеральна палата нотаріату займається не тільки організаційними та етичними питаннями, а й безпосередньо впливає на професійну діяльність нотаріусів у Німеччині. З останньої цитати можна зробити висновок, що схема з посвідчення договорів з неавторизованими представниками – це виняток із загального правила, а не альтернативний по відношенню до використання довіреностей спосіб посвідчення договорів. Саме так його варто сприймати й українським фахівцям, а також нотаріусам, які потенційно можуть його застосовувати. Звернемо увагу також на те, що у Німеччині не використовується договірний спосіб передачі повноважень представнику, зокрема на підставі договору доручення.

Усе це свідчить про необхідність регламентації у законодавстві України про нотаріат питань представництва та його видів у нотаріальному провадженні, правового становище процесуального представника, оформлення його повноважень та документів, які стверджують його повноваження. Регламентація цього інституту має здійснюватися з урахуванням вступу України до ЄС та вивчення європейського досвіду.

Використана література:

1. Бондар І. В. Участь адвоката в нотаріальному процесі (посвідчення договорів). *Часопис Київського університету права*. 2015. №1. С. 139–143.

2. Панченко І. С. Процедура нотаріального посвідчення договорів про відчуження нерухомого майна: дис... док. філософ. у гал. юрид. наук. Київ, 2021. 240 с.

3. Бондарева М. В. Окремі аспекти взаємодії адвоката з нотаріусом у нотаріальному провадженні з оформлення спадкових прав. *Часопис Київського університету права*. 2018. №4. С. 153–156.

4. Крижевська О. О. Нотаріальне процесуальне представництво. *Права людини та публічне врядування: збірник матеріалів IV Міжнародного правничого форуму*, м. Чернівці, 21 травня 2021 р. / ЧНУ ім. Юрія Федьковича, Чернівці, 2021. С. 117–121.

5. Kann ich mich in der Beurkundung vertreten lassen? *Notar Bochum*. URL: <https://notar-schmidt-bochum.de/wohnungs-bzw-hauskauf/kann-ich-mich-in-der-beurkundung-vertreten-lassen/> (date of access: 12.04.2024).

6. BERPPOHL C. Notartermin mit vollmachtenloser vertretung und nachgenehmigung. URL: <https://www.bermpohl-immobilien.de/notartermin-mit-vollmachtenloser-vertretung-und-nachgenehmigung/> (data of access: 12.04.2024).

7. JANNSEN S. Kann ich mich bei einem Beurkundungstermin durch eine andere Person vertreten lassen? Notar Sebastian Jannsen. URL: <https://www.notar-jannsen-dortmund.de/bei-einem-beurkundungstermin-durch-andere-person-vertreten-lassen/> (date of access: 12.04.2024).

8. Richtlinien für die Amtspflichten und sonstigen Pflichten der Mitglieder der Notarkammer. URL: <https://www.bnotk.de/aufgaben-und-taetigkeiten/richtlinien/richtlinienempfehlungen> (date of access: 12.04.2024).

Кухнюк Д. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри юстиції*

*ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

*Голова Національної служби
посередництва і примирення*

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ

Представлений у липні 2022 року План відновлення України серед ключових викликів інституту адвокатури виділив недосконалість процедури притягнення адвоката до професійної відповідальності, що наразі існує в Україні.

Відповідний План передбачав необхідність запровадження прозорої процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, збільшення строку давності притягнення до відповідальності, створення єдиного ресурсу збирання, зберігання, захисту, обліку та пошуку дисциплінарної практики, встановлення відповідальності адвокатів за підтримку збройної агресії РФ та колабораціонізму тощо [1].

Однак, поруч із цим, не менш важливою проблемою є розгляд дисциплінарних проваджень членами органів адвокатського самоврядування, строк повноважень яких спливає у 2022 році. Незважаючи на те, що Національна асоціація адвокатів України зазначила про продовження повноважень членів органів адвокатського самоврядування на підставі принципу континуїтету, наразі скарги на поведінку адвокатів, за результатами розгляду яких до адвоката може бути застосовано зупинення або позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, розглядаються неповноважними органами.

Серед прогалин існуючої процедури притягнення адвоката до відповідальності варто також виділити такий наступний аспект – оскарження рішення у дисциплінарній справі не зупиняє його дії. Адвокат чи особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, має право оскаржити рішення у дисциплінарній справі протягом 30 днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду. Таким чином, при ухваленні рішення про тимчасове зупинення права на заняття адвокатською діяльністю або позбавлення такого права, адвокат не може надавати своїм клієнтам правничу допомогу та представляти їх інтереси в судах. Крім того, як розгляд такої скарги кваліфікаційно-дисциплінарною комісією, так і оскарження рішення у судовому порядку, може бути тривалим за строком, що ставить адвоката у несприятливе для нього професійне становище.

Також, наразі в Україні встановлено не передбачену Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» плату за організаційно-технічне забезпечення розгляду заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій регіону та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії. Відповідним Рішенням Ради адвокатів України від 23 вересня 2017 року №203 було встановлено плату у розмірі 1 прожиткового мінімуму для працездатних осіб за організаційно-технічне забезпечення розгляду: заяв (скарг) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності [2]. Це рішення було визнано протиправним та нечинним з моменту його прийняття відповідно до постанови Шостого апеляційного адміністративного суду від 09 червня 2020 року в справі

№816/2353/17, оскільки Суд дійшов до висновку, що Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не передбачено здійснення оплати за подання і розгляд КДКА заяви (скарги) щодо поведінки адвоката [3]. До такого ж висновку прийшов і Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду [4]. Незважаючи на постанову суду апеляційної інстанції, Рішенням РАУ від 18 червня 2020 року №37, повторно встановлено плату в розмірі 1 прожиткового мінімуму для працездатних осіб за організаційне забезпечення розгляду скарг на адвокатів [5]. Отже, незважаючи на те, що незаконність стягнення плати за організаційне забезпечення розгляду заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій регіону та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії встановлена рішенням Верховного Суду, така практика продовжує існувати за, вочевидь незаконним, рішенням РАУ від 18 червня 2020 року №37.

Варто відмітити також наявність інших недоліків правового регулювання процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Тіньовий звіт «Адвокатура: уроки перших років самоврядності», опублікований у 2018 році, серед основних прогалин законодавства про адвокатуру виділяв відсутність визначення дисциплінарного проступку, відсутність законодавчо визначених вимог до форми та змісту заяви (скарги), яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність адвоката, вузький перелік дисциплінарних стягнень, неповний перелік стадій дисциплінарного провадження тощо [6]. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки серед основних заходів удосконалення інституту адвокатури виділяла конкретизацію підстав, процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження рішення про притягнення до такої відповідальності, а також запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження [7]. Однак, протягом 2018 – початку 2024 років процедура притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності змін так і не зазнала.

Таким чином, процедура притягнення адвокатів до професійної відповідальності в Україні потребує суттєвого вдосконалення, шляхом внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Використана література:

1. План відновлення України. Матеріали робочої групи «Юстиція». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень, 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf>

2. Рішення Ради адвокатів України «Про встановлення плати за організаційно-технічне забезпечення розгляду заяв (скарг) до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури» від 23 вересня 2017 року № 203. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-09-23-r-shennya-rau-203_5c370fc4cfc74.pdf

3. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 09 червня 2020 року у справі № 816/2353/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89728140>

4. Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2020 року у справі № 816/2353/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93749503>

5. Рішення Ради адвокатів України «Про встановлення плати за організаційне забезпечення розгляду заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури» від 18 червня 2020 року № 37. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-06-18-r-shennya-rau-37_5ef4903adf787.pdf

6. Тіньовий звіт «Адвокатура: уроки перших років самоврядності». ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2018. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf

7. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

Легких К. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри юстиції*

*ІНІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ СУДДЯМИ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ЯК ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

У ст. 6 Європейської конвенції з прав людини зазначається зокрема, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи

упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення»¹.

Після того як Україна стала Високою Договірною Стороною – підписантом Конвенції і до Європейського суду з прав людини почали надходити перші скарги ми отримали змогу вести певну статистику. Вже на середину двохтисячних років наша держава опинилася на першому місці за кількістю справ поданих проти неї і більша їх частина стосувалася порушення принципу розумності у строках розгляду справи національними судами. Затягування розгляду справи призводило до того, що остання могла розглядатися навіть до десяти років². Вище викладене є одним із багатьох складових актуальності піднятої теми щодо дотримання судьями розумності строків розгляду справи як засада забезпечення прав і свобод людини в Україні та дозволяють тезисно звернути увагу на наступні розмірковування для її розкриття.

Процесуальні строки можуть встановлюватися виключно на рівні Закону, але не підзаконних актів. І той факт, що, в окремих випадках строки можуть визначатися судом, наводить нас на думку про те, що окремі повноваження законодавчої гілки влади знаходяться, так би мовити, у «руках» суддівської гілки влади у нашій державі. Надаючи судьям можливість без Верховної Ради України, фактично, бути законодавцями, у певних юридичних справах, поступово наближуємо нашу правову систему до англосаксонської, де право може творитися не тільки парламентом, але і одноособово (колегіально) судьями – на рівні прецедентів.

Процесуальний строк представляє собою відрізок у часі, який встановлюється Законом або безпосередньо суддею (колегією) суддів (а у кримінальному провадженні прокурором, слідчим суддею, судом), і має на меті комплексне забезпечення права на справедливий суд, яке в принципі є неможливим без реалізації такої складової останнього, як розумність дотримання темпоральних відрізків здійснення судочинства. Продовжуючи думку, необхідно дати відповідь на питання про суть терміну «розумність». Як і у випадку з розумом, його похідна – розумність,

¹ Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 року. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

² Щодо перевищення розумних строків розгляду справ : Лист Верховного Суду України від 25.01.2006 № 1–5/45. URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06.

не є сталою категорією, яка однозначно сприймається усіма науковцями. Не вдаючись у детальний аналіз усіх філософських підходів щодо вирішення цього питання, необхідно визначити наступне.

Якщо сприймати розум як іманентну властивість людського мозку, то розумність представляє собою сукупність зовнішніх проявів наявності першого (розуму) в оточуючому світі, якщо бажаєте в об'єктивній дійсності. Якщо розум є категорією ідеального світу, то розумність відповідно є категорією об'єктивного світу. Розумність можна визначити як сукупність зовнішніх проявів, які свідчать про наявність у людини можливості вчитися, адаптуватися, пристосовуватися до навколишнього середовища і, навпаки, пристосовувати останнє для людських потреб. Такими зовнішніми проявами можуть бути розумні рішення, розумні вчинки, розумні винаходи, розумні твори літератури та мистецтва тощо.

Використання терміну «розумний» у професійній діяльності суддів можливо там, де неможливо встановити універсальні нормативні стандарти і, відповідно, там де необхідно буде скористатися суддівським розумом й ініціативою. У цьому сенсі необхідно звернути увагу на те, що розумність за своєю природою дуже близька до суддівського розсуду. Отже, практична реалізація принципу розумності у діяльності професійних суддів в Україні є своєрідною формою суддівського розсуду з яскраво вираженими ознаками творчості і є дієвим засобом подолання такого негативного явища у нормотворенні, як прогалини у праві, адже сам нормотворець передбачити і прийняти правила поведінки на всі випадки життя не може.

Процесуальні строки мають чітко виражений імперативний характер, але з урахуванням принципової неможливості встановити їх на всі випадки життя, чинне законодавство надає можливість суддям визначати їх на власний розсуд, що з урахуванням виключної законної процедури їх (строків) окреслення (кодекси і закони) наближає вітчизняну правову систему до прецедентної, адже судді фактично перетворюються на законотворців.

Надаючи змогу суддям встановлювати окремі процесуальні строки за власним розсудом, держава вимагає щоб вони відповідали критерію розумності, який на авторському рівні сприймається, як термін, що його можна використовувати у професійній діяльності суддів там, де неможливо встановити універсальні нормативні стандарти і, відповідно, там де необхідно буде скористатися суддівським розумом і ініціативою.

Отже, розумність строків розгляду справи національними судами є оціночною категорією, яка виступаючи мірою свободи діяльності відповідних осіб, втім, постійно обмежується державою на рівні окремих нормативно-правових актів та постанов вищих судів. Проблема, головним чином, проявляється не в самому факті обмеження такої свободи, а у розмитості (незрозумілості) критеріїв (умов), які встановлюються для такої процедури, а також у надвимогливому відношенні до суддів з точки зору прогнозування ними потенційних проблем з дотримання розумних строків розгляду справи.

Мельниченко В. С.,
*Головний спеціаліст – юрисконсульт
відділу представництва інтересів
в судах та інших органах № 1
юридичного управління
Головного управління
Пенсійного фонду України в
Запорізькій області
м. Запоріжжя*

ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року Україна перебуває у стан війни з російською федерацією. Необхідність певних предметних законодавчих змін у зв'язку з цим є об'єктивною. Слід зазначити, що проведення конкурсу на заміщення тієї чи іншої вакантної посади в системі апарату державної влади не сумісне з діючим правовим режимом воєнного стану.

У доктрині права визнаною є сентенція: «Суддя зобов'язаний говорити мовою закону». Суддя має діяти за правилами закону. Територія України станом на сьогодні можна поділити на територіальні зони, де: а) ведуться активні бойові дії або велися бойові дії; б) триває тимчасова чи стійка окупація українських територій; в) є необхідні матеріальні умови та фізичні можливості для роботи суду. Забезпечення здійснення правосуддя судами та уможливлення реальної доступності до правосуддя є складним багатоаспектним питанням, що передбачає широкий спектр заходів і засобів, завдяки яким кожен має не лише реальну можливість звернутися до судових органів, а й дієво скористатися перевагами процедури судового розгляду та отримати належний захист своїх прав.

Законом України «Про внесення змін до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» внесено зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1].

Цим Законом значно розширено правозастосовний формат зміни територіальної підсудності судових справ.

Реалії війни ставлять перед судовою системою й інші важливі проблеми, що потребують негайного дієвого реагування та вирішення.

У зв'язку з цим було прийнято Закон України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» від 15 березня 2022 року [2].

Законом встановлено, що ДСА України в період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, уповноважена здійснювати ряд важливих функцій. Закон також суттєво розширив повноваження Верховного Суду. Слід також зазначити, що Вища рада правосуддя є державним органом, правовий статус якого визначено положеннями Конституції України.

Прийняття цих Законів дозволяє забезпечити здійснення правосуддя в умовах війни.

Було запропоновано також внести зміни до ГПК України, ЦПК України, КАС України. Це такі зміни, як 1) організація суддів у таких зборах; б) порядок та процедура розподілу судових справ у суді у разі об'єктивної неможливості застосування автоматизованого визначення складу суду у цій чи іншій судовій справі; в) можливість участі суддів у судовому засіданні дистанційно у режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів [3].

Зазначаємо, що визначення та заміна суб'єкта розслідування завжди відбувається або в межах одного органу або в межах одного відомства. Це обумовлює вірогідність, що досудове розслідування буде неефективним.

Підбиваючи висновки, слід зазначити, що здійснення правосуддя судами в умовах воєнного стану має здійснюватися в нерозривному зв'язку із забезпеченням реальної доступності кожного до правосуддя. Це є дуже складним комплексним питанням, вирішення кого потребує від держави широкого спектру управлінських, фінансових та інших

легітимних засобів. Судді повинні завжди дотримуватися імперативних приписів процесуальних кодексів, зміст яких потребує оновлення на основі уже напрацьованих проєктно – законодавчих пропозицій.

Використана література:

1. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

2. Про внесення зміни до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2826-IX#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

Москвич Л. М.,

*доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ПРИПИНЕННЯ СТАТУСУ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Конституційна реформа щодо правосуддя в 2016 році внесла певні корективи в статтю 126 Конституції України [1], розмежувавши підстави для звільнення судді і підстави для припинення повноважень. Як вбачається, припинення статусу судді можливо за процедурою звільнення і за процедурою припинення повноважень. Тонкощі застосування кожної з процедур врегульовані Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Вочевидь, законодавець, вводячи такі розмежування щодо процедури припинення статусу судді, керувався бажанням спростити механізм припинення статусу судді за наявності безумовних (формальних, таких, що не підлягають додатковому встановленню), підстав, які уне-

можливлують подальше перебування судді на посаді та здійснення ним правосуддя. Це повинно було сприяти оперативності вирішення питання звільнення судді з посади та економії бюджетних коштів щодо виплати винагороди за здійснення правосуддя – наступили безумовні підстави, правосуддя (як державну функцію) носій судової влади не здійснює – трудові відносини мають бути припинені з відповідними правовими наслідками. І начебто благородна мета мала б виключити численні казуси, які існували до 2016 роки, коли, наприклад, суддя, якому виповнилось 65 років не міг здійснювати правосуддя, але залишався головою (займав адміністративну посаду) суду; або засуджена особа, перебуваючи в місцях позбавлення волі, продовжувала мати статус судді з відповідними правовими наслідками, лише через те, що уповноважений на припинення цього статусу суб'єкт (Президент чи парламент), були зайняті іншими справами. Тож, з точки зору ефективного адміністрування судовою системою, ініціативу законодавця щодо диференціації шляхів припинення статусу суддів, введена в 2016 році, слід вітати. Але, практика правозастосування виявила чимало проблемних її аспектів. Спробуємо з ними розібратися.

Зокрема, вперше на офіційному рівні питання про момент набуття статусу судді було поставлено в справі про порушення суддею вимог щодо несумісності [3], в якій було важливо встановити саме момент набуття статусу судді для появи суб'єкта юридичної відповідальності. У цьому рішенні ВРП встановила, що «набуття статусу судді» фактично реалізується з моменту отримання реального права (повноваження) здійснювати правосуддя. Цей процес є комплексним і включає видання відповідного указу Президента України, принесення особою, щодо якої прийнято офіційний акт президента, присяги судді та зарахування до штату суду. На практиці, складання Присяги судді та зарахування до штату суду (видання наказу відповідним головою суду) – можуть мати різну послідовність подій. Проте саме наявність трьох умов (чи здійснення останньої, третьої умови) є моментом набуття статусу. Разом з набуттям статусу судді, на особу розповсюджуються гарантії та імунітети, особливі порядки притягнення до юридичної відповідальності та інші складові особливого статусу носія судової влади. Момент припинення статусу судді також важливий з огляду на втрату особою відповідних гарантій та імунітетів, статусу суб'єкта особливих порядків притягнення до юридичної відповідальності і т.п. Тому важливо встановити і момент позбавлення особи статусу судді.

В період 2022–2024 р. було декілька випадків, які ставили під сумнів розумність обраної в 2016 р. моделі диференціації процедур для припинення статусу судді. Наприклад, в період інституційної кризи функціонування органу, відповідального за застосування процедури припинення статусу судді з підстави подання заяви про вихід у відставку, чимало суддів, в очікуванні розгляду їх заяви, досягали 65 років, а отже ставали суб'єктами іншої процедури – припинення статусу судді через припинення повноважень з підстави досягнення 65 років. Закон імперативно уповноважує голову суду видати наказ про звільнення з посади у зв'язку з припиненням повноважень, що автоматично тягне за собою і припинення інших гарантій статусу судді. Фактично виникала дилема, чию заяву мала б розглядати ВРП після відновлення своєї функціональної спроможності? Якщо застосувати аналогію правозастосовної практики цього органу, зокрема, Дисциплінарні палати ВРП відмовляють в порушенні дисциплінарного провадження щодо осіб, статус судді яких припинено, наприклад, шляхом звільнення з посади, саме з мотивів «відсутності суб'єкта (судді), на дії якого подана скарга», то можна очікувати, що відповідні заяви про звільнення судді у відставку, «гіпотетично», мали б залишитися б без розгляду. Або голова суду мав би порушувати законодавчий припис щодо його дій з вчасного видання наказу про звільнення судді у зв'язку з припиненням повноважень. Можна, в даному випадку, говорити про виключну правову ситуацію (але і її «виключність») також є під сумнівом, адже може повторитися через одночасне закінчення повноважень членів ВРП у 2026 році, адже повноважний склад цього органу було сформовано майже одночасно, а отже й очікувано і повноваження членів ВРП закінчаться майже одночасно), але однозначно можна казати про правову невизначеність важливої для функціонування судової влади правової процедури припинення статусу судді.

Другим прикладом правозастосовної практики припинення статусу судді, став кейс голови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду – Богдана Львова, якого було звільнено з посади судді шляхом застосування процедури припинення повноважень на підставі п.2 ч. 7 Статті 126 Конституції України «припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави». Стаття 121 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» роз'яснює механізм встановлення підстави «припинення громадянства» – відповідно до Закону України «Про громадянство» (ч.1) та «набуття суддею громадянства іншої держави» (ч.2). Якщо стосовно процедури припинення громадянства України більш менш все зрозуміло, то стосовно «набуття громадянства іншої

держави» законодавець був змушений дати роз'яснення, та виділити як активні дії судді з набуття громадянства іншої держави (справедливо, що за такі дії суддю має бути покарано, адже закон містить таку пряму заборону. Хоча і залишається правова невизначеність стосовно механізму встановлення даного факту, адже жоден орган не зобов'язаний повідомляти про надання громадянства певної держави певній особі, як і встановлювати статус цієї особи), так і пасивний спосіб набуття громадянства іншої держави «в силу закону або іншим чином без його (судді) способ». Щодо останнього, то законодавець пояснив, з якого моменту суддя стає суб'єктом відповідальності за порушення заборони мати громадянство іншої держави – «протягом десяти днів з дня, коли судді стало відомо про отримання такого статусу (*Л. М. – статусу громадянина іншої держави*)». Богдан Львов пішов по шляху оскарження взагалі наявності у нього громадянства іншої держави. Суд першої інстанції став на його бік, оскільки відповідачем не було надано належного доказу наявності у нього іншого громадянства. Апеляція ще триває. Але чи не простіше було б з моменту, коли «начебто Б. Львов дізнався, про наявність у нього громадянства іншої держави», для отримання якого, як він свідчить в суді «він не вчиняв жодних дій і йому взагалі не було про це відомо», вчинити 10 денний строк дії щодо виходу з «іншого громадянства»? Проте в ситуації війни з росією та розірванням дипломатичних відносин з цією країною, реально реалізувати припис закону Б. Львів навіть і не зміг. Ми не будемо давати правову оцінку діям Б. Львова та керівництва ВС, але лише констатуємо на правовій невизначеності застосування даної підстави про звільнення. Крім того, на наш погляд, саме «набуття громадянства іншої держави» містить в основі порушення обов'язку судді, що витікає з його статусу, не вчиняти (активно чи пасивно) таких дій, а отже має бути застосована саме процедура встановлення порушення суддею своїх службових зобов'язань, аналогічна встановлення факту порушення вимог щодо несумісності чи вчинення дисциплінарного проступку, а отже має належати до компетенції ВРП чи її дисциплінарних палат. І останній сумнівний момент щодо відповідності ст. 121 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» критерію правової визначеності є положення, що «повноваження судді припиняються з ... моменту набуття громадянства іншої держави», адже всі рішення, які виніс суддя (обізнано чи не обізнано перебуваючи в статусі громадянина і іншої держави), є нелегітимними, отже вони автоматично стають прийнятими неналежним суб'єктом, що є суттєвим ударом знов таки по тому самому критерію правової визначеності.

Ми розглянули лише два випадки, які вже показали проблему право-реалізації у процедурі припинення статусу судді, але потенційно таких прикладів є значно більше. На наш погляд, принцип єдності статусу суддів вимагає і єдиного підходу до питання припинення статусу судді – публічної посадової особи. В тому числі, важливий і статус уповноваженої на прийняття такого рішення суб'єкта. На наш погляд, є дуже спірним підхід законодавця, сформульований в ст.125 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» про «трудові відносини судді з судом». На наш погляд, приймати рішення про позбавлення статусу публічної посадової особи має орган з конституційним статусом, а саме Вища рада правосуддя. Зі всіх питань. Така пропозиція не потребує складної процедури внесення змін до Конституції України, а лише зміни відповідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Використана література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1253>

3. Про визнання відсутності порушення вимог щодо несумісності суддею Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Сердюком В. В.: Рішення Вищої ради правосуддя від 29 серпня 2019 року № 2289/0/15-19 URL: <http://www.vru.gov.ua/act/19249>

Нестерчук Л. П.,
*старший викладач кафедри організації
судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

НАЛЕЖНЕ ФІНАНСУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЕФЕКТИВНА КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК ЗАПОРУКА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Незалежність судової влади є одним і найважливіших елементів концепції верховенства права та має важливе значення для функціону-

вання демократії та дотримання прав людини. Фундаментальне право на «справедливий судовий розгляд» «незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону», закріплене в низці міжнародно-правових актів, серед яких Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя, Основні принципи незалежності судових органів, Європейська конвенція з прав людини, Хартія основних прав ЄС, а також у багатьох національних правових актах, насамперед конституціях.

Незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом. Незалежність суддів слід розглядати як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування закону. Існують різні способи забезпечення незалежності судової влади, серед яких достатнє фінансування судової системи та кадрова політика у цій сфері.

Основою аналізу нинішнього стану фінансування судової системи та кадрової політики у цій сфері є Звіт Європейської мережі рад правосуддя (ENCJ) «Показники незалежності, підзвітності та якості судової влади: посилення судового захисту» за 2022–2023 роки [3]. Індикатори оцінки судових систем засновані на стандартах, які ENCJ розробила протягом багатьох років, широко використовуючи роботу, виконану міжнародними урядовими та судовими мережами та організаціями, такими як Консультативна рада європейських суддів (CCJE) Ради Європи.

Критерій фінансового забезпечення судоустрою містить формальні методи визначення заробітної плати суддів та формальні механізми її коригування. Фінансова незалежність оцінюється за такими субпоказниками, як бюджетні механізми, система фінансування та вирішення конфліктів щодо бюджетів. Загалом фінансування системи судоустрою майже в усіх країнах-членах ЄС отримало самий низький бал оцінювання [3, с. 20]. З метою збільшення цього показника ENCJ сформулювала рекомендації: формування бюджету має бути системним та вільним від політичного втручання, щоб суди фінансувалися на основі об'єктивних та прозорих критеріїв; Рада судової влади або аналогічний орган має брати активну участь на всіх етапах бюджетного процесу, а суди мають бути забезпечені ресурсами на рівні, що забезпечує ефективну та дієву систему правосуддя; бюджетні пріоритети повинні визначатися у співпраці судових органів на засадах прозорості. Ці рекомендації є актуальними як для країн-членів ЄС, так і для держав, що набули статусу кандидата на членство в ЄС, зокрема для України.

Ключове значення для забезпечення незалежності судової влади має також кадрова політика щодо формування суддівського корпусу, процедури призначення на посаду суддів та їх подальше кар'єрне зростання. Кадрова політика у сфері правосуддя визначається як «сукупність соціально-правових, організаційно-економічних і культурних чинників та як система юридичних стандартів (правил, принципів, засад) діяльності суб'єктів реалізації цієї політики» [1, с. 16]. Стандарти Ради Європи вимагають, щоб не менше половини членів Рад судової влади (в Україні – Вища рада правосуддя), були суддями, обраними їхніми колегами – представниками усіх рівнів судової влади, та на плюралістичних засадах. Рішення щодо призначення та підвищення на посаді повинні ґрунтуватися на об'єктивних умовах, враховуючи професійні заслуги та кваліфікацію, а не на політичних міркуваннях уряду. Відповідно до Декларації щодо принципів підготовки суддів, прийнятої 10.06.2016 року Генеральною асамблеєю Європейської мережі рад правосуддя, підготовка суддів є багатопрофільним процесом, метою якого є удосконалення професійних навичок. Безперервність та регулярність навчання після призначення на посаду має відбуватися протягом усієї кар'єри в межах робочого часу, і є правом та обов'язком суддів. Навчання має здійснюватися, насамперед, суддями та прокурорами, які пройшли попередню підготовку [4].

Стан забезпечення судової системи висококваліфікованими кадрами, відповідно до звіту ENCI, оцінювався за наступними показниками: відбір, призначення та звільнення суддів та голів судів; відбір, призначення та звільнення голови та суддів Верховного Суду; дотримання керівних принципів ENCI щодо призначення суддів; оцінка, просування по службі та навчання суддів; випробувальні терміни після призначення на посаду судді; дотримання встановлених правил щодо просування суддів по службі [3, с. 11]. Кадрова політика у судовій сфері отримала більш високу оцінку, у порівнянні з її фінансовим забезпеченням, при цьому зазначається, що дотримання встановлених стандартів у цій сфері не гарантує високої думки суддів щодо результатів процедур призначення та просування по службі, крім того, деякі судові системи, які судді оцінюють позитивно щодо цього, не повною мірою відповідають стандартам [3, с. 22].

За оцінками європейської суддівської спільноти, Україною зроблено багато задля забезпечення незалежності судової влади, особливо починаючи з 2016 року, зокрема щодо формування суддівського корпусу та фінансування судоустрою, і найбільшими досягненнями є:

– відсторонення Верховної Ради України та Президента України від прийняття рішень щодо призначення та кар'єрного просування суддів; виз-

нання, відповідно до міжнародних стандартів, Вищої ради правосуддя «колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів» (ст. 131 Конституції України, ст. 1 Закону «Про Вищу раду правосуддя») [2];

– упровадження прозорих конкурсних процедур відбору кандидатур на посаду судді та переведення суддів. Так, уперше в історії України у 2017 році відбулося формування Верховного Суду на конкурсних засадах, і рішення про призначення на цю посаду приймалося Вищою радою правосуддя та Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідно до Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді від 02.11.2016 № 141/зп-16. До останніх документів, що врегульовують конкурсний добір на посаду суддів є Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, затверджене указом Президента № 139/2024;

– значне підвищення заробітних плат суддів (суддівських винагород). Так, за даними Міністерства фінансів України, мінімальна зарплата та інші грошові виплати судді місцевого суду в середньому складає 130 тис. грн., а суддів Верховного Суду, Конституційного Суду України приблизно 300 тис. грн.

Отже, у воєнний час судоустрійна система України загалом отримала позитивні оцінки експертів, що свідчить про її стійкість перед безпрецедентними викликами. Однак залишається невирішеною низка проблем. Так, попри покращення фінансового забезпечення суддів, не вирішеною залишилася проблема оплати державних службовців апаратів загальних місцевих та апеляційних судів, а саме секретарів судових засідань та помічників суддів, яка не перевищує 8 тис. грн., що є причиною, яка призводить до їх масового звільнення, що, своєю чергою, порушує нормальне функціонування системи судоустрою України.

Використана література:

1. Адміністративно-правові засади реалізації кадрової політики в системі правосуддя України : навч. посібник / А. В. Боровик, А. В. Попик [та ін.]. Одеса : Гельветика, 2021. 248 с.

2. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 у ред. від 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

3. Indicators Independence, Accountability and Quality of the Judiciary: Reenforcing judicial protection : ENCJ Report 2022-2023 (Ljubljana, 9 June 2023). URL: <https://www.encj.eu/node/250>

4. Judicial training principles : accepted General Assembly of the European Judicial Training Network on the 10th June 2016. URL: https://portal.ejtn.eu/PageFiles/15756/Judicial%20Training%20Principles_EN.pdf

Ключові слова: кадрова політика, фінансування судової системи, принципи підготовки суддів.

Key words: personnel policy, financing of the judiciary, Judicial training principles.

Овсяннікова О. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОКУРОРІВ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Важливим принципом роботи органів прокуратури України є незалежність прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків.

Відповідно до висновків Консультативної ради європейських прокурорів, поняття «незалежність» означає, що прокурори вільні від незаконного втручання у виконання своїх обов'язків з метою забезпечення повного дотримання та застосування закону і принципу верховенства права, і що вони не піддаються жодному політичному тиску або будь-якому незаконному впливу [1].

З практичної точки зору гарантування незалежності прокурорів зводиться до кількох важливих принципів:

– заходи для забезпечення такої незалежності повинні встановлюватися через відповідне національне законодавство;

– статус, незалежність, порядок зайняття посад і кар'єра прокурорів повинні чітко встановлюватися законом і ґрунтуватися на прозорих та об'єктивних критеріях;

– статус прокурорів повинен забезпечувати їхню зовнішню та внутрішню незалежність, бажано із закріпленням у положеннях на найвищому юридичному рівні та із гарантуванням їхнього застосування таким органом як Рада прокурорів, зокрема у питаннях призначення, кар'єри та дисципліни. Особливо важливо забезпечити належне перебування на посаді та відповідні заходи щодо просування по службі, дисципліни та звільнення прокурорів;

– вказівки прокурорам, які їм надають їхні керівники в органі прокуратури, повинні бути надані у письмовому вигляді, прозоро та завжди з метою застосування закону, пошуку правди та забезпечення належного відправлення правосуддя, а також з дотриманням прав людини та основоположних свобод;

– статус, винагорода та ставлення до прокурорів, а також надання виділених для органів прокуратури фінансових, людських та інших ресурсів повинні відповідати винятковому характеру місії та конкретним обов'язкам прокурорів;

– держава повинна захищати прокурорів при виконанні ними своїх функцій і, за потреби, членів їхніх сімей та засоби до існування.

Отже, здійснюючи функції прокуратури, прокурор має бути незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання в його професійну діяльність, у тому числі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, зобов'язаний активно, у визначений законодавством спосіб, протистояти спробам посягання на його незалежність. У прийнятті конкретних рішень він повинен бути самостійним, керуватися вимогами закону, морально-етичними принципами професії, відмежовуватися від будь-яких корисливих та приватних інтересів, політичного впливу, тиску з боку громадськості та засобів масової інформації. Згідно з юридичною позицією Конституційного Суду України, сформульованою у Рішенні від 26 березня 2020 року №6-р/2020, незалежність прокурорів не є прерогативою або наданим привілеєм, а є гарантією справедливого, неупередженого та ефективного здійснення ними своїх повноважень (своїєї діяльності) [2].

Держава має не тільки проголошувати, але й створювати дієву систему гарантій незалежності прокурорів. Так, Законом України «Про прокуратуру» визначено ряд гарантій незалежності прокурорів: 1) особливий порядок його призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності; 2) особливий порядок здійснення повноважень, визначений процесуальним та іншими законами; 3) заборона незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень прокурора; 4) установа безпосередньо законом порядку фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури; 5) належне матеріальне, соціальне та пенсійне забезпечення прокурора; 6) функціонування органів прокурорського самоврядування; 7) визначення законом засобів забезпечення особистої безпеки прокурора, членів його сім'ї, майна, а також інших засобів їх правового захисту [3].

Законом також передбачено, що Рада прокурорів України, як орган прокурорського самоврядування, є саме тим органом, до якого кожен прокурор має право звернутися з повідомленням про загрозу його незалежності, і яка зобов'язана невідкладно перевірити і розглянути таке звернення за його участю та вжити в межах своїх повноважень, передбачених Законом, необхідних заходів для усунення загрози.

На сьогодні можна виділити декілька основних напрямків, з яких активно працює Рада прокурорів України задля гарантування незалежності прокурорів та захисту від втручання в їх діяльність.

По-перше, відповідно до Положення про Раду прокурорів України, затвердженого всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 року (зі змінами), йдеться про повноваження Ради прокурорів розглядати звернення прокурорів та інші повідомлення про загрозу незалежності прокурорів, за наслідками розгляду вживати відповідних заходів (наприклад, повідомляти відповідні органи про підстави для притягнення до кримінальної, дисциплінарної чи іншої відповідальності; ініціювати розгляд питання щодо вжиття заходів забезпечення безпеки прокурорів; оприлюднювати заяви від імені прокурорського корпусу про факти порушення незалежності прокурора; звертатися до міжнародних організацій з відповідними повідомленнями тощо) [4].

Так, 23 червня 2023 року Рада прокурорів затвердила єдину форму повідомлення про загрозу незалежності прокурора. Будь-який прокурор, при наявності підстав вважати, що є реальна або потенційна загроза його

незалежності, має право заповнити таку форму та надіслати її до Ради прокурорів. У формі звернення прокурор обов'язково має зазначити своє прізвище, ім'я, по-батькові, посаду, адресу місця проживання (перебування), номери засобів зв'язку, інформацію про особу, яка допустила порушення незалежності прокурора, вказати конкретні відомості про порушення незалежності прокурора, дати посилання на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують наведені у повідомленні відомості, а також описати, у чому саме полягає порушення незалежності прокурора (наприклад, порушення особливого порядку призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності; порушення порядку здійснення повноважень, визначеного процесуальним та іншими законами; незаконний вплив, тиск чи втручання у здійснення повноважень прокурора; порушення встановленого законом порядку фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури; порушення належного матеріального, соціального та пенсійного забезпечення прокурора; порушення визначених законом засобів забезпечення особистої безпеки прокурора, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; порушення керівниками органів прокуратури порядку надання прокуророві наказів і вказівок або інші).

Разом із тим, хотілось би звернути увагу на те, що на офіційному сайті Ради прокурорів за 2023 рік розміщено інформацію лише щодо розгляду 14 заяв прокурорів про загрозу їх незалежності. При цьому, лише по двох заявах прийнято рішення про наявність загрози, і прийняті рішення оприлюднити заяву від імені прокурорського корпусу про факти порушення незалежності прокурора, а також про повідомлення Ради адвокатів про прийняте рішення. В інших випадках – провадження або були закриті, або встановлювалася відсутність факту загрози незалежності прокурорів. Вважаємо, що в подальшому Раді прокурорів було б доцільно наводити статистичні дані щодо загальної кількості таких звернень, та дані стосовно прийнятих рішень.

Окрім прийняття заходів щодо усунення загрози незалежності прокурорів, Радою прокурорів проводиться робота над питанням справедливої оплати праці прокурорів, що також є однією із гарантій незалежності прокурорів. Так, з метою відновлення справедливого співвідношення розмірів посадових окладів працівників системи органів правосуддя Рада прокурорів послідовно продовжує відстоювати інтер-

еси прокурорів, комунікуючи з цього питання з центральними органами влади. Варто зазначити, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» прожитковий мінімум для визначення посадового окладу прокурорів визначено у розмірі 1600 грн., тоді як для суддів, працівників інших державних органів, цей показник встановлений у 2102 грн. Прийнятий у вказаному Законі зменшений майже удвічі щодо стандартного рівень прожиткового мінімуму для прокурорів окружних прокуратур не відповідає засадам верховенства права, підриває основні засади незалежності прокурора, а також призводить до явного несправедливого співвідношення посадових окладів працівників органів прокуратури з працівниками судів, інших державних органів та нівелює очікувані результати реформи органів прокуратури. З огляду на викладене, з метою виконання вимог національного законодавства та європейських стандартів щодо забезпечення незалежності прокурорів, їх соціального захисту та недопущення дискримінаційного підходу в оплаті праці, Рада прокурорів України звернулась до Кабінету Міністрів України з пропозицією розробити проект закону про внесення змін до Державного бюджету України на 2024 рік, у якому встановити прожитковий мінімум для визначення базового розміру посадового окладу прокурора окружної прокуратури на рівні прожиткового мінімуму, який встановлено для визначення базового розміру посадового окладу судді (2102 гривні).

Звичайно, що наведені дії Ради прокурорів лише частково сприяють підвищенню рівня незалежності прокурорів. Для забезпечення незалежності прокуратури важливим також і дотримання інших гарантій, а також професіоналізм, чесність, моральні якості прокурора та глибоке розуміння чинного законодавства.

Використана література:

1. Висновок 13 (2018) КРЄП про незалежність, підзвітність та етику прокурорів. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ссре-2018-ukr/1680939322>
2. Рішення Конституційного Суду України від 26 березня 2020 року № 6-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-20#Text>
3. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
4. Положення про Раду прокурорів України. Затверджене всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002900-17#Text>

Первомайський О. О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України,
суддя Конституційного Суду України*

СИСТЕМА ПРАВОСУДДЯ: СУЧАСНІ ТРУДНОЩІ РОЗУМІННЯ СТРУКТУРИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ЕЛЕМЕНТІВ

Зміни до Конституції України 2016 року, передусім до її Розділу VIII «Правосуддя», є конституційною підставою для констатації того, що в Україні існує та має ефективно функціонувати не лише суди як зрозуміле осердя цієї системи, а система правосуддя у цілому, що має складнощі в організації своєї структури та труднощі у взаємодії її елементів.

Складниками системи правосуддя є кілька груп елементів, що можуть розглядатись навіть як певні підсистеми. Ідеться, по-перше, про систему судоустрою, по-друге, - прокуратуру, по-третє - адвокатуру та, по-четверте, про Вищу Раду правосуддя та інші органи та установи системи правосуддя.

Звісно до розуміння змісту системи правосуддя, її структури, елементів та їх взаємодії є ціла низка питань, що потребують свого розв'язання.

1. Першочерговими є питання, що стосуються системи судоустрою.

Так, у провадженні Конституційного Суду України є справи щодо перевірки на відповідність Основному Закону України приписів законів, що вносять зміни до створення та діяльності Великої палати Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду.

Безперечно, що сам факт здійснення конституційного контролю у подібних випадках не є критичним для легітимності системи правосуддя. Водночас зрозуміло, що поставлення під сумнів конституційності приписів права на підставі яких функціонує Вищий антикорупційний суд, у певній мірі впливає на дискусію щодо можливості створення інших вищих судів, зокрема Вищого адміністративного суду.

У цьому контексті до речі важливим є продовження дискусії щодо самостійного функціонування у межах системи судоустрою підсистеми

адміністративних суддів з огляду на те, що у приписах Розділу VIII «Правосуддя» Конституції України є окрема згадка про такі суди.

Нарешті, принциповим є подальше заглиблення в розуміння сутності та змісту понять «правосуддя» та «судочинство» та виявлення присутнього зв'язку між ними з урахуванням потреби залучення до розв'язання юридичних конфліктів окрім судів, медіаторів, третейських судів, комерційних арбітражів та врешті-решт самих учасників суспільних відносин.

2. Зміни до Конституції України 2016 року за задумом конституціодавця мали принципово змінити, зокрема, розуміння ролі та місця прокурора у механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина та органів прокуратури загалом у систематичі органів державної влади.

Тобто з 30 вересня 2016 року органи прокуратури є складником системи правосуддя, що у докорінний спосіб змінює значення та роль прокурора та прокуратури у механізмі захисту людських прав на чому неодноразово протягом 2020–2023 років наголошував Конституційний Суд України в низці своїх рішень.

У цих рішеннях Конституційний Суд України акцентував увагу на потребі забезпечення незалежності прокурорів та надання прокурорам інших гарантій для захисту їхнього статусу як одного з елементів системи правосуддя. Однак усупереч приписам Конституції України та юридичних позицій Конституційного Суду України органи прокуратури сприймаються як один з органів правопорядку який за своїми функціями нібито має забезпечити лише притягнення особи до юридичної відповідальності.

3. За статтею 131² Конституції України самостійне місце в системі правосуддя займає адвокатура.

З огляду на приписи Основного Закону України та існуючі проекти конституційних правок вимушено актуальною є дискусія стосовно: а) так званої «адвокатської монополії»; б) потреби внормування цього питання безпосередньо у Конституції України.

Вважаю, що відносини щодо обмежень та винятків у процесуальному представництві мають бути врегульовані приписами закону, передусім процесуального, які мають деталізувати, конкретизувати та розвивати відповідні конституційні приписи. Водночас перевантажувати текст Конституції України не притаманними їй приписами щодо судового представництва є хибним способом унормування цього сегмента суспільних відносин.

Окрема низка проблем існує щодо відповідності Основному Закону України приписів законів, що вносять адвокатську діяльність.

Нарешті, є питання щодо ефективності та прогнозованості діяльності органів адвокатського самоврядування відповідь на які є, безперечно, важливою для самого функціонування такого складника системи правосуддя як адвокатура.

4. У статті 131¹ Конституції України прямо названо Вищу Раду правосуддя та визначено її конституційні функції.

Однак у цій же статті Основного Закону України встановлено можливість створення відповідно до закону також інших органів та установ системи правосуддя.

Унаслідок чого на підставі низки законів створені та функціонують, зокрема: Рада суддів України, Рада прокурорів України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та її територіальні управління, Громадська рада доброчесності, Громадська рада міжнародних експертів, Етична рада.

Вже сама кількість органів та установ системи правосуддя, що створені відповідно до закону, є підґрунтям для виникнення так званих структурних труднощів, а саме у визначенні ієрархії цих органів та установ, меж їхньої компетенції та змісту взаємодії між ними.

Крім того, з огляду на функції та роль Вищої Ради правосуддя та інших органів та установ системи правосуддя щодо кар'єри судді, прокурора та кандидатів на ці посади, виникає низка питань, зокрема, щодо: а) статусу цих органів (можливо за винятком конституційного органу – Вищої Ради правосуддя); б) надання цими органами належних процедурних можливостей для суддів, прокурорів та кандидатів на ці посади; в) підстав та можливостей для оскарження рішень цих органів, передусім у судовому порядку.

У якості ілюстрації актуальності окресленої вище проблематики достатньо нагадати те, що, наприклад, рішення дисциплінарного органу Вищої Ради правосуддя щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності може бути оскаржено не лише в межах самої Вищої Ради правосуддя, а також до Верховного Суду. Унаслідок чого виникає очікуване питання щодо того який же орган виконує конституційну функцію, визначену в частині першій статті 131¹ Конституції України.

5. У цих тезах окреслено лише частина з тих нагальних питань, що стосуються системи правосуддя.

Звісно, труднощів у системі правосуддя значно більше, а тому є сенс подальших досліджень в межах окресленої тематики з метою формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства та, що найголовніше, з метою зміни в розумінні тих приписів Конституції України, що з вересня 2016 року по іншому вносять функціонування системи правосуддя.

Плахотнік О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри юстиції*

*ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Цапро К. О.,

*студентка 9 групи 3 курсу денної форми
здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти*

*спеціальності 081 «Право» освітньої
програми «Право»*

*ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРОКУРАТУРИ

Проектом Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури» № 11087 від 15.03.2024 року (Далі – Проект Закону) були запропоновані зміни до чинного законодавства з обґрунтуванням створення Спеціалізованої економічної прокуратури за аналогією, яка вже була застосована законодавцем до створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

У обґрунтування необхідності прийняття Проекту Закону автори зазначають, що внаслідок моніторингу діяльності Бюро економічної безпеки України постала необхідність перезавантаження даного органу, а самі зміни в діяльності та функціонуванні певним чином повинні під-

вищити його ефективність. У 2023 році у висновку Єврокомісія зазначила: «очікувалось, що воно стане центральним правоохоронним та аналітичним органом для боротьби з фінансовими злочинами та захисту економічних інтересів України. Однак його операційні спроможності залишаються дуже обмеженими. Результати його роботи за перші кілька років діяльності викликають питання щодо його ефективності та координації з іншими правоохоронними органами та установами.» [3, 56]

Вбачається, що процесуальне керівництво з боку Спеціалізованої економічної прокуратури за діяльністю БЕБ зможе вирішити проблему статистики Офісу Генерального прокурора де: «у 2023 році було зареєстровано 4 914 кримінальних проваджень за ст. 212 ККУ (ухилення від сплати податків). Водночас на стадії досудового розслідування у цьому році було закрито 56 кримінальних проваджень, з яких 55 – за відсутності складу/події кримінального правопорушення. Кримінальні правопорушення, у яких особам було повідомлено про підозру – лише 50. Навіть по цій статті з 914 всіх облікованих в 2023 році кримінальних проваджень, у 216 кримінальних проваджень досудове розслідування здійснювалося не БЕБ. При цьому, згідно даних пошуку в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за результатами судового розгляду відповідних справ за визначений період наявні всього 7 вироків, із яких 6 – де, особу було визнано невинуватою, 1 – де особу було визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, проте звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності».

Дана статистика дійсно може говорити про недостатню ефективність роботи БЕБ та необхідність посилення процесуального керівництва з боку управління нагляду за дотриманням законів органами БЕБ. Проектом Закону, дану проблему, пропонується вирішити за допомогою створення нової Спеціалізованої економічної прокуратури без внесення суттєвих змін до законодавства про Бюро економічної безпеки України або його предметного перезавантаження. При цьому припускається, що зміна форми роботи з БЕБ при створенні СЕП повинна підвищити ефективність розслідування. Однак такий підхід до вирішення цієї проблеми виглядає сумнівним без приділення уваги по удосконаленню роботи БЕБ. З огляду на необхідність удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України 29 січня Кабінет Міністрів як суб'єкт законодавчої ініціативи зареєстрував у Верховній Раді два законопроекти: Проект № 10439 «Про внесення змін до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» щодо удосконалення роботи Бюро» та Проект № 10440

«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України». Вищезгадані законопроекти містять пропозиції щодо внесення змін до відповідних законодавчих актів, спрямованих на покращення правового регулювання діяльності БЕБ, забезпечення об'єктивності та прозорості в роботі Бюро економічної безпеки України, оптимізації процедур в кримінальному провадженні, а також забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Таким чином, ці законопроекти взаємодоповнюють один одного та спрямовані на досягнення спільної мети – реформування БЕБ, поліпшення правового захисту суб'єктів господарювання та підвищення ефективності боротьби з економічною злочинністю.

У запропонованому Проектом Закону змінах до ст. 14 Закону України «Про прокуратуру» загальна чисельність працівників СЕП буде вираховуватися від граничної чисельності працівників центрального апарату і територіальних управлінь БЕБ, що складає 15% від 4000 працівників, оскільки згідно ч.2 ст. 14 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» гранична чисельність працівників центрального апарату і територіальних управлінь Бюро економічної безпеки України становить не більше 4 тисяч осіб. Таким чином, 15% від 4 тисяч дорівнює 600 працівників СЕП. Для порівняння необхідно зазначити дані по кількості прокурорів, що задіяні у нагляді за додержанням законів органами БЕБ з Пояснювальної записки до Законопроекту де «Станом на 01.03.2024 року у структурі Офісу Генерального прокурора утворено управління нагляду за додержанням законів органами БЕБ, штатна чисельність якого становить 49 посад, з них 44 посади прокурорів (у тому числі адміністративні) та 5 посад державної служби. До складу управління входить організаційно-методичний відділ штатною чисельністю 3 посади прокурорів, який наразі укомплектовано. Фактично в управлінні працюють 43 прокурори та 5 держслужбовців. У структурі обласних прокуратур (крім прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя та спеціалізованих прокуратур у сфері оборони) утворено відділи нагляду за додержанням законів органами БЕБ загальною чисельністю 123 посади, з яких 117 посад прокурорів (у тому числі адміністративних) та 6 посад державної служби. Станом на 22.02.2024 у цих відділах працює 108 осіб, з яких 102 прокурори та 6 державних службовців».

Виходячи з даного порівняння, граничну чисельність працівників Спеціалізованої економічної прокуратури пропонується збільшити май-

же у три рази, що вочевидь може призвести до додаткових витрат з Державного бюджету України. Тому, доцільно конкретизувати фінансово-економічне обґрунтування щодо прийняття та реалізації даного Законопроекту та ретельно підійти до розрахунків витрат з Держбюджету.

У загальній характеристиці та основних положень Проекту Закону визначено, що: пропонується передбачити наступні зміни: 1) Створення Спеціалізованої економічної прокуратури (далі – СЕП), як окремих органів прокуратури у загальній системі органів прокуратури, зі статусом окремої юридичної особи (аналогічно до обласних прокуратур) за практикою створення та функціонування СЕП; 2) передбачити, що керівник СЕП перебуває у виключно адміністративному підпорядкуванні безпосередньо Генерального прокурора у встановлених законом межах; 3) визначити мінімальну штатну чисельність СЕП на рівні 15% від встановленої граничної чисельності штату Бюро економічної безпеки України; 4) надати керівнику СЕП повноваження щодо визначення структури та штату; видання наказів щодо організації її діяльності та письмових наказів адміністративного характеру для прокурорів органу; затверджувати положення про систему індивідуального оцінювання якості роботи прокурорів та систему оцінювання якості роботи прокурорів СЕП, а також порядок вимірювання та регулювання навантаження на них; інші повноваження, якими наділені керівники інших органів прокуратури; 5) передбачити утворення у структурі СЕП власних допоміжних підрозділів (канцелярії, відділу режимно-секретної роботи, підрозділу управління персоналом, інших підрозділів); 6) визначити законом достатній розмір посадових окладів прокурорів СЕП; 7) визначити СЕП головним розпорядником бюджетних коштів, призначених на її діяльність, а також надати керівнику СЕП повноваження визначати кошториси та щомісячні розміри видатків у межах видатків Державного бюджету України на діяльність органу; 8) надати керівнику СЕП доступ до державної таємниці за посадою після взяття письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці; 9) передбачити для особи, яка виконує обов'язки керівника СЕП, наділення усіма його повноваженнями (у т.ч. процесуальними) на час відсутності керівника; 10) встановити, що прокурором вищого рівня для СЕП є виключно керівник СЕП та його заступники, а щодо заступників – виключно керівник СЕП; 11) наділити керівника СЕП виключним повноваженням вирішувати спори про підслідність у кримінальних провадженнях, які можуть належати до підслідності БЕБ та ін.

Використана література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури» від 19.03.2024р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2254578> (дата звернення: 10.04.2024)

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 10.04.2024)

3. Ukraine 2023 Report: Brussels, 8.11.2023 URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (дата звернення: 12.04.2024)

4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» щодо удосконалення роботи Бюро від 29.01.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2191676> (дата звернення: 13.04.2024)

5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України від 29.01.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2191720> (дата звернення: 13.04.2024)

Подкопась С. В.,
*доктор юридичних наук,
заступник начальника управління
Офісу Генерального прокурора,
старший науковий співробітник
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташица
НАПрН України*

СТАНОВЛЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Формування прокурорського самоврядування є тенденцією, яка характерна для низки країн. І хоча загального стандарту щодо його організаційних форм не існує, водночас функціонування відповідних самоврядних суб'єктів прокуратури розглядається в якості інструмента забез-

печення незалежності прокурорів, що, в свою чергу, є наслідком незалежності судової влади. Саме змістовне наповнення незалежності судової влади зумовлює зміни в підходах до визначення статусу прокурорів, установлення додаткових гарантій для їх незалежності та загалом підвищення рівня автономії [1, п. 7, п. 16; 2, п. IV; 3, п. 3].

Вважається, що в основу запровадження самоврядування прокурорів лягло уникнення зловживання прокуратурою в політичних цілях [4, с.5]. Для України це питання важливе враховуючи той факт, що Верховна Рада України є політичним органом, який бере безпосередню участь в процедурі призначення та звільнення Генерального прокурора (надає відповідну згоду). Також вона може висловити недовіру Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади (п. 25 ст. 85 Конституції України) [5]. Відповідно, запровадження інституту прокурорського самоврядування в Україні покликано мінімізувати політичний вплив на діяльність прокурорів враховуючи в тому числі специфіку процедур призначення і звільнення (відставки) Генерального прокурора, а також ієрархічність системи прокуратури, діяльність органів якої він організовує. Така мінімізація може досягатися зменшенням управлінського впливу в системі на вирішення питань суто організаційного та кадрового характеру (на добір та розвиток кар'єри прокурорів, дисциплінарну відповідальність тощо), в якій донедавна домінував принцип єдиноначальності (це коли рішення приймалися Генеральним прокурором чи прокурорами обласного рівня одноособово).

Закон України «Про прокуратуру», прийнятий 14 жовтня 2014 року (далі – Закон № 1697-VII), поклав початок становленню прокурорського самоврядування в Україні, визначивши його як «самостійне колективне вирішення прокурорами питань внутрішньої діяльності» з метою визначеною в ч. 1 ст. 65 та пов'язавши з ним вирішення низки важливих питань: забезпечення єдності системи (п. 5 ч. 5 ст. 7) і незалежності прокурорів (п. 6 ч. 1 ст. 16) [6].

До організаційних форм прокурорського самоврядування законодавець відніс: (а) всеукраїнську конференцію прокурорів; (б) Раду прокурорів України (далі – РПУ) (ч. 1 ст. 66).

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (далі – КДКП), як орган, що «визначає рівень фахової підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора та вирішує питання щодо дисциплінарної відповідальності прокурорів, переведення та звільнення прокурорів з посади» нормативно не визначена як орган прокурорського самоврядуван-

ня та розглядається, виходячи з назви розділу VIII Закону № 1697-VII, в якості органу, що забезпечує діяльність прокуратури (ч. 1 ст. 73). До складу КДКП входять прокурори, проте вони не становлять там більшості (ч. 1 ст. 74), в той час, як досвід європейських країн у цій сфері свідчить, що такі функції мають бути надані саме представникам професії, тобто органам самоврядування [7, с. 73]. GRECO ще у червні 2017 року акцентувала увагу на тому, що більшість в складі КДКП повинні займати прокурори, обрані своїми колегами [8, п. 216]. Відмітимо, що такі зміни до сих пір не відбулися незважаючи на неодноразові нагадування з цього приводу.

Враховуючи характер і спрямованість компетенції КДКП на вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури, особливості процедур прийняття нею рішень, суб'єктний склад (до якого входять п'ять прокурорів призначених всеукраїнською конференцією прокурорів із одинадцяти членів) та перспективу забезпечення їх більшості в складі КДКП, досвід країн Європи у цій сфері, ми можемо розглядати її в контексті форм прокурорського самоврядування.

Далі звернемо увагу на п. 36 висновку № 18 (2023) Консультативної ради європейських прокурорів (далі – КРЕП) про Ради прокурорів як ключові органи прокурорського самоврядування в якому наголошується на тому, що відповідні самоврядні органи «... повинні не просто існувати в законодавстві, але й діяти на практиці» [1].

У практичній площині органи прокурорського самоврядування проходять тернистий шлях свого становлення та скоріше існують *de jure*, ніж функціонують *de facto*. Такий висновок можна зробити з огляду на: *по-перше*, відкладання строку початку їх діяльності (майже на 3 роки з часу прийняття Закону № 1697-VII) [9, с. 120–122]; *по-друге*, тимчасове зупинення діяльності вже сформованих органів (у період з 2019 по 2021 рік), що викликало «найкритичніше занепокоєння» зі сторони GRECO [10, п. 134], а також засвідчило непослідовність законодавця та активізувало питання балансу гілок влади в країні. В цьому сенсі міжнародними експертами справедливо зверталася увага на те, що відповідна реформа прокуратури «... проводилася без громадського обговорення, без чітких пояснень потреби в ній та її цілей, без достатньої правової визначеності, та створила кадрову комісію, склад та порядок роботи якої не були чітко визначені та, як видається, наділяли Генерального прокурора ... широкими дискреційними повноваженнями...» [11, п. 3].

Так само і Голова Венеціанської комісії, акцентуючи на повторюваних ситуаціях, що становлять небезпеку для незалежності прокуратури, зазначила про те, що реформи не завжди «... спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних із покращенням системи, а на відсторонення нинішніх володарів функцій, наприклад, довільну зміну критеріїв для обрання членів прокурорських рад або аналогічних суб'єктів» [12, с. 10–12].

Схожої думки дотримуються і національні експерти, коли зазначають, що «... передумов для зупинення діяльності КДКП на два роки в межах чергової реформи прокуратури насправді не було, таке рішення ґрунтувалося радше на політичних міркуваннях, аніж професійних» [7, с. 93, 96]. Важко не погодитися з тим, що органи прокурорського самоврядування самі «... мали перші вказати на недопустимість таких кроків, які підважували гарантії незалежності прокурора. На жаль, вони промовчали» [7, с. 94].

Наприкінці 2021 року органи прокурорського самоврядування відновили свою роботу, однак, *по-третє*, залишаються відкритими щонайменше наступні питання:

(а) забезпечення їх незалежності, зокрема, прозорості формування складу, посилення довіри до них та убезпечення від будь-яких сумнівів з даного приводу [13;14]; забезпечення виконання обов'язків члена РПУ з відривом від виконання основних службових обов'язків, з огляду на їх залежність від безпосередніх керівників, в той час якщо органи прокурорського самоврядування «знаходяться під значним контролем старших прокурорів або Генерального прокурора, вони не зможуть ефективно виконувати свої функції із захисту функціональної незалежності прокурорів» [15, п. 78];

(б) достатності та досконалості відповідних процедур, їх належної нормативної регламентації. Приміром РПУ згідно п. 1 ч. 9 ст. 71 Закону № 1697-VII вносить рекомендації про призначення та звільнення прокурорів з адміністративних посад у випадках, передбачених цим Законом. Про відповідні адміністративні посади йдеться в ч. 4 ст. 39 з посиланням на ч. 1 цієї статті. Логічно передбачити, що ініціатива та основний обсяг роботи в даному питанні має бути саме за РПУ, в той час, як зміст п. п. 9–15 розділу IV Положення про організацію кадрової роботи в органах прокуратури України скоріше свідчить про її допоміжну та навіть «технічну» роль [16]. Крім того, змінами до ч. 3 ст. 41 Закону № 1697-VII на Генерального прокурора покладено визначення порядку встановлення такої підстави для звільнення прокурора з адміністративної посади,

як «неналежне виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади», який з метою реалізації свої повноважень затвердив порядок та склад відповідної комісії [17; 18]. Раніше встановлення такої підстави для звільнення відносилось саме до компетенції РПУ, а законодавчі зміни 2019 року, відповідно, унеможливили її участь в цій процедурі.

Так само органи прокурорського самоврядування залишаються осторонь питань оцінювання прокурорів, адже законодавець доповненням ст. 9 Закону № 1697-VII пунктом 7² відніс до компетенції Генерального прокурора затвердження положення про «систему індивідуального оцінювання якості роботи прокурорів та систему оцінювання якості роботи прокурорів» та не відводить їм будь-якої ролі в даній процедурі. У свій час Венеціанська комісія звертала увагу, що це питання не варто залишати на власний розсуд безпосереднього керівника або Генерального прокурора [19, с.50; 20, с. 84] та вказувала на можливу роль Рад прокурорів у цих процесах [21, с.83–84]. Про таку можливість зазначає також і КРЕП [1, п. 73], як і загалом про необхідність наділення законом Рад прокурорів «...широким спектром повноважень у питаннях прокурорської кар'єри ...» [1, с. 16];

(в) необхідні зміни корпоративної культури в системі прокуратури, особливо з огляду на її тривалі історичні традиції побудови та функціонування з урахуванням принципів централізації й єдиноначальності. Правова традиція країни в цій сфері продовжує здійснювати свій вплив на внутрішньосистемну незалежність прокурорів. Відповідно, важливим є чітке розуміння факту зміни змісту та обсягу традиційних принципів організації й діяльності прокуратури, у тому числі принципу колегіальності, щодо вирішення питань, пов'язаних зі статусом прокурорів. Віднесення прокуратури до загальної системи правосуддя, зміна її ролі, наявність нових гарантій незалежності прокурорів та їх зміст і способи забезпечення має усвідомити кожен прокурор, однак такий процес, на жаль, досить тривалий.

Підсумовуючи зазначимо, що існуюча ситуація на нашу думку є наслідком не стільки консервативного погляду на вирішення питань пов'язаних із статусом прокурорів в середині самої системи прокуратури, для якої в минулому не були характерні такі самоврядні форми організації, скільки намаганням політичного контролю над системою прокуратури за допомогою впливу на механізм розвитку прокурорської кар'єри та дис-

циплінарної відповідальності, що можна вважати негативним явищем для системи правосуддя, а його подолання – вимогою часу.

Використана література:

1. Висновок № 18 (2023) КРЕП про Ради прокурорів як ключові органи прокурорського самоврядування (20 жовтня 2023 року). URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-18-2023-ukrainian/1680aee41f>

2. Opinion No. 9 (2014) of the CCPE On European norms and principles concerning prosecutors (17 December 2014). URL: <https://rm.coe.int/168074738b>

3. Висновок № 13 (2018) КРЕП: Незалежність, підзвітність та етика прокурорів (23 листопада 2018 року). URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322>

4. Стефан Л., Печі І. Порівняльне дослідження прокурорського самоврядування у державах-членах Ради Європи. Київ, 2018. 77 с.

5. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

7. Хавронюк М., Крапивін Є., Писаренко Д. Оцінка державної політики у сфері реформування прокуратури України протягом 2014–2023 років, Київ: ГО «Адвокат майбутнього», 2023. 200 с.

8. Звіт за результатами оцінки запобіганню корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів (четвертий раунд оцінювання, Україна), ухваленого на 76-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 19–23 червня 2017 року). URL: <https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-p3-76-greco-19-23-2017-/1680737206>

9. Подкопаєв С. В. Організація та діяльність прокуратури в Україні: монографія. Харків: Право, 2020. 364 с.

10. Звіт-оцінка відповідності запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів (четвертий раунд оцінювання, Україна), прийнятий на 84-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 2–6 грудня 2019 року). URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/Greko.pdf>

11. Експертна оцінка проекту Закону № 5158 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів» і проекту Закону № 5157 «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» щодо окремих аспектів дії перехідних положень». URL: <https://rm.coe.int/expert-comments-to-the-draft-law-no-5157-ukr/1680a43c0e>

12. Bazy-Malaurie C. L'autonomie des procureurs : des organes autonomes pour les Parquets? Feuille de route pour l'avenir. Présentation. Conférence européenne des procureurs Palerme, 5–6 mai 2022. URL: <https://rm.coe.int/theme-1-bazy-malaurie-fr/1680a6a4d6>

13. Квалификационно-дисциплинарная комиссия прокуроров сформирована и может начать работу. *Судебно-юридическая газета*. 2021. 28 сентября. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/214989-kvalifikatsionno-distsiplinarnaya-komissiya-prokurorov-sformirovana-i-mozhet-nachat-rabotu-sostav>

14. Съезд ученых-правоведов избрал членов Совета прокуроров и Квалификационно-дисциплинарной комиссии прокуроров. *Судебно-юридическая газета*. 2021. 12 сентября. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/213279-sezd-uchenykh-pravovedov-izbral-chlenov-soveta-prokurorov-i-kvalifikatsionno-distsiplinarnoy-komissii-prokurorov-c46751?fbclid=IwAR2nh-jnR0wMemFZlmPiRdU2kUWqVvYhaGaYItQFrjDVvKUetYysRH8ve7c>

15. Укрепление функциональной независимости прокуроров в восточноевропейских государствах-участниках: отчет об оценке потребностей. OSCE, ODIHR, 2020. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/447865.pdf>

16. Положення про організацію кадрової роботи в органах прокуратури України: затверджено наказом Генерального прокурора від 10 лютого 2022 року № 25. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=216298

17. Порядок розгляду звернень щодо неналежного виконання прокуром, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади: затверджений наказом Генерального прокурора від 01 липня 2022 року № 113. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=219605

18. Про створення Комісії з розгляду звернень щодо неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади: наказ Генерального прокурора від 19 серпня 2022 року № 161. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=220890

19. Opinion on the draft law on the Public Prosecutors' service of Moldova adopted by the Venice Commission at its 75th Plenary Session (Venice, 13–14 June 2008). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2008\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2008)019-e)

20. Opinion on the draft Law on the High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21–22 March 2014). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)008-e)

21. Interim Opinion on the Draft Law on the State Prosecution Office of Montenegro, adopted by the Venice Commission at its 101st Plenary Session (Venice, 12–13 December 2014). URL: [https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)042-e](https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)042-e)

Потапенко А. В.,
доктор філософії у галузі права
суддя Ржищевського міського суду
Київської області,
голова Комітету Ради суддів України
з питань співпраці зі ЗМІ,
державними та недержавними
органами та організаціями,
заступник голови правління АПЦ
«Стале правосуддя»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

В умовах широкомасштабного вторгнення та агресії РФ проти України сталість функціонування органів державної влади в Україні є запорукою майбутньої Перемоги. Здійснення правосуддя справедливим та неупередженим судом залишається основним завданням судової влади в умовах правового режиму воєнного стану. Збереження та захист авторитету судової влади є передумовою її належного функціонування. При цьому у суспільстві інколи лунає думка, що забезпечення авторитету правосуддя це справа та обов'язок лише самих суддів. Натомість саме інтересам демократичного суспільства, відповідає мета забезпечення та підтримання авторитету правосуддя.

Правова категорія «авторитет правосуддя» згадується у Основному Законі України. Так, ч. 1 ст. 34 Конституції України проголошує, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Здійснення цих прав може бути

обмежене законом в інтересах національної безпеки, ... або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя (ч. 3 ст. 34 Конституції України) [1].

Присяга судді передбачає обов'язок судді не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя (ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [2]. В. В. Городовенко аргументовано зауважує, що суддя як член громадянського суспільства постійно здійснює певні комунікації з суспільством, зокрема виражаючи свої погляди на ті чи інші питання суспільного життя, професійної діяльності, у тому числі використовуючи соціальні мережі. У той же час в очах оточуючих суддя не просто людина, а носій судової влади, і його погляди можуть сприйматися населенням взагалі як позиція судової влади, відповідно, виражаючи свої погляди, суддя може як сприяти утвердженню та підвищенню авторитету судової влади, так і підривати авторитет правосуддя [3].

Якнайкраще категорію «авторитет правосуддя» було розкрито в рішенні ЄСПЛ у справі «Моріс проти Франції», у якому, зокрема, зазначено: «Питання стосовно функціонування судової системи, а саме інституції, яка є необхідною для демократичного суспільства, відносяться до сфери суспільного інтересу. У зв'язку з цим, слід брати до уваги особливу роль судової влади в суспільстві. Як гарант правосуддя, основоположної цінності в державі, яка керується законом, судова влада повинна користуватися довірою суспільства для успішного виконання своїх обов'язків. Тому може виникнути необхідність захистити таку довіру від нападів, які завдають серйозної шкоди і які по суті є необґрунтованими, особливо зважаючи на той факт, що на суддях, які піддаються критиці, лежить обов'язок проявляти обачність, яка заважає їм відповісти. Вираз «авторитет судової влади» включає в себе, зокрема, поняття того, що суди є, і здебільшого сприймаються суспільством як належний майданчик для вирішення правових спорів та встановлення винуватості чи невинуватості особи у кримінальному обвинуваченні, а також ідею, що суспільство в цілому поважає суди і впевнене в їх можливості виконувати зазначені функції» (*Morice v. France*, #29369/10, §§ 128, 129) [4].

На національному рівні «авторитет правосуддя» розуміється як сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяльність з відправлення правосуддя, таких як справедливість провадження, незалежність правосуддя, безсторонність, публічність, моральність, та які мають вселяти повагу до суду у громадськості в демократичному сус-

пільстві. Під авторитетом судової влади потрібно розуміти як визнання за судовою владою видатних досягнень, здібностей, особливого становища та статусу в державі, так і значення її впливу на довіру осіб до неї. Схожою термінологією наділено і поняття «авторитет судді», який виступає як представник судової влади та є зовнішнім втіленням і подальшою демонстрацією її авторитету [4].

Статтею 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачені заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Вищою радою правосуддя ухвалюються відповідні рішення та вживаються заходи: ведення на своєму офіційному веб-сайті реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя; оприлюднюється публічні заяви і звернення; готується і оприлюднюється щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні тощо [5].

З огляду на сучасні виклики, запит не тільки на справедливе правосуддя, але й на важливість інформування широкої громадськості про публічні судові процеси, необхідними для підтримання авторитету правосуддя є заходи з посилення комунікаційної спроможності судової влади, впровадження її комунікаційної стратегії, ухвалення ефективних комунікативних рішень, у тому числі з протидії розповсюдженню недостовірної інформації, спрямованої на дискредитацію як суддів так і судової влади загалом.

Рішенням Ради суддів України від 12.03.2015 № 14 рекомендовано у кожному суді обрати суддю-спікера [6]. Зборами суддів судів України усіх рівнів протягом 2015–2018 років було обрано суддів-спікерів, що значно посилило комунікаційні спроможності судової влади. Водночас останніми роками в силу різних обставин спостерігається уповільнення розвитку діяльності суддів-спікерів, а тому їх статус і роль потребують зміцненню. Рішенням XVIII чергового з'їзду суддів України від 11.03.2021 щодо комунікаційної діяльності судів ухвалено утворити групу суддів-спікерів, та через неї активізувати роботу Прес-центру судової влади України з метою реалізації Концепції прямих зв'язків між суспільством і судовою владою; запровадити проведення щомісячних брифінгів; встановити та постійно підтримувати дієві зв'язки із журналістами загальнонаціональних радіо- і телеканалів, надавати оперативні коментарі з приводу розгляду справ, що викликають значний інтерес суспільства. [7].

Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 років, затвердженої указом Президента України

від 11.06.2021 № 231/2021, передбачено розвиток комплексної системи комунікації; впровадження системного підходу та ефективних комунікативних рішень з протидії розповсюдженню недостовірної інформації, спрямованої на дискредитацію суддів (підп. 4.2.3 Стратегії) [8].

Висновки. Отже, підтримання авторитету правосуддя є обов'язком кожного судді. У той же час, питання забезпечення авторитету правосуддя потребують постійної та посиленої уваги як конституційних органів: Президента України, Вищої ради правосуддя, з'їзду суддів, так і усіх демократичних інститутів держави та громадянського суспільства. Судова влада повинна користуватися довірою суспільства для успішного виконання своїх обов'язків, тому забезпечення й підтримання авторитету правосуддя має стати загальнодержавним інтересом.

Слід констатувати, що поточні ініціативи з посилення комунікаційної спроможності судової влади задля забезпечення авторитету правосуддя не знаходять належної кадрової, фінансової та матеріально-технічної підтримки. Незважаючи на усі виклики, що пов'язані з умовами воєнного стану в Україні, задля підтримання та захисту авторитету правосуддя слід впровадити комунікаційну стратегію усіма органами та установами в системі правосуддя, ухвалити рішення про запровадження центрів з протидії дезінформації, розповсюдженню недостовірної інформації, спрямованої на дискредитацію суддів та судів. Значного зміцнення потребують наявні інструменти: децентралізація медіацентрів судової влади та їх розвиток на регіональному рівні; розвиток системи комунікаційних команд у судах: інституту судді-спікера; запровадження окремих штатних посад прес-секретарів у судах, де розглядається значна кількість справ, що викликають підвищену увагу суспільства.

Використана література:

6. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.04.2024);

7. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 16.04.2024);

8. Городовенко В. В. Право судді на вільне вираження своїх поглядів у контексті утвердження авторитету судової влади в суспільстві. Слова Національної школи суддів України, № 1 (42) 2023, с. 6–21;

9. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя та її дисциплінарними органами дисциплінарних справ щодо суддів (за ма-

теріалами справ 2017–2021 років). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_dysc.prahyky_ost.pdf.crdownload (дата звернення: 16.04.2024);

10. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 16.04.2024);

11. Рішення Ради суддів України від 12.03.2015 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014414-15#Text> (дата звернення: 16.04.2024);

12. Рішення XVIII чергового з'їзду суддів від 11.03.2021. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/site/download?doc=L3VwbG9hZHMvZG9jdW1lbnRzL3Jpc2VubmEtMTgtY2VyZ292b2dvLXppemR1LXN1ZGRpLnBkZg==> (дата звернення: 16.04.2024);

13. Указ Президента України «Про стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 16.04.2024).

Прилуцький С. В.,

*начальник правового управління
Вищої ради правосуддя,
доктор юридичних наук, доцент*

ВПЛИВ РІШЕНЬ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУДОУСТРІЙ ТА СТАТУС СУДДІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС, АБО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНИ ДО ЧЛЕНСТВА В ЄС

Наближення України до членства в ЄС вимагає від нашої країни втілення масштабного плану заходів по гармонізації національного законодавства з правом ЄС, й зокрема, прецедентною практикою Суду Європейського Союзу (далі – Суд ЄС). Так, вже сьогодні, в рамках виконання *Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом* (далі – Угода про асоціацію) [1] існує зобов'язання сторін (ст.151) дотримуватися базового стандарту в сфері судового захисту, який гарантує кожній особі, яка має або мала інтерес до певного контракту та зазнала або ризикує зазнати шкоди внаслідок заявленого порушення, *право на ефективний, неупереджений судовий захист*.

При цьому процес адаптації національного законодавства (ст.153) має здійснюватися з урахуванням прецедентного права Суду ЄС.

Водночас, згідно ст. 264 Угоди про асоціацію, Україна вже сьогодні несе зобов'язання застосовувати положення цієї Угоди з використанням як джерела тлумачення критеріїв, що випливають із застосування статей Договору про функціонування Європейського Союзу відповідну судову практику Суду ЄС.

– *Таким чином, відповідно до міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Україна, рішення Суду ЄС вже сьогодні є самостійним джерелом судового права для нашої країни.*

Водночас, згідно ст.19 Договору про Європейський Союз (далі – Договір про ЄС, ДЄС) [2] в рамках ЄС встановлено вимогу до основ правосуддя щодо країн-членів ЄС. Ця вимога, на перший погляд, має досить загальний характер, та полягає у тому, що члени ЄС повинні надавати *засоби судового захисту*, достатні для того, щоб забезпечити *ефективний правовий захист у сферах, охоплених законодавством Союзу*.

Примітним є те, що положення ст.151 Угоди про асоціацію та ст.19 Договору про ЄС між собою достатньо узгоджені, та націлені на гарантування незалежного судового захисту, як ключової складової верховенства права для демократичного суспільства.

Вбачається, що у такий спосіб, на рівні ЄС, закріплено принцип *«ефективного судового захисту»*, який, на мій погляд, є продовженням принципу незалежності суду.

За останній час положення щодо *ефективного судового захисту* набуло для ЄС фундаментального виміру, зважаючи на його послідовний розвиток у цілій низці рішень Суду ЄС.

Як відомо, загальним завданням Суду ЄС є забезпечення дотримання права при тлумаченні та імплементації договорів ЄС. Однак це положення саме по собі не є правовою основою в сенсі надання повноважень, що дозволило б Суду ЄС розглядати будь-які позови, для яких у праві ЄС немає окремої правової основи. У той же час, ст. 19 ДЄС покладає не тільки на Суд ЄС, але й на національні суди обов'язок здійснювати судовий нагляд за дотриманням права ЄС. Таким чином, ці суди у співпраці з Судом ЄС мають спільно виконувати покладене на них завдання, спрямоване на забезпечення дотримання права при тлумаченні та застосуванні договорів [3].

– *Водночас, контролюючий вплив Суду ЄС у питаннях формування та втілення спільної політики ЄС щодо національного судоустрою,*

знайшов своє відображення у цілій низці рішень Суду ЄС, як складової його судового права та судової політики.

– В рамках переговорних процедур пов'язаних зі вступом України до ЄС вже сьогодні є актуальною необхідність сприйняття та врахування практики Суду ЄС при формуванні національної політики та її підходів, зокрема, у питаннях побудови незалежної судової влади.

Це обумовлено тим, що ЄС вже має досвід політико-правового протистояння з урядами країн-членів ЄС з питань реформування національного судоустрою та судочинства, які вступили у розріз із стандартом ЄС щодо забезпечення ефективного судового захисту.

Один із яскравих прикладів, який набув значної міжнародної уваги, став спір між ЄС та Польщею, з приводу судової реформи, яку остання провела у 2017 році. Причиною суперечки став очевидний відступ Польщі від стандарту «судового захисту, достатнього для того, щоб забезпечити ефективний правовий захист» у прийнятих змінах до законодавства у сфері судоустрою. Таким чином, навколо окремих змін щодо організації судової влади Польщі розгорнулось масштабне протистояння як в середині самої країни, так і ключових інституцій ЄС та Ради Європи.

Все почалось з того, що у 2017 році Європейська комісія звернулася до Ради ЄС з проханням визначити наявність «явного ризику серйозного порушення верховенства права» Польщею, відповідно до ст. 7 ДЄС. На думку Комісії, судова реформа підпорядкувала суди політичному контролю правлячої більшості, а «відсутність судової незалежності викликала серйозні сумніви щодо ефективного застосування законодавства ЄС». Комісія ЄС надала Польщі рекомендацію щодо дотримання верховенства права, шляхом внесення змін до Закону «Про Національну Раду Юстиції» та Закону «Про систему загальних судів», відновлення незалежності та легітимності Конституційного трибуналу та внесення змін до Закону «Про Верховний Суд» таким чином, щоб знижений вік виходу на пенсію не застосовувався до діючих суддів, скасовуючи дискреційні повноваження Президента щодо продовження терміну повноважень суддів Верховного Суду (далі – ВС) [4].

У зв'язку з цим Суд ЄС у 2019 році виніс рішення по справі С- 619/18 (Європейська комісія проти Польщі), в якому вказав, що польські положення про зниження пенсійного віку суддів ВС порушують принципи незмінюваності суддів і незалежності судової влади [5].

Того ж року Суд ЄС виніс рішення в об'єднаних справах С-585/18, С- 624/18 і С-625/18 щодо Національної Ради Юстиції (далі – НРЮ)

та ВС, зазначивши, що саме Верховний Суд має перевірити незалежність нової Дисциплінарної палати ВС, щоб визначити, чи може вона розглядати спори щодо суддів, і зазначив, що НРЮ, яка вносить президенту рекомендації про призначення судді на посаду, зможе це робити об'єктивно, але лише за умови, що вона є достатньо незалежною від законодавчої та виконавчої влади та від самого президента [6].

Згодом Суд ЄС у 2020 році зобов'язав Польщу негайно призупинити застосування національних положень щодо юрисдикції Дисциплінарної палати ВС.

Звернення Європейської комісії з вимогою про застосування заходів забезпечення стало наслідком ігнорування правлячою владою Польщі рішень свого ж Верховного Суду від 05.12.2019 р. та 15.01.2020 р., в яких зазначалося, що «Дисциплінарна палата через обставини її створення, обсяг повноважень, склад та участь у його створенні НРЮ в новому складі, не може вважатися судом ані в розумінні права ЄС, ані польсько-го права».

Водночас, Суд ЄС у 2022 році відхилив скаргу Польщі щодо Регламенту ЄС 2020/2092 про загальний режим щодо умов захисту бюджету ЄС, згідно якого Рада ЄС отримала право зменшити або навіть припинити виділення коштів через програми фінансування країн-членів ЄС, якщо з їх боку буде встановлено порушення принципу верховенства права. В такий спосіб ЄС застосував економічний важіль впливу для забезпечення виконання рішень Суду ЄС з боку Польщі.

Також, у 2021 році Суд ЄС ухвалив проміжне рішення, яким зобов'язав Польщу негайно призупинити дію національного законодавства, що стосується повноважень Дисциплінарної палати ВС. Оскільки Польща цього не зробила, Суд ЄС наклав на Польщу триваючу штрафну санкцію у розмірі 1 млн. євро на добу за відмову призупинити суперечливі норми судової реформи. Через тривале невиконання даного рішення Суду ЄС, Європейська комісія станом на 27 жовтня 2022 року відрахувала з Польщі сім траншів штрафів на загальну суму 267 мільйонів євро.

У 2023 році Суд ЄС (Велика Палата) ухвалив рішення C-204/21, яким ствердив свою позицію про те, що правовий порядок відповідної держави-члена повинен включати гарантії, здатні запобігти будь-якому ризику політичного контролю за змістом судових рішень або тиску та залякуванням суддів, які можуть, серед іншого, призвести до появи відсутності незалежності або неупередженості з їхнього боку, здатної завдати шкоди

довірі, яку правосуддя в демократичному суспільстві, керованому верховенством права, повинно викликати в людей.

У зв'язку з цим Суд нагадав, що основне право на справедливий судовий розгляд означає, зокрема, що коли виникають серйозні сумніви з цього приводу, кожен суд зобов'язаний перевірити, чи забезпечений він належним складом. Національні суди за різних інших обставин можуть бути зобов'язані переглядати дотримання вищезазначених вимог і такий перегляд може стосуватися, зокрема, того, чи може порушення процедури призначення судді призвести до порушення цього основного права. За таких обставин той факт, що національний суд виконує завдання, покладені на нього Договорами, і дотримується своїх зобов'язань за цими Договорами, вводючи в дію такі положення, як другий підпункт статті 19 Договору ЄС та стаття 47 Хартії, не може, за визначенням, розглядатися як дисциплінарний проступок без порушення цих положень законодавства ЄС [7].

Підсумовуючи доповідь, варто зазначити наступне:

- рішення Суду ЄС відповідно до Угоди про асоціації є джерелом права для України;
- Судом ЄС напрацьована практика та відповідні правові позиції щодо відповідності судуострою країн-членів ЄС праву ЄС. Дана судова практика може розглядатись як окреме джерело втілення міжнародних стандартів щодо незалежності судової влади та доступності правосуддя;
- Україна має враховувати практику Суду ЄС при здійсненні адаптації національного законодавства до права ЄС у сфері судуострою, зокрема в частині забезпечення *права на ефективний та неупереджений судовий захист*.

Використана література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 10.04.2024).

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору Про функціонування Європейського Союзу. – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 10.04.2024).

3. Tomášek, M., Šmejkal, V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024, С.1387 (1780 с.)

4. Zalecenie Komisji (UE) 2018/103 z dnia 20 grudnia 2017 r. w sprawie praworządności w Polsce uzupełniające zalecenia (UE) 2016/1374 (UE) 2017/146 i (UE) 2017/1520. Dz. U. L 17 z 23.1.2018, s. 50. (дата звернення 10.04.2024).

5. Opinion of advocate general tanchev Case C-619/18 European Commission v Republic of Poland. -<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=212921&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8454259> (дата звернення 10.04.2024).

6. Wyrok w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18 i C-625/18 A. K. / Krajowa Rada Sądownictwa oraz CP i DO / Sąd Najwyższy. -<https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/201911/cp190145pl.pdf> (дата звернення 10.04.2024).

7. Огляд практики Суду Європейського Союзу (квітень – липень 2023 року), Київ, 2023. – С.10–11. – https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_

8. folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_SES_04_07_2023.pdf (дата звернення 10.04.2024).

Пушкар С. І.,
PhD

*Виконавчий директор з правового
забезпечення
АТ «НАЕК «Енергоатом» (м. Київ)
заслужений юрист України*

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ОРГАНІВ СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ

Поєднання судової реформи та євроінтеграційних прагнень України є одним із визначальних процесів для майбутнього країни. Незважаючи на очевидні результати (активне відновлення своєї діяльності Вищою радою правосуддя та Вищою кваліфікаційною комісією суддів, рух до початку роботи служби дисциплінарних інспекторів у вересні 2024 року [1] тощо), попереду ще у всіх гілок влади, всіх причетних до судівництва та суміжних інституцій дуже багато напруженої роботи.

Україні для членства у Євросоюзі, безумовно, сприятиме виконання Плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, пред-

ставлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакету розширення Європейського Союзу 2023 року, у тому числі в частині Розділу 23 «Судова влада та основоположні права» [2]. Однак, якщо звернути увагу на строки виконання Плану заходів у цій частині, ми побачимо переважну кількість дій у *короткостроковій* перспективі, практично до кінця 2024 року. І тільки низка заходів щодо *функціонування ЄСІТС* мають бути виконані за Планом до кінця 2027 року.

Якщо подивитися більш широко – горизонт планування у 3–5 років для судової гілки влади наразі не є предметом активного обговорення, і цю ситуацію, на нашу думку, необхідно виправляти – в інтересах суспільства, судової системи та євроінтеграційних прагнень України.

Видається, що *паралельно* з реалізацією поточних планових завдань доцільно опрацьовувати питання середньо- та довгострокової перспективи розвитку судової влади в цілому. І саме зараз час активно відновлювати цю роботу, при цьому одним із центральних викликів постане ретельний аналіз **ефективності діяльності органів суддівського врядування**, адекватності їхньої діяльності гармонійному розвитку судової системи, оптимізації бюджетних витрат. Перекоаний, що за результатами будуть напрацьовані і втілені пропозиції щодо **суттєвої реструктуризації** низки інституцій судової влади.

Тема дуже важлива, системна, потребує детального аналізу із залученням всіх наукових, управлінських і практичних спроможностей, потребуватиме змін до чинного законодавства. Однак, повторюся, цим шляхом потрібно йти, тим більше, що зауваження про певну розпороченість судових органів ми отримували від наших закордонних партнерів, такі ж критичні зауваження звучать і від вітчизняних науковців.

Звичайно, насамперед державі необхідно займатися невирішеними гострими поточними питаннями (як-то дефіцит суддів, забезпечення доступу громадян до правосуддя в умовах війни, формування низки судів, формування і початок діяльності служби дисциплінарних інспекторів секретаріату Вищої ради правосуддя тощо). Однак, на моє переконання, потрібно виходити із припущення про «**ідеальну**» **реалізацію найближчих** планів і завдань, а горизонт планування спрямовувати щонайменше на 5–7 років.

Хочу подякувати шановній пані професорці Оксані Зіновіївні Хотинській-Нор за ідею поміркувати над анонсованим питанням і запропонувати своє **перше** бачення.

Короткострокова перспектива (2024–2025 роки):

- формування служби дисциплінарних інспекторів і початок її роботи
- продовження Вищою радою правосуддя розгляду дисциплінарних справ, подальша невпинна гармонізація її дисциплінарної практики, мінімізація строків між зверненням зі скаргою до ВРП та прийняттям відповідного рішення
- завершення формування і початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності
- формування і початок роботи Київського міського окружного адміністративного суду
- прийняття рішення щодо формування Вищого адміністративного суду (відповідний законопроект Міністерство юстиції мало до березня 2024 року подати до Кабінету Міністрів як суб'єкта права законодавчої ініціативи [3]; законопроект було розроблено, розглянуто урядовим комітетом і направлено до Міністерства юстиції на доопрацювання)
- формування уявлення про те, якими інструментами, органами, за якою методологією, в яких межах необхідно аналізувати **ефективність** всіх органів, причетних до судівництва. І це питання не тільки бюджетної економії (хоча це надзвичайно важлива обставина в теперішніх умовах) – його необхідно аналізувати також під кутом ефективного застосування повноважень кожним із відповідних органів, відсутності дублювання функцій, спрощення (де раціонально) процедур тощо
- ВРП справляється з гострими поточними питаннями, в межах чинного законодавства оптимізує свою діяльність, впроваджуючи свої повноваження все глибше і якісніше. Цей процес наразі іде, і його можна тільки вітати [4]
- Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація так само справляються з гострими поточними питаннями відповідно до своїх повноважень.

У підсумку судова система має отримати певну стабілізацію своєї діяльності, вийти з кризового стану та отримати розуміння (як і суспільство в цілому), куди і як найближчими роками рухатиметься вітчизняна судова система.

Середньострокова перспектива (2025–2029 роки):

- Розробка і початок впровадження чергової Стратегії реформування правосуддя. Це, на мою думку, ключовий документ для розвитку судової системи. Як його готувати – тема окремої дискусії і, очевидно, саме в цьому документі мають бути детально описані питання реструктуризації органів суддівської влади

- Збільшення інституційної спроможності ВРП
- Надання їй (самостійно чи в кооперації з Верховним Судом/Пленумом Верховного Суду) права законодавчої ініціативи
- Передача функцій розгляду дисциплінарних справ як «першої інстанції» від ВРП до ВККСУ
- Посилення науково-практичного забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя. Можливо, слід опрацювати необхідність створення наукового закладу, який би інституційно забезпечував діяльність всіх органів системи правосуддя, визначених Розділом VIII «Правосуддя» Конституції України, та Вищої кваліфікаційної (сподіваюсь, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної) комісії суддів України. Базою для такого закладу могла би виступити Національна школа суддів. Доречно, на мій погляд, було би інституційно залучити Науково-консультативну раду при Верховному Суді та, можливо, Тренінговий центр прокурорів України і Академію адвокатури. ВРП відновлює видання профільного наукового видання
- Посилення статусу і ваги щорічної доповіді ВРП про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, сама доповідь має бути трансформована у щорічну доповідь про стан забезпечення *судів* і суддів в Україні
- Розширення повноважень Вищої ради правосуддя як активного учасника бюджетного процесу
- ВРП залучає до своєї діяльності широкого кола фахівців у галузях психології, соціології, комунікації
- Невпинне зменшення кількості дисциплінарних скарг щодо дій суддів
- Початок роботи ВККСУ як ВКДКСУ. Таким чином буде гармонізовано розгляд за «першою інстанцією» дисциплінарних справ саме *комісіями* – як у таких же справах щодо прокурорів та адвокатів. ВРП зосереджується на розгляді скарг на рішення ВКДКСУ як «апеляційна інстанція»
- Переформовування Державної судової адміністрації у структурний підрозділ секретаріату Вищої ради правосуддя (до прикладу – його департамент). Частина повноважень передається Раді суддів України
- Розширення повноважень Ради суддів України; вона отримує дворівневу структуру – регіональні представництва Ради суддів та власне сама Рада суддів

- Початок діяльності Служби дисциплінарних інспекторів як окремої юридичної особи – учасник розгляду дисциплінарних процедур за скаргами щодо дій суддів
- Забезпечення ЄСІТС електронного судочинства в більшості юрисдикцій (можливо, за винятком кримінальної юрисдикції)
- Впровадження контрольованого використання можливостей штучного інтелекту як допоміжного інструменту для аналізу великих масивів інформації – в діяльності судів та органів судової влади
- Впровадження моніторингу ефективності діяльності всіх органів судової влади, в першу чергу – Вищої ради правосуддя
- Зростання якості юридичної освіти
- Звичайно, всім цим напрямкам роботи передують зміни до законодавства, прийняті відповідно до вище зазначеної нової Стратегії реформування правосуддя.

У підсумку реалізації цього етапу органічного розвитку судової системи отримуємо нормалізацію та підвищення ефективності її діяльності, суттєве зростання довіри суспільства до своєї судової системи, гармонізовану структуру системи органів судівництва, яка діє ефективно і готова до прийому України до складу Європейського Союзу.

Віддалена, довгострокова перспектива (після 2029 року):

- Судова система стабільна, судова практика зрозуміла, довіра до судової влади відповідає рівню країн-членів Європейського Союзу
- Система освіти забезпечує притік висококваліфікованих молодих юристів, здатних професійно справлятися із викликами майбутнього
- Престиж юридичної професії у суспільстві зріс до рівня розвинених країн. Корпоративне юридичне середовище вирівнює престижність професій судді, адвоката, прокурора; бар'єри у можливості переходу юристів між цими спеціалізаціями мінімальні
- Вища рада правосуддя сформована і діє як державний орган – рівноправний (разом з Верховним Судом) партнер у взаємодії з виконавчою і законодавчою гілками влади:
- Вища рада правосуддя є інтелектуальним та організаційним центром судівництва
- У повноваженнях ВРП сконцентровані унікальні повноваження із суддівської кар'єри:
 - за умови успішної реалізації попереднього етапу потреба в існуванні ВКДКСУ відпадає, оскільки організаційне наповнення судової системи зможе забезпечувати секретаріат ВРП

- у взаємодії зі Службою дисциплінарних інспекторів ВРП розглядає дисциплінарні справи як «перша інстанція». Скарги на прийняті рішення розглядає Вищий адміністративний суд
- Бюджетний процес, матеріальне забезпечення судової системи опрацьовуються Вищою радою правосуддя у взаємодії із Верховним Судом, Радою суддів та З'їздом суддів; сформований в результаті бюджетний запит є обов'язковим для законодавчої і виконавчої гілок влади у розмірі, не меншому від 50-ти відсотків запиту
- Інтегральні показники ефективності ВРП в оновленому статусі:
- Зменшення скарг на дії суддів до рівня, прийнятого для членства у Європейському Союзі
- Зменшення кількості звернень фізичних/юридичних осіб України до ЄСПЛ до рівня, прийнятого для членства у Європейському Союзі
- Невпинне зростання задоволеності суспільства та всіх «споживачів» послуг судової системи ефективністю діяльності судовою системою України в цілому – до рівня розвинених країн
- ЄСІТС повністю забезпечує електронне судочинство, сама система відповідає найкращим світовим зразкам
- Активно контролювано використовуються можливості штучного інтелекту як допоміжного інструменту для прийняття рішень у судових справах в усіх юрисдикціях
- Авторитет правосуддя невинно зростає, принцип верховенства права впроваджено в соціальне та політичне повсякденне життя України та українців.

Використана література:

1. ОГЛЯД ЗМІ. У ВРП обговорили виклики для судової влади. *Вебсайт «Судова влада України»*. URL: <https://court.gov.ua/press/publications/1581515/>
2. ПЛАН ЗАХОДІВ з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/65c/dd4/477/65cdd4477d1dc342767803.pdf>
3. Мін'юст має подати законопроект про створення Вищого адміністративного суду до березня, – План дій Кабміну. *Вебсайт «Судово-юридична газета». Публікації*. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/293515-minyust-dolzhen-podat-zakonoproekt-o-sozdanii-vysshego-administrativnogo-suda-domarta-plan-deystviy-kabmina#google_vignette
4. Рада голів судів при Вищій раді правосуддя ліквідована, її діяльність припинена. *Вебсайт «Судово-юридична газета». Публікації*. URL: <https://>

Пушкар П. В.,
*кандидат юридичних наук,
начальник відділу Департаменту
виконання рішень ЄСПЛ,
Генерального директорату з прав
людини та
верховенства права, Ради Європи,
викладач міжнародного
та європейського права з прав людини
Страсбурського Університету та
Українського Католицького
Університету (м. Львів)¹²*

ПРОТИДІЯ БЕЗКАРНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЧАСИ ВІЙНИ: НАУКОВА ДОКТРИНА, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА КЛЮЧОВА РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Запропонована тема представляє собою намір об'єднати в одну наукову дискусію питання захисту прав людини в Україні в період війни, а також дослідження соціології права, взаємовідносини між особою та суспільством, реалістичне ставлення до права як фактологічної категорії відносин в суспільстві та між індивідами, дослідження права в динаміці цих відносин, динаміку міжнародного права як процесу визна-

¹ Позиція представлена тут є особистою дослідницькою позицією автора та не представляє офіційної позиції Ради Європи або її Секретаріату. Автор тез – П. В. Пушкар, керівник відділу Департаменту виконання рішень Європейського Суду з прав людини, Генерального директорату з прав людини та верховенства права, Ради Європи.

² На щорічній міжнародній конференції «Актуальні проблеми судового права», організованій кафедрою кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у партнерстві з кафедрою юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедрою організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» та Німецько-українським об'єднанням юристів. 26 квітня 2024 року.

чення змісту правових відносин і правових зобов'язань, а також питання Європейської Конвенції з прав людини та виконання зобов'язань за цією Конвенцією, за пильним наглядом Страсбурського Суду.

Чому таке поєднання? В ході сьогоденішнього обговорення я хотів би послатися на інституційний та доктринальний зв'язок між Страсбургом та Києвом і Львовом, київською та львівською школами права, через який було імплементовано ідеї суб'єктності особи в міжнародному праві. Це напевно історичний зв'язок, через який розвивалося пізнання права, як складного та складеного соціального феномену, який існував поза межами залежності від держави. Особливо важливим є необхідність підкреслити як «суб'єктність особи», її взаємини з суспільством та інструментом реалізації права – державою, змінили міжнародне право та дискурс у міжнародному праві стосовно відповідальності держави перед особою, а також в ширшому вимірі – перед спільнотою держав в міжнародному суспільстві. Особа, її права, фактично стали точкою відліку та стрижневим елементом розбудови теорії позитивних та негативних зобов'язань держави, матеріальних та процесуальних зобов'язань держави.

Одною з ключових фігур досліджень у галузі соціології права, фактично засновник школи соціології права, плюралістичної чи синтетичної концепції права в Україні, був професор Богдан Кістяківський¹, який у 1880х роках захистив дисертацію «Суспільство та індивід», працюючи над цією «інагуральною дисертацією» у Страсбурському Університеті Кайзера Вільгельма і захистивши її у Берліні², під значним впливом викладацької школи Страсбурського Університету 19го сторіччя та зокрема професора Відельбранда. В цій праці відображені загальнотеоретичні погляди Б. О. Кістяківського складають, зокрема, визначення права як соціального явища, реальність об'єктивного права, проблеми теоретичного обґрунтування прав людини й громадянина, а також співвідношення права і держави.³ За Кістяківським предмет науки про право має емпіричний характер. Фактично плюралістична (синтетична) концепція права Кістяківського є одним із перших подібних проєктів у світовій правовій думці і першим – в українській правовій науці. Б. О. Кістяківський представив не кінцевий синтез зазначених ним чотирьох понять

¹ Богдан Кістяківський. На захист права / М. П. Альчук // Проблеми філософії права. – 2006–2007. – Т. IV–V – С. 207–211.

² Dr. Theodor Kistiakowski. Gesellschaft und Unzelwesen. Eine Methodologische Untersuchung. Verlag von Otto Liebmann. Berlin. 1899.

³ Див. Вище, там же.

про право, що надали б можливість більш цілісного і повного знання про право, підготувавши ґрунт для такого синтезу.¹

Б. О. Кістяківський розрізняв науку про «право» і «державу».² У трактуванні Б. О. Кістяківського, наука про право вивчає державу як власне виключно та суто правове явище.³ Однак, вчений стверджував, що, досліджуючи одну сторону державно-суспільних явищ, не можна вивчати і зрозуміти державу в цілому.⁴ Звідси випливає, що вивчення держави в цілому не може бути здійснене в межах виключно юридичної науки, оскільки інші сторони державних явищ мають вивчатися іншими науками, наприклад – політичній економії, соціології, комунікаціям в суспільстві та соціальному вченню про державу, як складену систему взаємовідносин. Сукупність цих знань і складає науку про державу, тобто знання про державу не можуть бути виключно правовими. Вивчення ж держави як суто правового явище надає можливість дослідити тільки одну сторону цього явища⁵, отже погляди Б. О. Кістяківського не були поглядами позитивіста в праві.

Як стверджував Б. О. Кістяківський, право за своєю природою належить до царини соціально-належного, ціннісного, має значні морально-психологічні та культурологічні аспекти.⁶ Водночас, право належить

¹ Філософський енциклопедичний словник. Б. О. Кістяківський // наук. ред.: Л. В. Озатовська, Н. П. Полішук. – Київ : Абрис, 2002. – 751 с. / Стор. 282–283.

² Корнелюк Ю. І. Позитивістське та природне право розуміння в працях Б. Кістяківського // JURNALUL JURIDIC NATIONAL: TEORIE SI PRACTICA (Національний юридический журнал: теория и практика). Nr. 3 (37) 2019. С. 10–14 / стор. 12.

³ А. І. Павко. Питання методологічної рефлексії у політико-правовій спадщині Б. Кістяківського. ДВАНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Держава в суспільно-політичних процесах: виклики і загрози : матеріали Міжнародної наукової конференції, 1–2 червня 2017 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 381 с. / стор. 117–119.

⁴ Меленко О. В. Методологія правознавства в науковій спадщині Б. О. Кістяківського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Меленко; кер. роботи М. А. Дамірлі; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2008. – 21 с.

⁵ Артюх В. Неокантіанство в історичному пізнанні: версія Богдана Кістяківського [Текст] / В. Артюх // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Вимір, 2006. – Випуск сімнадцятий. Філософія. – С. 84–93.

⁶ Депенчук Л. Богдан Кістяківський / Л. Депенчук. – К. : Основи, 1995. – 174 с.; 4. Кістяківський Б. О. Вибране / переклад з російської Л. Г. Малишевської ; упорядкування, передмова і примітки Л. П. Депенчук. – К. : Абрис, 1996. – 512 с.

і до сфери соціальних відносин, оскільки є сукупністю норм, що створюють та знаходять компромісні рішення між різними вимогами, груповими інтересами, соціальними силами, включно до яких належать і інтереси окремих індивідів. Серед підходів до права Б. О. Кістяківський виокремив соціологічний, причинно умовлений, пов'язаний з наявними соціальними відносинами, структурою певного суспільства, законами розвитку його, та психологічний, пов'язаний з імперативно-атрибутивною природою правових переживань, або правосвідомістю.¹ Спадщина академіка Богдана Кістяківського² цікава з того погляду, що його ідеї є прикладом європейського підходу у визначенні соціальної і правової спрямованості держави.³

Права людини є історичним продуктом природного права, що впливає з різних філософських чи релігійних обґрунтувань (принципи універсальності та невід'ємності прав людини тісно асоціюється з цим походженням). Однак, школа соціології права, яку сповідував та просував Кістяківський описує права людини як соціологічну модель встановлення правил – тобто права людини формують зміст права, функціонування державних органів та роботу інституцій, що впроваджують, імплементують та реалізують право. Саме таким понятійним апаратом оперує і Страсбурзький Суд і Європейська Конвенція з прав людини. Такі ж ідеї більш широко відображені в «принципах публічного управління та урядування», розроблених в рамках права Ради Європи.

Чи зміг професор Кістяківський перенести ці ідеї та знання на українські терени? Очевидно що так.⁴ Незважаючи на нищення перших паро-

¹ Проблема демаркації раціонального та ірраціонального в праві / М. Логачова // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – С. 157–162.

² Гоменюк З. П. Концепція правової держави Б. Кістяківського: філософсько-правові виміри. – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

³ Б. І. Кістяківський народився у 1868 р. у сім'ї відомого українського громадського діяча та правознавця, професора Київського університету Олександра Федоровича Кістяківського. З 1888 р., тобто з часів навчання в Київському університеті, Богдан Кістяківській був учнем та захоплювався ідеями Михайла Драгоманова, якого ми знаємо саме як фундатора ідеології вітчизняного конституціоналізму.

⁴ А. І. Павко. Методологічне значення філософсько-правових ідей Б. Кістяківського для розвитку сучасної вітчизняної юридичної науки. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПОЛІЛОГ. 20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі. Збірка тез міжнародної науково-практичної конференції – Київ.: ВАІТЕ, 2016. – 400 с. / стор.

стків школи соціології права в Україні, в київському університеті, через майже 80 років Україна повертається до витоків понятійного апарату прав людини в праві, закріплених як в історичних джерелах українського права, включно з Конституцією Пилипа Орлика 1710 року, Конституцією УНР, і пізніше вже, в часи незалежності України, через саме прийняття Конституції, розробленої під значним впливом Конвенції з прав людини Ради Європи та практики ЄСПЛ, значним впливом права Ради Європи та ідей європейського конституціоналізму.

І в цьому не останню роль зіграли такі вчені як, в тому числі, професор Петро Недбайло, який у 1968 році отримав Приз ООН з прав людини за роботу у Комісії ООН з прав людини в Женеві, разом з одним авторів Декларації прав людини ООН, Рене Касеном, інститут з прав людини імені якого знаходиться у Страсбурзі. Петро Недбайло непохильно утримувався думки про те, що право сильно зв'язано з іншими соціальними нормами. Однак, враховуючи тогочасну кон'юнктуру думок щодо ролі держави в формуванні права, класично, як і в радянські часи поєднував тематику держави і права.¹ Учнями та дослідниками робіт Петра Недбайла були і професори Петро Рабінович (відомий теоретик прав людини) так і професор Володимир Буткевич (перший суддя ЄСПЛ від України). Не можна тут не згадати і про іншого талановитого вченого-міжнародника академіка Корецького.

Очевидно, що і саме становлення Конвенції з прав людини так і діяльності Суду в Страсбурзі значно співпали з розвитком теорії міжнародного права та ідеями щодо суб'єктності особи в міжнародному праві, тобто формування права за рахунок людино-центричного підходу. Цей підхід було ідейно значно досліджено та розроблено випускниками Університету Яна Казіміра у Львові – Гершем Лаутерпахтом та Рафаелем Лемкіним. Зокрема, Лаутерпахт черпав натхнення у вченні Вестлейка (яким захоплювався в свою чергу Дайсі, один з найвідоміших розробників сучасної теорії верховенства права²), щоб сприяти знищенню будь-яких бар'єрів між національними та міжнародними

¹ Згідно з публічними джерелами професор Недбайло брав активну участь у придушенні протестного руху української інтелігенції у 70х роках.

² Michael L. Principe, Albert Venn Dicey and the Principles of the Rule of Law: Is Justice Blind? A Comparative Analysis of the United States and Great Britain, 22 Loy. L. A. Int'l & Comp. L. Rev. 357 (2000). Available at: <https://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol22/iss3/2>

правовими системами, тим самим просуваючи поняття міжнародного права як цілісної системи права, що панує як над державами, так і над окремими особами, наділяючи їх правами та обов'язками. Для Лаутерпахта «прірву» подолав перший принцип міжнародного права Вестлейка, який зазначав, що суспільство держав. ... є найповнішою формою суспільства серед людей, але воно існує саме серед людей. Держави є його безпосередніми, а люди – остаточними членами. Обов'язки і права держав є лише обов'язками і правами людей, які їх складають. Рафаель Лемкін стверджував, що захист цих індивідуальних прав має важливе значення для міжнародного співтовариства в цілому. З іншого боку, він зазначив, що в міжнародному праві існують злочини, які підривають мирні відносини між групами і між групою та окремою особою. Прикладом такого злочину є заборона агресивної пропаганди війни.¹

Який зв'язок ця дотринальна основа має з питання відповідальності за порушення міжнародного права прав людини та з питаннями відповідальності у міжнародному праві? Агресивна війна, яку веде рф проти Україна стала причиною виключення рф з Ради Європи у березні 2022 року та припиненні юрисдикції ЄСПЛ щодо рф. Причиною виключення рф були не тільки значні порушення міжнародного права, а й порушенні Статуту Ради Європи, який виносить принципи захисту прав людини та верховенства права, принципи мирного співіснування держав та мирного вирішення спорів на «перші шпальти» своєї діяльності.

Відповідно питання захисту індивіда та забезпечення дії міжнародного права по відношенню до держави-порушника (незважаючи на зникнення порушника з мапи Ради Європи) і досі залишаються актуальними. Порушення міжнародного права, з якими стикнулася міжнародна спільнота – це не просто індивідуальні акти що протирічать міжнародному праву – це фактично площина необхідності забезпечити дієвість міжнародного права – знову ж таки в цьому контексті вимоги захисту прав людини формують наповнення, процеси та інституції на міжнародному рівні, які забезпечуватимуть таку роботу. З виключенням рф з Ради Європи виникли прогалини в юридичній відповідальності рф за порушення прав людини.

¹ Ana Filipa Vrdoljak. *Human Rights and Genocide: The Work of Lauterpacht and Lemkin in Modern International Law*. EJIL (2009), Vol. 20 No. 4, 1163–1194, doi: 10.1093/ejil/chp090.

З цієї точки зору два шляхи розвитку проблематики передбачаються зараз:

-По-перше, створення Реєстру збитків заподіяних Україні рф-ією, як перший крок до створення міжнародного компенсаційного механізму на підставі міжнародної угоди, який також оперуватиме міжнародним компенсаційним фондом;

-По-друге, створення міжнародного трибуналу щодо злочину агресії в рамках Ради Європи на підставі міжнародної угоди між Радою Європи та Україною¹.

Однак, мова йде і про забезпечення відповідальності рф за індивідуальні порушення прав людини, також і через забезпечення виконання рішень ЄСПЛ, які мають статус остаточних, якість *res judicata*, виконуваних з точки зору міжнародного права. Таких рішень зараз більше 2,700 і загальна сума боргу – 2,8 млрд доларів. Україна та її позиція відіграє ключову роль на міжнародній арені в забезпеченні такої відповідальності.

І декілька слів на звершення. Рада Європи в цьому році святкує своє 75-річчя. Її робота почалася з наслідків Другої Світової Війни. Її завдання – превенція нових війн та збройних конфліктів. Забезпечення відповідальності за злочин агресії та її наслідки – однозначно процес і справа, яка потребує значних зусиль і є надзвичайно важливим. Невипадково що саме Рада Європи лідирує в цьому процесі. Можна з впевненістю стверджувати, що робота яка ведеться є наслідком роботи поколінь українських вчених-фахівців, починаючи з школи соціології права, в основі якої знаходиться саме людино-центричний підхід та кропітка боротьба проти безкарності за порушення прав людини в міжнародному праві.² І якщо українці, можливо, і не побудували свого часу Рим, як стверджував професор О. О. Шевченко в своїх публічних виступах, то цілком можливо що вони так званий «третій рим» змусять щонайменше відповідати за заподіяну шкоду та вчинені злочини в ході цієї війни.

¹ До речі деякі ідеї щодо створення та функціонування трибуналу, а також юрисдикції стосовно злочину агресії закладені як результат науково-викладацької діяльності Львівської та Київської школи права – Рафасель Лемкін та Арон Трайнін, близький до Вишинського, який написав у 1937 році книгу «Захист миру та кримінальне право» Як Радянський Союз допоміг закріпити концепцію злочину агресивної війни (justsecurity.org)

² Нюрнберзький процес-2: хай Путін поже, що посіяв | Українська правда (pravda.com.ua) ; Механізми кримінального переслідування агресії Росії проти України (justsecurity.org)

Савчин М. В.,
*доктор юридичних наук, професор, директор,
НДІ порівняльного публічного права
та міжнародного права,
Ужгородський національний університет,
Україна,
Український вільний університет,
Мюнхен, ФРН,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9551-1203>
michaelsavchyn7@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПІДЗВІТНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ

Вступ

Система суддівського самоврядування після відновлення Української державності 24 серпня 1991 р. та підтвердженої голосуванням на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. була завжди предметом дебатів у ході розробки та прийняття Конституції України та прийняття законів, що регулюють статус суддів та організацію судової системи.

У своїй першій редакції Конституція України від 28 червня 1996 р. у статті 130 (2) передбачала діяльність органів суддівського самоврядування, а в наступній статті 131 визначала статус Вищої ради юстиції. При внесенні змін до Конституції від 2 червня 2016 р.¹ цей підхід дещо змінився, оскільки у статті 130¹ Конституції визначено, що для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування. Натомість у статті 131 визначається статус Вищої ради правосуддя, в останньому її абзаці, тобто статті 131 (10) Конституції зазначається, що згідно із законом у системі правосуддя «утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів». Таким чином, онов-

¹ Конституція України у ред. від 01.01.2020 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>>

лена Конституція України містить більш широкий спектр юридичних принципів, які визначають засади функціонування органів суддівського самоврядування. Слід також мати на увазі, що з точки зору здійснення правосуддя із органами суддівського самоврядування взаємодіють прокуратура та адвокатура як своєрідні «офіцери правосуддя», тобто інститути сприяння правосуддю.

Як видно нижче із компаративного аналізу у конституціях зарубіжних країн уникають терміну «суддівське самоврядування». Конституційне регулювання акцентує увагу, як правило, на судові ради чи магістратури, українським аналогом яких виступає Вища рада правосуддя. У зв'язку із цим буде розкрито систему суддівського самоврядування, зокрема ролі у цій системі Вищої ради правосуддя (ВРП), а також буде проведено компаративний аналіз міжнародного і зарубіжного досвіду діяльності суддівського самоврядування.

1. Міжнародний, національний та компаративний аспекти функціонування органів суддівського самоврядування

Міжнародні документи та конституції зарубіжних країн уникають вживання терміну «суддівське самоврядування». Переважно оперують поняттями судова рада чи магістратура. Самоврядні органи на кшталт з'їздів/конференцій суддів не зустрічаються.

Наприклад, Конституція Слловацької республіки у статті 141а визначає з цією метою Судову раду як орган, що забезпечує формування суддівського корпусу та відповідальності суддів, питань організаційного і фінансового забезпечення діяльності судів, а також взаємодії судової влади з іншими органами публічної влади. Про це свідчить аналіз положень статті 141(5) Конституції СР, який визначає юрисдикцію Судової ради.

Загалом, якщо брати до уваги колишні республіки Радянського Союзу, то тривалий час органи на кшталт судових рад чи магістратур відносили до так званої контрольної-наглядової влади. Це доволі дискусивне питання, оскільки ці інститути є елементом системи судової влади саме як органи суддівського самоврядування. Це інституційний складник судової влади, оскільки вже в інституційно-процедурному відношенні прокуратура і адвокатура є своєрідними офіцерами правосуддя, які на заасадах змагальності та рівності представляють відповідно публічні та приватні інтереси, а у вузькому – у цілях кримінального процесу, – сторони обвинувачення і захисту.

Уникнення визначення статусу судових рад / магістратур у європейських країнах зумовлено тим, що ці органи сприяння правосуддя мають забезпечувати підзвітність і відповідальність суддів у демократичному суспільстві¹, яке набуває особливо важливе у країнах перехідної юстиції², якими були постсоціалістичні країни після оксамитових революцій, і яка стане актуальною для України після відвернення загрози внаслідок агресивної війни з боку Московії. У свою чергу, у країнах Центральної і Східної Європи основним завданням було деполітизація судової влади та поновлення незалежності судів³. Це було пов'язано з тим, що щоб стати суддею у цих країнах необхідним було членство у компартії з боку кандидата. Партійна належність суддів фактично нівелювала їхню незалежність і виробляло специфічний стиль у суддів у формалістичному трактуванні права та ігноруванням прав людини як таких. Ця спадщина для молодих демократій та новопосталих держав, чи то поновленої державності України, була небезпечною, оскільки незалежні суди є наріжним каменем верховенства права і поділу влади. Формування суддів через аполітичні інституції в Україні було взагалі усунуто лише змінами до Конституції України щодо правосуддя від 2 червня 2016 р., що пов'язано із рефлексією на рішення Європейського суду з прав людини у справі Олександр Волков проти України⁴. У цій справі ЄСПЛ наголосив на неприпустимості участі політичних інституцій у формуванні суддівського корпусу та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, оскільки таким чином нівелюється незалежність судів.

Натомість, країни Центральної та Східної Європи почали формувати судові ради починаючи з періоду оксамитових революцій, зокрема вперше судову раду ввели у 1989 р. Угорщина, Польща, Румунія, і Болгарія, які потім були модифіковані у зв'язку із прийняттям нових конституцій. Після своєрідного розлучення цей інститут було впроваджено у Чехії і Словаччині у 1993 р. Словенія ввела цей інститут у 1997 р., потім Естонія та Литва (2002), Латвія (2010). В Україні цей інститут було впроваджено у вигляді Вищої ради юстиції з прийняттям Конституції у 1996 р. На думку словацьких вчених мали місце дві хвилі становлення демокра-

¹ Guide to the European Network of Councils of Judiciary (ENCJ Office 2015) 6, 8

² David Kosař, *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Justice. Holding the Least Accountable Branch to Account* (Cambridge University Press 2016) 2

³ Ibid

⁴ ECtHR, *Oleksander Volkov v. Ukraine*, app. no. 21722/11, Judgment on 9 January 2013

тичної підзвітності та відповідальності суддів, пов'язані із (1) реформуванням державності після оксамитових революцій та (2) у зв'язку із заходами із вступом держав у ЄС¹.

Як визначається у компаративній літературі існують декілька проблем у становленні судових рад / магістратур як органів сприяння правосуддю: 1) забезпечення демократичної підзвітності суддів; 2) судовим органам притаманна певна непрозорість, а тому доволі складно провести емпіричне дослідження більшості аспектів суддівської підзвітності; 3) їхня роль в адмініструванні діяльності судів, зважаючи на гарантії незалежності суддів і недопустимості вчинення впливу на здійснення правосуддя².

2. Загальна характеристика системи органів суддівського самоврядування в Україні та можливі шляхи його оптимізації

Конституція України визначає відповідно до приписів статей 130¹ та 131 такі три складники системи органів суддівського самоврядування:

1. Вища рада правосуддя (ВРП);
2. Органи та установи, які забезпечують добір суддів, їх професійну підготовку, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, а також фінансове й організаційне забезпечення судів;
3. Власне органи суддівського самоврядування.

Зважаючи на вище наведений компаративний аналіз, доволі дивною є конфігурація української системи суддівського самоврядування, яка втілюється у різного роду зібраннях /форумах суддів, починаючи від зборів суддів певного окружного суду, закінчуючи з'їздом суддів України. Адже така форма суддівського самоврядування не вирішує кардинального завдання власне суддівського самоврядування – забезпечення демократичної підзвітності та відповідальності судової влади.

Дана конфігурація також доповнюється своєрідним перенесенням юридичної конструкції поділу влади на систему суддівського самоврядування, коли Законом про судоустрій і статус суддів (ЗпСіСС)³ з'їзд суддів України розглядається як вищий орган представництва суддівського спільноти, а Рада суддів України (РС) – виконавчим органом з'їзду.

¹ Daniela Piana, «The Power Knocks at the Courts' Back Door – Two Waves of Postcommunist Judicial Reforms» (2009) 42 *Comparative Political Studies* 816.

² Ibid

³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>>

Нижче піде мова, як виходити із цієї дилеми накопичення сутностей, а наразі слід наголосити на тому, що зазначені дві інституції є зібраннями саме суддів і на відміну від Вищої ради правосуддя до їх складу не входять представники академічної спільноти та адвокатури, що є власне елементом демократичної підзвітності та відповідальності суддів.

Таким чином, інституції, які у розділі VIII ЗпСіСС характеризуються власне як органи суддівського самоврядування, не цілком відповідають провідній легітимній меті запровадження суддівського забезпечення демократичної підзвітності та відповідальності суддів. Стаття 126(1) ЗпСіСС, розвиваючи конституційні засади (стаття 130¹), визначає в якості провідної мети суддівського самоврядування – захист професійних інтересів суддів та вирішення внутрішньої діяльності судів. Однак суддівська корпорація є однією із найбільш закритою у суспільстві і формальними інституціями та процедурами забезпечення її підзвітності та відповідальності є конкурсні процедури відбору суддів та дисциплінарної відповідальності, яка вирішується судовою радою згідно європейської моделі організації судової влади. Під такого роду інституцію в Україні підпадає саме Вища рада правосуддя, правовий статус якої визначено у статті 131 Конституції України. Згідно із засадами цілісного та узгодженого тлумачення права згадка про суддівське самоврядування у статті 130¹ Конституції означає те, що окремими його формами є ВРП, установи та органи по добору, підготовці та матеріальному забезпеченню діяльності суддів, а також збори суддів, деталі якого має конкретизувати закон.

Це можна здійснити на двох рівнях і шляхи удосконалення тоді різняться: (1) на законодавчому та (2) шляхом внесення змін до Конституції України. Тут слід брати до уваги умови воєнного часу, які дозволяють удосконалити систему суддівського самоврядування наразі лише на законодавчому рівні.

Що кидається у вічі при аналізі триступеневої системи суддівського самоврядування, то є створення Державної судової адміністрації, яка насправді може бути департаментом ВРП. Низка скандалів, зокрема із комплексом «Шкло»¹, яке фактично через сумнівні акти ДПА передані під юрисдикцію Фонду державного майна України і готуються до приватизації, свідчать про істотні проблеми якраз із підзвітністю та відповідальністю цієї інституції. Насправді ДСА цілком би могла бути депар-

¹ Це своєрідний пострадянський рудимент, це відпочинковий комплекс для суддів, де можна проводити заходи для суддів у вигляді тренінгів чи конференцій.

таментом у ВРП із збереженням її функціоналу, а окрему організаційні її функції можна передати Раді суддів України. Незрозумілим є статус фактичної загальнонаціональної конференції суддів – з'їзду суддів України, оскільки у системі судової влади навряд чи потрібен такий громіздкий представницький інститут. Принаймні на законодавчому рівні бажано зробити більш стрункою систему відносин у трикутнику ВРП – з'їзд суддів України – Рада суддів України. Правовий статус Національної школи суддів України має бути посилений у рамках гарантій академічної свободи, водночас згідно засад підзвітності та відповідальності Школа має забезпечувати якісний рівень підготовки суддів та підвищення їх кваліфікації, яка має здійснюватися періодично професійними судьями.

Якщо говорити про можливі конституційні зміни, то вони можливі після закінчення московсько-української війни і на той час конфігурація судової влади може вимагати нових обрисів. Слід нагадати, що існуюча система суддівського самоврядування є громіздкою і вона розмиває відповідальність і підзвітність суддів. Також така система є вкрай інституційно крихтою і не відповідає засадам інституційної спроможності. Знову ж таки, основним критерієм інституційної спроможності системи суддівського самоврядування є (1) демократична підзвітність та відповідальність суддів і (2) гарантії справедливого і безстороннього суду для приватних осіб. Як показали події напередодні та на початку повномасштабного вторгнення Московії на територію України, судова система України ледве не опинилася на порозі колапсу у зв'язку із відсутністю повноважного складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Тому напрашується логічний висновок про необхідність запровадження уніфікованої системи органів суддівського самоврядування в особі Вищої ради правосуддя, у складі якої мають діяти кваліфікаційна та дисциплінарна палата, а також адміністративний департамент, який адмініструватиме фінансування та організаційне забезпечення діяльності судів. Також слід переосмислити філософію зборів суддів, оскільки такі є лише формами їх самоорганізації у рамках конкретного суду і тільки, а не здійснюють представницьких функцій, оскільки завданням судової влади є здійснення правосуддя.

Висновки. Дане дослідження спирається на провідній ідеї суддівського самоврядування – забезпечення демократичної підзвітності та відповідальності суддів та деполітизації процесу добору суддів. Ідея представництва інтересів судів у рамках суддівського самоврядування не є провідною і збори суддів мають вирішувати організаційні питання

всередині конкретного суду. Відповідно, основним критерієм інституційної спроможності системи суддівського самоврядування є (1) демократична підзвітність та відповідальність суддів і (2) гарантії справедливого і безстороннього суду для приватних осіб. Виходячи із таких завдань самі органи можуть удосконалити свою роботу шляхом внесення змін у регламентні акти, які вони можуть самостійно розробляти у конкретизувати зміст Закону про судоустрій і статус суддів.

Саленко О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У СПРАВАХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

З початком повномасштабної війни в Україні національна кримінальна юстиція зіткнулась з необхідністю якісно та в розумні строки розглядати велику кількість кримінальних справ про воєнні злочини.

Згідно зі статистикою Офісу Генерального прокурора, станом на 15.04.2024, за період повномасштабного вторгнення рф на територію України **зафіксовано 130 039 злочинів агресії та воєнних злочинів**, з них порушення законів та звичаїв війни (**стаття 438 КК України**) – **126 223**. За даними судової статистики, **суди першої інстанції ухвалили 73 вирoki** у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, з них **18 вироків** переглянуто **в апеляційному порядку, 2 – у касаційному**.

З огляду на актуальність судового розгляду відповідних кримінальних проваджень, доцільним є аналіз дотримання судами складових права на справедливий суд.

Про доступність правосуддя.

Стосовно інформаційної доступності слід зауважити, що здебільшого інформація про розгляд кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів та результати такого розгляду є загальнодоступними та відображені на відповідних інформаційних ресурсах. Водночас є випадки, коли інформація недоступна або відображена фрагментарно. Слід на-

голосити, що в Україні немає єдиної бази даних проваджень у справах про воєнні злочини. Таким чином, відсутня можливість мати чітку комплексну систематизовану загальну інформації щодо руху та результатів розгляду кримінальних проваджень про воєнні злочини.

Щодо фізичної доступності. Загалом суди є відкритими та не заперечують проти відвідування судових засідань громадськістю і засобами масової інформації. Водночас є випадки, які або презюмують можливі обмеження права на доступ до суду, або ускладнюють доступ громадськості до судових засідань. Для прикладу, в Херсонському міському суді Херсонської області на час воєнного стану припинено проведення особистого прийому громадян. Проте наразі доступ громадськості до судового розгляду кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів у цьому суді не обмежується. В окремих судах Київського та Харківського регіонів мали місце проблеми із доступом громадськості до судових засідань.

Про **гласність та відкритість судового розгляду** відповідних кримінальних проваджень. У більшості випадків судовий розгляд є відкритим. Є поодинокі випадки закритого судового розгляду відповідних кримінальних проваджень. У кримінальних провадженнях, де розгляд є відкритим, суди сприяють участі громадськості та засобам масової інформації у судовому розгляді та не встановлюють обмежень стосовно фото і відеозйомки. Водночас є випадки, коли суд відмовляє у проведенні трансляції судового засідання з безпекових обставин, оскільки судовий розгляд відбувається поблизу країни агресора, проте дозволяє представнику засобу масової інформації перебувати в залі суду; встановлює обмеження щодо зйомки захисників та потерпілих (вони проти цього), проте дозволяє зйомку суду та прокурора тощо.

Не спостерігаються факти, які б свідчили про порушення **права на незалежний та безсторонній суд**. Суд виглядає об'єктивним та неупередженим. Не виявлено випадків порушення принципів рівності та змагальності сторін, презумпції невинуватості тощо.

Стосовно розгляду кримінальних проваджень про воєнні злочини **упродовж розумного строку**. Зазвичай суд сприяє розумній тривалості розгляду відповідних кримінальних проваджень та вживає заходів для забезпечення ефективного судового розгляду. Позитивно відзначається відсутність надмірного формалізму, що сприяє ефективності процесу тощо. Водночас спостерігаються як поодинокі полярні випадки, коли поведінка / рішення суду, ймовірно, матимуть негативний вплив на розумність строку розгляду справи судом, так і констатовано системні

явища, які можуть формувати тенденцію до протилежного. Поміж іншого це: i) зростання навантаження на окремі суди, зокрема щодо розгляду кримінальних проваджень за статтею 438 КК України; ii) нестача суддівських кадрів; iii) систематичне перенесення судових засідань, зокрема через відсутність сторін та інших учасників кримінального провадження, систематичну заміну захисників, тривалі повітряні тривоги, проблеми з електропостачання (Херсонська, Харківська області) тощо.

Про гарантування та забезпечення **права на захист**. Перше – забезпечення права на захист має відповідати міжнародним вимогам. Друге – здійснення захисту обвинувачених у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинців може містити моральну дилему та безпекові ризики для адвокатів.

Щодо другого, то вирішення моральної дилеми та забезпечення безпекових гарантій потребує належної реакції від держави (просвітницькі кампанії щодо неотожнення клієнта з адвокатом [3]; підвищення кваліфікації адвокатів; психологічна підтримка адвокатів; забезпечення ефективних заходів безпеки для адвокатів [4] тощо).

Стосовно першого слід зауважити таке.

Конвенція гарантує «практичну й ефективну юридичну допомогу», а не лише «призначення захисника». Відповідно одного лише призначення захисника недостатньо для виконання державою обов'язку щодо надання ефективної юридичної допомоги.

Держава повинна гарантувати та забезпечувати безоплатну правову допомогу. Кримінальні провадження стосовно воєнних злочинців передбачають обов'язкову участь захисника та розглядаються щодо воєнних злочинців, які або знаходяться в полоні, або місцезнаходження яких невідоме, або які перебувають на тимчасово окупованій території України, або на території РФ, а тому постає питання про призначення захисників з безоплатної вторинної правничої допомоги для виконання вимог справедливої правосуддя. Тут не зафіксовано порушень.

Водночас спостерігається певна системність у заміні захисників, у тому числі з формальних причин, що презюмує негативний вплив як на реалізацію права на захист, так і на розумну тривалість кримінальних проваджень. Заміна захисників, окрім іншого, зумовлена об'єктивними чинникам: надмірним навантаженням на захист у певних регіонах, логістичними складнощами, невідповідністю призначеного захисту умовам контракту тощо.

Правова допомога має бути ефективною, реальною та практичною. Є приклади схвальної участі адвокатів (наприклад, активна позиція захисника у відомій справі про «Підвал смерті в Ягідному» – сторона обвинувачення вимагала 12 років ув'язнення, а сторона захисту – виправдання та активно вела захист тощо). Із негативного: спостерігається невідвідування судових засідань, зокрема з неояснених причин; незацікавленість у розгляді кримінальних проваджень; відсутність доказів для захисту обвинуваченого; зацікавленість у швидкому ухваленні обвинувального вироку тощо.

Згідно з концепцією незалежності адвоката держава, як правило, не несе відповідальності за недоліки у діях захисника. Позитивні зобов'язання держави виникають у випадку невиконання захисником свого обов'язку. Це питання набуває особливої актуальності у забезпеченні права на захист у справах про воєнні злочини, що розглядаються за відсутності обвинувачених – *in absentia*.

Окремої уваги потребує **порядок розгляд кримінальних проваджень про воєнні злочини *in absentia***, основна частина з яких розглядається у спеціальному судовому провадженні за відсутності обвинуваченого.

Практична реалізація цієї процедури та її законодавче регулювання не є досконалим.

По-перше, згідно з практикою ЄСПЛ важливим є не формальне, а ефективне повідомлення підозрюваного, обвинуваченого про здійснення щодо нього кримінального провадження, про оголошену йому підозру або висунуте обвинувачення [5]. За чинним КПК України обізнаність особи, щодо якої здійснюється провадження *in absentia*, презюмується, по суті, фактом публікації оголошення в «Урядовому кур'єрі» та на сайті Офісу Генерального прокурора чи суду. Саме по собі це не перешкоджає здійсненню такого провадження, але надалі це може мати важливе значення для вирішення питання про необхідність здійснення нового розгляду чи перегляду. Якщо повідомлення відсутнього підозрюваного (обвинуваченого) буде ефективним, то рішення про заочне засудження цієї особи не матиме підстав для перегляду. Якщо сторона обвинувачення виконала лише мінімальні формальні вимоги, то, ймовірно, такі справи надалі необхідно буде переглядати, якщо засуджена особа подасть відповідне клопотання.

У межах розгляду кримінальних проваджень про воєнні злочини є випадки, коли органи державної влади вживають інших неформальних

ефективних заходів як щодо встановлення місцезнаходження обвинуваченого (звернення до Координаційного штабу з питань поводження із військовополоненими щодо перебування обвинуваченого в полоні чи ліквідації силами оборони України, пошук через російські соціальні мережі тощо), так і стосовно повідомлення обвинуваченого про судовий розгляд (направлення електронного повідомлення (повістки) на офіційну електронну адресу федеральної служба безпеки російської федерації, направлення електронного повідомлення (повістки) на електронну адресу обвинуваченого).

По-друге, частина третя статті 400 КПК України визначає повноваження суду поновити (за певних умов) строк на апеляційне оскарження, якщо таку скаргу подав обвинувачений, стосовно якого суд ухвалив вирок *in absentia*. Але доцільно або деталізувати в законі особливості перегляду вироку суду в апеляційному порядку за заявою такої особи, або визначити окрему процедуру нового розгляду цієї категорії справ [6].

Наразі **немає жодного виправдувального вироку** у цій категорії кримінальних проваджень. Окремої уваги потребують висновки Верховного Суду в зазначеній категорії справ (постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28.02.2024 у справі № 753/14148/21; постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.02.2024 у справі № 415/2182/20) [7, 8].

Використана література:

1. П'ять проблем на шляху покарання воєнних злочинців. Що пропонують судді, прокурори та адвокати? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/p-iat-problem-na-shliakhu-pokarannia-voiennykh-zlochynstiv-shcho-proponuiut-suddi-prokurory-ta-advokaty/> (дата звернення: 16.04.2024).

2. Право на захист у справах про воєнні злочини. URL: <https://drive.google.com/file/d/157VK15jGyMgwbQkEo8OxKK9ArC-ml6mz/view> (дата звернення: 16.04.2024).

3. Рішення ЄСПЛ у справі *Sanader v. Croatia* [12/02/2015]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-151039> (дата звернення: 16.04.2024).

4. Суддя Великої Палати Верховного Суду Микола Мазур: «Якість судових рішень щодо воєнних злочинів зростає». URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1574477/> (дата звернення: 16.04.2024).

5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28.02.2024 у справі № 753/14148/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117442733> (дата звернення: 16.04.2024).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.02.2024 у справі №415/2182/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176>. (дата звернення: 16.04.2024).

Свида О. Г.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних
органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»,
адвокат*

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІВ»

В Україні продовжується проведення судово-правової реформи, що в ході якої здійснюється розробка значної кількості проектів законодавчих актів. Водночас розробка проектів нормативно-правових актів з питань реформування системи судоустрою, судочинства, статусу суддів, особливо вимагають ретельного їх дослідження з позицій теорії та практики, зарубіжного досвіду з метою обережного запровадження змін законодавства в цій сфері задля уникнення неочікуваних потрясінь чи створення т.зв. «аварійних» ситуацій. Одним з аспектів реалізації судово-правової реформи є вдосконалення законодавства щодо правового статусу суддів в Україні.

Зосередимо увагу на такому понятті, як «правовий статус суддів». Варто зауважити, що традиційним і цілком виправданим є підхід, який міцно утвердився та й є цілком виправданим, що суддя – це носій судової влади і це положення було закріплене у Законі України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року. У згаданому законі 1992 року не містилося визначення правового статусу суддів, натомість вказувалося, що «Судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі» (ч. 2 ст. 1). Починаючи із Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року, що збереглося і в чинному законі 2016 року від конструкції «суддя – носій судової влади»

законодавець відмовився, хоча вона, на мій погляд, закладає принциповий підхід як до визначення правового статусу суддів, так і соціальної ролі суддів..

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 конструкція «статус суддів» досить широко використовується, наприклад, згадується в контексті забезпечення єдності системи судоустрою щодо єдиного статусу всіх судів (п. 2 ч. 4 ст. 17), повноваження Верховного Суду надавати висновки щодо проектів законодавчих актів (п. 3 ч.1 ст. 36) та його Пленуму (п. 4 ч. 2 ст. 46), у назві Глави 1 «Загальні положення статусу судді» Розділу III «Судді та присяжні», у згаданій раніше ст. 52, ч. 4 ст. 69, п. 6 ч. 1 ст. 105, пп. 3 та 11 ч. 1 ст. 106, п. 1 ч. 8 ст. 109, пп. 1 та 3 ч. 9 ст. 109, ч. 1 та 2 ст. 115, розділ X.

Відповідно до частини 1 статті 52 під назвою «Статус судді» нині чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 року суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Отже, можна видіти наступні визначені законодавцем обов'язкові складові поняття «статус судді» (ч. 1 ст. 52 Закону): а) громадянство України; б) призначення на посаду судді; в) зайняття штатної суддівської посади в одному з судів України; г) здійснення правосуддя на професійній основі. Водночас включення усіх цих елементів викликає обґрунтовані сумніви.

Особливих проблем, пов'язаних із наявністю громадянства України та процесом призначення на посаду судді як складової статусу судді, вважаємо, не вбачається, водночас щодо інших – виникають суперечності.

Зокрема, процес утворення Вищого антикорупційного суду був розтягнутий у часі, а отже, переможці конкурсу на зайняття вакантних посад у цьому судовому органі були призначені на посаду суддів та склали присягу 11 квітня 2019 року. Якщо текстуально тлумачити ч. 1 ст. 52 Закону, то вони ще не набули статусу суддів на той момент, що є не зовсім логічно. Добре, навіть після нарешті зарахування до штату вони почали здійснювати правосуддя лише через декілька місяців – з 5 вересня 2019 року. У цьому випадку виходить ситуація, що відсутня одна з визначених законодавцем ознак: «здійснення правосуддя на професійній основі», а отже це наштовхує на висновок, що особи, призначені на посади суддів Вищого антикорупційного суду, займаючи штатну суддівську посаду в цьому суді, отримували суддівську винагороду, вод-

ночас виходячи з положень ч. 1 ст. 52 Закону не мали статусу судді, що є цілком нелогічним. Аналогічна ситуація із великим ступенем вірогідності виникне і при утворенні Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Окрім того, варто нагати, що на теперішній час в Україні є т.зв. судді без повноважень, тобто судді, які були призначені на п'ятирічний строк, строк повноважень яких давно спливав, проте вони продовжують перебувати на суддівській посаді, в штаті відповідного суду та отримують суддівську винагороду, проте не мають повноважень здійснювати правосуддя.

Законодавець досить широко в Законі використовує категорію «повноваження» щодо суддів. Для прикладу щодо змісту повноважень судді можна навести положення ст. 23 Закону: «Суддя місцевого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також **інші повноваження**, визначені законом». Законодавець визначає і підстави для припинення повноважень судді. Проте абсолютно закономірним є висновок, що поняття «статус судді» та «повноваження судді» не є тотожними, оскільки категорія «повноваження» за змістом галузевого Закону 2016 року пов'язана із здійсненням суддею насамперед правосуддя.

Звуження правової категорії «правовий статус судді» виключно до можливості здійснення суддею професійної діяльності, зокрема, щодо здійснення правосуддя, є не виправданим спрощенням.

На мій погляд, має застосовуватися більш принциповий підхід, який передбачає розгляд правового статусу судді з **точки зору постійного правового зв'язку особи (судді) із судовою владою**, який проявляється взаємних правах та обов'язках і цей особливий зв'язок має відліковуватися з моменту складення особою суддівської присяги.

Більш того, аналіз відомого рішення Великої палати від 10 лютого 2021 року у Справі № 822/1309/17 щодо несумісності статусу судді із статусом адвоката Суд дійшов до висновку щодо несумісності цих двох статусів, хоча в вимозі щодо несумісності до суддів йдеться про недопущення поєднання для особи, яка займає посаду судді, із зайняття іншої оплачуваної посади чи зайняття іншою оплачуваною діяльністю. Водночас Суд дійшов не звернувся до формального тлумачення положень щодо несумісності, а вказав: «Отримавши свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, особа, яка є суддею, окрім Закону № 1402-VIII, підпадає під дію Закону № 5076-VI, що є недопустимим, оскільки ставить під сумнів **незалежність цих двох інститутів один від одного**» (п. 79)

Означений підхід дозволяє вирішувати і більш практичні питання, окрім суто наукового пошуку, в тому числі і більш точно визначити момент припинення в особи статусу судді. Зокрема, в статті 121, 121–1, 124 Закону «Про судоустрій і статус суддів» йдеться про припинення повноважень судді з різних підстав (припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави, у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду про визнання активів судді необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави чи у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину). Якщо текстуально тлумачити Закон, то тоді виходить, що суддя просто далі не може здійснювати правосуддя, тобто реалізовувати повноваження, проте вважаємо, що має йтися про більш принципове поняття – припинення статусу судді, тобто припинення правового зв'язку особи із судовою владою нашої держави.

Свояк Д. В.,

*Суддя Переяслав-Хмельницького
міськрайонного суду Київської області,
старший викладач навчально-наукового
гуманітарного інституту Національної
академії Служби безпеки України
ORCID 0000-0002-7350-394X*

ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 190 КК УКРАЇНИ ЗА «ПОВТОРНУ» БЕЗОПЛАТНУ ПЕРЕДАЧУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТАКОГО Ж ВИДУ ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Земельним кодексом України (далі -ЗК України) (набрав чинності 01.01.2002) у ч. 4 ст. 116 запроваджено обмеження щодо передачі земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених цим Кодексом, відповідно до якої така передача провадиться один раз по кожному виду використання [1].

З 24.07.2020 діють зміни до цієї норми, якими слово «використання» замінили на словосполучення «цільового призначення» [1].

Спираючись на вказану норму земельного законодавства стороною обвинувачення у разі виявлення безоплатної приватизації громадянами земельних ділянок одного виду цільового призначення, з 2019 року ініціювалися кримінальні провадження з кваліфікацією за ст. 190 КК України.

У реєстрі судових рішень є 7 вироків за ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України), де обвинувачення обґрунтовувалося саме приписами ч. 4 ст. 116 ЗК України [2–8].

При цьому примітним є те, що у п'яти з цих семи справ відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносилися прокурорами, і по одній – посадовими особами Державного бюро розслідувань та Національної поліції України.

У трьох випадках судовий розгляд здійснювався за «спрощеною процедурою» із застосуванням приписів ч. 3 ст. 349 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), у двох – з укладенням угоди про визнання винуватості на підставі глави 35 КПК України, ще у двох – ухвалено виправдувальні вирoki.

Отже, у двох випадках, коли обвинувачені не визнавали себе винуватими та здійснювалося так зване повне дослідження доказів, суд дійшов висновку про недоведеність обвинувачення щодо вчинення шахрайства.

Буквальне тлумачення положень ч. 4 ст. 116 ЗК України свідчить, що ця норма не покладає на громадян будь-яких обов'язків. Змістовне значення слова «передача», яке використане у цій нормі, відповідно до академічного тлумачення [9] та зважаючи на аналіз положень ЗК України, в яких це слово застосовується, відноситься до дій органу (особи), який повноважний на розпорядження такими земельними ділянками (відповідні міські (ст. 9), сільські та селищні (ст. 12) ради, органи виконавчої влади) [8].

Зважаючи на це можна зробити висновок, що за тим, щоб передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених ЗК України, провадилася лише один раз по кожному виду цільового призначення, має стежити не громадянин, який звертається із відповідною заявою до органу влади, а саме цей орган.

У цьому контексті слід погодитися із підходом, який був застосований судом при ухваленні виправдувального вироку від 28.09.2020 у справі 591/2355/19, що «набуття права на земельну ділянку є результатом певної правової процедури, яка регламентована ЗК України». «При цьо-

му, вбачається, що визначена законом процедура є способом дій відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування у відповідь на звернення громадян щодо того чи іншого питання на певному етапі» [7].

Диспозиція ч. 1 ст. 190 КК України передбачає кримінальну відповідальність за заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) [10].

У кримінальному праві усталалося, що суб'єктивна сторона, як елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України, характеризується прямим умислом, корисливими мотивом і метою [Див, зокрема, 11, с. 127; 12].

Спосіб заволодіння або придбання права на майно шляхом обману полягає у повідомленні неправдивих відомостей або замовчуванні відомостей, які мають бути повідомлені, з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно [11, с. 137].

У постанові Верховного Суду від 04.08.2021 у справі №712/10080/15-к зроблено висновок щодо застосування ст. 190 КК України.

Зокрема, зазначено, що «складовою підстави кримінальної відповідальності за шахрайство є усвідомлення суб'єктом злочину того факту, що предмет злочину є для нього чужим, що він заволодіває чужим майном за відсутності будь-якого дійсного чи уявного права на нього. Кримінальна відповідальність за шахрайство пов'язана зі встановленням усвідомлення винним факту заволодіння чужим майном з метою його безоплатного, безповоротного обернення на свою користь (чи третіх осіб) за відсутності законних підстав, збільшення внаслідок цього власних або третьої особи майнових фондів». «Оскільки обман є особливим видом інформаційного (дезінформаційного) впливу, його застосування спрямоване на відображення в свідомості обманутого у перекрученому, спотвореному вигляді фактів чи обставин, що обумовлюють рішення про передачу майна. Винний втручається в сферу психічної (інтелектуальної та вольової) діяльності іншої особи, фальсифікує її уявлення про відповідні обставини, вводить цю особу в оману, внаслідок чого вона обирає ту чи іншу лінію поведінки без знання про істинний, дійсний стан справ, її уявлення і судження фальсифіковані, а волевиявлення, та вчинки обумовлені обманними діями винного. При цьому виникнення умислу передусє заволодінню чужим майном, а обман як спосіб вчинення злочину може виявлятися як у формі дії, так і бездіяльності або

послугувати зазначені форми впливу з метою введення в оману чи підтримання омани, яка виникла поза протиправними діями винуватої особи» [13].

Зважаючи на ч. 1 ст. 19 Конституції України, згідно з якою правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [14], за умов відсутності законодавчого обов'язку громадян повідомляти органи влади чи місцевого самоврядування про реалізацію права на безоплатну передачу земельних ділянок у власність, відсутні підстави для покладення в основу обвинувачення громадян за ст. 190 КК України невиконання цього обов'язку або твердження про те, що вони «достовірно знали» чи «усвідомлювали» положення ч.4 ст.116 ЗК України, але «повторно» безоплатно отримали у власність земельну ділянку такого ж цільового призначення з державної чи комунальної власності.

Крім того, ЗК України передбачає процедуру добровільної відмови від права власності на земельну ділянку, застосування якої, у разі виявлення такого факту «повторної приватизації» та доведення інформації про таку процедуру до громадянина, у повній мірі може врегулювати «непорозуміння», а також зекономити державні ресурси правоохоронної та судової систем.

Водночас, за наявності інших обставин, які впливають на об'єктивну та суб'єктивну сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України, наприклад: несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем; внесення зовідомо недостовірних відомостей до документів; інші форми підробки документів, на підставі яких ухвалюється рішення про безоплатне надання у власність земельної ділянки, тощо, тобто активні дії особи задля введення в оману щодо наявності в неї прав на таке безоплатне набуття земельної ділянки можуть створювати підстави для кримінального переслідування за цією статтею кримінального закону.

Використана література:

1. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 09.04.2024).

2. Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 01.08.2023 у справі 450/2024/23. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/112574750> (дата звернення: 09.04.2024).

3. Вирок Андрушівського районного суду Житомирської області від 30.03.2021 у справі 272/287/20. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/95950759> (дата звернення: 09.04.2024).

4. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 22.12.2021 у справі 484/2433/21. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/102106283> (дата звернення: 09.04.2024).

5. Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 07.08.2023 у справі 715/2325/23. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/112653592> (дата звернення: 09.04.2024).

6. Вирок Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 02.09.2021 у справі 743/1009/21. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/99322514> (дата звернення: 09.04.2024).

7. Вирок Зарічного районного суду м.Суми від 28.09.2020 у справі 591/2355/19. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91834240> (дата звернення: 09.04.2024).

8. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 05.02.2024 у справі 373/976/23. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/116749650> (дата звернення: 09.04.2024).

9. Тлумачний словник української мови. Передача. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%B0> (дата звернення: 09.04.2024).

10. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.04.2024).

11. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416с.

12. Чайка І. М. Ознаки суб'єктивної сторони шахрайства як елемента складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 4. – 2022. – С. 219–223.

13. Постанова Верховного Суду від 04.08.2021 у справі № 712/10080/15-к. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/98881875> (дата звернення: 09.04.2024).

14. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2024).

Сліпенюк В. В.,
доктор філософії за спеціальністю 081
«Право»,
адвокат, доцент кафедри
державознавства,
права та європейської інтеграції
Національного університету «Одеська
політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗЛОЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Сучасний світ важко уявити без розвитку цифрових технологій, особливо тих, які сприяють покращенню життя людини без обмеження окремим напрямком. Швидкі темпи вдосконалення ще вчорашніх, здавалося б ідеальних, технологій змушують людей всерйоз сприймати здобутки розробників і намагатися вчасно адаптуватися до них, щоб залишатися конкурентними в своєму професійному середовищі.

Особливої актуальності та загальносвітової дискусії отримало використання штучного інтелекту в різноманітних сферах життєдіяльності. Чимало справді неочікуваних результатів отримали дослідники використовуючи алгоритми штучного інтелекту для пошуку відповідей на часом дуже складні питання. Так, застосування штучного інтелекту дало свої результати в медицині, мистецтві, науці, у військовій сфері та інших напрямках.

Юриспруденція теж не стояла осторонь процесів використання штучного інтелекту протягом останніх років. Дедалі частіше юристи звертаються до вказаних технологій в пошуках відповідей на практичні юридичні питання щодо конкретних справ. Вказані обставини зумовили світову правничу спільноту звернути особливу увагу на врегулювання даного питання на законодавчому рівні.

Зрозуміло, що кожна держава формує власну правову систему та приймає відповідне законодавство, однак, що стосується нормативного закріплення використання штучного інтелекту в юриспруденції, то в цьому питанні загальна єдність відсутня. Так, деякі країни доволі успішно використовують штучний інтелект навіть під час розгляду окремих судових справ з постановлення рішення на підставі певних алгоритмів

штучного інтелекту. Тобто в окремих випадках відбувається фактичне вирішення судового спору з використанням технологій штучного інтелекту.

В інших країнах, як наприклад у Франції, навпаки до досягнень в розвитку штучного інтелекту в судочинстві в певних випадках ставляться обережно, це стосується зокрема аналізу практики окремого судді, з метою прогнозування, яке рішення він може прийняти в певній справі.

З огляду на тематику дослідження, особливу увагу варто зосередити на можливості використання штучного інтелекту саме учасниками судового процесу та проблемних питаннях, що можуть бути під час такої діяльності.

Доволі цікавий та відомий випадок некоректного використання результатів застосування штучного інтелекту є «Справа Шварца». В зазначеній справі інтереси позивача представляли юристи однієї з нью-йоркських правових компаній, які надали суду низку судових прецедентів, що виявилися неправдивими. Під час встановлення обставин даного випадку було виявлено, що адвокат Стівен Шварц використав інформацію отриману від штучного інтелекту та, не перевіривши її, використав як обґрунтування власної позиції в суді [1].

Вказаний приклад свідчить про певну недосконалість штучного інтелекту та нерозуміння деяких користувачів за яким алгоритмами він працює. Відсутність усвідомлення, що штучний інтелект може використовувати не актуальну, застарілу та в деяких випадках зовсім недостовірну інформацію призводить до вказаних вище ситуацій, що мають свої юридичні наслідки.

Вітчизняна судова практика також має свої напрацювання щодо випадків використання штучного інтелекту учасниками судового процесу. Так, ухвалою Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 08.02.2024 у справі № 925/200/22 визнано подання заяви про роз'яснення постанови Верховного Суду зловживанням процесуальними правами, в тому числі з підстав використання штучного інтелекту без належного розуміння його можливостей як підстави для протиставлення його висновків висновкам суду [2].

У вказаному судовому рішенні зазначено, що «скаржник звертає увагу, що штучний інтелект «ChatGPT» ідентифікував поняття «добровільне зобов'язання» як зобов'язання (у теоретичному розумінні), до якого стосовно дійшли добровільно (за власним волевиявленням), без втручання

в зміст поняття. Тому, на думку заявника, враховуючи теоретичне визначення поняття «зобов'язання», підлягає роз'ясненню поняття «добровільне зобов'язання», яке вжите судом – визначення суб'єктів, об'єкту та змісту такого поняття, та визначення його відмінності від теоретичного визначення «зобов'язання» (суб'єкту, об'єкту, змісту даного поняття) [2].

Згідно із позицією заявника, судом постановляючи вказану ухвалу використано поняття «добровільне зобов'язання» яке не відповідає теоретичному поняттю «зобов'язання», яке встановлене в положеннях матеріального права.

Суд зазначив, що попри те, що використання штучного інтелекту відкриває для судочинства нові можливості, все ж таки існують і певні ризики. В контексті даної ситуації, на думку суду, заявник «поставив під сумнів суддівський розсуд та судові тлумачення цього питання у рішенні, що набуло статусу остаточного, чим знехтував авторитет судової влади» [2]. «Тобто заявник фактично просить Верховний Суд спростувати чи підтвердити те, що з окресленого питання згенерував штучний інтелект «ChatGPT», який не визнається як джерело достовірної науково доведеної інформації, на противагу висновкам, що були зроблені судом в судовому рішенні» [2].

На думку суду в даній справі, штучний інтелект не може замінити суддів, а може бути лише допоміжним інструментом у сфері правосуддя. Що стосується зловживання процесуальними правами, то учасник використав технологію штучного інтелекту не як засіб сприяння здійсненню належного правосуддя, а навпаки – з метою заперечення (ставлення під сумнів, оскарження) вже зроблених судом висновків [2].

Верховний Суд у досліджуваній справі дійшов до висновку, що подання заяви на роз'яснення постанови та апелювання до «позиції» штучного інтелекту «ChatGPT», згенерованого ним у відповідях з окремого питання, що вже розглянув суд є виявом неповаги до суду та розцінив це як зловживання правом на подання такої заяви [2].

В даній справі суд актуалізує дуже важливе питання щодо високих вимог професійного рівня до адвоката в процесі захисту прав людей під час звернення до суду. Особливо, що стосується обґрунтування власної позиції і використання допустимих і належних доказів для цього. Кожен адвокат повинен керуватися Правилами адвокатської етики, де, зокрема в статті 11, відображені положення щодо компетентності та добросовісності [3].

Таким чином, сторони судового процесу, а особливо адвокати та інші професійні юристи, повинні дотримуватись високого рівня ведення кон-

структивної співпраці з судом звертаючись з різного роду заявами чи клопотаннями. Особливо, коли це стосується використання результатів діяльності штучного інтелекту, який може допомогти правнику в певних ситуаціях, але не може повністю замінити собою адвоката, суддю чи іншого професійного юриста.

Існує висока ймовірність, що розвиток технологій в майбутньому та досвід застосування штучного інтелекту в судочинстві інших країн (в тому числі під час прийняття судових рішень) дозволить підвищити ефективність використання даної технології. Однак, на сьогоднішній день унікальні обставини кожної окремої справи та моральне сприйняття всіх особливостей, має бути ключовим під час прийняття рішення професійним юристом.

Використана література:

1. ChatGPT: US lawyer admits using AI for case research. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-65735769>
2. Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 08.02.2024 у справі № 925/200/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639>
3. Правила адвокатської етики, затвержені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

Слуцька Т. І.,
*кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
старший науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-
правових експертиз Національної
академії наук України*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПРОЩЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

1 липня 2020 року набув чинності Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким запроваджено інститут кримінальних проступків. Зазначимо, що розроблення означеного закону, як випливає із пояснювальної записки до його проєкту, було спричинено, крім іншого, потребою законодавчо врегулювати застосування положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) щодо особливостей досудового розслідування кримінальних проступків та їх судового розгляду [1].

У зв'язку з наведеним, на підставі проведеного аналізу норм КПК, в тому числі зважаючи на складність вжитих у них мовних конструкцій, що може призвести до неоднозначного їх застосування, а також беручи до уваги наявну практику реалізації цих норм, актуальним є дослідження цього питання та звернення уваги правозастосовних органів на окремі його аспекти.

Так, отримавши обвинувальний акт щодо кримінального проступку, суд має враховувати скорочені строки здійснення провадження щодо кримінальних проступків, передбачені § 1 Глави 30 КПК [2]. Зокрема, здійснення розгляду обвинувального акта в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 382 КПК, – вивчення обвинувального акта і доданих до нього матеріалів та ухвалення вироку у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального вироку (в разі затримання особи у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298–2 КПК, – невідкладно). Наведене підтверджується, по-перше, синтаксичною конструкцією норми ч. 1 ст. 382 КПК, що є реченням з однорідними присудками «вивчає» і «ухвалює», які стосуються слова «суд» та між якими встановлено єднальний зв'язок за допомогою сполучника «і», а отже, обидві ці дії мають бути вчинені у визначений законом п'ятиденний строк (у разі затримання особи у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298–2 КПК, – невідкладно); по-друге, імперативним (зобов'язальним) характером викладу цієї норми.

Слід зважати, що у такому порядку провадження здійснюється за сукупності таких умов: а) під час досудового розслідування обвинувачений (підозрюваний) беззаперечно визнав свою винуватість; б) обвинувачений (підозрюваний) не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності; в) потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти розгляду у спрощеному порядку.

При цьому приводом для розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні згідно

з частинами 1 і 3 ст. 302 КПК є наявність надісланого прокурором обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні та додані до нього відповідно до пунктів 1 і 2 ч. 3 ст. 302 КПК письмова заява від підозрюваного (складена у присутності захисника) і письмова заява від потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. У такому провадженні обвинувальний акт з доданими до нього матеріалами згідно з ч. 2 ст. 381 КПК розглядається без проведення судового розгляду.

Відсутність хоча б однієї із наведених вище умов (наприклад, беззаперечного визнання своєї винуватості, незгода зі встановленими досудовим розслідуванням обставинами, наявність бажання підозрюваного та/або потерпілого бути присутніми під час розгляду обвинувального акта тощо) свідчить про неможливість розгляду обвинувального акта в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 382 КПК (вивчення обвинувального акта і доданих до нього матеріалів та ухвалення вироку у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального вироку) та необхідність вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 381 КПК (призначення судового розгляду у п'ятиденний строк після отримання обвинувального акта, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298–2 КПК, – невідкладно). Варто звернути увагу, що в загальному порядку, на відміну від зазначеного, суд згідно зі ст. 314 КПК не пізніше 5 днів з дня надходження обвинувального акта має призначити підготовче судове засідання, а не судовий розгляд. У подальшому таке провадження здійснюється за загальними правилами судового провадження.

Водночас варто зауважити, що вжите у ч. 1 ст. 302 КПК словосполучення «прокурор має право» вказує на необов'язковість надіслання прокурором до суду обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні, навіть за наявності усіх визначених законом умов для такого розгляду. У зв'язку з цим, зважаючи, що ч. 2 ст. 381 КПК, яка кореспондує з ч. 2 ст. 302 КПК, має імперативний (зобов'язальний) характер, суд, наприклад, отримавши обвинувальний акт щодо кримінального проступку без клопотання прокурора щодо його розгляду у спрощеному порядку, але за наявності визначених законом умов та відповідних письмових заяв підозрюваного та потерпілого, для реалізації останніми їхнього права на розгляд провадження у спрощеному порядку, керуючись ч. 3 ст. 382 КПК, призначає розгляд у судовому засіданні

обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та виликає для участі в ньому учасників кримінального провадження. Під час судового засідання суд з'ясовує думку обвинуваченого, прокурора та потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження стосовно розгляду обвинувального акта у спрощеному порядку без проведення судового розгляду, роз'яснює їм зміст установлених досудовим розслідуванням (дізнанням) обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорювання встановлених досудовим розслідуванням (дізнанням) обставин. Упевнившись у добровільності їх згоди, суд ухвалює рішення про здійснення розгляду обвинувального акта у спрощеному порядку. У разі відсутності згоди на здійснення провадження у такому порядку чи відсутності визначених процесуальних умов для його здійснення спрощене провадження щодо кримінальних проступків здійснюється згідно із загальними правилами судового провадження з урахуванням положень ч. 1 ст. 381 КПК (призначення судового розгляду у п'ятиденний строк після отримання обвинувального акта, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298–2 КПК, – невідкладно).

Крім того, беручи до уваги результати, отримані нами в межах проведення узагальнення судової практики розгляду кримінальних проваджень про колабораційну діяльність, варто звернути увагу на таке.

Так, згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень в порядку спрощеного провадження судами першої інстанції за вчинення кримінальних проступків, передбачених частинами 1 і 2 ст. 111–1 Кримінального кодексу України (далі – КК) за 2022 та 2023 роки було постановлено 477 вироків. Здебільшого у цих вироків міститься вказівка, що обвинувачений був представлений захисником під час досудового розслідування (дізнання). Наприклад, у вирокі Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 24 лютого 2023 року у справі № 383/340/23 зазначається: «До обвинувального акту додано письмову заяву А., складену за участю захисника – адвоката І., в якій беззаперечно визнає свою винуватість у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України, згодна із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомена з обмеженням права на апе-

ляційне оскарження та згодна на розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні без проведення судового розгляду в судовому засіданні за її відсутності. Добровільність беззаперечного визнання винуватості підозрюваною, її згоду із встановленими в результаті досудового розслідування обставинами і згоду на розгляд обвинувального акту за її відсутності підтверджена захисником підозрюваної – адвокатом І.» [3]. Така практика, з урахуванням п. 1 ч. 3 ст. 302 КПК – положень імперативного (обов'язкового) характеру щодо необхідності складення письмової заяви підозрюваним за участю захисника як підтвердження його добровільності і стосовно беззаперечного визнання ним своєї вини, і згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами та ознайомлення із обмеженнями апеляційного оскарження внаслідок проведення спрощеного провадження у суді першої інстанції, є правильною, адже свідчить не лише про здійснену судом перевірку означених обставин, а й про відображення такої перевірки у вироку суду.

Разом із тим, з 477 вироків, постановлених у спрощеному порядку, в 14 з них (12 – у провадженнях щодо вчинення кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК та 2 – у провадженнях щодо вчинення кримінального проступку, передбаченого ч. 2 ст. 111–1 КК) взагалі не міститься жодних згадок стосовно складення відповідної заяви підозрюваним за участю захисника/адвоката. Наприклад, вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 2 листопада 2023 року у справі № 715/3419/23 [4] або вирок Чугуївського міського суду Харківської області від 13 жовтня 2023 року у справі № 636/5352/23 [5]. Така практика видається хибною і потребує змін у разі наявності даних про складення заяви підозрюваним у присутності захисника, але не відображення цього у змісті вироку.

Якщо ж до суду надійшов обвинувальний акт з клопотанням прокурора про його розгляд у спрощеному провадженні з доданою письмовою заявою підозрюваного, складеною за відсутності захисника, суд з метою виконання вимог процесуального закону та пересвідчення у добровільності наданої згоди підозрюваним на етапі досудового розслідування має вчинити дії, зазначені вище. У випадку якщо суд розглянув обвинувальний акт та додані до нього матеріали у спрощеному порядку попри відсутність даних щодо складення заяви підозрюваним за участю захисника, цей вирок вважатиметься таким, що постановлений з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Використана література:

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7279-%D0%B4&skl=9
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3406>
3. Вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 24 лютого 2023 року у справі № 383/340/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109195807>
4. Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 2 листопада 2023 року у справі № 715/3419/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114610492>
5. Вирок Чугуївського міського суду Харківської області від 13 жовтня 2023 року у справі № 636/5352/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114139196>

Снідевич О. С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ЩОДО ПРЕДМЕТА ТА МЕТОДУ СУДОВОГО ПРАВА

Щодо предмета судового права. Поняття та сутність судового права у правовій науці є дискусійними. Зародившись як різновид наукової правової теорії, наука судового права згодом поставила питання про необхідність виокремлення й самостійної галузі права – судового права.

У науці вказується на три підходи до розуміння судового права. Перший з них полягає в тому, що судове право інтегрує в себе лише судочинство у всіх існуючих його видах: кримінальне, цивільне, господарське, адміністративне і навіть конституційне. Відтак, у цьому підході судове право є лише процесуальним правом, що об'єднує в собі всі процесуальні галузі права. Другий підхід до розуміння природи судового

го права також є інтегративним, але його прихильники відстоюють думку, що окрім судочинства складовою частиною судового права є також і норми, що регламентують sudoустрой держави – організацію судової системи, внутрішньосудовий контроль, правовий статус суддів тощо. Третій підхід до розуміння судового права ототожнює судове право лише з судовою правотворчістю [1, с. 85].

Дискусійність положень про сутність судового права породжує й дискусію про його предмет. За найбільш широкого наукового підходу до змісту предмета судового права як галузі права цей предмет складають усі судові правовідносини. Такими судовими правовідносинами є організаційні, процесуальні та управлінські правовідносини [2, с. 22]. Аналогічно цьому підходу формується й предмет відповідної галузі правової науки, який охоплює: а) вчення про суд і судову владу як феномен публічно-правових відносин (досліджувати питання співвідношення і взаємодії судової влади з державою, суспільством, людиною); б) вчення про sudoустрой (досліджувати судову систему, статус суддів, їх незалежність та відповідальність; публічне обвинувачення і захист як складові судочинства в системі правосуддя); в) вчення про судочинство та правосуддя [3, с. 28].

В межах дослідження відповідної проблематики ведеться дискусія й про те, чи можна вважати судове право галуззю права. Так, Л. М. Москвич зазначає, що прибічники оформлення судового права в самостійну галузь права намагаються обґрунтувати існування вторинної комплексної галузі права, що об'єднує sudoустрой та процесуальне право. Натомість їх опоненти (серед яких чимало як теоретиків права, так і процесуалістів у цілому) зазначеної точки зору не визнають та наполягають на тому, що пропонована концепція не відповідає усталеному в науці визначенню галузі права [2, с. 18–19].

Вважаємо, що питання розподілу усієї сукупності правових норм на галузі права лежить в питаннях диференціації правових знань та суспільних відносин. Правовою наукою напрацьовано чимало критеріїв розподілу права на галузі, багато з яких у самій науці також є дискусійними. Через це питання щодо місця судового права у системі права України потребує свого ґрунтового вивчення через призму цих критеріїв. При цьому, для висновку про існування судового права як самостійної галузі права не достатньо провести лише відповідний аналіз його предмета та методу. Однак, навіть без ґрунтового вивчення цього пи-

тання очевидним є також і те, що виокремлення окремих сукупностей норм права за певними ознаками є досить поширеним методом наукових досліджень. Таке виокремлення дозволяє більш ґрунтовно пізнати досліджувані об'єкти. Через це незалежно від того, чи є судове право галузю права чи не є такою, сама ідея варта того, щоб бути відповідним предметом наукових досліджень.

При цьому, дійсно, діяльність суду у різних видах судочинства має не лише відмінності, а й свої спільності, які не залежать від матеріально-правової основи. Історичний аналіз правової думки свідчить, що філософсько-правові основи єдності судового процесу були закладені ще науковцями минулого. Тому, безумовно, слід погодитися з думкою, що хоча відмінності між судовими процесами й існують, але й спільностей достатньо [2, с. 19]. Очевидно, що ці загальні спільності процесуальної діяльності суду й складають судові процесуальні правовідносини як частину предмета відповідного структурного утворення в системі права, яким є судове право. Не дивлячись на те, що дослідження судових процесуальних правовідносин у науці судового права на сьогодні є поодинокими, вони є досить цінними та актуальними [4, с. 184] і саме спільності цих правовідносин і повинні досліджуватися науковцями – представниками науки судового права. Виходячи з цього, вважаємо, цілком можливим виокремлення судового права і як самостійної сфери відповідних правових знань, так і самостійної сукупності правових норм у межах системи права України. Причому, на наш погляд, предмет судового права як самостійного утворення в межах системи права слід пов'язувати не лише з тим, що є характерним для усього судочинства незалежно від його виду, а й те, що є характерним бодай для декількох видів судочинств, тобто має міжгалузеву процесуальну природу (наприклад, особливості сфери позакримінального судочинства). Вже за таких умов цінність судового права є очевидною.

Щодо методу судового права. Не менш важливим є і питання методу судового права.

У науці судового права розглядають імперативний, диспозитивний та особливий судовий метод [2, с. 18–25; 5, с. 12].

Так, Л. М. Москвич зазначає, що юридична своєрідність судового права як галузі права, головним чином, полягає у тому, що їй притаманний особливий метод правового регулювання. При цьому, на її думку, основними методами судового права є імперативний та диспозитивний

[2, с. 23–24]. Не заперечуючи загалом щодо притаманності цих методів правового регулювання судовому праву як ймовірній галузі права, зауважимо, що твердження про своєрідність судового права у зв'язку з наявністю у регулюванні судових відносин відповідних методів чи особливість цих методів є досить дискусійними. Ці методи фактично використовуються для врегулювання великої кількості інших правовідносин та притаманні багатьом галузям права. Загалом же, задля виокремлення галузі права як самостійної окреслення цих методів на сьогодні є не лише недостатнім, а й таким, що дає незначне уявлення про специфіку галузі. Загалом, це пояснюється й тим, що у правовій науці підходи щодо значення методу правового регулювання у виокремленні окремих галузей права є досить дискусійними, очевидним для багатьох є те, що досить складно побачити якісь суттєві відмінності у методології окремих галузей права.

За свідченням А. В. Лапкіна, судовому праву притаманний особливий судовий метод, який виявляється в органічному поєднанні імперативного та диспозитивного методів, які не виключають, а взаємодоповнюють одне одного, що забезпечує відмежування судового права від інших галузей права. Учасники судово-правових відносин підпорядковуються імперативному впливу судової влади, проте володіють диспозитивною свободою у реалізації своїх процесуальних прав, якій кореспондують відповідні обов'язки суду [5, с. 12]. Однак, варто зауважити, що ці аргументи хоча й допомагають відмежувати судове право від галузей, не пов'язаних з судовою діяльністю як такою, однак є мало прийнятними для відмежування судового права від процесуальних галузей. А саме таке відмежування і складає найбільшу проблематику судового права. Наприклад, у цивільному процесуальному праві імперативно-диспозитивний метод правового регулювання визначається як головний.

Судове право як комплексна галузь права у виокремленні окремих методів може мати переваги перед іншими галузями. З огляду на те, що до предмета судового права відносяться й судові процесуальні правовідносини, особливістю судового права може бути те, що йому можуть бути притаманні у своїй сукупності усі ті методи, які є притаманні відповідним процесуальним галузям права, їх правовим інститутам.

Наприклад, правове регулювання здійснення судового контролю за виконанням судових рішень здійснюється, зокрема, і шляхом використання такого методу як *дозвільний*. Він використовується при врегулю-

ванні питання щодо отримання фактичного дозволу суду на примусове виконання рішення при зверненні судового рішення до виконання шляхом видачі виконавчого документа чи питання про надання дозволу державному чи приватному виконавцю на примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника – фізичної тощо. Відтак для нас очевидним є те, що у науці судового права варто було б приділити увагу і цьому методу.

У науці також вказується на те, що методи можуть бути поділені на загальні, котрі використовуються в переважній більшості галузей права; часткові, що використовуються в частині галузей права; індивідуальні (специфічні), що використовуються тільки в конкретній галузі права [6, с. 9–10].

Очевидно, що імперативний, диспозитивний та особливий судовий метод насправді є методами, що використовуються або ж в переважній більшості галузей права, або ж в їх частині. Науці судового права на підставі глибокого наукового аналізу слід було б віднайти ту сукупність методів правового регулювання, які є індивідуальними (специфічними) виключно судовому праву. Слід приділяти увагу і методології судового права як науки. У цьому аспекті варто було б звернути увагу на порівняльний метод, який є основою міждисциплінарних досліджень.

Використана література:

1. Костицький В. В., Чорна С. З. До питання про судове право як окрему галузь права. *Правові новели*. 2019. № 7. Том 3. С.84–90.
2. Москвич Л. М. Судове право: крок від теорії до галузі права. *Право України*. 2015. № 3. С. 18–25.
3. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Право-суддя. Держава) [Текст]: монографія. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2012. 317 с.
4. Снідевич О. С. Правовідносини судового контролю за виконанням судових рішень як складова предмета судового права. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнар. наук. – практ. конф. (м. Харків, 21 квітня 2023 р.)* / Відпов. ред.: Л. М. Москвич. Харків : Юрайт, 2023. 420 с. С.183–188.
5. Лапкін А. В. Судове право України : навч. посіб. у схемах. Х. : Право, 2016. 148 с.
6. Баранов О. Методи інформаційного права. *Правова інформатика*. 2007. №4 (16). С.8–12.

Стефанчук М. М.,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ ПРОКУРАТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

У Доповіді Європейської комісії стосовно політики розширення щодо України було здійснено оцінку прогресу у низці кластерів, на особливо увагу серед яких заслуговують питання у сфері забезпечення верховенства права крізь призму оцінки ефективності організації та функціонування різних правових інститутів системи правосуддя в Україні [1]. Ця доповідь у цілому може претендувати на визнання її одним із визначальних сучасних індикаторів актуальних питань, що, на погляд європейських партнерів розвитку, мають визначати вектори майбутніх реформаційних кроків у сфері правосуддя в Україні в аспекті її євроінтеграційного поступу та повоєнної відбудови.

Серед низки ключових аспектів, яким приділено увагу в цій доповіді, є питання ефективності організації та функціонування правових інститутів системи прокуратури в Україні. Поміж «сигнальних прапорців», виставлених у цьому документі, окремо виділено ті, що стосуються правового статусу Ради прокурорів України (далі – РПУ). Причиною такої уваги став обсяг повноважень цього органу, враховуючи який та, зважаючи на європейські стандарти і кращі практики організації та функціонування інституцій подібної правової природи, на думку експертів, РПУ має стати постійно діючим органом з автономними ресурсами, якому, серед іншого, мають бути передані повноваження Вищої ради правосуддя щодо розгляду скарг на дисциплінарні рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (далі – КДКП) [1].

Ми навмисно уникаємо наголосу на законодавчо закріпленому правовому статусі РПУ, оскільки, вважаємо його, до певної міри дискусійним, з огляду на правову природу, порядок формування та обсяг повноважень цього органу. На наш погляд, дискусійність правового статуту РПУ була закладена ще у період законопроектного напрацювання основних положень, які сьогодні унормовують відносини у сфері організації та діяльності прокуратури в Україні у сфері окреслених питань. Так, чинно-

му Закону України «Про прокуратуру» передував відповідний законопроект [2], в якому РПУ була наділена правовим статусом органу прокурорського самоврядування, до складу якого мали входити лише прокурори від усіх прокуратур системи в Україні. По аналогії у судовій системі однією із організаційних форм суддівського самоврядування є Рада суддів України (ст. 127 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), до складу якої обираються виключно судді від усіх судів системи судоустрою в Україні.

Однак, Венеційська комісія, здійснюючи експертну оцінку вказаного законопроекту, зауважила на тому, що передбачений в ньому склад РПУ є недосконалим, оскільки не передбачає участі осіб, які не є працівниками прокуратури, та запропонувала внесення змін шляхом законодавчого введення до її складу принаймні деяких членів, які не є прокурорами, до прикладу – адвокатів та науковців у галузі права [3]. В обґрунтування своєї позиції Венеційська комісія вказала положення Звіту з європейських стандартів щодо незалежності судової системи, присвяченого прокуратурі, в якому, серед іншого, було зазначено про те, що не існує єдиного стандарту для створення таких Рад, ба більше – існування таких Рад не може визнаватися як обов'язковий стандарт для всіх європейських держав. Проте, якщо вони сформовані збалансовано, наприклад прокурорами, адвокатами та громадянським суспільством, і коли вони незалежні від інших державних органів, такі ради мають перевагу в тому, що вони можуть надавати цінний експертний внесок у процес призначення прокурорів та дисциплінарний процес і, таким чином, принаймні певною мірою можуть захистити їх від політичного впливу та забезпечити демократичну легітимність системи прокуратури (п. 64) [4]. В цьому ж документі було відзначено, що у разі, якщо Ради прокурорів і суддів є єдиним органом, необхідно забезпечити порядок, коли судді та прокурори не були б спроможні перемогти у голосуванні іншу групу під час призначення представників кожної з груп або дисциплінарних заходів. У цьому випадку, Венеційська комісія рекомендує поділ Ради на дві палати, до компетенції яких входять судді та прокурори відповідно (п. 66) [4].

З цього положення, можна, з певною вірогідністю, дійти до висновку, що Венеційська комісія наділяє Раду прокурорів ознаками, притаманними правовій природі Судової ради. Водночас Судова рада є загальною назвою, що використовується міжнародними інституціями для позначення різних, зокрема за складом та переліком повноважень органів

європейських держав, відповідальних за забезпечення незалежності судової влади в державі [5]. Результатом трансплантації в національну правову систему передового європейського досвіду організації та функціонування такого органу, як Судова рада, як слушно зауважується у науковій юридичній літературі, стала національна модель суддівського врядування [6, с. 4].

У цьому контексті доречно нагадати про те, що Закон України «Про прокуратуру» не оперує такою правовою категорією як «прокурорське врядування», попри це, вона набуває усталеного вжитку у науковій юридичній літературі [7], ба більше – використовується у документах європейських експертних інституцій, в яких РПУ та КДКП подекуди іменуються органами прокурорського врядування [1]. В інших документах йдеться виключно про інституційне значення рад прокурорів саме як *ключових органів прокурорського самоврядування*, незалежно від того, сформовані вони виключно прокурорами або прокурори становлять більшість у складі, чи не становлять такої більшості [8].

Правовий аналіз концептуального підходу законодавця до визначення правових категорій «суддівське самоврядування» та «прокурорське самоврядування» дає можливість висувати про те, що в основі такої концепції закладені, передусім суб'єктний та предметний критерії. За предметним критерієм таке професійне самоврядування передбачає вирішення питань внутрішньої діяльності як судів, так і прокуратури, за суб'єктним критерієм – такі питання уповноважені вирішувати особи, наділені статусом судді або прокурора відповідно. З урахуванням означених критеріїв органи суддівського самоврядування у переважній мірі відповідають за своїм кадровим складом та компетенцією законодавчо визначеній концепції професійного суддівського самоврядування, що водночас не спостерігається в системі прокуратури, оскільки РПУ за своїм кадровим складом та компетенцією лише де-юре може бути охарактеризована як орган прокурорського самоврядування, а КДКП – взагалі чітко не наділена законодавцем ні правовим статусом органу прокурорського самоврядування, ні органу прокурорського врядування, однак цей правовий статус вбачається крізь призму повноважень цього органу, порядку його формування та місії, покладеної на нього у системі прокуратури.

З урахуванням вищевикладеного вбачаються різні законодавчі підходи до розуміння правової природи подібних правових інститутів в системі правосуддя стосовно суддів та прокурорів, які потребують більшої обґрунтованості та правової визначеності у намірі створення

єдиного концептуального простору при визначенні місії, компетенції та порядку формування таких органів, що набуває особливої ваги в контексті анонсованих майбутніх реформ правового статусу РПУ та КДКП [9], зокрема щодо концептуальної розробки понять «професійне самоврядування» та «професійне врядування» у системі правосуддя, що, зокрема, і може визначати один із напрямів подальших наукових досліджень.

Використана література:

1. Ukraine 2023 Report SWD (2023) 699 final. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 15.04.2024)

2. Проект Закону України «Про прокуратуру» від 13.10.2013 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3541&skl=8 (дата звернення: 15.04.2024).

3. CDL-AD(2013)025-e Joint Opinion on the Draft Law on the Public Prosecutor's Office of Ukraine, endorsed by the Venice Commission at its 96th Plenary Session (Venice, 11–12 October 2013) para 159. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)025-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)025-e) (дата звернення: 15.04.2024).

4. CDL-AD(2010)040-e Report on European Standards as regards the Independence of the Judicial System: Part II – the Prosecution Service – Adopted by the Venice Commission – at its 85th plenary session (Venice, 17–18 December 2010) para 64. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)040-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)040-e) (дата звернення: 15.04.2024).

5. Opinion no.10 (2007) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Council for the Judiciary at the service of society (Strasbourg, 21–23 November 2007). URL: <https://rm.coe.int/168074779b> (дата звернення: 15.04.2024).

6. O Khotynska-Nor 'Optimisation of Judicial Governance in Ukraine as a Prerequisite for the Stability of its Court System After War' 2023 4 (21) *Access to Justice in Eastern Europe*. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.4-n000414>.

7. Костенко С. К. Створення органів прокурорського врядування та проблема досягнення європейських стандартів незалежності прокурора. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 200–206.

8. CCPE Opinion No. 18 (2023) on Councils of Prosecutors as key bodies of prosecutorial self-governance. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-18-2023-final/1680ad1b36> (дата звернення: 15.04.2024).

9. План для Ukraine Facility 2024–2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).

Туманянц А. Р.,
*кандидат юридичних наук, професор,
доцентка кафедри кримінального
процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА, СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК або Кодекс), є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, що відображає одну із значущих тенденцій розвитку українського законодавства сучасного періоду – посилення гарантій дотримання їх прав та законних інтересів у взаємовідносинах з органами державної влади. Право на судовий захист є фундаментальним правом людини, яке становить собою гарантію захисту її інших прав, свобод і законних інтересів, а рівень його забезпеченості характеризує демократизм держави та її правовий характер. Особливе значення це має у сфері кримінального провадження як такої, де стикаються публічні та приватні інтереси, суттєво обмежуються конституційні права і свободи, застосовуються заходи забезпечення, поєднані із втручанням в особисте життя людини, а, отже, виникає потреба у створенні дієвих механізмів реалізації права на судовий захист [1, с. 1].

Кримінальною процесуальною формою реалізації конституційного права людини на судовий захист є передбачений Кодексом порядок

оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування. Його нормативне закріплення в окремії главі КПК підкреслює особливе значення цієї процедури як гарантії захисту інших прав і законних інтересів учасників кримінального провадження [2, с. 1].

Масштабна неспровокована військова агресія з боку РФ викликала у 2022 р. потребу адаптувати вітчизняне кримінальне процесуальне законодавства до вимог сьогодення, зокрема й у частині реалізації конституційного права людини на судовий захист.

Законами України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 р. №2201-IX [3] та «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 р. № 2462-IX [4] встановлено екстраординарний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.

Так, ч. 4 ст. 615 КПК встановлено: «Скарги на будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, прийняті або вчинені ним на виконання повноважень, визначених цією статтею, можуть бути подані до суду. Їх розгляд здійснює слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством».

Системне тлумачення наведеної норми з відповідними положеннями глави 26 КПК актуалізує такі питання.

(1) Оскарженню слідчому судді на стадії досудового розслідування підлягають будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, винесені або вчинені ним на виконання повноважень, передбачених ст. 615 КПК, або лише ті, які він здійснює, в межах реалізації повноважень, делегованих йому від слідчого судді, у випадках передбачених ст. 615 КПК? На мою думку, оскарженню в порядку ч. 4 ст. 615 КПК підлягають будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого винесені або вчинені ним на виконання повноважень, передбачених ст. 615 КПК. При цьому, суб'єктами, які можуть ініціювати відповідне судово-контрольне

провадження, можуть бути учасники кримінального провадження, визначені у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК.

Скарга може бути подана особою протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності, а, якщо відповідне рішення оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ч. 1 ст. 304 КПК). Втім, слід зауважити, що у разі введення воєнного стану та, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання процесуальних дій у строки, визначені, зокрема, ст. 304 КПК – такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

(2) Чи підлягають оскарженню ухвали слідчого судді, постановлені в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 615 КПК? Виходячи з системного тлумачення статей 615 та 309 КПК, можемо констатувати, що апеляційному оскарженню підлягають лише ті ухвали слідчого судді, постановлені в порядку ч. 4 ст. 615 КПК, які передбачені у ст. 309 КПК.

(3) Не менш актуальним є й проблема визначення територіальної підсудності розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, винесені або вчинені ним на виконання повноважень, передбачених ст. 615 КПК. Законодавець визначає два альтернативних варіанта: а) подання скарги до суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування; б) подання скарги до найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством (у разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя). Відмітимо, що другий альтернативний порядок (п. б) встановлено ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5]. Отже, належним суб'єктом розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого винесені або вчинені ним на виконання повноважень, передбачених ст. 615 КПК, є слідчий суддя місцевого суду: (а) в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування; (б) визначеного рішення Вищої ради правосуддя, а (в) у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження – розпорядженням Голови Верховного Суду. Контекстно зазначу, що з початку повномасштабного вторгнення Верховним Судом винесено понад 50 розпоряджень про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану [6].

Підсумовуючи зауважу, що ефективним засобом та альтернативою щодо зміни підсудності розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, винесені або вчинені ним на виконання повноважень, передбачених ст. 615 КПК, є застосування технологій відео-конференції, як за допомогою технічних засобів, визначених КПК, так й за допомогою інших засобів (як виняток) (п. 7 Листа Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03.03 2022 р.) [7].

Використана література:

1. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : монографія. Х. : Право. 2011. 464 с.

2. Туманянц А. Р. Окремі проблеми реалізації права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 12(2). С. 142–145.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 р. № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>

5. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 3 березня 2022р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#n5>

6. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану (зведена таблиця). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/

7. «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» : Лист Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf

Хотенець П. В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого,
суддя Господарського суду Харківської
області.
E-mail: p.v.hotenets@nlu.edu.ua
ORCID: [https://
orcid.org/0000-0001-6758-554X](https://orcid.org/0000-0001-6758-554X)*

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ЩОДО СМИСЛОВОГО НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ»

В європейській юриспруденції комплексне осмислення суті електронного правосуддя відбувається на основі репрезентації електронного правосуддя в широкому сенсі, зокрема, не просто як певного набору державних послуг, що надаються судами громадянам та юридичним особам в електронному форматі, а як специфічного набору правових цінностей, що їх репрезентують, підтримують і реалізують органи судової влади у практичній взаємодії з іншими суб'єктами права в ході юрисдикційного процесу [1]. Водночас, поряд із аксіологічно орієнтованими підходами, поширеними в зарубіжній літературі є й емпірично орієнтовані й нормативістські підходи, що акцентують увагу на аналізі чинних правових документів, що обумовлюють створення сприятливих умов для впровадження технологічних інновацій у сферу судочинства, зокрема системи новітніх ІКТ [2]. При цьому сучасні дослідники наполягають на тому, що електронне правосуддя має цілковито прагматичні зміст і спрямованість, що характеризуються кількома ключовими складовими. Передусім, воно:

1) має на меті підвищення ефективності судової системи, якості здійснення правосуддя та рівня його доступності в аспекті реалізації права на справедливий суд, рівності перед законом і судом, гласності і відкритості судового процесу, дотримання розумних строків розгляду справ через призму верховенства права з одночасним застосуванням

комплексного й індивідуалізованого підходів до надання судових послуг одержувачам [3, с. 12];

2) полягає у використанні технологій, інформації та комунікацій для покращення доступу громадян до правосуддя та ефективних судових дій, пов'язаних із вирішенням спорів або застосуванням кримінальних санкцій [4];

3) охоплює широкий спектр ініціатив, включаючи подання онлайн-позовів, надання онлайн-інформації (включаючи прецедентне право), використання відеослухань і конференцій, а також можливості суддів або інших осіб, які приймають рішення отримати доступ до інформації в електронному вигляді [4];

4) базується на низці технологічних рішень, які роблять уесь процес здійснення правосуддя більш прозорим і підзвітним, зумовлюють значне підвищення його ефективності, включаючи дотримання розумних строків, сприяють реалізації права на справедливий суд через покращений доступ громадян до нього (зокрема, завдяки новим можливостям доступу до правосуддя через цифрові інструменти та відкритий, легкий доступ громадян до всієї інформації про судову систему, зміст процесу та вимоги законодавства до оформлення поданих процесуальних документів) [5];

5) має ключовими перевагами забезпечення доступності правосуддя шляхом впровадження електронного документообігу між учасниками судового процесу, скорочення судових витрат та паперового документообігу, прискорення обміну документами між судовими органами й інстанціями та багато інших.

Наголошується також на тому, що дигіталізація судової влади, формування електронного судочинства надають імпульсу прогнозованості і передбачуваності судовим рішенням, тим самим зміцнюючи юридичну визначеність як важливу ознаку верховенства права [6, с. 9; 7, с. 470]. Визнається, що електронне правосуддя стає новим ракурсом для реалізації верховенства права, зокрема одного з його елементів, – за визначенням Венеціанської комісії, – доступу до правосуддя [8, с. 76].

Використана література:

1. Lupo G. Assessing e-Justice Smartness: A New Framework for e-Justice Evaluation Through Public Values. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-98953-2_4 (дата звернення: 10.03.2024).

2. Lepore L., Pisano S., Alvino F., Paolone F. The dark side of E-justice implementation. An empirical investigation of the relation between cultural

orientation and information system success. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-90500-6_5 (дата звернення: 10.03.2024).

3. Сердюк Л. Р. Організаційно-правові основи впровадження електронного судочинства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 18 с.

4. Brocca L. Towards e-Justice : European and National Experiences. URL: <https://just-access.de/towards-e-justice-european-and-national-experiences/> (дата звернення: 10.03.2024).

5. Razmetaeva Y., Razmetaev S. Justice in the Digital Age: Technological Solutions, Hidden Threats and Enticing Opportunities. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1619789603.pdf. (дата звернення: 10.03.2024).

6. Quattrocolo S., Anglano C., Canonico M., Guazzone M. Technical solutions for legal challenges: Equality of arms in criminal proceedings. *Global Jurist*. 2020. №20(1). P. 1–12.

7. Shapiro A. Predictive policing for reform? Indeterminacy and intervention in big data policing. *Surveillance and Society*. 2019. № 17(3-4). P. 456–472.

8. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 253 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/1bac_pravo/Shcherblyuk-O.-V.-Orhanizatsiya-osnovy-sudoustriyu.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

Хотинська-Нор О. З.,

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри юстиції*

*ІНІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

МОДЕЛІ ДОБОРУ НА ПОСАДИ В ОРГАНАХ СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ

Формування органів суддівського врядування – Вищої ради правосуддя (ВРП) і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ) на конкурсних засадах на сучасному етапі державотворення привертають увагу до широкого спектру питань, пов'язаних як зі статусом органів, залучених до проведення відповідних конкурсів, так і з особливостями реалізації в їх межах окремих повноважень і проведення процедур.

Наприклад, у ст. 95–1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачена чітка вказівка, що для проведення конкурсу на зайняття посади члена ВККСУ утворюється Конкурсна комісія, яка є допоміжним органом ВРП, що формує перелік кандидатів на посаду члена ВККСУ, які відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності. Водночас, щодо Етичної ради, як органу, який реалізує конкурсні засади формування ВРП, у ст. 9–1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» існує лише вказівка на мету її утворення – сприяння органам, що обирають (призначають) членів ВРП, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності. Таке законодавче формулювання щонайменше породжує питання про те, хто ж у кінцевому рахунку, остаточно оцінює відповідність кандидатів на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності: Етична рада чи все таки суб'єкти формування ВРП?

Із наведених положень законодавства очевидно є різниця у критеріях, за якими оцінюються кандидати на посаду члена ВККСУ та ВРП: Конкурсна комісія перевіряє їх на відповідність критеріям доброчесності та професійної компетентності, в той час як Етична рада здійснює оцінку кандидатів на посаду члена ВРП за критеріями професійної етики та доброчесності.

Ймовірно, але не факт, вказана різниця зумовила застосування Етичною радою та Конкурсною комісією кардинально різних підходів до оцінки кандидатів на посади в органах суддівського врядування, що продемонстрували проведені відносно нещодавно конкурси на посади членів ВРП і ВККСУ. Власне, це і дає можливість говорити про існування різних моделей добору на згадані посади, які в публіцистиці вже отримали назви «позитивного» та «негативного відбору». Застосування такої термінології, безпосередньо – антонімів, як певної характеристики проведених конкурсів, пов'язано з тим, що на відміну від Етичної ради, яка за результатами проведених співбесід ухвалювала два типи рішень: (а) про відповідність кандидата та (б) про невідповідність кандидата на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності для зайняття посади члена ВРП, Конкурсна комісія задекларувала «принцип позитивного відбору». Відповідно до цього принципу Конкурсна комісія не давала кандидатам на посаду члена ВККСУ негативної оцінки, а отже, негативних висновків. В інтерв'ю Голова першого складу Конкурсної комісії пояснив зміст цього принципу таким чином: «Принцип «позитив-

ного відбору» полягає в тому, що ми обиратимемо найкращих із найкращих. ... Якщо ми когось не запросили на співбесіду, то так буде. Але навряд ми будемо писати: «А от вас ми не запросили на співбесіду, тому що ви такий-бо негідник чи негідниця». Цей конкурс буде без негативних висновків» [1]. У цьому сенсі є очевидним, що Конкурсна комісія, на відміну від Етичної ради, в оцінці кандидатів виходила з презумпції їх добросовісності: кандидат вважається добросовісним доки не буде доведено зворотного. Етична ж рада навпаки, як свідчить аналіз масиву її рішень, за наявності будь-яких сумнівів стосовно кандидата на посаду члена ВРП встановлювала ознаки недобросовісності та приймала рішення про його невідповідність критеріям, передбаченим законодавством. Власне, до цього її спонукають положення ч. 18 ст. 9–1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», яка передбачає, що кандидат не відповідає показнику в разі доведення невідповідності або наявності обґрунтованих сумнівів у відповідності. У певному сенсі такий кандидат отримує своєрідний «статус», який стає «плямою», або, як пишуть деякі науковці, «тавром» [2], на його професійній репутації. Ураховуючи, що чинне законодавство прямо не передбачає можливості оскарження кандидатами на посаду члена ВРП так званих «негативних висновків» (рішень про невідповідність критеріям професійної етики та добросовісності для зайняття посади члена ВРП), а позиція Великої Палати Верховного Суду (ВП ВС) поки що полягає в тому, «що спір з Етичною радою з приводу оскарження її рішень, дій або бездіяльності (крім як щодо оцінювання членів ВРП), зокрема оскарження висновку щодо відповідності кандидата на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та добросовісності, а також щодо списку кандидатів, рекомендованих для обрання на цю посаду, не належить до юрисдикції судів України (у тому числі й розгляду за правилами адміністративного судочинства), а Етична рада у таких правовідносинах не є суб'єктом владних повноважень, який може бути відповідачем» [3], кандидати на посаду члена ВРП перебувають у доволі вразливому становищі щодо своїх професійних перспектив.

Водночас, зауважимо, що цитована нами у попередньому абзаці постановою ВП ВС супроводжується окремою думкою, яку спільно висловили відразу шість суддів, не погодившись із висновком ВП ВС про неможливість оскарження до суду кандидатом на посаду члена ВРП рішення Етичної ради про невідповідність цього кандидата критеріям професійної етики та добросовісності. На їх переконання «висновки Етичної ради про невідповідність кандидатів на посаду члена ВРП критеріям

професійної етики та добросовісності зумовлюють самостійні правові наслідки, оскільки позбавляють кандидатів права претендувати на зайняття посади члена ВРП та мають для них остаточний характер, адже не вимагають подальшого затвердження або погодження іншими державними органами», а «висновки Великої Палати позбавляють особу права на суд» [4].

Наведена позиція ВП ВС і протилежні їй думки окремих суддів ВС свідчать про наявність дискусії, яка загалом притаманна експертним оцінкам обох моделей добору на посади в органах суддівського врядування. Адже, на перший погляд і сприйняття більш толерантна модель «позитивного відбору», застосована при формуванні нинішнього складу ВККСУ, відзначається певною невизначеністю для кандидатів, які не були допущені Конкурсною комісією до співбесід чи тих, які не увійшли до списку рекомендованих для призначення на посаду: вони і гадки не мають, які обставини стали причиною припинення їх участі у конкурсі.

Однак, аналіз обох моделей формування органів суддівського врядування спонукає нас на майбутнє замислитися над більш глобальним питанням: а чи мають право на існування та застосування кардинально протилежні підходи до формування органів, які у взаємозв'язку свого функціоналу становлять гібридну модель судової ради, яку доцільно ідентифікувати як дуальну [5], і міжнародні стандарти формування якої втілено, зокрема, у Висновку № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про судову раду на службі суспільства.

Використана література:

1. «Ми обиратимемо найкращих із найкращих. Основний принцип роботи Конкурсної комісії не змінився» – Іван Міщенко, заступник голови Конкурсної комісії з добору кандидатів у члени ВККС. 08.08.2022. URL: <https://pravo.ua/my-obyratymemo-krashchykh-z-krashchykh-osnovnyi-pryntsyproboty-konkursnoi-komisii-ne-zminyvsia-ivan-mishchenko-zastupnyk-holovy-konkursnoi-komisii-z-doboru-kandydativ-u-chleny-vkks/> (дата звернення 20.04.2024).

2. Бігун В. С. Добросовісність як правовий режим і правовідносини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С.20–24.

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 березня 2023 р., судова справа №990/161/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110111446> (дата звернення 20.04.2024).

4. Окрема думка (спільна) суддів Великої Палати Верховного Суду у справі №990/161/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109963761> (дата звернення 20.04.2024).

5. Khotynska-Nor O. Optimisation of Judicial Governance in Ukraine as a Prerequisite for the Stability of its Court System After War. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. №4 (21). URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.4-p000414> (дата звернення 20.04.2024).

Храпенко О. О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури,
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ З ВРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

13 березня Європейський парламент ухвалив перший у світі закон про штучний інтелект (ШІ), який має забезпечити безпеку і дотримання прав громадян [2].

Співдоповідач комітету з питань внутрішнього ринку Брандо Беніфей зазначив, що нарешті з'явився перший у світі обов'язковий до виконання закон про штучний інтелект, щоб зменшити ризики, створити можливості, боротися з дискримінацією та забезпечити прозорість [1].

Європейський Союз став першим міжнародним об'єднанням, яке запровадило комплексні правила для штучного інтелекту (ШІ). Цей закон, який впливатиме на всі сфери життя, від охорони здоров'я до транспорту, встановлює чіткі рамки для розробки та використання ШІ-технологій.

Сфера дії закону охоплює практично всі галузі (за винятком військової) та всі типи ШІ-систем. Він не надає нових прав окремим особам, але зосереджується на регулюванні діяльності компаній, які розробляють та використовують ШІ у своїй роботі.

Закон покликаний чітко класифікувати та регулювати ШІ-системи на основі потенційної шкоди, яку вони можуть завдати користувачам. Виділяють три категорії: заборонені системи (ШІ, який несе неприпус-

тимо високий ризик, буде повністю заборонений), системи з високим рівнем ризику (ШІ потребуватимуть суворих випробувань та дотримання жорстких вимог перед виходом на ринок), інші ШІ-системи (для них передбачається менш суворий контроль).

Очікується, що прийняття цього закону ЄС стимулюватиме Україну до адаптації власного законодавства до нових норм. Це допоможе створити сприятливе середовище для розвитку етичного та відповідального ШІ в країні.

Запровадження чітких правил для ШІ є надзвичайно важливим кроком для захисту прав та безпеки людей в епоху стрімкого розвитку цих технологій. ЄС, як лідер у цій сфері, прокладає шлях для відповідально-го та етичного використання ШІ в усьому світі.

Адвокати в Україні все частіше користуються ШІ під час здійснення професійної діяльності. Умовно, їх можна поділити на дві групи: ті, які це відкрито декларують, та на тих, хто ще «відчуває сором» за полегшення умов роботи за допомогою ШІ, в тому числі при складанні процесуальних документів або при формуванні правової позиції.

Звісно, є і такі адвокати, які взагалі цураються використання ШІ, можливо, тому що не усвідомлюють його позитивні сторони, або не вважають за потрібне розбиратись, як він працює.

В статті 11 Правил адвокатської етики зазначено, що адвокати повинні дотримуватись принципу компетентності і добросовісності в своїй діяльності[4]. З урахуванням використання ШІ адвокатами, чи буде вважатись порушенням ст.11, якщо адвокат почне надавати допомогу, по справам на яких він не спеціалізується, або скорочувати собі час на підготовку до справи, також за допомогою ШІ?

Відповіддю на це запитання може послугувати позиція американських адвокатів Бреді Хайз і Дженні Дао з Hanson Bridgett LLP, які зазначають, що невикористання доступного інструменту ШІ саме собою може стати невиконанням обов'язку компетентності, коли такі технології надалі будуть удосконалюватися[3].

Саме так хотілось би і надалі бачити в Україні перспективи взаємодії адвокатів із ШІ. І, навіть, впровадження обов'язку розумітись на роботі з ШІ і активно впроваджувати новітні технології.

Звісно, для популяризації ШІ в адвокатській діяльності не обійтись без Вищої школи адвокатури НААУ. Саме її ініціатива, при формуванні заходів щодо підвищення кваліфікації, зможуть підвищити зацікавленість у адвокатів новітніми технологіями і впровадження їх у адвокатську діяльність.

Неможливо оминати і етичний аспект використання ШІ в професійній діяльності адвоката. Найбільш вразливою є сфера дотримання адвокатської таємниці.

ШІ використовує інформацію, яку йому надається, для навчання та вдосконалення власних алгоритмів. Це викликає певні занепокоєння, адже адвокати, які використовують ШІ у своїй роботі (наприклад, при складанні позовів або інших процесуальних документів), можуть ділитися з ним інформацією, що містить адвокатську таємницю та персональні дані клієнтів.

Витік такої інформації може мати серйозні наслідки для клієнтів. Адвокати не можуть точно знати, як ШІ обробить цю інформацію та як вона буде використана в майбутньому.

В перспективі, для захисту конфіденційності та безпеки даних клієнтів, можливо слід визначити правила використання ШІ в Правилах адвокатської етики. Ці правила повинні чітко окреслювати які дані можуть бути надані ШІ та які заходи безпеки будуть вжиті для захисту даних клієнтів.

Важливо, щоб адвокати, які використовують ШІ, розуміли перспективи настання відповідальності за порушення принципу конфіденційності даних своїх клієнтів.

Використання ШІ адвокатами може мати значні переваги, але важливо усвідомлювати й ризики. Чіткі правила та відповідальний підхід адвокатів до використання ШІ допоможуть мінімізувати ці ризики та забезпечити захист конфіденційності та безпеки даних клієнтів.

Використана література:

Городиський І. Штучний інтелект й адвокатська етика: виклики, які існують і ще з'являться. 3 січня 2024 р. URL: <https://justtalk.com.ua/post/shturnij-intelekt-j-advokatska-etika-vikliki-yaki-isnyut-i-sche-zyavlyatsya>

Європарламент ухвалив перший у світі закон про обмеження штучного інтелекту. «Європейська правда», «Українська правда». 13 березня 2024 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/13/7446314/>

Ethical considerations in the use of AI. Reuters. 2.10.2023 y. By Brad Hise and Jenny Dao. URL: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/ethical-considerations-use-ai-2023-10-02/>

Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

АСПРАХТИ

Harahata A.,

*PhD student of the Department of Theory
of Law at Yaroslav Mudryi
National Law University;
student of Tzu Chi University*

THE ROLE OF THE MEDIA IN SHAPING THE IMAGE OF THE JUDICIARY

The media play a key role in shaping the image of the judiciary as the main channel of communication between the judiciary and society. They cover the work of the courts, reporting on sessions, decisions and outcomes of cases, thereby helping citizens to keep abreast of the judiciary and understand its importance to society (Chaudhry, Asad, Hussain, Shahzad, & Hussain, Fiaz, 2021). The role of the media in setting the political agenda is also an important factor according to the agenda setting theory, which argues that the media can carry its agenda into the public sphere.

Public opinion and the media have a significant impact on judges' decision-making process. Some judges actively use targeted strategies to influence public opinion, while others try to avoid such influence (Hanych, Monika, Smekal, Hubert, & Benák, Jaroslav, 2023). This shows that the judiciary inevitably interacts with society and the media, influencing the formation of public perception of the courts.

The information policy of the judiciary includes a wide range of activities aimed at shaping the image of the courts in the eyes of the public. This includes active engagement with the public and the media, both traditional and online media, as well as specialized legal information portals. Such initiatives are aimed at increasing the transparency of the work of the courts, building public confidence in the judiciary and ensuring wider access to information about court proceedings.

Consequently, understanding and taking into account the influence of public opinion and the media on judicial processes are important aspects of modern judicial administration. This helps not only to maintain public confidence in the courts, but also to improve the effectiveness of the judiciary as a whole.

The history of journalism shows that technological changes have played a significant role in its evolution.

In light of this, there is a lack of information about the real problems of the judiciary and a need for innovative approaches in the media. This is particularly important for shaping public perceptions of fairness in judicial processes. Innovative approaches in media can help to solve this lack of information and make the judicial system more accessible and understandable for the society (Tretiakova, 2022).

Thus, the introduction of new technologies and methods in journalism can help to improve the interaction between the judiciary and society, as well as build trust in it.

An important aspect of the media's work is its ability to help the public understand the importance and influence of the judiciary. Through coverage of trials and stories about court decisions, the media help to publicize information about possible irregularities in the work of the courts or in court procedures. This, in turn, can help to increase the accountability of judges and improve the quality of judicial processes.

In addition, the role of the media in interpreting and analyzing court decisions plays a key role in shaping public perceptions about the fairness and effectiveness of the judiciary. By explaining and analyzing the legal, political and social implications of judicial decisions, the media help the public to understand and evaluate the work of the courts at a deeper level. Thus, the role of the media in the context of the judiciary is not only informational, but also educational and controlling.

The influence of the mass media (media) in shaping public opinion about the judiciary is significant and multifaceted. The media has the power to influence both individuals and society as a whole because it is the primary source of information for many people. The media can quickly change public perceptions and shape public beliefs, for example, through biased coverage of judicial conflicts. However, it is important to note that while expressing one's own opinion by presenters and commentators can be useful, it also requires caution not to distort public perceptions of judicial issues (Ullah & Khan, 2020).

It is important for the judiciary to be perceived as independent to ensure its legitimacy and public trust (van Dijk, 2021). An open relationship between judges and the media can help strengthen the independence of the judiciary and increase its public legitimacy (Hanych, Smekal, & Benák, 2023). Through

a variety of methods and techniques, the media shape a certain image of the judiciary, including the selection of topics to be covered, the use of language and rhetoric, and the presentation of expert opinions. Thus, the media not only inform the public, but also actively participate in shaping its attitudes and beliefs towards the judiciary.

Judges cannot completely avoid external influences, but they must make decisions solely on the basis of the law. Extra-legal factors, including political ideology, judges' strategies, and public opinion, influence judicial decisions (Hanych, Smekal, & Benák, 2023). This idea is supported by the outline of agonistic judicial theory, based on the conceptualization of politics as a sphere of internal and inevitable conflicts that must be resolved to ensure the functioning of a pluralistic democracy.

Judicial decisions are seen as having a dual nature, both legal and political, given the social conflicts they resolve. Judges, in deciding cases, are in a position of «relative sovereignty,» subject to both legal and ideological influences, but obliged to decide in the realm of the undecidable and the accidental.

The aim of critical legal scholarship is to destabilize temporal hegemonies in the name of justice, through both external and internal critiques of law (Mańko, 2022).

Judicial decisions that cause public outrage are often the subject of further journalistic investigation and debate. Judicial responses to media exposure also play an important role.

In today's society, media criminology focuses on the portrayal of crime and criminal justice in the media. Significant media influence on public perception of criminal justice occurs through the portrayal of crime. Particular attention is paid to the evolution of technology, especially social media, and its role in media criminology. Thus, a critical analysis and understanding of media representations of crime in contemporary society is needed (Santos, 2024).

The role of the media in shaping the image of the judiciary is complex and significant for the effective functioning of the judiciary in a democratic society. The media play a key role in the public perception of the work of the courts, influencing the level of public confidence in the judiciary and its attitude towards justice in general. They not only inform the public about court proceedings and decisions, but also shape the image of the judiciary through

the choice of topics to be covered, the use of language and rhetoric, and the interpretation of events.

The media can have both positive and negative effects on the public perception of the judiciary. Correct coverage of trials and decisions can help build confidence in the courts and maintain their legitimacy. However, biased or distorted portrayals of court cases can reduce public confidence in the courts and increase dissatisfaction with justice.

Thus, it is important to recognize the role of the media as an important factor influencing public perceptions of the judiciary and to seek co-operation between courts and the media to ensure objective and accurate coverage of trials and decisions.

REFERENCES:

Chaudhry, A., Hussain, S., & Hussain, F. (2021). Role of Media and Judiciary in Public Policy Making in Pakistan: Evidence from Suo Moto Cases based on Media Reports. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27. DOI: 10.47750/cibg.2021.27.03.287.

Hanych, M., Smekal, H., & Benák, J. (2023). The Influence of Public Opinion and Media on Judicial Decision-Making: Elite Judges' Perceptions and Strategies. *International Journal for Court Administration*, 14. DOI: 10.36745/ijca.528.

Tretiakova, O. (2022). Mass Media in Shaping the Judiciary's Public Image. *Theoretical and Practical Issues of Journalism*, 11, 617–635. DOI: 10.17150/2308–6203.2022.11(3).617–635.

Ullah, R., & Khan, D. (2020). The Role of Mass Media in Shaping Public Opinion. DOI: 10.13140/RG.2.2.15185.97127.

van Dijk, F. (2021). Judicial Independence and Perceptions of Judicial Independence. DOI: 10.1007/978-3-030-63143-7_2.

Mańko, R. (2022). Judicial Decision-Making, Ideology and the Political: Towards an Agonistic Theory of Adjudication. *Law and Critique*, 33, 175–194. DOI: 10.1007/s10978-021-09288-w.

Santos, F. (2024). Media Criminology – The role of the media and its influence on contemporary society. DOI: 10.56238/sevened2023.006–152.

Scientific supervisor : Lidiia Moskvych, Professor, Doctor of Juridical Sciences, Department of Criminal Procedure, Yaroslav Mudryi National Law University

Басюк Ю. М.,
аспірант 1 року навчання
кафедри юстиції ННІ права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ АДВОКАТА- ЗАХИСНИКА ІЗ ПРОКУРОРОМ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальне судочинство виправдано вважається найскладнішим видом судочинства, оскільки саме в рамках даного виду судочинства встановлюється винуватість чи невинуватість особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, яке такій особі інкримінується.

Провідну роль у встановленні істини під час здійснення кримінального судочинства відіграють особи, які у визначених відповідним законодавством межах та з огляду на свій особливий процесуальний статус доводять суду винуватість або невинуватість обвинуваченого. Такими особами є адвокат, який у такому випадку відіграє роль захисника, з однієї сторони та прокурор, який у даному випадку виконує функцію підтримання публічного (державного) обвинувачення, з іншої сторони.

Очевидно, що в абсолютній більшості випадків у кримінальному судочинстві адвокат-захисник і прокурор є суперниками та представляють протилежні інтереси, що у будь-якому випадку відображається на їхніх взаємовідносинах. Саме від їхньої взаємодії залежать ефективність, швидкість та об'єктивність судового розгляду кримінального провадження.

Незважаючи на високу значущість взаємовідносин адвоката-захисника із прокурором у рамках кримінального судочинства та явну суперечність їхніх позицій, у рамках професійних етичних норм для адвокатів та прокурорів жодні з аспектів такої взаємодії не розглядаються в окремій нормі.

Так, у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів міститься лише загальна ст. 27 «Взаємовідносини з іншими учасниками судочинства», відповідно до якої «У відносинах з іншими учасниками судочинства прокурор повинен дотримуватися ділового стилю спілкування, виявляти принциповість і витримку» [1].

У Правилах адвокатської етики питання діяльності адвоката-захисника у суді врегульовані приблизно на такому ж рівні. Так, відповідно до положень ст.ст. 42, 44 Правил адвокатської етики «Виконуючи функцію захисника в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог Правил. Під час здійснення професійної діяльності в суді адвокат повинен бути добропорядним, поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії» [2].

На мою думку, у кожному з названих нормативно-правових актах етичного спрямування має з'явитися окрема стаття щодо взаємодії адвоката-захисника із прокурором в рамках кримінального судочинства.

Більше того, чинний КПК України був покликаний, зокрема, переорієнтувати основний вектор взаємодії між адвокатом-захисником і прокурором у напрямі більш повної реалізації принципу змагальності. Звісно, передумовою реальної змагальності сторін кримінального судочинства є наділення їх рівними або наближеними до них правовими можливостями, насамперед, у доказуванні як серцевині кримінального провадження [5, с. 214].

Проте реалізація зазначеними суб'єктами принципу змагальності немалим чином залежить від ефективності взаємодії між адвокатом і прокурором у кримінальному судочинстві, а саме від етичної її складової – адже така взаємодія відбувається насамперед шляхом професійного спілкування.

Навіть Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства обмежується лише ст. 4.1 «Правила поведінки в суді», відповідно до якої «Адвокат, який знаходиться в суді або бере участь у судових слуханнях по справі, зобов'язаний дотримуватися правил поведінки, прийнятих в даному суді» [4].

Тому, на мою думку, необхідність окремими нормами врегулювати взаємовідносини адвоката-захисника і прокурора у кримінальному судочинстві вже назріла. Враховуючи цитовані вище норми, вважаю, що у Україні є шанс стати флагманом у даному процесі, для додаткового засвідчення прогресивності та ефективності вітчизняного законодавства, яким врегульовані ті чи інші аспекти адвокатської чи прокурорської діяльності.

Перше, на що слід звернути увагу під час формулювання такої норми є взаємоповага між адвокатом-захисником і прокурором. Інакше кажучи, необхідно передбачити вимоги до зазначених суб'єктів кримінального процесу виявляти повагу одне до одного задля забезпечення непорушності авторитетів адвокатури та прокуратури у громадянському суспільстві. На жаль, саме у кримінальних процесах з огляду на їхню природу та вплив на суспільство проявляється найбільше конфліктів між представниками адвокатури та прокуратури, що є неприпустимим. Саме тому, незважаючи на той факт, що поняття взаємоповаги є загальним та на перший погляд входить до комплекс принципів адвокатської та прокурорської діяльності, його доцільно окремо виділяти, коли мова йде про судовий розгляд кримінального провадження.

У якості доповнення до взаємоповаги між адвокатом-захисником і прокурором слід передбачити необхідність взаєморозуміння між зазначеними суб'єктами. Так, і адвокат-захисник, і прокурор повинні розуміти, що їхній опонент виконує свої професійні обов'язки. Тобто і адвокат, і прокурор зацікавлені в одному – у встановленні істини у конкретній справі, оскільки саме від цього може залежати майбутнє інших учасників кримінального судочинства. Взаєморозуміння між правниками різного роду діяльності беззаперечно є дуже важливим, оскільки, своєю чергу, перешкоджає ототожненню адвоката-захисника із підзахисним або прокурора із потерпілим, що насправді є великою проблемою сучасного судочинства. Ототожнення адвоката-захисника із підзахисним або прокурора із потерпілим може відбуватися не тільки з боку вказаних суб'єктів один стосовно іншого, але й з боку інших учасників кримінального судочинства.

Порушення принципів взаємоповаги та взаєморозуміння адвокатом-захисником або прокурором один щодо іншого є щонайменше дисциплінарним проступком. Вчинення таких дій у рамках судового процесу має тягнути за собою застосування до винної особи заходів процесуального примусу з боку суду, що дозволить покращити дисципліну судового процесу та підвищити ефективність та раціональність кримінального судочинства. Право суду застосовувати заходи процесуального примусу до адвоката-захисника і прокурора побіжно передбачене ч. 2 ст. 330 КПК України [3, с. 173].

Вказану норму, на мою думку, слід доповнити обов'язком суду звертатися до дисциплінарного органу прокурорів або адвокатів із відповідною скаргою. Такий обов'язок суду допоможе запобігти проявам подібної

непрофесійної поведінки та значно підвищить довіру суспільства до правосуддя. Більше того, така норма однозначно знайде свою практичну реалізацію, а мета її запровадження – притягнення винної особи до дисциплінарної відповідальності – гарантовано буде досягнута, оскільки фіксування судового процесу, зокрема й кримінального, є обов'язковою умовою здійснення судочинства.

Таким чином, коли ми говоримо про адвокатів та прокурорів як про застосувачів права, то, як уже наголошувалося, не можемо не помітити спільність їхніх цінностей та сфер діяльності.

Хоча виникнення міжособистісних конфліктів між адвокатами-захисниками та прокурорами є об'єктивним явищем, оскільки, вони є протилежними сторонами під час здійснення кримінального судочинства. Крім того, варто завжди враховувати людський фактор – адвокати та прокурори можуть мати різні уявлення про окремі нюанси здійснення процесуальних дій в рамках кримінального процесу. Але вказані аспекти жодним чином не можуть виправдати прояв неповаги між досліджуваними суб'єктами кримінального судочинства, оскільки вони є обов'язковими його учасниками.

Вміння уникати таких конфліктів є важливим для забезпечення виконання завдань правосуддя у сфері кримінального судочинства, а також свідчить про високу професійну компетентність правника. У цьому розрізі досліджуваної проблематики доцільним вважаю запровадження спільних навчальних заходів для адвокатів та прокурорів у сфері етичних меж взаємодії зазначених суб'єктів у межах судочинства, зокрема кримінального.

Адвокати-захисники та прокурори працюють із людьми, час від часу вирішуючи їхні долі, що потребує від них високого рівня професійних компетентностей та прояв професіоналізму у всіх видах і формах професійної діяльності, насамперед – під час взаємодії.

Використана література:

1. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів : затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017. URL: <http://surl.li/bgbgv>.
2. Правила адвокатської етики : Затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 (зі змінами, затвердженими 3'їздом адвокатів України 15.02.2019). URL: <http://surl.li/bvzhu>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.04.2024 : (ОФЦІЙНИЙ ТЕКСТ). К. : Правова єдність, 2024. 304 с.

4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.1988. URL: <http://surl.li/ffwd>.

5. Іваницький С. О. Адвокат-захисник і прокурор у кримінальному провадженні складні грані взаємовідносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право.* 2013. № 1082. Вип. 16. С. 214–216.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Бондар І. В.

Білоус І. О.,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Поняття доброчесності має досить різноманітні аспекти, йому відведено відповідне місце серед філософських та етичних категорій, доброчесність можна визначити через систему цінностей, які вона опосередковує, окрім того, доброчесність визначається як моральна категорія, суспільне благо та, безумовно, як правове поняття, правовий ідеал.

Доброчесність є основоположною моральною чеснотою та базою для побудови доброчесної поведінки. Діяти доброчесно означає розуміти, приймати та вільно обирати вчинки, які відповідають принципам чесності, справедливості, порядності, нульової толерантності до корупції.

Доброчесність має місце тоді, коли особа чинить доброчесно в силу внутрішніх спонукань, а не під тиском певних обставин чи встановленої законом відповідальності. Рушійною силою для доброчесної поведінки не можуть бути лише законодавчі заборони на вчинення чи утримання від вчинення певних дій, потрібна також моральна сила і внутрішня воля вчиняти доброчесно. У цьому вбачається зв'язок доброчесності та моралі.

За Сократом, доброчесність (чеснота) – це свідоме та відповідальне ставлення особи до свого способу життя. Розум індивіда – є основним критерієм і суддею щодо моралі, а тому доброчесність означає здатність керуватися своїми переконаннями та протистояти хибним думкам інших людей, хоча б якими вони не були та скільки б їх не було. Не слід боятися зовнішнього осуду, головне – не вступати в суперечність із собою [1, с. 40].

Арістотель у дотриманні основних етичних доброчесностей вбачав шлях до досягнення основної мети життя – щастя. Він виділяв два основні типи доброчесностей: діаноетичні – доброчесність розуму, до якої відносились мудрість, знання, поміркованість, та етичні – доброчесність волі та характеру, зокрема справедливість, мужність, щирість, гідність, щедрість [2, с. 294].

Із зазначених підходів убачається, що доброчесність є індивідуальною рисою особи та як будь-яка інша категорія вольової сфери вона формується під впливом життєвого досвіду й, безумовно, свідомого вибору особою конкретної моделі поведінки, а відсилання до розуму відповідає античному підходу до ролі пізнання в житті людини та арістотелівському сприйнятті розуму як певної органічної функції тіла, вищої форми, до якої прагне усе в світі.

Отже, антична філософія розглядала доброчесність як моральну позицію особистості, як шлях до особистого щастя та пов'язувала її існування із вольовою, розумовою сферою життєдіяльності [3, с. 263], натомість зазначена парадигма змінилась із приходом в Європу християнства, яке визначало ідею божественного походження всіх чеснот.

Доброчесність в той період часу набула сакрального значення, антиподом до неї стали пороки або гріхи, отже для того, щоб щасливо прожити не лише земне життя, але й вічне, яке було після смерті, чесноти людини повинні переважати над її пороками. Такий підхід християнської релігії, на нашу думку, глорифікував доброчесність, визначив її божественне походження, що, з одного боку, сприяло утвердженню доброчесності як ідеалу, а з іншого боку, дозволяло виправдати її недотримання тим, що будь-яка людина є грішною.

Із розвитком науки концепція доброчесності суттєво змінилась. Безумовно, на цей процес вплинула етика – наука про мораль, систему принципів, що ними люди керуються під час прийняття рішень і провадження свого життя. За таких умов під доброчесністю почали розуміти діяльність, яка спрямована на послідовне дотримання та застосуван-

ня етичних принципів, зокрема чесності. Якщо ж хтось обстоює ідеал, якого він або вона не дотримується, то таку поведінку можна розглядати як різновид нечесності [4].

Поступово із системи ціннісно-орієнтованих принципів, що формували етичну складову суспільного життя, добродесність почала проникати в право. Згодом, вона зайняла місце правової цінності, правового ідеалу. Оскільки правовій нормі властива така ознака як забезпеченість її дотримання санкцією, то, не зважаючи на особисті орієнтири особи, добродесність стала обов'язковою для дотримання у випадках, визначених гіпотезою правової норми.

Забезпечення добродесності в усіх означених аспектах здійснюється системою національних та міжнародних інструментів, які пов'язані між собою та гарантують втілення добродесності в суспільних відносинах.

Досить актуальне питання порушив В. С. Бігун, зокрема науковець відмітив, що закріплення добродесності як терміна в нормативно-правових актах, встановлення її як етичного принципу вимогою до поведінки порушує питання про запровадження позитивного юридичного обов'язку добродесності – юридизації етики, коли фактично законом закріплюється моральний обов'язок як юридичний. Якщо це так, то питання щодо того, які наслідки це матиме для розвитку добродесності як етичної категорії та чи не перестає вона бути такою, перетворюючись на суто юридичну [5, с. 27]. Водночас слід урахувувати, що юридизація добродесності має свої особливості, оскільки закріпивши її як законодавчу вимоги до кандидата на посаду судді на конституційному рівні, законодавець не визначив змісту вказаного поняття та його ознак, критеріїв, за якими можна визначити добродесність, з огляду на що зміст поняття добродесність все ще розкривається за допомогою етики. При цьому, у наукових та практичних дискусіях все частіше звучать пропозиції до детального унормування добродесності та критеріїв її визначення на рівні нормативно-правового акту, з огляду на що питання юридизації добродесності зберігає свою актуальність.

З іншого боку, законодавча невизначеність критеріїв добродесності породжує досить різноманітну практику їх застосування. Наприклад, при проведенні конкурсів, зокрема, й на посади суддів, прокурорів, керівників органів влади конкурсні комісії чи їх дорадчі органи визначають критерії добродесності в кожному конкретному випадку, іноді такі критерії є загальними, а площина їх застосування безмежна, що може мати наслідком невинувато надмірне втручання в приватне життя особи.

Інший важливий аспект, котрий варто висвітлити в контексті співвідношення доброчесності як юридичної та етичної категорії, це інституціоналізація останньої. Доброчесність все більше набуває ознак правового принципу – принципу правосуддя (в контексті вимог до судді чи кандидата на посаду судді) [6, с. 55]; принципу державної служби (п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну службу»), сприяє цьому процесу також і відсутність законодавчого визначення поняття доброчесності, з огляду на що її можна розглядати як загальну засаду, принцип.

Взаємозв'язок доброчесності із етикою прослідковується і в декларації доброчесності, у якій є ряд тверджень, які, у випадку надання на них ствердної відповіді, не свідчать про порушення закону декларантом, але водночас такі дії можуть свідчити про порушення етичних правил. До відповідних тверджень можемо віднести, до прикладу, наступні: «мною не відвідувалася територія російської федерації та/або тимчасово окупована російською федерацією територія України (для декларації кандидата на посаду судді – після 01 січня 2015 року)» або ж «мною сумлінно виконувалися професійні обов'язки». Слід зазначити, що відвідування окупованих територій України чи не зовсім сумлінне виконання професійних обов'язків саме по собі не є правопорушенням, проте вказані твердження перебувають в площині етики і моралі, а тому їх морально-етична оцінка може суттєво відрізнятись від правової.

З огляду на викладене, можемо висувати, що доброчесність поєднує в собі як правовий, так і етичний аспект. Тенденцією останніх років є безумовна юридизація доброчесності. Це більшою мірою пов'язано із запровадженням в Україні міжнародних стандартів у сфері справедливого правосуддя, захисту прав людини, боротьби з корупцією, тощо. Однак, відсутність єдиного підходу законодавця до визначення доброчесності та її критеріїв може мати наслідком існування різної практики застосування відповідних положень законодавства та розширення змісту поняття доброчесність за рахунок етичних стандартів.

Використана література:

1. Сорокіна Н. Доброчесність як необхідний морально-етичний складник діяльності публічного службовця. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2017. № 5. С. 39–42.
2. Жуков С. В. Генеза розвитку категорії «доброчесність» у сучасній правовій науці. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4 (38). С. 293–296.

3. Степанова О. А. Ретроспективний аналіз доброчесності в античній філософсько-педагогічній думці. *Педагогічні науки*. 2005. Вип. 40. С. 260–263.

4. Доброчесність, етика й право. Відень. 2021. https://www.unodc.org/documents/e4j/IntegrityEthics/E4J_Integrity_and_Ethics_Module_12_final_UKR.pdf (дата звернення 06.04.2024).

5. Бігун В. С. Доброчесність як юридичний термін і сенс. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 25–29.

6. Бігун В. С. Доброчесність і правосуддя (Філософія. Теорія. Практика). Київ: Інтерсервіс, 2021. 500 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Іванцова А. В.

Боровська А. О.,
*аспірантка кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ФУНКЦІЇ ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Функціонування дорадчих органів як інституту не лише у системі судової влади, а й у загальному політико-правовому просторі традиційно окреслюється їх визначеними законом повноваженнями, правовою природою, статусом та метою формування.

У ретроспективі десятиліття можна прослідкувати, як від Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції, що стала прототипом для існуючих зараз дорадчих органів, вибудовувалися основні повноваження Громадської ради доброчесності (ГРД), Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ), Етичної ради (ЕР) тощо. Історично так склалося, що створені з єдиною метою – сприяти суб'єктам призначення у доборі доброчесних, професійних та достойних посади судді кандидатів із високими моральними якостями, дорадчі органи також мають «вторинні» завдання – боротьба з судовою корупцією, сприяння прозорості судової влади тощо.

Такі органи не мають статусу державного органу, не є юридичними особами та не мають владних повноважень. Водночас, за результатами їх діяльності відбувається докорінна зміна процесу формування судової влади – роль, яку виконують ці елементи судової системи і є їх функціями.

Так, наприклад, на виконання покладених завдань, ГРД: 1) збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді); 2) надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України (ВККСУ) інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді); 3) надає, за наявності відповідних підстав, ВККСУ висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє; 3) делегує уповноваженого представника для участі у засіданні ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) [1]. З цього цілком логічно випливає, що функціями ГРД першочергово є аналітична, превентивна та контрольна, зміст яких ми більш детально розкриємо на прикладі ГРМЕ.

Так, відповідно до частини дев'ятої статті 9 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (Закон про ВАКС) ГРМЕ: 1) збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду; 2) надає ВККСУ інформацію щодо кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду; 3) бере участь у спеціальному спільному засіданні у передбачених цим Законом випадках; 4) вживає заходів до захисту персональних даних, інформації з обмеженим доступом, які стали відомі ГРМЕ, її членам у зв'язку із здійсненням їх повноважень [2].

Ці повноваження ГРМЕ слід аналізувати у системному взаємозв'язку з положеннями статті 8 Закону про ВАКС, частина четверта якої передбачає, що ГРМЕ сприяє ВККСУ у встановленні для цілей кваліфікаційного оцінювання відповідності кандидатів на посади суддів ВАКС критеріям доброчесності (моралі, чесності, невідкупності), а саме щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу, наявності знань та практичних навичок для розгляду справ, віднесених до підсудності ВАКС [2].

Таким чином, ГРМЕ, реалізуючи свої повноваження, сприяє відбору компетентних, високоморальних, доброчесних кандидатів на посаду судді ВАКС і у такий спосіб, відповідно, запобігає доступу до суддівської

посади осіб, з протилежними характеристиками, здійснюючи відповідний контроль за якістю суддівських кадрів.

Отже, як бачимо, ГРМЕ притаманні аналітична, превентивна, контрольна, а також діагностична функції. Остання полягає у тому, що діяльність ГРМЕ, як і ГРД, дає можливість з'ясувати певний якісний зріз кадрового наповнення суддівського корпусу шляхом встановлення розриву між фактичним рівнем компетентності, добросовісності та вимогами до кандидата на посаду судді.

Водночас, поряд з ними можна говорити також про існування функції захисту визначеної законом інформації. Наявність такої функції впливає як з вимог законодавства, так і з регламентів та положень, що регулюють роботу дорадчих органів. Для прикладу, наразі проходить процес оновлення Конституційного Суду України, що відбувається за безпосередньої участі Дорадчої групи експертів (ДГЕ), і вищезгадана функція прямо закріплена у Положенні про Дорадчу групу експертів та звучить як заборона членам ДГЕ використовувати, передавати та оприлюднювати персональні дані, джерела інформації та іншу конфіденційну інформацію, яка стала їм відомою в ході виконання своїх функцій (якщо тільки це не вимагається Законом і цим Положенням чи здійснюється для цілей оцінювання) [3].

Схожі функції належать і ЕР, яка сприяє суб'єктам формування Вищої ради правосуддя (ВРП) у процесі добору на посаду члена ВРП, перевіряючи кандидатів на відповідність критеріям професійної етики та добросовісності. Водночас у Законі «Про Вищу раду правосуддя» до повноважень ЕР також віднесено такі, як розробка, затвердження та оприлюднення регламенту роботи ЕР і методології оцінювання відповідності кандидата на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та добросовісності [4]. Тобто, можна говорити про наявність інструктивно-методичної функції.

Крім того, системний аналіз положень чинного законодавства, що регулюють статус дорадчих органів, засади їх діяльності, дозволяє стверджувати про наявність у них також інформаційної функції. Це, передусім, проявляється у відкритості і публічності діяльності таких органів. Наприклад, відповідно до Регламенту ЕР [5], інформація про час і місце проведення засідання, порядок денний та рішення ЕР оприлюднюються на офіційному веб-порталі судової влади України не пізніше ніж за 24 години до початку засідання, а саме засідання ЕР транслюється онлайн на офіційному веб-порталі судової влади України.

Інформаційна функція також яскраво виражена у діяльності ДГЕ – на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України регулярно публікуються анонси засідань, посилання на онлайн-трансляції засідань, їх підсумки та мотивовані рішення ДГЕ. Варто додати, що ДГЕ публікує засідання не лише українською мовою, а й англійською, що сприяє прозорості, повній відкритості і доступності сприйняття інформації.

Таким чином, функції дорадчих органів судової системи України можна умовно подіти на дві групи: основні та допоміжні. Основними є ті, що впливають безпосередньо з мети їх створення: 1) аналітична, 2) превентивна, 3) контрольна, 4) діагностична. А інші функції – допоміжні, наявність яких передбачена самим процесом та організацією діяльності дорадчих органів: 5) функція захисту визначеної законом інформації, 6) інструктивно-методична та 7) інформаційна. Зауважимо, що без реалізації допоміжних функцій, існування цих органів не відповідало б навіть базовим принципам верховенства права та законності.

Так як всі ці функції є однаково важливими і знаходять своє відображення у діяльності ряду дорадчих органів судової системи України, ми детальніше розкриємо зміст кожної з них у наступних публікаціях.

Використана література:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року 1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

2. Про вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року 2447-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

3. Положення про Дорадчу групу експертів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/polozhennya_pro_dge.pdf.

4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#top>.

5. Регламент Етичної ради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ec.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/ec/etich_rada_26_04_22%20\(1\).pdf](https://ec.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/ec/etich_rada_26_04_22%20(1).pdf)

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувачка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Хотинська-Нор О. З.

Говоров П. В.,
*аспірант кафедри фінансового права
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченко*

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ НОРМ ПРАВА ЩОДО ПЕРЕДАЧІ МАЙНА В УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОМУ АГЕНТСТВУ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

З початком функціонування в Україні центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, що уповноважений на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), та запуском процесів прийняття активів в управління та безпосереднього управління цими активами відповідно до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – Спеціального закону) [1], почалась формуватися і відповідна судова практика.

Окремий вплив на застосування певних положень законодавства, а відповідно, і на формування судової практики, здійснює саме факт триваючого воєнного стану. Так, ст. 21–1 Спеціального закону передбачає можливість у виняткових випадках прийняття рішення щодо передачі активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, в управління без дотримання вимог, передбачених частиною другою статті 21 Спеціального закону, тобто в спрощеному порядку.

В п.3.2. Огляду судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) [2] по справі №925/1355/22 наводиться правова позиція суду щодо зв'язку між «спрощеним» порядком прийняття рішення про передачу в управління активів у вигляді частки у статутному (складеному) капіталі у зв'язку з винятковим випадком і фактом укладання договору про передачу в управління цих активів.

Так, ухвалою суду в управління АРМА передані цінні папери (власник – ТОВ), емітовані АТ «Черкасигаз», і на них накладено арешт ухва-

лою того ж суду в іншій справі. За пропозицією АРМА КМ України своїм розпорядженням, з метою запобігання ризику виникнення надзвичайної ситуації в енергетичній сфері, відповідно до статті 21–1 Спеціального закону прийняв рішення про передачу в управління АТ «Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз» активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні з подальшим укладанням договору на управління активами в порядку глави 70 Цивільного Кодексу України [3].

В подальшому управитель звертався до органів управління АТ «Черкасигаз» для організації проведення загальних зборів акціонерів. Збори не відбулись, а власник активів намагався оскаржити дії управителя у вищих органах управління АТ «Черкасигаз» щодо правових наслідків непогодження цих дій власником активів.

За висновками КГС ВС, сам факт укладання договору на управління активами не свідчить про припинення існування виняткового випадку і наслідків застосування «спрощеного» порядку, що в свою чергу не зобов'язує управителя погоджувати свої дії з власником таких активів (Постанова КГС ВС від 31.01.2024 №925/1355/22).

Отже, виходячи з наведеного судового кейсу, факт укладання договору управління активами і застосування ст. 21–1 Спеціального закону є непов'язаними між собою юридичними елементами процесу, що, відповідно, і не зобов'язує управителя погоджувати свої дії з власником цих активів.

Інший випадок обмеження прав власника активів, але з застосуванням ст. 21 Спеціального закону, розглядається в п. 2 Огляду судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика) [4]) по справі №910/20577/20.

Власником майна в даному випадку виступає ТОВ «Енергія – Новий Розділ», а активами є теплоелектроцентралі, на яких виробляється теплова енергія. Ухвалою слідчого судді накладено арешт на це майно, а також його передано АРМА для реалізації або передачі в управління за договором.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 06.11.2019 №1040-року [5] з метою запобігання недопущення зриву початку опалювального сезону та виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру змінив управителя теплоелектроцентралей, що має забезпечити їх належне функціонування шляхом застосування процедури за-

купівлі, передбаченої статтею 35 Закону України «Про публічні закупівлі» [6].

Власник майна намагаючись захистити свої права, вирішив звернутися до суду з метою визнання договорів управління майна недійсними, посилаючись на порушення приписів Закону України «Про публічні закупівлі», що є підставою для визнання їх недійсності відповідно до ст.203, 215 ЦК України.

Аналізуючи дану ситуацію КГС ВС звертає увагу на те, що укладання договору управління арештованим майном є вже вторинною наслідковою дією АРМА і не є підставою виникнення у дійсного власника майна обмежень у володінні, користуванні та розпорядженні своїм майном. А от реальним обмеженням прав власника є прийняття слідчим суддею (судом) ухвали про накладення арешту на це майно в ході кримінального провадження. Тому, Постановою КГС ВС від 31.05.2022 року по цій справі власнику майна у позові відмовлено.

Також, заслуговує на увагу судовий кейс, зазначений в п.5.2 Огляду судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) [7], пов'язаний з правом АРМА припинити електронні торги та зняти актив з реалізації у разі припинення дії визначеної законом підстави для реалізації активу або виявлення обставин, що перешкоджають реалізації активу відповідно до п.11 Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах, затвердженого Постановою Уряду від 27 вересня 2017 р. № 719 [8].

В зазначеному кейсі (справа №910/4490/22), за наслідками наведених електронних торгів із реалізації майна ТОВ «ГОЛДЕНФЛОРА» (Покупець) було визнано переможцем, бо на момент їх завершення саме від нього надійшла найвища цінова пропозиція. Також було підписано протокол електронних торгів і в установлені строки сплачено кошти за придбане майно на рахунок ДП «СЕТАМ». Однак, АРМА відмовило Покупцю в оформленні та видачі акту про реалізацію майна.

У висновках КГС ВС цікавим видається обґрунтування права АРМА припинити реалізацію майна. Так, АРМА отримало інформацію щодо виявлених недоліків Звіту з оцінки майна, вартість якого була занижена, а реалізація арештованого майна за цінами, які є нижчими від ринкових прямо суперечить вимогам законодавства. КГС ВС в даному випадку попереджаючи розвиток подальших подій, «спрощуючи життя» АРМА зазначає, що реалізація арештованого майна за цінами, які є нижчими від

ринкових прямо суперечить вимогам законодавства і, у випадку укладення такого правочину, АРМА відповідно до ч.3 ст.228 ЦК України буде змушене звернутися до суду щодо його недійсності.

Таким чином Верховний Суд підтверджує право АРМА припинити електронні торги, навіть після підписання протоколу електронних торгів, але ще до укладання договору купівлі продажу, який за думкою Верховного Суду буде нікчемним і підлягає судовому оскарженню.

Підсумовуючи викладене можна зазначити, що триваюча військова агресія РФ зумовлює державні інституції діяти в межах своїх дискреційних повноважень більш рішуче, а судова влада підтверджує ці рішення, що в цілому є логічним і доцільним, приймаючи до уваги інтереси держави і суспільства України в поточних воєнних умовах.

Використана література:

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>

2. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика): Рішення, внесені до ЄДРСР, за період із січня до лютого 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KGS_01_02_2024_1.pdf?fbclid=IwAR0tc1kP47qpkNVdjH1PHS6iSPkkBQvYMNS8T6HLISlkyNB

3. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика): Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень-червень 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KGS_05_06_2022.pdf

5. Питання забезпечення сталого проходження опалювального періоду 2019/20 року в м. Новояворівську і Новому Роздолі Львівської області: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 листопада 2019 р. N 1040-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2019-%D1%80#Text>

6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

7. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика): Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень-березень 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/ogl_KGS_sich_ber_2023.pdf

8. Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2017-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри фінансового права ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Якимчук Н. Я.

Гордіснко Ю. М.,
аспірантка кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

РОЛЬ АДВОКАТА В ПРОЦЕДУРІ ВСТАНОВЛЕННЯ НОТАРІУСОМ ДІЙНИХ НАМІРІВ СТОРІН ПРАВОЧИНУ

Стаття 44 Закону України «Про нотаріат» покладає на нотаріуса прямий обов'язок встановити дійсні наміри кожної із сторін правочину в нотаріальному провадженні з його посвідчення [1]. Варто звернути увагу на те, що заявники досить часто запрошують взяти участь в нотаріальному процесі адвоката, який буде представляти їх інтереси та слідкувати за належним дотриманням процедури, розголошенням відомостей або наявністю/відсутністю порушень законодавства як своїми клієнтами, так і по відношенню до них самих. Проте, сторони далеко не завжди присутні в кабінеті нотаріуса особисто, адже можуть також уповноважити адвоката бути їх представником за довіреністю, що позбавляє нотаріуса можливості встановити дійсні наміри самого заявника при безпосередньому спілкуванні. У даному контексті не можна не розглянути роль та особливості участі адвоката під час процедури встановлення намірів сторони/сторін у нотаріальному провадженні з посвідчення правочинів:

1. Перш за все адвокат є юристом і володіє необхідним обсягом інформації від свого клієнта й нотаріуса та знає всі підстави й мету вчинення правочину. Відтак він може захистити інтереси особи, яка звернулася за отриманням його послуг, в нотаріальному процесі та заподіяти введення її в оману чи здійснення помилки тощо [2, с.89]. Справа в тому, що нотаріус повинен бути неупередженим і не може вказувати стороні правочину як саме потрібно вчинити в тому чи іншому випадку або ж схилити її до певного вибору навіть, якщо для неї цей варіант буде кращим. Адвокат же навпаки може та повинен звернути увагу клієнта на найкращі варіанти; зазначити моменти, які призведуть до не вигідного становища; запропонувати внесення змін до тексту договору чи іншої правочину; слідкувати за даними та інформацією, яку його клієнт розповідає в нотаріальному процесі та інше [3, с.140–141]. При цьому, мова не йде про перешкоджання адвокатом проведенню процедури встановлення нотаріусом дійсних намірів сторони чи нав'язування своєї певної позиції клієнтові, адже нотаріус має з'ясувати наміри та волевиявлення саме заявника для посвідчення правочину. Функція адвоката в тому, щоб слідкувати за нерозголошенням конфіденційної інформації, яка є непотрібною для посвідчення правочину, та яку можуть випитувати як нотаріус, так і друга сторона договору.

2. Варто зауважити, що адвокат не має права вказувати нотаріусу на ті дії, що йому необхідно вчинити для посвідчення правочину, та будь-яким чином перешкоджати реалізації принципу незалежності в його професійній діяльності під час нотаріального процесу. Нотаріус самостійно встановлює алгоритм дій при процедурі встановлення дійсних намірів сторони та визначає перелік тих запитань, що потрібні для уточнення необхідної інформації в заявника. Тому необхідно розуміти важливість дотримання принципу незалежності нотаріусів, адже відповідати за зміст правочину й ті правові та майнові наслідки, що настануть у результаті його посвідчення, буде саме нотаріус, а якщо він здійснює приватну діяльність, то ще й всім своїм майном.

3. Крім того, адвокат має виконувати свої професійні обов'язки, що обумовлені й визначені в договорі про надання правничої допомоги, та одночасно бути учасником нотаріального процесу, який діє з метою охорони прав та інтересів свого клієнта [4]. Такими діями він повинен допомагати нотаріусу в реалізації спільної мети для всіх суб'єктів відповідного нотаріального процесу, а саме законного посвідчення право-

чину, який би задовольняв його сторони і відповідав їх намірам. Відбувається це завдяки тому, що адвокат, під час процедури встановлення дійсних намірів, одночасно слідкує як за діями свого клієнта, наданими ним документами та повідомленою інформацією, так і за поведінкою іншої сторони правочину, якщо він двосторонній. Така діяльність представника є потрібною, аби друга сторона договору не порушувала права та законних інтересів його клієнта та не перешкоджала нормальному здійсненню нотаріального процесу.

4. Необхідно вказати, що на відміну від судового процесу, де адвокат виконує переважно функцію захисту прав, свобод та інтересів свого клієнта, під час нотаріального процесу він здійснює здебільшого охоронну функцію. Дана теза пояснюється тим, що правова охорона передбачає сукупність превентивних заходів, спрямованих на попередження й недопущення можливих правопорушень, у свою чергу захист здійснюється після того як правопорушення вже було вчинене, а певне право особи – порушене [5, с.520,522]. Таким чином, процедура встановлення нотаріусом дійсних намірів спрямована саме на збір всієї необхідної інформації від сторони, аби правильно й законно з'ясувати її наміри для посвідчення максимально ефективного правочину й перешкодженню виникнення негативних наслідків для заявника в майбутньому. При цьому, адвокат має здійснювати охоронну функцію в нотаріальному процесі та сприяти нотаріусу в тому, щоб він міг правильно встановити всі наміри його клієнта, а останній відповідно був задоволений результатом нотаріального процесу.

5. Слушною є думка, що діяльність адвоката у нотаріальному провадженні не позбавляє нотаріуса обов'язку виконувати вимоги як щодо роз'яснення вчинюваної нотаріальної дії [2, с.90], так і щодо встановлення намірів сторони/сторін відповідного правочину. Оскільки адвокат є суб'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин, він повинен бути обізнаний з характерними ознаками нотаріального процесу, його стадіями, своїми правами та обов'язками протягом їх перебігу, а також з особливостями здійснення нотаріусом процедури встановлення дійсних намірів сторін правочину, при цьому знаючи свою роль при її проведенні [3, с.141–142]. Важливим є те, що нотаріус не з'ясовує справжність задумів адвоката так само як його клієнта, адже його/її цікавить виключно позиція й волевиявлення сторони при посвідченні відповідного правочину. Навіть коли мова йде про представництво сторони в нотаріальному процесі, то адвокат передає нотаріусу необхідну ін-

формацію, дані чи документи від імені свого клієнта й чітко в межах повноважень, передбачених довіреністю або договором про надання правничої допомоги. Варто зауважити, що нотаріус не наділений компетенцією приймати якогось роду присягу від адвоката чи вимагати від нього сумлінного виконання своїх обов'язків, як це може робити суддя щодо свідків у судовому процесі. Таким чином, нотаріус має встановлювати дійсність намірів сторони правочину, яку представляє адвокат, покладаючись на чітко наданий клієнтом перелік повноважень, що зазначений у довіреності чи договорі про надання правничої допомоги. Крім того, в разі неналежного виконання адвокатом своїх обов'язків чи перевищення встановлених меж дозволених дій, що буде протирічити волі та намірам сторони правочину, – відповідати він буде безпосередньо перед своїм клієнтом. Керуючись положеннями статті 27 Закону України «Про нотаріат», нотаріус не буде нести відповідальності, якщо адвокатом повідомлено неправдиву інформацію чи надано недійсні та/або підроблені документи як під час процедури встановлення дійсних намірів конкретно, так і протягом всього нотаріального процесу загалом.

Використана література:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>;
2. Панченко І. С. Установлення нотаріусом дійсних намірів осіб, які звернулися за посвідченням договору відчуження нерухомого майна. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. № 54. Ст. 87–90
3. Бондар І. В. Участь адвоката в нотаріальному процесі (посвідчення договорів). Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 139–143.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/ed20230803> – Текст;
5. Штанько А. О. Співвідношення понять охорони та захисту в контексті розвитку парадигми інституту цивільно-правового захисту // Правова держава. Випуск 26. С. 516–526.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Снідевич О. С.

Дзядевич В. Р.,
аспірант кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ СУДДІВ У ВІДСТАВЦІ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ ЧЕРЕЗ ПУБЛІЧНУ АКТИВНІСТЬ

Судді у відставці, незважаючи на те, що не здійснюють правосуддя, все ще належать до суддівського корпусу, продовжуючи мати значний вплив на правову систему та формування авторитету судової влади. Цікавим це питання є ще й з точки зору самої природи статусу «судді у відставці». Адже право судді на відставку є одним із ключових елементів гарантій незалежності судді та тісно пов'язане із принципом незмінюваності. Так, відповідно до п. 7.1. Європейської хартії про статус суддів, одна із підстав припинення перебування на посаді (звертаємо увагу, що саме перебування на посаді, а не втрати статусу) – це випадок, коли він/вона подає у відставку [1]. Комітет Міністрів Ради Європи, коментуючи питання терміну перебування судді на посаді та незмінність також зазначає, що в межах таких ключових елементів принципу незалежності суддів, як забезпечення терміну перебування на посаді та незмінності, значення має також встановлення часу виходу у відставку [2]. Важливим з точки зору переліку видів діяльності судді у відставці є й недопущення обмежень (дискримінації) в частині права займатись іншими видами діяльності (включаючи юридичну) після виходу судді у відставку через те, що така особа була суддею. Таке застереження міститься в ст. 13 Загальної (універсальної) хартії судді [3]. Що в свою чергу породжує окрему дискусію в частині забезпечення неупередженості та зловживанням авторитетом почесного звання судді у відставці.

Перелік форм та проявів впливу судді у відставці на правову систему не є вичерпним: участь в законотворчій діяльності, публічні виступи та коментарі, залучення до участі в громадських організаціях, викладацька та наукова діяльність, участь в консультативних та дорадчих органах тощо. Цей феномен діяльності суддів у відставці піднімає цікаві питання

щодо ролі та впливу суддів у відставці на формування правового дискурсу, політико-правовий вимір розвитку держави (в першу чергу судового сегменту влади) та сприяння суспільно-правовим змінам.

Розуміння механізмів та наслідків публічної активності суддів у відставці є важливим для окреслення та визначення ширшої динаміки суддівського впливу та забезпечення цілісності й ефективності правової системи.

Одним із варіантів, як можна умовно поділити способи та форми прояву такого впливу – за сферою чи метою впливу.

Так, можемо виокремити законодавчий напрям. В межах якого судді у відставці можуть бути залучені до роботи парламентських комітетів, надавати експертні висновки щодо законопроектів в питаннях, що стосуються судової влади та правосуддя, бути членами робочих груп щодо розробки правових ініціатив, концепцій тощо.

Напрямок суспільної освіти та інформування. Він охоплює різні види освітньо-просвітницької діяльності для широкої аудиторії (при цьому може не вимагати наявності юридичної освіти чи спеціальних знань у слухачів), така діяльність може охоплювати проведення лекцій, підготовку інформаційно-фахових довідок, написання науково-популярних статей, залучення судді у відставці у якості експерта в медійній площині тощо.

Експертна діяльність, в межах якої, на наш погляд, доцільно говорити про одразу декілька сфер. Зокрема про суддю у відставці, як про експерта-правника (навмисно не вживається поняття «фахівець у галузі права», для недопущення стійкої асоціації із процесуальними кодексами та штучного звуження варіантів участі судді у відставці), мова йде про його залучення до надання правових висновків для Конституційного Суду України, для Верховного Суду, для інших державних органів в питаннях правозастосування, в межах окремих справ, що можуть потребувати фахової думки (на рівні із залученням правників-науковців) тощо. Водночас, експертна діяльність, на наш погляд, може стосуватись також і залучення суддів у відставці до відбіркових комісій, в першу чергу, пов'язаних із формуванням тих органів чи інституцій, що стосуються судочинства та формування правової політики держави. При чому, залучення до таких відбіркових комісій також може стосуватись як безпосередньої участі судді у відставці, як члена відбіркової комісії,

так і залучення його як стороннього експерта. Ще одним із проявів експертної діяльності суддів у відставці є їх залучення до міжнародних робочих груп та делегацій.

В межах фахово-навчального напряму можемо говорити про залучення суддів у відставці до підготовки та навчання майбутніх суддів. В першу чергу, шляхом викладання в Національній школі суддів України. Окремо цей напрям доцільно виділити ще й тому, що він є надзвичайно поширеним. Так, як слідує з інформації, розміщеної на офіційному веб-сайті Національної школи суддів України, досить значна кількість викладачів та лекторів школи, що залучаються для підготовки суддів та підготовки працівників апаратів судів – є суддями у відставці. Те ж стосується залучення суддів у відставці до навчання студентів-правників у навчальних закладах відповідного спрямування.

Окремим напрямом є участь у суддівському врядуванні та самоврядуванні. Тут мова може йти як про законодавчо гарантовані права та прояви такої участі (наприклад, участь у З'їзді суддів України, Етична рада, Рада суддів України), так і про участь в громадських організаціях та професійних об'єднаннях (наприклад, Всеукраїнська громадська організація «Асоціація суддів України»). При чому, залежно від конкретного прояву, специфіка можливих наслідків такої участі може відрізнятись. Так, наприклад, віцепрезидентка Асоціації суддів України, коментуючи цілі асоціації, зазначає, що в якості своїх стратегічних та пріоритетних напрямів діяльності, асоціація виділяє участь у процесі реформування судової системи, суддівському самоврядуванні, захисті суддів та підвищення кваліфікації і професійного зростання суддів, при цьому активну роль в асоціації беруть не тільки діючі судді, а й ті, хто знаходиться у відставці [4]. Тобто, на прикладі, Асоціації суддів України, чітко видно, що прояви участі та впливу суддів у відставці на формування правової системи можуть бути комплексними, одночасно охоплюючи відразу декілька сфер.

Водночас слід зазначити, що відповідні прояви впливу не гарантують позитивний ефект. Так, дійсно, з одного боку, досвід та знання суддів у відставці можуть сприяти вдосконаленню законодавчої бази, розбудови судової влади, зміцненню авторитету до неї. Проте, з іншого боку, відповідний вплив може бути використаний для просування власних інтересів або лобіювання певних груп.

Іншим важливим застереженням, яке слід мати на увазі є те, що не всі судді у відставці беруть активну участь у публічному житті. Для значної частини вихід у відставку – пов’язаний в першу чергу із отриманням почесного звання «судді у відставці» та фактичного «виходу на пенсію», зосереджуючись на власному забезпеченні, або здійснюючи більш приватну діяльність, як то участь у медіації чи адвокатська практика, залишаючи будь-які прояви публічної діяльності своїм колегам.

Таким чином, вплив суддів у відставці на формування та розвиток правової системи та формування авторитету судової влади охоплює широкий спектр діяльності, що може виявлятися у законодавчій роботі, просвітницькій діяльності, експертному консультуванні тощо. Участь суддів у відставці у формуванні правового дискурсу та сприянні розвитку судового сегменту влади може мати позитивні наслідки, але водночас піднімає важливі питання щодо неупередженості, потенційного конфлікту інтересів, активності участі тощо. Розуміння особливостей ролі суддів у відставці, враховуючи їх зростаючу кількість, має важливе значення для забезпечення цілісності та сталого розвитку правової системи.

Використана література:

1. Європейська хартія «Про статус суддів» : Хартія Ради Європи від 10.07.1998 р. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов’язки : Рек. Ради Європи від 17.11.2010 р. № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text (дата звернення: 15.04.2024).
3. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) : Хартія Міжнар. союзу (асоц.) суддів від 17.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text (дата звернення: 15.04.2024).
4. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 709 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/eu_standarts_book_web-1.pdf (дата звернення: 15.04.2024).

Науковий керівник: д.ю.н. професорка, завідувачка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Хотинська-Нор О. З.

Дрижакова Д. Ю.,
*директор Товариства з обмеженою
відповідальністю
«Юридична компанія 'Пріма лідер
груп»,
аспірантка I курсу кафедри
кримінально-правової
політики та кримінального права
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КДКА ЯК СПОСІБ ТИСКУ НА АДВОКАТА

Чинне нормативно-правове врегулювання адвокатури являє собою застарілі закони та норми, які майже не змінювались з дати їх прийняття, хоча станом на зараз потребують кардинальних змін задля подолання корупції в інституті адвокатури.

Адвокатура має пряме відношення до реалізації, забезпечення прав та інтересів осіб, відновлення справедливості і є складовою правосуддя, адже має прямий вплив на формування судової практики, якість, стандарти.

Згідно з ч. 3 ст. 131–2 Конституції України засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012 року (далі – Закон) визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні. Згідно ст. 43 Закону «Про адвокатуру» (далі – Закон): Адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності. Згідно ст. 45 Закону: Національна асоціація адвокатів України є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування. Згідно ст. 55 Закону: У період між з'їздами адвокатів України функції адвокатського самоврядування виконує рада адвокатів України. Повноваження і порядок роботи Ради адвокатів України

визначаються цим законом та положенням про Раду адвокатів України. Та за ст. 57 Закону: рішення ради адвокатів України є обов'язковими.

Таким чином, у 2017 році обрано ВСІ органи адвокатського самоврядування до 2022 року. У 2017 році відбулися конференції адвокатів регіонів та з'їзд адвокатів України. З'їзд адвокатів України 09.06.2017 року ухвалив ключові кадрові рішення щодо керівництва вищих органів адвокатського самоврядування на новий п'ятирічний термін повноважень з 17 листопада 2017 року до 17 листопада 2022 року².

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності відбувається виключно кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури. Зокрема, відповідно до чинного законодавства, єдиний орган, який приймає рішення відносно подальшої долі адвоката є КДКА регіонів.

Як на мене, зазначене свідчить про ще одну ланку монополізації. Вважаю, що вирішення питання щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності має припадати на незалежний орган, який не має жодної зацікавленості в притягненні адвоката до дисциплінарної відповідальності, адже саме такий фактор це є запорукою прийняття законного рішення.

13 липня 2023 року Велика палата Суду ЄС у справі С- 6 15 /20 та С-671/20 винесла рішення, яке має значний вплив на дисциплінарну відповідальність адвокатів в Україні. Рішення Суду ЄС визнає, що дисциплінарне провадження щодо адвокатів є судовим провадженням у розумінні права ЄС. А відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) є обов'язковим для виконання Україною. Це означає, що такі провадження повинні відповідати вимогам верховенства права, зокрема принципу незалежності та безсторонності суду, як квазісудового органу і належного суду³.

До цього часу та згідно закону і рішень Верховного суду дисциплінарне провадження щодо адвокатів в Україні здійснювалося виключно дисциплінарними палатами Кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА). КДКА є органами НААУ, тобто саморегулювальної організації адвокатів. Це рішення Великої палати Суду ЄС у справі С- 6 15 /20 та С-671/20 означає, що КДКА не є незалежним органом і її діяльність підлягає ефективному судовому контролю.

Рішення Суду ЄС ставить під сумнів законність рішень КДКА, які були ухвалені з порушенням принципу верховенства права, передбаченого ст. 8 Конституції України.

Це рішення суду є прецедентом, який підтверджує, що КДКА не може притягувати до дисциплінарної відповідальності адвокатів.

До сьогодні Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено два шляхи оскарження рішення КДКА регіонів – скарга до ВКДКА або до суду. При цьому при зверненні до суду КДКА регіонів, зловживаючи своїми правами, посилаються на несталу практику ВСУ щодо дискреційних повноважень КДКА. При цьому ми маємо дві конкуруючі норми права: загальну та спеціальну. Загальною в даному випадку буде частина 5 та 6 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»: Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права, а спеціальною буде норма Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ст.3 Правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України та ст.42 – адвокат чи особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, має право оскаржити рішення у дисциплінарній справі протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду. У даному випадку перевагу буде мати спеціальна норма Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо оскарження рішень КДКА до ВКДКА або суду⁴.

Маніпулювання КДКА регіонів нібито дискреційними повноваженнями знищує незалежність адвокатури як інституту.

З урахуванням практики ЄСПЛ та ситуації із зловживаннями КДКА регіонів, необхідно внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та розгляд даних справ незалежним органом – судом.

Використана література:

1. Конституція України, редакція від 01.01.2020, Верховна Рада України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;

2. Юридичний вісник України № 24 (1144) 16–22 червня 2017 року, URL: https://kmdka.com/sites/default/files/files/uvu_24_04-05.pdf;

3. Рішення Великої палати Суду ЄС у справі C- 6 15 /20 та C-671/20 від 13 липня 2023 року URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_SES_04_07_2023.pdf ;

4. Рішення Конституційного Суду України м. Київ, 16 листопада 2000 року, справа N 1–17/2000, N 13-рп/2000, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Волинець Р. А.

Жаботинський І. В.,
*аспірант кафедри цивільної юстиції
та адвокатури
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого,
приватний виконавець виконавчого
округу м. Києва*

АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Правові позиції Верховного Суду, сформульовані ним з питань виконавчого провадження, є обов'язковими для інших судових органів під час відправлення правосуддя. Суб'єкти, які є учасниками виконавчого провадження, також зобов'язані враховувати ці настанови, адже для державного або приватного виконавця вчинення виконавчої дії всупереч практики Верховного Суду може мати наслідки у вигляді оскарження та скасування відповідної виконавчої дії в судовому порядку. Незважаючи на імперативну роль та високий авторитет правових позицій Верховного Суду, деякі з них є досить суперечливими.

По-перше, можна відзначити постанову Великої Палати Верховного Суду щодо підвідомчості стягнення з приватного виконавця отриманої ним основної винагороди (від 26.10.2022 р. у справі 229/1026/21). З точки зору Великої Палати, оскільки спір між боржником у виконавчому

провадженні та приватним виконавцем про стягнення безпідставно набутих коштів *не є спором з приводу оскарження постанови державного виконавця про стягнення виконавчого збору, то він підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства*. Проблема полягає у тому, що відповідно до ч. 2 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» постанови приватного виконавця про стягнення основної винагороди можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до адміністративного суду. Суди адміністративної юрисдикції мають широку практику щодо цієї категорії справ, а також сформулювали усталені правові позиції з питань стягнення основної винагороди / виконавчого збору приватного / державного виконавця. Таким чином, боржники, програвши спори про оскарження постанови приватного виконавця, які пов'язані зі стягненням основної винагороди, в подальшому подають позови в загальні суди і намагаються стягнути основну винагороду приватного виконавця як безпідставно набуті кошти за статтею 1212 ЦК України. Велика Палата Верховного Суду у вищезгаданій постанові фактично узаконила відповідну практику. На нашу думку, це обтяжує судову систему зайвими судовими процесами, і є формою зловживання боржником його процесуальними правами. При цьому практика судів загальної юрисдикції в цих категоріях спорів переважно негативна. Виникає також запитання: а чи можливо подати аналогічний позов проти державного виконавця за стягнення ним виконавчого збору? Очевидно, що ні. А отже, і згадана правова позиція Верховного Суду в перспективі має бути переглянута шляхом відступу від попередньої практики.

По-друге, привертає увагу інша небезспірна позиція. В постанові КЦС ВС від 07.04.2021 р. у справі № 753/3055/18, скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій про відмову у задоволенні скарги щодо проведеної оцінки майна, зазначив, що у висновках про вартість майна відсутні дані про неможливість особистого огляду об'єктів дослідження, не зазначені обґрунтування застережень і припущень щодо використання результатів оцінки, здійсненої без особистого огляду, що в сукупності є порушенням вимог закону і прав боржника.

Справа у тому, що суб'єкт оціночної діяльності призначається після того, як виконавець провів опис майна, і сторони протягом 10-ти днів не дійшли згоди щодо його майна. Яким чином оцінювач майна може фізично ознайомитися з майном? Чи завжди боржник бажає безперешкодно допустити його до проведення огляду майна? Нажаль, такі випадки на практиці надзвичайно рідкісні. В переважній більшості ситуа-

цій боржник чинить максимальний опір як виконавцю, так і іншим суб'єктам, які беруть участі в арешті, описі й примусовій реалізації спірного майна. В постанові ж про опис та арешт майна, складеної виконавцем у відповідності до ст. 56 Закону України «Про виконавче провадження», міститься детальна інформація про це майно з долученими фото, а також – відео. Пізніше виконавець вправі надати всі ці детальні матеріали оцінювачу. Окрім того, останній має доступ до державних реєстрів, де міститься детальна інформація про земельні ділянки та нерухоме майно, а дії оцінювача зі встановлення вартості майна детально унормовані відомчими нормативними актами та відбуваються з урахуванням середньої ринкової вартості аналогічного майна на момент оцінки, про що оцінювач робить відповідні записи у своєму звіті. Це виключає можливість зловживання оцінювача своїми повноваженнями. Таким чином, якщо боржник не може погодити зі стягувачом вартість власного майна і бажає, щоб оцінка відповідного майна здійснювалася з виїздом оцінювача і була якомога більш деталізованою, він вправі заявити про це відповідне клопотання, адресувавши його виконавцю. Скасування ж Верховним Судом окремих виконавчих дій у виконавчому провадженні з формальних причин є проявом так званого «правового пуризму» і не повинно має місце на шкоду правам інших сторін у виконавчому провадженні. А в такій ситуації насамперед страждає стягувач, що є неприйнятним з точки зору досягнення загальних завдань цивільного судочинства.

По-третє, з точки зору КЦС ВС, не можна передавати майно стягувачу в рахунок погашення боргу, якщо на майні є арешт, який було накладено раніше (постанова від 22.12.2023 у справі №464/1164/22). Суд вказав, що дії боржника при погодженні передачі належного їй майна, яке перебувало під арештом з метою задоволення вимог стягувача у цій справі, на користь пов'язаної з нею особи, без наявності у останньої пріоритетного права на задоволення своїх вимог за рахунок спірного майна щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку прав чи вимог інших осіб на нього, свідчать про зловживання своїм правом з наміром перешкодити стягувачу задовольнити свої вимоги у межах виконавчого провадження щодо виконання судового рішення.

Зміст проблеми полягає у тому, що якщо б майно не продалося, то стягувач забрав би його в рахунок погашення боргу. При цьому стягувач був пов'язаною з боржником особою і ця схема існувала для виведення та приховування майна, що і створили негативний прецедент.

Тепер боржники можуть відкрити «власне» виконавче провадження (найчастіше – за виконавчим написом нотаріуса), накласти арешт на майно й у такий спосіб заблокувати всі можливі дії щодо цього майна у виконавчому провадженні, коли неможливо ані продати майно, ані піддати його примусовому стягненню. Якщо звернутися до статистичних даних щодо продажу нерухомості по місту Києву за лютий 2024 року, то ми побачимо, що 30 виставлених лотів реально продалося тільки 3, а це означає, що стягувачі будуть в більшості випадків позбавлені можливості забрати майно в рахунок погашення боргу, оскільки зазвичай на одного боржника відкрито не одне провадження, а декілька. З іншого боку, якщо би майно продалось, то наявність арешту не є істотною проблемою для покупця під час переєстрації цього майна. Виходить, що відповідно до описаної вище напівтіньової схеми, винен виконавець, який не наклав арешт на майно і не звернув на нього стягнення до того, як боржник застосував цю схему.

Підсумовуючи викладене, маємо констатувати, що правові позиції Верховного Суду у виконавчому провадженні мають вкрай важливе значення. Вони не лише забезпечують єдність та одноманітність під час вчинення виконавчих дій, але й сприяють заповненню прогалин правового регулювання, які є досить численними у цій сфері. Однак, на нашу думку, практика Верховного Суду у сфері виконавчого провадження повинна бути спрямована на вирішення загальних завдань судового провадження – а саме досягнення справедливого і ефективного захисту і відновлення порушеного права, а також реального виконання постановлених рішень суду. Для судової практики пріоритетним має бути всебічний захист прав стягувача та викорінення зловживань процесуальними правами з боку боржника. Правові позиції Верховного Суду, які не спрямовані на ефективне досягнення таких цілей, можуть бути переглянуті та змінені шляхом застосування процесуального інституту відступу від правової позиції.

Використана література:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р., № 1404-VIII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.10.2022 у справі ві 229/1026/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651454>

4. Постанова КЦС ВС від 07.04.2021 р. у справі № 753/3055/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96207899>

5. Постанова КЦС ВС від 22.12.2023 у справі № 464/1164/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115860268>

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Овчаренко О. М.

Калараш Р. А.,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ.*

E-mail: roman9889@yahoo.com

ORCID: <https://>

orcid.org/0009-0005-8722-5273

ПРОЗОРИСТЬ ЯК КЛЮЧОВА КОМПОНЕНТА СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ ПОЛІТИКИ

Прозорість і відкритість судової політики забезпечується шляхом встановлення чітких вимог і принципів забезпечення доступу до інформації про діяльність судових, державних та недержавних інститутів, спрямованої на розвиток судової системи України.

За роки незалежності українське законодавство розвинуло механізми отримання інформації для того, щоб зробити владу та управління державою більш прозорою та відкритою. Важливим кроком у цьому напрямі є прийняття Закону України «Про інформацію» 1992 р., у ст. 3 якої міститься зобов'язання у забезпеченні «відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень» [1]. Відтепер за законом усіх суб'єктів владних повноважень повинні визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації. Крім того, авторами законодавства приділяється окрема увага створенню інформаційних систем і мереж інформації і розвитку електронного урядування. Ці зміни заклали фундамент того, що сьогодні отримати публічну інформацію можна просто з телефона або планшета в режимі «онлайн».

Певним поштовхом до формування відкритості та прозорості діяльності органів влади стало Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» 2013 р. [2]. Стратегія визначає ряд понять та механізмів, які сприяють підвищенню прозорості влади у багатьох сферах державної діяльності. Крім того, у Стратегії передбачено розвиток електронного урядування, що дає можливість впливати на дії влади кожному громадянину [2].

Водночас, слід зауважити, що саме визначення терміну та критеріїв «прозорості» та «відкритості» досі відсутні в українському законодавстві. Ця проблема навіть була визначена у Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики» 2010 р. [3]. На думку авторів цього документу, на той час рівень взаємодії між громадськістю та органами влади не відповідає «рівню розвитку українського суспільства та світовим тенденціям». Саме задля вирішення цього проблемного питання пропонувалося, окрім всього іншого, дати визначення ряду термінів, серед яких – «відкритість» та «прозорість». Проте, визначення та критеріїв прозорості та відкритості влади досі немає, не дивлячись на широку вживаність цих слів у законодавстві.

В Україні спостерігаються певні позитивні зміни у питаннях доступу до судової інформації. Зокрема, відповідно до ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. передбачається гласність і відкритість судового процесу: «Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом» [4]. Подібні норми закріплені в процесуальних кодексах України (п. 3 ст. 2, ст. 10 Кодексу адміністративного судочинства України 2005 р. [5], п. п. 18, 20 ст. 7, ст. 27, Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. [6], п. 3 ст. 2, ст. 8 Господарського процесуального кодексу України [7], п. 3 ст. 2, ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України [8]), які встановлюють усний та відкритий розгляд справ у всіх судах та наголошують, що рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд проводився у закритому судовому засіданні.

Крім того, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. встановив, що Пленум Верховного Суду «забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані» (п. 10–1 ст. 46); «декларація доброчесності судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» (п. 4 ст. 62); «про оголошення добору на посаду судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення, яке оприлюднює на офіційному веб-сайті Комісії та офіційному веб-порталі судової влади України» (п. 1 ст. 71); «інформація про результати кваліфікаційного іспиту є загальнодоступною та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» (п. 8 ст. 74); «перелік призначених членів Громадської ради доброчесності у п'ятиденний строк з дня завершення роботи зборів представників громадських об'єднань направляється до секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для оприлюднення на офіційному веб-сайті Комісії» (п. 20 ст. 87); «рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених цим Законом повноважень, на наступний день після їх прийняття оприлюднюються на офіційному веб-порталі судової влади» (п. 9 ст. 133) тощо [4].

Вітчизняне законодавство поповнилося Законом України «Про доступ до судових рішень» 2005 р. [9], який з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства визначає порядок доступу до судових рішень. Якщо раніше законодавство гарантувало доступ до судових рішень лише особам, які брали участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, то даний закон гарантує кожному право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному законом. Це право забезпечується офіційним оприлюдненням судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, встановленому законом.

Слід зазначити, що описані зміни у напрямі прозорості і відкритості судової політики влади в Україні не є остаточними. Указом Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» 2006 р. [10] визначені окремі чинники, що негативно впливають на реалізацію права доступу до інформації. Так, зазначається, що інформація про порядок звернення особи до суду є недостатньо відкритою, часом незрозумілою. Тексти судових рішень переважно є недоступними

для осіб, які не були залучені до справи, але інтересів яких рішення безпосередньо стосуються. Рішення судів нижчого рівня практично не публікуються. Внаслідок браку приміщень для проведення судових засідань судді часто розглядають справи в робочих кабінетах, має місце практика здійснення судочинства з порушенням принципів відкритості (публічності) судового процесу, не забезпечено повсюдно повної фіксації судового процесу технічними засобами. У зв'язку з цим у Концепції зазначається, що прозорість судової влади потребує забезпечення доступності судових рішень для всіх зацікавлених осіб.

Таким чином, можемо констатувати, що прозорість і відкритість судової політики забезпечується шляхом встановлення чітких вимог і принципів забезпечення доступу до інформації про діяльність судових, державних та недержавних інститутів судів, спрямованої на визначення стратегії та тактики розвитку судової системи, удосконалення законодавства щодо судоустрою та судочинства, оптимізацію судової практики з метою забезпечення ефективного функціонування судової влади, побудови правової держави та громадянського суспільства.

Використана література:

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 №2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення : 20.04.2024).

2. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 №386-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення : 20.04.2024).

3. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2010 №85-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2010-%D1%80> (дата звернення : 20.04.2024).

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення : 12.04.2024).

5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 №2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення : 12.04.2024).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення : 12.04.2024).

7. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення : 12.04.2024).

8. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 19.04.2024).

9. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> (дата звернення : 20.04.2024).

10. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006> (дата звернення : 20.04.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ – Невзоров І. Л.

Клименко Г. О.,
аспірант кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ НАМІР НАБУТИ ПРАВО НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює вимоги до осіб, що прагнуть набутися право на заняття адвокатською діяльністю, що передбачають лише наявність повної вищої

юридичної освіти та стажу роботи [1]. Таким чином, законодавством не передбачено обмежень у доступі до професії адвоката для осіб, що мають погану або неоднозначну репутацію, або щодо яких є сумніви щодо моральності та етичності їх поведінки.

Про взаємозв'язок між належним наданням адвокатом правничої допомоги та неухильним дотриманням моральних вимог неодноразово згадувалось у міжнародних актах, що регулюють основні аспекти організації та діяльності адвокатури. Так, Рекомендація №R (2000) 21 про свободу професійної діяльності адвокатів передбачала важливість запровадження заходів, направлених на забезпечення високого рівня правової підготовки і моральності як передумови приєднання до професії адвоката [2]. Кодекс поведінки європейських адвокатів також стверджував про покладення на адвоката комплексу зобов'язань не лише юридичного, а й морального характеру [3].

У листопаді 2023 року Європейська комісія оприлюднила звіт щодо стану справ в Україні, відповідно до якого процедура доступу до професії адвоката, в тому числі кваліфікаційні процедури, було оцінено як слабку та схильну до корупційних ризиків [4].

Наразі Правила адвокатської етики та інші етичні обов'язки, передбачені чинним законодавством про адвокатуру, розповсюджуються виключно на адвокатів, що вже здійснюють професійну діяльність або право на заняття адвокатською діяльністю яких тимчасово зупинене. Члени органів адвокатського самоврядування також зазначали про відсутність механізму впливу на недоброчесних кандидатів. Таким особам достатньо лише скласти кваліфікаційний іспит, адже органи адвокатського самоврядування не уповноважені досліджувати та надавати оцінку моральним якостям та вчинкам.

Проблему відсутності визначених законодавством про адвокатуру морально-етичних вимог до осіб, які мають намір стати адвокатом (наприклад, щодо доброчесності) було висвітлено ще у 2018 році в межах Тіньового звіту [5]. На важливості посилення професійних та морально-етичних вимог до осіб, які мають намір отримати статус адвоката звертала увага і Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 [6]. Однак, жодних змін до законодавства України про адвокатуру так і не було прийнято. Відповідні прогалини законодавства стали додатковою причиною занепаду інституту адвокатури в Україні, оскільки право на заняття адвокатською діяльністю набували колишні державні службовці, судді, прокурори,

представники різноманітних правоохоронних органів, які в силу тих чи інших, часто непокінчених із мораллю, вчинків, не змогли продовжувати свою професійну діяльність в межах минулих посад.

З огляду на те, що українське законодавство не містить і не містило до цього положення присвячені моральним та етичним характеристикам, доволі корисним є дослідження досвіду окремих країн Європейського Союзу, що мають відповідні морально-етичні вимоги до осіб, що прагнуть набути статус адвоката. Зокрема, одна із статей Закону Литовської республіки «Про адвокатуру» присвячена бездоганній репутації майбутнього адвоката та встановлює до таких осіб специфічні вимоги, зокрема, такі як відсутність судимості, відсутність факту звільнення з посади у галузі права (судді, прокурора, адвоката, нотаріуса, судового пристава тощо) за порушення професійної або службової діяльності, відсутність алкогольної, наркотичної або іншого виду залежності [7]. Окрім того, якщо особа не відповідає вимогам поведінки та діяльності, що висуваються адвоката відповідно до Кодексу етики адвокатів Литви, такий кандидат не зможе набути право на заняття адвокатською діяльністю. Аналогічні вимоги до бездоганної репутації майбутніх адвокатів передбачає і польське законодавство про адвокатуру.

З огляду на існуючі проблеми процедури доступу до професії адвоката в Україні, неодноразове висвітлення міжнародними організаціями та науковцями суттєвих прогалин законодавства про адвокатуру в Україні та потрапляння до адвокатської спільноти осіб із неоднозначною репутацією та принципами, встановлення морально-етичних вимог до осіб, що мають намір набути право на заняття адвокатською діяльністю, має стати своєрідним фільтром для допуску до професії лише осіб із високими моральними якостями.

Таким чином, з огляду на викладене вище, інституційна незалежність адвокатури та посилення захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні неможливе без комплексного реформування процедури доступу до професії адвоката. При цьому, залучення до адвокатської спільноти лише осіб, які відповідають високим морально-етичним вимогам сприятиме підвищенню довіри до інституту адвокатури та розвитку правової держави.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

2. Рекомендація №R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf

3. Кодекс поведінки європейських адвокатів від 28 жовтня 1988 року. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf).

4. Ukraine 2023 Report. 2023 Communication on EU Enlargement policy. Brussels, 8.11.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en

5. Тінбовий звіт «Адвокатура: уроки перших років самоврядності». ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2018 . URL: https://parlament.org.ua/wpcontent/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf

6. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>

7. Закон Литовської республіки «Про адвокатуру» від 18 березня 2004 року №IX-2066. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.445415?jfwid=i3h7wi2cr>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Коцюбко І. В.,
аспірантка II-го року заочної форми навчання,
ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ТЕРОРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИЗНАЧЕНІСТЬ САНКЦІЇ

Суб'єктами, визначеними Законом України «Про санкції» (далі – Закон) до яких Вищим антикорупційним судом (далі – ВАКС) може бути

застосовано санкція у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, являються: іноземна держава; іноземна юридична особа; юридична особа, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента; іноземець; особа без громадянства; суб'єкти, які здійснюють терористичну діяльність (ч. 2 ст. 1) [1]. Цей перелік є вичерпним.

З вказаних норм Закону вбачається, що фізичні особи, які здійснюють терористичну діяльність, також є суб'єктами санкцій, незалежно від громадянства. Вказаний факт також підтверджується положеннями розділу VI Закону України «Про боротьбу з тероризмом», відповідного до якого особи, винні в терористичній діяльності, притягаються до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому законом (ст. ст.23, 25) [2].

Правовий аналіз судової практики засвідчує, що ВАКС поступово формує практику застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльності [3; 4]. У цьому контексті потребує з'ясування низка питань, зокрема щодо особливостей провадження у цій категорії справ з таким спеціальним суб'єктом, зокрема щодо встановлення факту здійснення особою терористичної діяльності та наявності відповідного вироку суду про притягнення такої особи до кримінальної відповідальності за здійснення терористичної діяльності, а також щодо можливості застосування ВАКС санкції у цій категорії справ до громадян України. Враховуючи те, що чинне законодавство наразі не дає чітких відповідей на ці питання, видається виправданим розмежування цих правових інститутів у кримінальному та адміністративному процесах під час розгляду ВАКС позовної заяви про застосування вказаної санкції.

Слід зауважити, що вперше поняття та відповідальність за тероризм з'являється в українському законодавстві одночасно із прийняттям Кримінального кодексу України у 2001 році [5], яким передбачено кримінальну відповідальність за вчинення терористичного акту (ст.258). Після подій 11 вересня 2001 року прийнято Резолюцію Ради Безпеки ООН (№ 1373 від 28.09.2001) [6], щодо спільної боротьби проти тероризму у всіх його проявах і формах.

Після досягнутих домовленостей у 2001 році на Варшавській Конференції щодо спільної боротьби проти тероризму, КМУ прийнято Постанову «Про затвердження Програми реалізації положень Варшавської конференції щодо спільної боротьби проти тероризму» [7] та одним

із напрямків визначено удосконалення законодавства з питань боротьби з тероризмом з метою його приведення у відповідність з нормами міжнародного права, документами Європейського Союзу і Ради Безпеки ООН.

У березні 2003 року законодавцем прийнято Закону України «Про боротьбу з тероризмом», у якому визначено поняття «терористична діяльність», як діяльність, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму [2].

Після прийняття у 2006 році Закону, яким ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму [8], КК України було доповнено рядом статей 258-1-258-4 щодо терористичної діяльності [9].

Після початку повномасштабного вторгнення держави-терориста на територію України, законодавцем приймаються закони України [10, 11], на підставі яких доповнено статтю 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та додано до складових поняття терористична діяльність такі складові як пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України; перетинання державного кордону України з терористичною метою.

Зважаючи на те, що сучасний тероризм представляє особливу небезпеку у зв'язку з тим, що загрожує як міжнародному правопорядку так і міждержавним відносинам [12, с. 25], правовий інститут тероризму у національному законодавстві з'явився задовго до запровадження інституту застосування санкцій та є інкримінованим діянням.

Отже, варто розділяти розуміння зазначеного поняття у кримінальному праві та у сфері санкційної політики під час застосування ВАКС санкцій у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, оскільки на момент прийняття Закону поняття «терористичної діяльності» уже існувало, а метою прийняття Закону було забезпечення створення механізму невідкладного та ефективного реагування на наявні і по-

тенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України та негайне їх припинення.

З огляду на зазначене видається доцільним надання більшої правової визначеності інституту стягнення в дохід держави активів до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність, задля уникнення потенційно можливих дискусій щодо порушення принципу презумпції невинуватості під час застосування ВАКС санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, за відсутності відповідного обвинувального вироку.

Водночас застосування вказаної санкції не перешкоджає можливості притягнення особи до іншої передбаченої законом відповідальності, в тому числі кримінальної, та не знімає обов'язок держави щодо здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за наявності відповідних та достатніх для цього підстав.

З урахуванням вищевикладеного, видається виправданим внесення законодавчих змін до ч.2 ст.1 Закону, виклавши її у такій редакції: «санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також фізичних осіб, які підтримують дії «держави-терориста» та її політику, в розумінні Закону України «Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»».

Використана література:

1. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 30.03.2024).
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Рішення Вищого антикорупційного суду від 12.12.2022, судова справа № 991/5572/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107897920> (дата звернення: 30.03.2024).
4. Рішення Вищого антикорупційного суду від 05.12.2022, судова справа № 991/5799/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107679815> (дата звернення: 30.03.2024).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

6. Резолюція Ради Безпеки ООН від 28.09.2001 р. №1333. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/557/45/pdf/n0155745.pdf?token=510Lo7h357T6wNj6Sp&fe=true> (дата звернення: 02.04.2024).

7. Про затвердження Програми реалізації положень Варшавської конференції щодо спільної боротьби проти тероризму: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2001 р. №1694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1694-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2024)

8. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон України від 31.07.2006 №54-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54-16#Text>. (дата звернення: 02.04.2024).

9. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму: Закон України від 21.09.2006 №170-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-16#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

10. Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста про України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 р. №2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом: Закон України від 21.03.2023 №2997-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

12. Новікова Л. В. Рада Безпеки Організації Об'єднаних націй як інститут протидії тероризму. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2014. Випуск 4. Т. 2. С.25–28.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Стефанчук М. М.

Красножон О. М.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня освіти
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДИТИНСТВА: ПОШУК КОНЦЕПТУ

Питання захисту прав дітей представницькими засобами перебуває під постійною увагою прокурорів. Так, відповідно до наказу Генерального прокурора «Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству» від 4 листопада 2020 р. № 509 ювенальні прокурори забезпечують здійснення представницької діяльності щодо захисту інтересів держави у сфері охорони дитинства з метою забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дітей та захисту їхніх прав [1].

У зв'язку з накопиченням проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дитини, виникненням нових викликів, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України, безсистемним реформуванням базових процедур та структур Верховною Радою України 17 січня 2020 р. прийнято постанову «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» № 483-IX [2], в якій було зазначено про необхідність Офісу Генерального прокурора, відповідно до змін, внесених до Конституції України щодо правосуддя, в межах повноважень вжити заходів для захисту інтересів держави, зокрема прав дітей. Такою конструкцією законодавець захист прав дітей відніс до сфери захисту інтересів держави, визначивши його її складовою.

Таким чином, забезпечення умов для комфортного та безпечного життя дитини, її розвитку, освіти, харчування, лікування, відпочинку, соціального захисту є обов'язком органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які, серед іншого, мають реагувати на виявлені порушення.

У межах наявних повноважень, визначених ст. 131–1 Конституції України, ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», ст. 53 КАС України, ст. 56 ЦПК України, ст. 53 ГПК України, органи прокуратури активно та ефективно вживають заходи для захисту інтересів держави у сфері

охорони дитинства. Проте у зв'язку із законодавчими обмеженнями прокурора у здійсненні представництва інтересів дітей у судах має місце неоднозначна судова практика розгляду таких позовів прокурорів. До прикладу, Верховний Суд у складі судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду 19 березня 2024 розглянув справу № 340/11/23 за позовом Олександрівської окружної прокуратури Кіровоградської області в інтересах держави в особі Петрівської селищної ради в особі структурного підрозділу Служби у справах дітей до відділу освіти Петрівської селищної ради про визнання бездіяльності протиправною і зобов'язання виплатити випускникам – дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, одноразову грошову допомогу відповідно до ст. 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», за результатами якого зазначив, що інтерес держави охоплює суспільні (публічні) інтереси, тому прокурор може захищати і суспільні інтереси, зокрема громад, з тих самих підстав, що й інтереси держави (п. 53) [3].

При цьому, судова палата також наголосила, що інтерес держави у сфері охорони дитинства – це публічний інтерес у широкому його розумінні (тобто інтерес щодо чітко невизначеного широкого кола осіб), натомість індивідуально виражені права чи інтереси конкретних осіб не можуть захищатись прокурором в обраний ним спосіб шляхом представництва інтересів держави, оскільки публічний інтерес складається з інтересів держави, її органів і посадових осіб, а також інтересів суспільства, тоді як приватний інтерес – це завжди інтерес окремої особи (п. 133) [3]. Таке твердження, на наш погляд, видається дискусійним в аспекті захисту прав дітей, оскільки сфера охорони дитинства повинна включати в себе обидві складові: і державну, і приватну. З цього приводу у науковій юридичній літературі зазначається про поєднання змістових напрямів ювенального права, зокрема як «... нерозривне діалектичне поєднання публічно-правових та приватно-правових засад, яке «знімає» традиційну дихотомію права, що дає можливість ювенальне право зарахувати до третьої правової спільності – соціального права, що є поєднанням галузей права, які «обслуговують» життєві потреби індивідів у ефективній безпечній праці, змістовному дозвіллі та повноцінному відпочинку, охороні здоров'я, достатньому життєвому рівні» [4, с. 5, 16].

Приватна складова охорони дитинства означає, що інтерес, право, потреба конкретної дитини є її особистим правом, інтересом, свободою, потребою, вона особисто у них зацікавлена та є їх «вигодонабувачем». Водночас забезпечення їхньої реалізації та отримання дитиною становить, передусім, державну складову. При цьому, державна складова охорони дитинства означає як забезпечення дотримання прав, інтересів невизначеного кола дітей – суспільного інтересу, так і забезпечення приватного права, інтересу кожної окремої дитини, групи дітей, незалежно від того, чи це дитина вразливої категорії чи умовно благополучної, з огляду на те, що в умовах російської агресії кожна українська дитина є потерпілою від війни.

В аспекті прокурорського представництва при напрацюванні концептуального підходу до формули представництва інтересів громадян у науковій юридичній літературі висловлюються пропозиції про виправданість підходу, за яким «... під захист повинен підпадати саме інтерес тієї категорії осіб, які не можуть самостійно забезпечити його здійснення та захист, в результаті чого він стає інтересом публічним. Тобто за основу повинен братися не факт настання повноліття, а саме фактична здатність реалізувати та захистити власний інтерес» [5, с. 169]. Вважаємо доцільним додати до цієї формули також – *встановлення не-ефективності елементів правозахисного механізму, які повинні були реалізувати свій правозахисний потенціал щодо захисту прав дітей* (тут і далі виділено мною – О. Красножон), що демонструє актуальна судова практика. Так, у згадуваній вище Постанові Верховного Суду у справі № 340/11/23 було констатовано, що обраний прокурором спосіб звернення до суду з посиланням на перший виключний випадок (якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження) не спрямований на захист інтересів держави у сфері охорони дитинства у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а направлений на захист охоронюваного законом інтересу конкретно визначених осіб, *у спосіб фактично надання правничої допомоги таким особам, що не узгоджується із Конституцією України та європейськими стандартами в частині повноважень, якими наділений прокурор щодо представництва прокурором інтересів держави в суді та свідчить про намагання прокурора повернутись*

до так званого «загального нагляду» (п. 135) [3]. Водночас Верховний Суд зазначив, що з метою забезпечення представництва інтересів громадян у суді і водночас зменшення повноважень прокурора у цій сфері законодавством передбачено посилення ролі інституту безоплатної правової допомоги шляхом внесення змін до Закону України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу», за правилами якого право на безоплатну вторинну правничу допомогу згідно з цим Законом та іншими законами мають у тому числі діти-сироти чи діти, позбавлені батьківського піклування (п. 136) [3].

Отже, проведений аналіз судової практики щодо захисту інтересів держави у сфері охорони дитинства засобами прокурорського представництва яскраво демонструє недоліки правозахисного механізму, зокрема дієвості інституту безоплатної правничої допомоги, щодо захисту дітей як вразливої верстви суспільства, а також неспроможності прокурора в умовах актуальної конституційної регламентації представницької функції ефективно здійснювати таку правозахисну діяльність, що призводить до того, що порушені права дітей так і залишились незахищеними. З цього приводу привертають увагу окремі думки суддів Верховного Суду у цій справі. Так, суддя Верховного Суду Я. О. Берназюк цілком справедливо порушує питання: «Як виглядає у цій ситуації адміністративний суд, який прямо самоусунувся, враховуючи гарантовані конституційні принципи верховенства права та пріоритету людини як найвищої цінності, від вирішення ситуації (спору), за якої держава, в особі створених нею суб'єктів владних повноважень, не виконала взяті на себе зобов'язання за Конституцією України, міжнародними договорами та законами України захищати дітей, у т.ч. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є фактичними позивачами у цій справі?» [6].

Заслуговує на підтримку також позиція судді Верховного Суду В. М. Кравчука, який в окремій думці слушно зауважує про те, що, коли у справі йдеться про індивідуально виражені права та інтереси дітей-сиріт та дітей, які є третіми особами, це не унеможливує їх захист як інтересів держави, а також визнає вирішальним те, чи узгоджується запропоноване правозастосування з конституційною метою захисту дітей [7].

Підсумовуючи зауважимо, що недосконалість законодавства та відсутність сталої й однозначної судової практики не має бути перешкодою для реалізації прокуратурою функції представництва інтересів держави

у сфері охорони дитинства, що свідчить про необхідність зміни концепту прокурорського представництва у сфері охорони дитинства, під яким варто розуміти здійснювану спеціально уповноваженими суб'єктами – ювенальними прокурорами діяльність з ціннісно орієнтованим соціальним спрямуванням на реалізацію прав дитини на життя, охорону здоров'я, лікування, відпочинок, освіту, соціальне забезпечення, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні, а також на захист інтересів держави у цій сфері як стратегічного загальнонаціонального пріоритету.

Використана література:

1. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству: наказ Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-snovnih-napryamiv-prokurorskoji-diyalnosti> (дата звернення 30.03.2024).

2. Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні. Постанова Верховної Ради України від 17.01.2020 № 483-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-20#Text> (дата звернення 09.02.2024).

3. Постанова Верховного Суду від 19.03.2024 у справі № 340/11/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117799323> (дата звернення: 29.03.2024).

4. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореферат дис.... д-ра юрид.наук: 12.00.01, Одеса, 2008. 40 с.

5. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2017. 470 с.

6. Окрема думка судді Верховного Суду Берназюка Я. О. від 19.03.2024 у справі № 340/11/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117767759> (дата звернення: 29.03.2024).

7. Окрема думка судді Верховного Суду Кравчука В. М. від 19.03.2024 у справі № 340/11/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974624> (дата звернення 30.03.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, професорка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Стефанчук М. М.

Мозгальов В. Ю.,
*аспірант 1-го курсу кафедри організації
судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПРЕДМЕТОМ ЯКИХ Є ТРАВМАТИЧНА ЗБРОЯ

Визначення пристроїв (травматичної зброї) наведено у п. 8.12. Інструкції, затвердженої наказом МВС України № 622 від 21.08.1998 року [1], а саме, пристрої – пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, що відповідають вимогам, установленим до них технічним регламентом, а за його відсутності – національним (галузевим) стандартом, які конструктивно призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії і технічно непридатні для стрільби патронами промислового виробництва, спорядженими снарядами летальної дії (кулями, шротом або картечю). Пристрої є спеціальними засобами активної оборони та не відносяться до вогнепальної зброї.

Звертає на себе увагу той факт, що, відповідно до вказаної інструкції, пристрої і патрони вітчизняного виробництва до них є засобами активної оборони, які не відносяться до вогнепальної зброї, при цьому патрони до них не відносяться до боєприпасів до зброї. На думку автора, це свідчить про визнання МВС України проблематики, пов'язаною із позицією органів досудового слідства та прокуратури як представників сторони обвинувачення у кримінальному процесі стосовно кваліфікації поводження із пристроями (травматичною зброєю) за статтею 263 КК України [2], а саме, що пристрої є предметом злочину за вказаною статтею.

Норма про пряму неналежність пристроїв та патронів до них до вогнепальної зброї та боєприпасів до неї була закріплена нещодавно, а саме наказом МВС «Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622» від 19.09.2022 року за № 590 [3].

Але, як вбачається із системного аналізу попередніх редакцій наказу МВС № 622 від 21.08.1998 року [1], які стосуються пристроїв, ними

фактично заперечувалось належність пристроїв до вогнепальної зброї, хоча прямої норми про це не було відображено у Інструкції. Вказана позиція знайшла своє відображення у постанові Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002 року [4], в абз. 2 п. 4 якого, зазначено, що серед переліку інших предметів, як то пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети (револьвери), ракетниці, а також вибухові пакети й інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, пристрої також, як і предмети, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до предмета злочинів, відповідальність за які настає за статтями 262, 263 КК [4].

Вказана позиція була підтверджена постановою колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду по справі № 398/4375/14-к від 29.03.2018 року [5], за висновками якої, хоча пристрій за своїми конструктивними властивостями і відноситься до гладкоствольної вогнепальної зброї, проте, згідно цих же висновків, які були отримані за результатами розгляду справи, вказаний пристрій є пристроєм вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями снарядами несмертельної дії, а тому, відповідно до положень зазначеного вище Пленуму № 3 від 26.04.2002 року, не може бути віднесеним до предмета злочинів, відповідальність за які настає за статтями 262, 263 КК України.

Зважаючи на таке, можна дійти висновку, що сторона обвинувачення, як правило, звертає увагу лише на ту частину висновків експертів, в якій справедливо зазначається, що суто з технічних та фізичних властивостей, снаряд (патрон) у пристрої отримує свою швидкість за принципами, які притаманні вогнепальній зброї, тобто згоряння порохової частини патрону, яка і дає енергію для набрання самим снарядом швидкості. Водночас варта уваги й та частина висновків, в якій міститься констатація важливого факту, що вказаний пристрій може зробити постріл виключно патроном, який споряджений гумовими чи аналогічними за своїми властивостями снарядами несмертельної дії, що унеможливує спробу зробити постріл будь-яким іншими боеприпасами. Нехтування вказаним фактом призводить до того, що сторона обвинувачення, допускає помилку, яка має негативний вплив на кваліфікацію та суперечить завданням кримінального провадження, закріпленим у ст. 2 КПК України [6].

Нажаль, чинна судова практика також містить дещо суперечливі висновки, які стосуються досліджуваної проблематики. Як приклад можна навести й справу № 398/4375/14-к [5], за якою була прийнята згадувана вище постанова Верховного Суду, де вирок суду першої інстанції було скасовано, а правову позицію, яка відповідає чинному законодавству, було встановлено саме завдяки інституту оскарження судових рішень. Інший приклад міститься у вирокі Кам'яно-Бузького районного суду Львівської області по справі № 446/966/18 від 12.07.2023 року [7]. Так, в цьому вирокі знову вбачається позиція сторони обвинувачення у кваліфікації пристрою як предмету злочину за ст. 263 КК України. Вказана позиція було підтримана прокурором, попри те, що, як встановив суд, за результатами проведеної експертизи, експерт дійшов висновку, що вилучений пристрій є вогнепальною зброєю самозахисту з вогнепальним принципом метання снаряду, яка призначена для використання цивільними особами з метою протидії активним нападам людей чи тварин та не відповідає вимогам до бойової, спортивної та мисливської зброї. Під час допиту у судовому засіданні експерт підтвердив сформульований висновок. З огляду на вищевикладене, та на інші докази по справі, суд визнав обвинуваченого невинуватим у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, та виправдав його за відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення. Водночас варто зазначити, що хоча вирок суду в цій частині набув законної сили, але навіть у цьому випадку, суд допустив формальну помилку, оскільки послався на редакцію Інструкції [1], яка вже була не чинною на момент винесення вироку, так як, саме з 23.06.2023 року п. 8.12 Інструкції вже містив пряму норму, що пристрій не відноситься до вогнепальної зброї.

Ще одним прикладом, на думку автора, помилкової позиції сторони обвинувачення є справа № 554/4658/20 [8]. Так, вирокі Октябрського районного суду м. Полтави від 12.01.2023 року обвинуваченого було визнано невинуватим та виправдано, оскільки не доведено, що в його діянні є склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України. В цій справі прокурор також, всупереч висновкам декількох експертиз, підтримував свій аргумент, що пристрій, який було вилучено по вказаній справі, є предметом злочину за ст. 263 КК України. Більш того, підтримуючи вказану позицію, прокурором було подано апеляційну скаргу на вирок. Полтавський апеляційний суд своєю постановою від 13.07.2023 року [9] апеляційну скаргу прокурора по цій справі залишив без задоволення, а вирок першої інстанції без змін, встановивши

повну відповідність вимогам чинного законодавства вироку першої інстанції. Нажаль, у вказаній постанові також було відсутнє посилання на Інструкцію [1] в редакції, яка вже діяла, починаючи з 23.06.2023 року.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що держава в особі МВС, розуміючи проблематику кваліфікації пристрою (травматичної зброї) як можливого предмету злочину за ст. 263 КК України, відреагувала та «навелa фокус» на це питання, виклавши Інструкцію [1] у новій редакції. Вважаю, що не буде зайвим проведення додаткового інформування представників сторони обвинувачення про внесені зміни, для суворого дотримання завдань кримінального провадження.

Використана література:

1. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622: наказ МВС України від 19.09.2022 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-22#Text>

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 року «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>

5. Верховний суд, 29 березня 2018, 398/4375/14-к. Вирок. (Україна). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73157268>

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

7. Кам'яно-Бузький районний суд Львівської області, 12 липня 2023, 446/966/18. Вирок. (Україна). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112130643>

8. Октябрський районний суд м. Полтави, 12 січня 2023, 446/966/18. Вирок. (Україна). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108350298>

9. Полтавський апеляційний суд, 13 липня 2023, 446/966/18. Ухвала. (Україна). URL: <https://opendatabot.ua/court/112308414-7b270a479b1a1ebcbab4c2f5672ffbe0>

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України – Бакаянова Н. М.

Топчий Р. Д.,
*аспірантка 1-го курсу кафедри
кримінального процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОСАДА СУДДІ В ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ: СТАНОВИЩЕ ТА ПРАКТИКА

Система федеральних судів ОАЕ не схожа на судову систему інших країн, особливо на судові системи країн арабського світу та Європи, які ґрунтуються на цивільному праві. Окрім федеральних судів, у кожному еміраті є власна система місцевих судів з власним місцевим законодавством. Місцеві суди мають компетенцію у справах, які не належать до федеральної юрисдикції або відносяться до суперечок між двома сторонами, які мешкають у тому ж еміраті. Кожен емірат має місцевий суд, суд апеляції та касаційний суд [2, IX -2]. Емірат Дубая унікальний тим, що має свої місцеві суди та систему судів для Дубайського міжнародного фінансового центру (DIFC). Система судів DIFC спирається на найкращі практики провідних юрисдикцій права загальних правових систем і має власну незалежну систему загального права та власні закони та суди з остаточною метою встановлення себе як провідної юрисдикції у вирішенні цивільних та комерційних суперечок.

Об'єднані Арабські Емірати є відносно молодою країною, і їхні правові системи все ще розвиваються. Історично, на час пізнього шейха

Заєда Біна Султана Аль Нахаяна, ОАЕ були племінним суспільством, і хоча він працював над покращенням якості життя людей, було важко знайти еміратів або експатріантів, які залишалися на посадах уряду. Щоб протистояти цьому, та з допомогою багатьох західних країн, ОАЕ почали приймати більш західні стандарти судочинства. Внаслідок цього, так само, як і в інших аспектах країни, правова система Об'єднаних Арабських Еміратів зазнала значного прогресу і розвитку.

Згідно із статтею 1 Федерального закону ОАЕ №32 від 2022 р. (зі змінами), судді є незалежними, і виконуючи свої обов'язки, вони підлягають лише положенням Конституції, чинним законам та своїй совісті.. [1, с.2]. Судді вступають на посаду судів першої інстанції від 28 років та судів апеляційної інстанції від 35 років. Для кандидатів на посаду президентів федеральних судів апеляційної інстанції та їхніх заступників, генерального прокурора федерації, заступника генерального прокурора та старших адвокатів загального призначення, вік не повинен бути молодше 40 сорока років. Також існують загальні правила прийому до суду, які регулюють процедуру вибору суддів та інших посадових осіб у судову систему. У процесі прийому до суддівської посади в Об'єднаних Арабських Еміратах існують певні обов'язкові вимоги, які кандидат повинен відповідати. Ці вимоги спрямовані на забезпечення кваліфікованих та добросовісних осіб у судовій системі країни.

По-перше, кандидат повинен бути громадянином Об'єднаних Арабських Еміратів. Це важливо для забезпечення відповідності суддівського корпусу національному законодавству та культурним цінностям країни. По-друге, кандидат повинен мати відповідну освіту в галузі ісламського права, права або шаріату та права – це може бути диплом від одного з визнаних університетів або вищих навчальних закладів в державі або еквівалентний кваліфікаційний рівень. Крім того, кандидат повинен мати бездоганну репутацію та добру поведінку. Важливо, щоб кандидат не був раніше засуджений судом або дисциплінарною радою за порушення, які стосуються честі та довіри. Навіть якщо кандидат був реабілітований або покарання, що було на нього належно, було скасовано, це може вплинути на його придатність для суддівської посади.

Проходження кандидатом визначених іспитів та навчальних курсів є обов'язковим для отримання суддівської посади.

Термін повноважень членів судової системи регулюється конкретними нормами, спрямованими на забезпечення цілісності та ефективності судової системи. Згідно Федерального закону ОАЕ № 32

від 2022 р. (зі змінами) статтями 62–63, припинення їх повноважень підпорядковане низці визначених умов, кожна з яких описана точно і чітко. По-перше, термін повноважень члена може завершитися у зв'язку з природними причинами, такими як смерть або відмова від посади за власним бажанням. Це прості сценарії, де рішення або обставини особистої життєдіяльності визначають припинення їх служби. По-друге, закінчення строку дії контрактних угод або призначення на посаду у іншому органі, згідно з умовами угод, що займаються справами судових органів, також становить обґрунтовану причину для припинення повноважень. Це включає випадки досрочного припинення контрактів, що регулюються чинним законодавством та рішеннями Ради з питань судових органів. Додатково, питання здоров'я можуть вплинути на здатність судді виконувати свої обов'язки, що призводить до їх відсторонення від посади після підтвердження компетентними медичними органами. Ця норма забезпечує як благополуччя особи, так і якість судових розглядів. Також передбачені дисциплінарні заходи для врегулювання порушень чи неефективності в судовій системі, що дозволяє звільнити членів за умови наявності підстав та процедурних вказівок.

На останок, членам можуть надаватися можливості переведення на несудові посади за їх згодою або переведення на такі посади за рішенням Дисциплінарної ради. Ця норма спрямована на врахування змін у кар'єрних шляхах і забезпечення загальної функціональності судової системи.

Законний вік виходу на пенсію для членів судової системи настає, коли вони досягають 65 років. Проте, якщо вони досягають цього віку протягом судового року, вони залишаються на службі до завершення цього судового року. Члени судової системи можуть виходити на пенсію у разі, якщо вони вже прослужили тридцять років. Таке відставлення здійснюється Указом на підставі рекомендації Ради.

Лише у жовтні 2008 року суддя Хулуд аль-Дахері, перша жінка-суддя Об'єднаних Арабських Еміратів, склала присягу. Високоповажний шейх Халіфа бін Заїд Аль Нахаян, Президент ОАЕ та правитель Абу-Дабі, заявив: «Участь жінок у уряді була продемонстрована призначенням жіночого міністра, призначенням жінок у Федеральну Національну Раду і зараз першим призначенням жінки-судді. Рішення про призначення жіночих суддів допомагає зміцнити зростаючу роль еміратських жінок у громадському житті.»[4]

В цілому, вважається, що стати суддею в Об'єднаних Арабських Еміратах є еквівалентом отримання Нобелівської премії в галузі права. Так наприклад, 27 липня 2022 року два пенсіонери-ірландські судді – колишній головний суддя Френк Кларк і колишній президент Верховного суду Пітер Келлі – були призначені суддями до DIFC суду [3] , спеціалізованого комерційного суду в Об'єднаних Арабських Еміратах, який не застосовує шариатського права, але є незалежним судовим органом, що працює на англійській мові за системою загального права.

Виявлено, що судді в ОАЕ мають важливе значення у забезпеченні правопорядку та захисті прав та інтересів громадян. Вони виконують свої обов'язки згідно з високими професійними стандартами та під суворим контролем відповідних правових норм і вимог. Важливою характеристикою суддівської діяльності в ОАЕ є їх незалежність та об'єктивність у вирішенні справ. Незважаючи на відмінності в правових системах, судді в ОАЕ здійснюють свої функції з високим рівнем професіоналізму та справедливості, сприяючи зміцненню правової системи країни та розвитку суспільства в цілому.

Використана література:

1. Федеральний указ-закон № 32 від 2022 р. про федеральну судову владу: Офіційний вісник ОАЕ, Випуск 737. URL: <https://uaelegislation.gov.ae/en/legislations/1570/download> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Gilad James, Introduction to United Arab Emirates: ebook/Gilad James Mystery School. UAE, Gilad James Mystery School, 2003. 23 p.
3. Seth Barrett Tillman. All at sea. *Law Society Gazette Ireland*. 2022. 07 Oct. URL: <https://www.lawsociety.ie/gazette/in-depth/judicial-positions-and-uae> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Washington DC Embassy of the United Arab Emirates: First UAE female judge sworn in. 2014. Dec 10. URL: <https://www.uae-embassy.org/news/first-uae-female-judge-sworn> (дата звернення: 06.04.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Москвич Л. М.

Черненко І. В.,
аспірант кафедри юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
адвокат

ПОВОРОТ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ЯК ФОРМА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВОГО РІШЕННЯ НЕМАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ

Процесуальним законодавством України передбачений інститут повороту виконання судового рішення, який полягає у поверненні сторін позовного провадження в становище, яке існувало до набрання судовим рішенням законної сили та його виконання, у разі скасування або зміни такого судового рішення.

Поворот виконання судового рішення є формою судового контролю за виконанням судового рішення, оскільки суд вирішує питання про санкціонування повороту виконання судового рішення вже після прийняття рішення по суті позову. Для здійснення повороту виконання судового рішення суд має встановити: 1) чи було виконане судове рішення, яке в подальшому скасоване або змінене шляхом зменшення задоволення позовних вимог; 2) чи можливо здійснити поворот виконання судового рішення у даній категорії справ; 3) спосіб повороту виконання судового рішення.

Нормативно-правове регулювання інституту повороту виконання рішення врегульовано статтями 444–445 ЦПК, 333 ГПК та 380–381 КАС. Законодавцем встановлено, що поворот виконання рішення здійснюється судом лише у разі подання відповідної заяви стороною, яка виконала судове рішення, проте таке судове рішення було в подальшому скасоване або змінене шляхом зменшення задоволення позовних вимог.

Суди апеляційної та касаційної інстанцій вирішують питання про поворот виконання рішення у випадку прийняття судом рішення про скасування судового рішення нижчої інстанції або за результатами перегляду за нововиявленими або виключними обставинами.

Водночас суди першої інстанції вирішують питання про поворот виконання рішення у разі:

1) розгляду справи, яку направлено на новий розгляд та прийняття рішення про закриття провадження у справі, залишення позову без роз-

гляду, відмови у позові повністю або задовольняючи позовні вимоги в меншому розмірі;

2) перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та прийняття рішення про залишення позову без розгляду, відмови у позові повністю або задовольняючи позовні вимоги в меншому розмірі;

3) якщо судами апеляційної або касаційної інстанції не було вирішено питання про поворот виконання рішення у разі скасування судового рішення нижчої інстанції, перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, а також за результатами перегляду справи, яку направлено на новий розгляд та прийняття рішення про залишення позову без розгляду, відмови у позові повністю або задовольняючи позовні вимоги в меншому розмірі.

Судова практика щодо неможливості застосування повороту виконання судового рішення у справах немайнового характеру ґрунтується на позиції Конституційного Суду України, яка була викладена в рішенні від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011 у справі № 1–25/2011. В даній справі Конституційний Суд України зазначив, що «особливістю ухвал суду щодо повороту виконання рішення є те, що вони приймаються на стадіях виконання судового рішення і оскаржити їх одночасно з рішенням суду неможливо», «поворот виконання рішення – це цивільна процесуальна гарантія захисту майнових прав особи, яка полягає у поверненні сторін виконавчого провадження в попереднє становище через скасування правової підстави для виконання рішення та повернення стягувачем відповідачу (боржнику) всього одержаного за скасованим (зміненим) рішенням. Інститут повороту виконання рішення спрямований на поновлення прав особи, порушених виконанням скасованого (зміненого) рішення, та є способом захисту цих прав у разі отримання стягувачем за виконанням та у подальшому скасованим (зміненим) судовим рішенням неналежного, безпідставно стягненого майна (або виконаних дій), оскільки правова підстава для набуття майна (виконання дій) відпала» [1].

Такий підхід став широко застосовуватись судами. Зокрема Велика Палата Верховного Суду у постанові від 04 вересня 2019 року у справі № 569/15646/16-ц зазначила, що «поворот виконання рішення це процесуальна гарантія захисту майнових прав учасників справи, яка полягає у поверненні сторін виконавчого провадження в попереднє становище через скасування правової підстави для виконання рішення та повернен-

ня стягувачем відповідачу (боржнику) всього одержаного за скасованим (зміненим) рішенням. Тому суди на забезпечення такої гарантії відновлення прав учасників процесу, як поворот виконання рішення мають задовольняти відповідні заяви та повертати відповідачеві стягнуті кошти за скасованим судовим рішенням, у разі відсутності обмежень, установлених законом» [2]. У постанові від 23 січня 2018 року у справі №203/2612/13-ц Верховний Суд прямо зазначив, що поворот виконання рішення є способом захисту майнових прав сторони, який не може бути застосований у справах, де предметом спору є немайнові права [3].

Водночас з такою позицією судів неможливо погодитись з огляду на наступне.

Як вже зазначалось вище, нормативно-правове регулювання інституту повороту виконання судового рішення врегульовано статтями 444–445 ЦПК, 333 ГПК та 380–381 КАС. Дані положення законодавства не містять заборони щодо повороту виконання судового рішення у справах немайнового характеру. Основною метою повороту виконання судового рішення є поновлення прав та законних інтересів особи, у разі якщо виконане нею судове рішення було в подальшому скасоване або змінене шляхом зменшення задоволення позовних вимог. Ключовою відмінністю позовного провадження від інституту повороту виконання судового рішення є те, що останній застосовується після вирішення судом справи по суті та без відкриття нового судового провадження. При цьому варто зазначити, що особа звільнена від сплати судового збору за подання заяви про поворот виконання судового рішення, що також забезпечує можливість ефективного поновлення порушених прав.

Попри правові позиції Конституційного Суду України та Верховного Суду щодо можливості застосування повороту виконання судового рішення лише для захисту майнових прав, в судовій практиці існує низка судових рішень про застосування положень інституту повороту виконання судових рішень щодо справ немайнового характеру. Суди допускали поворот виконання судового рішення щодо вилучення (виключення) або внесення відомостей про особу до актового запису [4–5], видалення з відповідного реєстру інформації про скасування дозволу на виконання будівельних робіт [6], відновлення запису про державну реєстрацію речового права [7].

Також до протилежних висновків ніж Конституційний Суд України та Верховний Суд дійшов Хмельницький апеляційний суд у справі №686/13976/16-ц. Апеляційний суд залишаючи без змін ухвалу суду

першої інстанції про поворот виконання судового рішення шляхом вселення особи в кімнату зазначив, що «поворот виконання рішення це повернення сторін у первісний стан, що передував виконанню рішення, через скасування правової підстави такого виконання. Предметом повороту виконання може бути як майно, так і дії, що не мають майнового характеру. У випадку, якщо предметом виконання є певні блага немайнового характеру, то сторони також мають бути повернуті до первісного стану, що передував виконанню рішення» [8].

Можна погодитись з позицією судів, які вбачають за можливе застосування повороту виконання судового рішення у справах немайнового характеру, адже це відповідає меті даного інституту права та положенням чинного законодавства. Водночас варто зазначити, що інститут повороту виконання судового рішення не може бути застосований щодо справ немайнового характеру, де предметом позову є вчинення дій на користь позивача, які вичерпуються шляхом їх реалізації відповідачем. В даному випадку поновлення порушених прав особи може бути здійснено лише в порядку позовного провадження.

Враховуючи відсутність в чинному законодавстві переліку документів та відомостей, які має надати відповідач до заяви про поворот виконання судового рішення у справах немайнового характеру, дані положення законодавства потребують доопрацювання. Також потребує законодавчого врегулювання категорії справ немайнового характеру, які можуть бути судом допущені до повороту виконання судового рішення.

Використана література:

1. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2011р. №13-рп/2011 у справі №1–25/2011, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-11#Text>.

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2019р. у справі №569/15646/16-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84275022>.

3. Постанова Верховного Суду від 23.01.2018р. у справі №203/2612/13-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71807404>.

4. Ухвала Дніпровського районного суду м.Дніпродзержинська від 17.09.2020р. у справі №209/2811/15-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91703000>.

5. Ухвала Корольовського районного суду в м.Житомир від 13.01.2020р. у справі №296/11682/18, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87217898>.

6. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 03.06.2022р. у справі № 640/2719/20, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105849203>.

7. Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 17.09.2019р. у справі № 806/1222/17, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84456852>.

8. Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 22.08.2019 р. у справі № 686/13976/16-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83842921#>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Снідевич О. С.

Чорний М. Г.,
*аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ОРГАНАМИ ДБР

Діяльність будь-якого органу або інституту держави потребує певного правового базису, який включає у себе перелік нормативно-правових актів, що визначають організаційні та функціональні аспекти функціонування вказаного органу або інституту. Органи прокуратури у своїй діяльності також керуються правовими актами різної юридичної сили. В рамках нашого дослідження увага буде приділена правовому регулюванню здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами ДБР. Задля систематизації вказаних актів вони будуть об'єднані у групи залежно від певних критеріїв. Відповідно до словника, критерій – «певна підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось» [1]. У свою

чергу, поняття «класифікація» походить від терміну «класифікувати», що означає «розподіляти предмети, явища, або поняття на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями; групувати» [1].

Значимо, що проблематика класифікації правових актів у загальному її сенсі знайшла свого висвітлення в працях багатьох науковців, та особливо в роботах дослідників загальної теорії держави та права. До прикладу, Т. І. Стрибоко відзначає, що «структура системи правових актів в національних правових системах різних типів є єдиною: у кожній правовій системі є нормативні та позанормативні правові акти, письмові (документовані), усні та конклюдентні; усюди правовий акт є вираженням правової волі суб'єкта права – чи то окремої людини, чи колективного суб'єкта (сім'я, плем'я, народність), чи то держави [2, с. 55]. У свою чергу, О. Ф. Скакун пропонує класифікувати правові акти залежно від: 1) форми вираження; 2) юридичної субординації; 3) сфери правового регулювання та видів правовідносин [3, с. 502–503].

Визнаючи значимість напрацювань у сфері загальнотеоретичної юриспруденції, вважаємо за доцільне приділити увагу підставам для класифікації правових актів, які регулюють діяльність органів прокуратури. До прикладу, Г. Д. Борейко, О. М. Броневицька, Ю. О. Лісіцина та ін. пропонують у якості підстав для класифікації правових актів у цій сфері використовувати:

1) рівень правової регламентації (міжнародно-правовий рівень, тобто міжнародно-правові стандарти прокурорської діяльності; рівень національного законодавства України);

2) юридичну природу (норми матеріального права, що визначають правове становище прокуратури; норми процесуального права, що регулюють процедури та форми прокурорської діяльності);

3) характер (організаційні, тобто ті, що регулюють організацію прокуратури та статус її працівників; функціональні, тобто ті, що регулюють питання діяльності прокуратури) [4, с. 49].

Вважаємо, що наведені підстави для класифікації можуть бути також прийнятними в рамках нашого дослідження правових актів, що регулюють здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами ДБР. У той саме час пропонуємо до критеріїв для класифікації правових актів, що регулюють цей напрямок діяльності прокуратури відносити:

1) територію дії правового акту: а) національні (Конституція України від 28.06.1996 р., Кримінальний процесуальний кодекс України

від 13.04.2012 р., Закони України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р., «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р., Наказ Офіса Генерального прокурора України «Про організацію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність» 08.09.2023 р. тощо; б) локальні (Положення про Департамент нагляду за додержанням законів органами Державного бюро розслідувань Офісу Генерального прокурора від 29.09.2022 р., Положення про відділ процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Рівненської обласної прокуратури від 21.09.2021 р. тощо);

2) суб'єкт прийняття акта: а) правові акти в цій сфері, що прийняті Верховною Радою України (Закони України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р., «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р.); б) Генеральним прокурором України; в) прокурорами обласних прокуратур (Положення про управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Одеської обласної прокуратури від 10.02.21 р., Положення про управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Київської обласної прокуратури від 15.06.2023 р.) тощо;

3) характер правової норми, що міститься в правовому акті: а) організаційно-функціональні (до них, до прикладу, зараховуємо вищезазначені закони); б) морально-етичні (Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р.);

4) ступінь деталізації здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами ДБР: а) ті, що мають загальний характер (Конституція України від 28.06.1996 р., Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р., Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р.); б) ті, що мають детальний характер, до прикладу, Положення про управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Київської обласної прокуратури від 15.06.2023 р. тощо).

Наведений перелік критеріїв не є вичерпним та може бути розширеним. Вважаємо, що вказана проблематика потребує подальшого більш поглибленого дослідження.

Використана література

1. Словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/s/klasyfikuvaty>

2. Стрибко Т. І. Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні: дис. канд. ... юр. наук. Одеса, 2016. 256 с.

3. Прокурорське право: навч. посібник / Г. Д. Борейко, О. М. Броневицька, Ю. О. Лісіцина, В. В. Луцик, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Б. М. Телефонко; за заг. ред. В. В. Луцика. Львів: ЛьВДУВС, 2019. 640 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Свіда О. Г.

Щербатий Р. Р.,
*аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ДОБОРІ СУДДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Формування високопрофесійного, добросесного, компетентного та неупередженого суддівського корпусу є нагальною потребою сьогодення з огляду на кадрову кризу у судовій системі України. Одним з кроків на шляху до подолання цієї масштабної проблеми стало оголошення конкурсу для кандидатів на зайняття вакантних посад в апеляційних судах, що є унікальним через кардинальні зміни процедури добору суддів апеляційної інстанції та залучення в ході його проведення представників від суспільства у складі Громадської ради добросесності, діяльність якої має на меті посилення впевненості соціуму в бездоганності нових суддівських кадрів шляхом здійснення ретельної перевірки на відповідність майбутніх служителів Феміди критеріям професійної етики та добросесності.

Добір суддів на посади є складним, комплексним процесом, що залежить від налагодженої співпраці різних органів влади та громадянського суспільства. Саме тому, на нашу думку, участь народу в процесі формування суддівського корпусу є запорукою верховенства права та утвердження демократичних принципів.

Громадська рада доброчесності (далі – ГРД) є відносно новим інститутом у судовій системі України, проте незважаючи на невеликий досвід своєї діяльності, вже досягла значних успіхів щодо виявлення недоброчесних кандидатів на посади суддів Верховного Суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Як слушно зауважують в науковій літературі, нестандартність та революційність рішення щодо запровадження нового органу в судовій системі України, полягає в тому, що аналогів такого громадського органу контролю за судовою системою немає в жодній державі світу. Ця абсолютно унікальна інституція є новою як для України, так і для країн Європи, чим створює багато правових дискусій [1, с.79].

У конкурсі до апеляційних судів ГРД братиме участь вперше. Наразі добір суддів в апеляційні суди всіх спеціалізацій триває: кандидати допущені до участі в конкурсі та кваліфікаційного оцінювання.

Під час проведення конкурсних процедур в апеляційні суди, ГРД реалізовуватиме свої повноваження, закріплені у частині 6 статті 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме надаватиме Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо кандидата на посаду судді та/або висновок про невідповідність такого кандидата критеріям професійної етики та доброчесності. Крім того, чинним законодавством передбачено можливість ГРД делегувати уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання кандидата на посаду судді [2].

Добір суддів апеляційної інстанції є важливим інструментом, який допомагає гарантувати неупередженість, об'єктивність та високу якість судових рішень, а також сприяє верховенству права та довірі до судової системи.

На нашу думку, ГРД є орієнтиром довіри на шляху до чесної та справедливої судової системи, а відтак її участь у доборі суддів апеляційної інстанції є вимушеною крізь призму судової реформи, зокрема в аспекті забезпечення участі громадськості у формуванні суддівського корпусу. З іншого боку, у науковій доктрині існує слухна думка про відсутність чіткої методології оцінки кандидатів, алгоритму, за яким всі члени ГРД будуть однаково правильно збирати, аналізувати та перевіряти, а потім надавати висновок про невідповідність кандидата критеріям доброчесності та професійної етики [1, с.81]. З огляду на це, діяльність представників суспільства під час добору суддів на посади не позбавлена недо-

ліків. Розглянемо деякі з них, враховуючи минулий досвід участі ГРД у формуванні суддівського корпусу.

По-перше, прогалини в чинному законодавстві щодо нормативного регулювання діяльності ГРД не дозволяють цьому громадському інституту ефективно реалізовувати свої повноваження, зокрема в контексті оцінки, перевірки та встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, що є прямою метою ГРД, визначеною у статті 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2].

Разом з тим, категорія «доброчесність», якій має відповідати майбутній суддя, не розкрита у чинному українському законодавстві. Відтак, існує проблема неузгодженості в підходах до оцінювання відповідності кандидатів на посаду суддів критеріям доброчесності, що безперечно, підриває довіру до судової системи та породжує вигідні умови для зловживань та корупційних ризиків.

Відзначимо, що намагання наповнити змістом критерій доброчесності були втілені у Індикаторах визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики, затверджених в уточненій редакції рішенням ГРД від 16.12.2020 року. Так, до них увійшли незалежність, неупередженість (безсторонність), чесність і невідкупність, дотримання етичних норм, рівність, старанність [3].

По-друге, дискусійними є випадки, коли ГРД в ході збору, перевірки та аналізу інформації стосовно кандидата на посаду судді виявляє недоброчесну інформацію про близьких чи далеких родичів судді-кандидата, що, в свою чергу, призводить до ототожнення їх з тим, хто є основним об'єктом перевірки. Втім, розуміємо що цей недолік більшою мірою зумовлений відсутністю нормативного регулювання діяльності та законодавчого закріплення статусу ГРД.

По-третє, принциповим є той момент, щоб громадськість не замовчувала про слабкі сторони кандидатів на посаду судді, але в той же час, доцільним вбачається наголошувати про їх позитивні якості. Конструктивна критика з боку громадськості може допомогти судовій системі стати більш прозорою та ефективною, але важливо, щоб ця критика не була руйнівною, позаяк це може призвести до втрати стимулу в самих кандидатів на посаду судді.

У якості висновків, відзначимо, що вказані недоліки у діяльності ГРД були виокремлені на підставі досвіду їх участі в попередніх доборах суддів. Аналіз наявних проблем спричиняє чимало застережень щодо

участі ГРД у доборі суддів апеляційної інстанції. Відтак, існує потреба в наукових дослідженнях, які б допомогли розробити чіткі нормативно-правові документи щодо визначення поняття доброчесності та методики перевірки кандидатів на відповідність цьому критерію під час добору на посади суддів апеляційної інстанції.

Використана література:

4. Бабіч К. Р., Картух О. Я. Правовий статус Громадської ради доброчесності: завдання, основні засади діяльності. *Право*. 2017. №32. С. 79–84.

5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

6. Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики від 16.12.2020 року. URL: <https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Indykatory-HRD-vid-16.12.2020.pdf>

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України – Бакаєнова Н. М.

Юрєвич М. В.,
*аспірант кафедри кримінального
процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЕКОНОМІЧНА ПРОКУРАТУРА: ОРГАНІЗАЦІЙНІ СКЛАДНОЩІ

На розгляді Верховної Ради України наразі перебуває законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури» № 11087 від 15.03.2024. Після ознайомлення із його змістом нами вбачаються певні складнощі інституціонального рівня реалізації положень законопроекту та взагалі доцільності запропонованих змін.

Перше, на що необхідно звернути увагу, це намагання авторів законопроекту правовий статус Спеціалізованої економічної прокуратури вивести на «новий рівень» у порівнянні із іншими прокуратурами, хоча для регулювання її правового статусу взято за основу правовий статус Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Створення Спеціалізованої економічної прокуратури, яка «є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, що є державною власністю, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням» потенційно говорить про функціонування майже повністю автономної системи органів. У свою чергу, це негативно впливатиме на такі організаційні засади побудови системи прокуратури як єдність та централізованість системи прокуратури, єдність статусу прокурорів.

Друге, не зовсім зрозуміло, яким саме чином шляхом створення Спеціалізованої економічної прокуратури буде вирішена проблема, яка, на думку авторів, потребує розв'язання. Так, зазначено, що «проект Закону підготовлено з метою зменшення протиправного тиску органів досудового розслідування та органів прокуратури на бізнес, а також забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів органами Бюро економічної безпеки України». Якщо вважати, якщо прокурори тиснуть на бізнес (а це доволі спірне питання, навіть необґрунтоване), які підстави вважати, що інші прокурори цього робити не будуть?

Більше того, ми дотримуємося позиції презумпції добросовісності та компетенції прокурорів та вважаємо, що органи прокуратури здійснюють свої повноваження ефективно та дієво.

Інше питання в тому – за ким здійснювати цей нагляд? Після нещодавнього створення Бюро економічної безпеки немає позитивних звітів щодо їх діяльності, а прокуратура не замінює цей орган, не має повноважень виконувати повноваження БЕБ. Також на розгляді Верховної Ради України перебуває вже декілька законопроектів щодо підвищення ефективності діяльності БЕБ, тобто фахівці розуміють, що покращувати потрібно саме рівень належного виконання БЕБ своїх завдань, а не вирішувати це питання за рахунок наглядового органу. Отже, «перезавантаження БЕБ», як зазначають автори даного проекту, має бути здійснено, але виключно шляхом реформування БЕБ, а не за рахунок прокуратури, бо у такому разі позитивного результату не матимемо.

Наступне, на чому ватро зупинитися, це проаналізувати фінансово-економічне обґрунтування законопроекту. Так, його автори зазначають,

що «Прийняття та реалізація законопроекту не призведе до збільшення витрат з Державного бюджету України». Проте одночасно із цим говориться, що необхідно «передбачити утворення у структурі СЕП власних допоміжних підрозділів (канцелярії, відділу режимно-секретної роботи, підрозділу управління персоналом, інших підрозділів); визначити законом достатній розмір посадових окладів прокурорів СЕП; визначити СЕП головним розпорядником бюджетних коштів, призначених на її діяльність, а також надати керівнику СЕП повноваження визначати коштори си та щомісячні розміри видатків у межах видатків Державного бюджету України на діяльність органу; також необхідно провести конкурсні процедури добору та призначення керівників СЕП та прокурорів СЕП, що не є безкоштовними чи безвитратними процедурами для Державного бюджету України. До того ж, відсутні гарантії, що діяльність новоствореної прокуратури дозволить залучити до державного бюджету додаткові кошти взагалі або зробити це оперативно.

Тож законопроект не надає аргументованих пояснень, яким чином створення нового виду спеціалізованої прокуратури покращить роботу органів досудового розслідування в цілому чи принесе певні інші покращення.

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Москвич Л. М.

СТУДЕНТИ

Andreiev T.,

*student of Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,*

Zozulia N.,

*student of National University of Kyiv
Mohyla Academy.*

JUDICIAL REASONING OF UKRAINIAN COURTS IN CASES ON RESTRICTIONS OF FREEDOM OF MOVEMENT

The full-scale invasion of Ukraine launched by the Russian Federation on 24 February 2022 and following enactment of the legal regime of martial law has led to the curtailment of democratic processes and the concentration of power in the hands of the executive to facilitate quick and effective decisions for the sake of defence. In such circumstances, human rights and freedoms naturally take on secondary consideration and are subject to restrictions introduced by the Government of Ukraine striving to counter war challenges. However, not all these measures meet appropriate legal standards, such as imposing restrictions on the freedom of movement for men aged 18–60.

Whereas the Constitution guarantees the right to leave the territory of Ukraine and Article 6 of the Law of Ukraine «On the procedure for citizens of Ukraine to leave and enter Ukraine» provides exhaustive grounds for temporary restriction of the right to leave Ukraine, the Government has chosen to interfere with the freedom of movement by amending the bylaw Rules for Crossing the State Border by Citizens of Ukraine (the Rules) more than 12 times in 2022.

In place of proper legal regulation of such restrictions, the bylaw amendments introduced a quasi-legal procedure for crossing the border. Without explicit prohibitions on crossing the border, the Rules established a permissive system by providing a list of individuals (ostensibly men) with specified characteristics who are allowed to cross the border during martial law. In order to do so, male citizens are required to present «confirming documents» to the authorised persons of the State Border Guard Service

of Ukraine (SBGS), who exercise a large discretion in authorising the crossing. In the absence of an exhaustive list of such documents established by law, the practice of 'confirming documents' has become an instrument to justify any refusal to cross the border. The legal uncertainty resulting from the quasi-legal regulation at issue, coupled with the subsequent selective application of legal rules, has resulted in unlawful restrictions and a further seeking of judicial protection for violated rights.

This paper seeks to examine the judicial reasoning and argumentation strategies employed by Ukrainian courts in cases involving the protection of freedom of movement against the Government of Ukraine and to identify deficiencies in them. Following that, it presents some observations based on that examination.

To get a comprehensive understanding of the cases in question, it is essential to analyse the nature of these cases. The distinction initially proposed by Hart and Dworkin identifies two distinct categories of cases: «clear» and «hard». In «clear cases» the judges are encouraged to limit their analysis to the facts and applicable legal rules. As it could be reasonably observed, the Ukrainian national law-making bodies did not provide both citizens and courts with clear, consistent and stable legislation regarding this issue. Consequently, any case on the question of crossing the border becomes a «hard» one, and the judges are obliged to provide more sound arguments in support of their application of the law.

In a decision from 19 Sep 2022, the Lviv District Administrative Court decided that the refusal to cross the border for a student of a Ukrainian university whose right to leave Ukraine was not restricted by any legal act at the time of the disputed legal relationship was illegal [2]. At the moment of his attempt to cross the border, the Rules only stated that in the event of martial law, the state border of Ukraine may be crossed by individuals with disabilities [3]. It is noteworthy that no other categories were mentioned, including women, or male individuals aged 18 to 60. The court denied arguments of the SBGS that the adoption of martial law automatically leads to restrictions on the right to cross the border. In addition, the Court referred to the updated Rules, which included a new paragraph on permission to cross the border for individuals granted a deferment from military service. Although no well-defined restrictions for men aged 18–60 existed at the time the complainant attempted to cross the border, the Court deemed it appropriate to strengthen its position by applying the law retrospectively in the interest of the individual in question. The Court noted that the authorities failed to provide citizens with an exhaustive and comprehensive list of documents

required to cross the border. Although the Court acknowledged the absence of legal justification for such a refusal, it did not proceed to examine the necessity and proportionality of the restrictive measures in question.

On 25 January 2023, the Eighth Appellate Administrative Court reviewed and cancelled the aforementioned decision based on the consideration that the Lviv District Administrative Court retroactively applied the norm which did not exist at the time of the dispute [4]. Due to the absence of the newly amended permissive clause at the time of the dispute, the Appellate Court considered that restrictions on the prohibition of leaving the territory of Ukraine for the period of martial law were in force for Ukrainian male citizens aged 18 to 60. The Court did not support such reasoning by any reference to legislation, as no such restriction of the right was legally introduced. Instead, anticipating possible criticism of the absence of any argumentation of such considerations, the Court referred to the European Court of Human Rights case *Seryavin and Others v. Ukraine*, quoting that the obligation of 'the court to give reasons for their judgments cannot be understood as requiring a detailed answer to every argument. The extent to which this duty to give reasons applies may vary according to the nature of the decision». In the absence of any sound legal grounds for such interference with the right to leave the territory of Ukraine, the Appellate Court has decided to avoid giving reasons for its decision to uphold SBGS's refusal, reaching it without any examination of either the nature of the case or the applicability of the cited principles, not to mention the analysis of the proportionality of such intervention.

In another case, the Kharkiv District Administrative Court on 13 October 2022 declared unlawful the refusal to cross the border for a student [5]. As is customary in such cases, the SBGS argued that the complainant failed to provide necessary documents confirming the grounds for crossing the border. The Court made a much more robust analysis of Ukrainian legislation in force than in the previous case and referred to the Law of Ukraine «On the procedure for citizens of Ukraine to leave and enter Ukraine» which provides exhaustive grounds for the restriction of the right to leave Ukraine. The Court indicated that SBGS did not provide any justifiable reasons for its decision, as outlined in the relevant legislation, nor did it indicate which documents the complainant had failed to provide. Since the defendant in its justification referred only to the legal acts introducing the legal regime of martial law, the Court concluded that the contested decision could not be regarded as having been taken reasonably and with due regard to all the circumstances relevant to the decision.

This court decision was challenged at the Second Appellate Court, which as in the previous situation completely cancelled the decision taken [6]. The Court noted that «at the time of the legal relations in dispute, martial law was in force in Ukraine and general mobilisation was declared, and therefore the constitutional right of Ukrainian citizens to leave the territory of Ukraine was limited by law». Without specifying which law establishes such interference, the Court ignored the arguments of the court of first instance regarding legality of such interference and justified its decision by reference to the Rules, which deprived the plaintiff of the right to cross the border. The court once again failed to analyse the expediency and proportionality of such restrictions, despite the evidence provided by the plaintiff that the military enlistment office had no objections to his studying abroad.

On the whole, the absence of adequate legal regulation governing the right to cross the state border during periods of martial law creates an environment conducive to the abuse of power by executive authorities and raises concerns about the independence and efficacy of administrative courts. The court decisions examined in this paper provide substantial evidence to suggest that while the first-instance courts are more independent and capable of delivering judgments against executive bodies' decisions, higher courts are reluctant to do so. It can be postulated that they are more susceptible to the current political will and the stance of executive authorities whose position they support with low-quality legal argumentation.

Furthermore, the courts at all levels of the Ukrainian judicial system are strictly adhere to textualist or legalist approaches in their reasoning, without relying on more complicated tests, such as considering the necessity and proportionality of measures introduced by the executive in a democratic society or assessing in detail the quality of legal regulation. Serious issues also exist with the argumentation and inappropriate usage of the case law of the ECtHR, which is used against its purposes in some of the cases explored. These factors, in general, undermine the public trust in the judiciary in Ukraine and could contribute to a cynical attitude among citizens toward the law, which from such a position could be perceived as an instrument of state domination, rather than a means of protecting individuals against the Government.

References:

1. Feteris E. Fundamentals of Legal argumentation / Eveline Feteris., 1999.
2. Lviv District Administrative Court, 19 September 2022, № 380/7174/22.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106541611>

3. On Amendments to the Rules for Crossing the State Border by Citizens of Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 12.03.2022 no. 264. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2022-п#Text> (date of access: 08.05.2024).

4. Eighth Appellate Administrative Court, 25 January 2023, №380/7174/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108593875>

5. Kharkiv District Administrative Court, 13 October 2022, №520/6229/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106739600>.

6. Second Appellate Court, 29 May 2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111167772>

Academic supervisor: PhD in Philosophy, the associate professor of the Faculty of Social and Psychological Studies of the Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Tamara Andreieva

Андрусів В. М.,
*студент 1-го курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Прокуратура, як ключовий орган правоохоронної системи, відіграє невід’ємну роль у забезпеченні законності, захисті прав і свобод громадян, а також у збереженні правопорядку. Засади діяльності прокуратури України визначаються законодавством, конституційними положеннями та міжнародними нормами, що створює принципові основи для виконання своїх завдань. Особливо актуальною стає роль прокуратури в контексті модернізації правової системи та боротьби з корупцією, що стає важливим елементом розвитку суспільства.

Сучасний етап розвитку України вимагає системних змін у всіх сферах життя суспільства, у тому числі й в правоохоронній системі. Прокуратура, як один із ключових суб’єктів правозахисного механізму, має забезпечувати ефективний захист прав і свобод громадян, боротьбу зі злочинністю та забезпечення правової держави. Це стає необхідною передумовою для підвищення довіри громадян до органів влади та під-

тримки стабільності та розвитку держави. Виходячи з цього, дослідження засад діяльності прокуратури України є актуальним і важливим завданням, яке спрямоване на аналіз сучасного стану та перспектив подальшого розвитку цього ключового органу правової системи.

Для повного розкриття цієї теми слід дати визначення терміну 'прокуратура'. Як зазначено в Законі України «Про прокуратуру», прокуратура України є єдиним органом, який відповідно до законодавства виконує передбачені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Для детальнішої характеристики прокуратури слід зазначити основні засади:

- «1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю;
- 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 3) територіальності;
- 4) презумпції невинуватості;
- 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків;
- 6) політичної нейтральності прокуратури;
- 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої й судової влади»[4].

Законодавче забезпечення діяльності прокуратури України має вирішальне значення для забезпечення правової стабільності та розвитку правової держави. Цей аспект є важливою складовою системного функціонування прокуратури як незалежного органу державної влади, який здійснює свої повноваження на основі чітко визначених правових норм.

Прокуратура України як орган державної влади функціонує в рамках Конституції України, яка надає їй визначені повноваження та статус. Згідно з Конституцією, прокуратура є незалежним органом та виконує свої функції відповідно до закону та в інтересах суспільства. До того ж відповідно до Основного Закону прокуратура здійснює:

- «1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими й розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом»[1].

Кримінально-процесуальне законодавство визначає процедури та правила проведення досудового розслідування кримінальних справ, які здійснює прокуратура. Відповідно до ч. 4 ст. 214 КПКУ «...прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення»[3]. Це містить в собі права та обов'язки прокурорів у збиранні доказів, пред'явленні обвинувачення, участі в судових засіданнях та здійсненні інших процесуальних дій з метою забезпечення правосуддя та захисту прав людини.

Порядок розгляду цивільних справ у судах визначено в цивільно-процесуальному законодавстві, у тому числі участь прокуратури у цих процесах. Прокуратура може виступати у судових засіданнях як представник держави у цивільних справах та здійснювати контроль за дотриманням законності та захистом прав інтересів держави та громадян.

До того ж адміністративно-процесуальне законодавство регулює порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення. Прокуратура має право ставити обвинувачення у таких справах, а також здійснювати контроль за дотриманням законності у сфері адміністративного правопорядку.

У своїй роботі прокурори дотримуються вказівок та вимог, встановлених відповідними наказами, розпорядженнями та інструкціями Генерального прокурора. Крім того, вони керуються нормами, закріпленими в Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (1950 р.), що має велике значення для забезпечення прав і свобод громадян та виконання міжнародних зобов'язань України, а саме: право на життя, заборона катування, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд та інші[2].

Згідно з міжнародними договорами, на які Україна дала згоду і які є обов'язковими згідно з рішенням Верховної Ради України, та відповідно до кримінального процесуального законодавства України, органи прокуратури забезпечують співробітництво з компетентними органами інших держав у справах проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень. Це включає видачу осіб, які їх вчинили, перейняття кримінального провадження та інші питання, визначені такими договорами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що прокуратура України відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання законності, захисті прав і свобод громадян, а також в збереженні правопорядку в суспільстві. Законодавче забезпечення діяльності прокуратури, яке включає Конституцію України, закони та міжнародні договори, надає чіткі правові норми та процедури, які регулюють її функції та повноваження.

Обов'язково слід згадати про діяльність прокуратури в умовах воєнного стану. За таких обставин роль прокуратури може змінюватися відповідно до потреб військового часу та правового регулювання в країні. Наприклад, прокуратура має за завдання забезпечувати дотримання законів і правопорядку, як у мирний, так і в умови воєнного часу. У воєнний період це може означати підтримку діяльності військових та цивільних органів управління з метою збереження стабільності та забезпечення безпеки громадян. До того ж за таких обставин повноваження прокурора можуть бути збільшені: відповідно до ч. 1 ст. 615 КПКУ, у випадку, коли «відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором»[3].

У своїй роботі прокурори керуються вимогами закону, а також внутрішніми нормативними актами та міжнародними договорами, які надають їм необхідні інструменти для ефективного виконання своїх обов'язків. Важливе значення має також співробітництво прокуратури з компетентними органами інших держав з питань боротьби зі злочинністю та забезпечення правосуддя.

Попри досягнуті успіхи, прокуратура України стоїть перед викликами, такими як корупція, нестача ресурсів та необхідності в модернізації процесів. Розв'язання цих проблем вимагає системних реформ, підвищення ефективності внутрішнього контролю та впровадження новітніх технологій. Тільки завдяки постійним зусиллям та співпраці з іншими державами прокуратура зможе ефективно захищати права і свободи громадян та забезпечувати правовий порядок у країні.

Використана література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.03.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI : станом на 16 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

4. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. №1697-VII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

Ключові слова: прокуратура, правоохоронна діяльність, правопорядок, захист прав, засади, діяльність, воєнний стан, вказівки, накази

Key words: prosecutor's office, law enforcement, law enforcement, protection of human rights, principles, activities, martial law, instructions, orders

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Нестерчук Л. П.

Багнета С. В.,
*студентка 3-го курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

РОЛЬ ЖІНОК У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

Сучасна адвокатура України відзначається різноманіттям і включає в себе значну кількість талановитих жінок, які грають ключову роль у розвитку та формуванні цієї професійної сфери.

Перш за все, варто відзначити, що жінки в українській адвокатурі відіграють активну роль у боротьбі за права та свободи громадян. Вони є не лише професіоналами у сфері права, а й захисниками прав людини,

активістами та громадськими діячами. Жінки-адвокати активно працюють над захистом прав та інтересів своїх клієнтів у різних сферах життя, від боротьби з корупцією до захисту прав жінок та дітей.

Українські жінки-адвокати також є активними учасниками професійного спілкування та розвитку. Вони займають керівні посади в адвокатських об'єднаннях та асоціаціях, сприяючи впровадженню інноваційних підходів та вдосконаленню професійних стандартів.

Проте незважаючи на розвиток сучасної адвокатури, рівність доступу до професійних можливостей, жінки все ще стикаються з проблемами гендерної нерівності. Досі у багатьох суспільствах існують стереотипи про те, які професії підходять жінкам і які – чоловікам, і варто визнати Україна не виключення. Існує певна недовіра до жінки-адвоката; на професійному шляху з'являється безліч викликів у встановленні авторитету; знецінення їхньої професійної компетентності. Наприклад, кар'єра голови Ради адвокатів Англії і Уельса Маурі Макгован почалася із того, що потенційний клієнт – відомий рок-співак відмовився від її послуг. Він не бажав щоб його представляла жінка.[1, с. 380] Традиційно представники жіночої статі в нашій країні вважаються берегинями домашнього вогнища, що супроводжує складнощі в підтриманні балансу між кар'єрою та сімейними обов'язками. На це звертала увагу ще Ізвітова Лідія Павлівна: «лише той час, який залишається поза домівкою, жінка присвячує своїм хобі, роботі і всім іншим» [2].

На сьогоднішній день є все ж позитивні моменти та ініціативи, які сприяють досягнення повної рівності. Нижче визначила лише деякі з них:

1. У останні роки спостерігається зростання кількості жінок, які обирають кар'єру в адвокатурі. Це свідчить про те, що жінки активно входять у цю професію та реалізують свої професійні амбіції.

2. Тенденція до зростання кількості жінок на керівних посадах в адвокатських об'єднаннях та органах самоврядування, що сприяє їхній активній участі у прийнятті стратегічних рішень та можливості впливати на розвиток професії.

3. Жінки долучаються до професійних об'єднань та асоціацій, де вони мають можливість обмінюватися досвідом, розвивати свої професійні навички та займати активну позицію щодо різних питань діяльності інституту адвокатури.

В історії сучасної адвокатури є достатньо прикладів, які підтверджують вище перелічені твердження.

Однією з найбільш визнаних та поважною фігурою в українській адвокатурі є Лідія Павлівна Ізовітова. Вона обіймає посаду голови Ради адвокатів України (РАУ) та Національної асоціації адвокатів України (НААУ). Її професійна діяльність та лідерський внесок в розвиток адвокатури в Україні заслуговують на велику увагу та визнання. Як голова РАУ та НААУ, Лідія Павлівна Ізовітова має велику відповідальність за розвиток адвокатської професії, захист прав та інтересів адвокатів, а також сприяння зміцненню правової держави в Україні. Її робота спрямована на покращення статусу адвокатів, підвищення їх професійного рівня та забезпечення їх незалежності у виконанні своїх обов'язків. Її лідерський потенціал та здатність об'єднувати адвокатське співтовариство роблять її ключовою постаттю у сучасному адвокатському середовищі.

Ще одна відома особистість – Тетяна Варфоломеєва. Усіх її заслуг перед українською адвокатурою не перерахувати. Вона брала участь у створенні Спілки адвокатів України – першої у незалежній Україні громадської організації адвокатів, в якій обійняла посаду віце-президента. Також брала безпосередню участь у розробці та подальшому впровадженні першого Закону України «Про адвокатуру» (1992 р.), а також чинного – «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». На сьогодні є ще ректором Академії адвокатури України.

Юлія Лісова – це видатна молода представниця української адвокатури. Брала участь у ряді важливих проектів та справ. Зокрема, юристка приймальні Української Гельсінської спілки з прав людини в м. Одеса. Також приєдналася до Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем», де спільно з іншими професіоналами сприяє розвитку правозахисної сфери та підтримці жіночої емансипації в сучасному правовому середовищі. Також вона є правовою радницею Громадського Центру Правосуддя в м. Татарбунари, є експерткою в програмі професійного розвитку для адвокатів «Адвокат майбутнього». Зробила вагомий внесок і в систему безоплатної правничої допомоги, а саме при роботі Координаційного центру з надання правничої допомоги провела безліч тренінгів для підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну правничу допомогу.

Варто звернути увагу й на міжнародний досвід. Рут Бейдер Гінсберг – американська адвокатка та екс-суддя Верховного суду США, яка працювала на посаді до останніх днів свого життя. Вона стала символом бо-

ротьби за рівність та права жінок. Відома своїми прогресивними поглядами та захистом громадянських прав. Небезпідставно її називали іконою сучасною Америки.

Ці постаті це лише мала частина тих, хто активно працює над побудовою сучасної української адвокатури та вносить свій вагомий внесок у розвиток правової системи країни; хто демонструє, що жінки можуть успішно працювати у сфері права, досягати професійних вершин і впливати на розвиток правової системи країни. Вони стають символами рівності, справедливості та професійної сили в українському суспільстві.

Підсумовуючи варто зазначити, що «поєднання чоловічої логіки, чоловічого стратегічного мислення та жіночої інтуїції, жіночої тактики – має наслідком ідеальний робочий тандем, який забезпечує комплексний підхід до вирішення того чи іншого юридичного питання та пошук оптимального варіанта його вирішення»[3].

Використана література:

5. Аніщук Н. В. Фемінізація адвокатури: гендерний аналіз. Одеса. *Наукові праці НУ «ОЮА»*, 2013. С. 375–384. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/771ece21-6909-4667-984c-0f9be2905b13>

6. Лідія Ізовітова, Круглий стіл «Університет жіночого лідерства», 21 вересня 2021 року. : веб-сайт. URL: <https://unba.org.ua/news/6944-naau-zaluchaet-sya-do-vprovadzhennya-gendernoi-rivnosti-v-ukrains-ke-zakonodavstvo-lidiya-izovitova.html>

7. Юлія Борик. Гендерна рівність в юриспруденції через призму утвердження гарантованих конституційних прав та свобод. 2021 : веб-сайт. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/publications/1167836/>

8. Обловацька Н. О. Буремний шлях або формування жіночої адвокатури. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18*, 2011. С. 108–113. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27591>

9. Ольга Просянюк Успіх жінок в юридичній професії, як і в усіх інших, залежить від нас самих, дата публікації 09.12.20 : веб-сайт. URL: <https://unba.org.ua/publications/6099-uspikh-zhinok-v-yuridichnij-profesii-yak-i-v-usih-inshih-zalezhit-vid-nas-samih.html>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Браташ Л. Є.,
*студентка 9 групи 3 курсу денної форми
здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти
спеціальності 081 «Право» освітньої
програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ

З прийняттям нового закону (№ 3509-IX від 08.12.2023) Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП) стала окремою юридичною особою публічного права, з відокремленим майном, рахунками, печаткою та найменуванням. Це, безумовно, важливий крок у виконанні рекомендацій наданих Європейською Комісією 17 червня 2022 року стосовно посилення боротьби з корупцією в Україні. Проте деякі положення діяльності САП викликають дискусії, зокрема, дисциплінарна відповідальність прокурорів.

Б. В. Семененко стверджує, що дисциплінарна відповідальність прокурорів – це специфічний вид дисциплінарної відповідальності, який застосовується за специфічною процедурою, полягає у застосуванні до прокурорів санкцій за вчинення ними дисциплінарних проступків на умовах та в порядку, передбаченому законодавством [1, с. 68].

Результативний механізм дисциплінарної відповідальності прокурорів за вчинені ними порушення є важливим елементом стабільної роботи органів прокуратури. З одного боку, він є важливою гарантією запобігання і захисту порушених прав людини прокурорами шляхом неналежного виконання службових обов'язків чи недотримання правил професійної етики. З іншого боку, в об'єктивності розгляду заяв про дисциплінарні проступки прокурорів та в невідворотності відповідальності зацікавлена сама система прокуратури в будь-якій державі, оскільки це є як інструментом підвищення професіоналізму, так і самоочищен-

ня системи від тих співробітників, які своїми діями підривають суспільну довіру до інституції. Окрім цього, належна процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності визнається гарантією незалежності прокурора.

Наказом Генерального прокурора «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора» від 05.03.2020 № 125 визначено, що працівники Спеціалізованої антикорупційної прокуратури несуть відповідальність за порушення Присяги прокурора, Присяги державного службовця, Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, службових обов'язків, службової (трудової) та виконавської дисципліни, а також в інших випадках згідно із Законами України «Про прокуратуру», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», законодавством про працю.

Отже, відповідно до ст. 8–1 Закону України «Про прокуратуру», на прокурорів САП поширюються положення розділу VI «Дисциплінарна відповідальність прокурора» Закону з урахуванням особливостей, встановлених змінами [2].

Першим етапом є подання дисциплінарної скарги про вчинення прокурором САП дисциплінарного проступку до відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження.

Після отримання дисциплінарної скарги до відкриття дисциплінарного провадження секретаріат КДКП протягом п'яти робочих днів надсилає дисциплінарну скаргу до підрозділу внутрішнього контролю САП для попередньої оцінки; підрозділ внутрішнього контролю САП зобов'язаний протягом двадцяти днів провести попередню перевірку обставин та, у разі необхідності, службове розслідування.

За підсумками попереднього розгляду, результати внутрішнього розслідування (у разі його проведення) надсилаються до КДКП з пропозицією про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарного провадження.

Водночас, дисциплінарне провадження щодо прокурора передбачає такі етапи:

- 1) відкриття дисциплінарного провадження та проведення перевірки дисциплінарної скарги;
- 2) розгляд висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора;
- 3) прийняття рішення [3].

Рішення про відкриття дисциплінарного провадження або про відмову в його відкритті приймаються членом органу що здійснює дисциплінарне провадження, який обирається за допомогою автоматизованої системи розподілу дисциплінарних скарг, в строк, який не перевищує десяти робочих днів із дня реєстрації дисциплінарної скарги.

Отже, основною відмінністю дисциплінарної відповідальності прокурорів САП є попередня оцінка скарги підрозділом внутрішнього контролю САП. Про створення відділу внутрішнього контролю в САП наголошували посли «Групи семи». Він має керувати незалежно від Генеральної інспекції Офісу генерального прокурора та нести відповідальність за забезпечення доброчесності.

Доречно вказати, що відповідно до Наказу генерального прокурора №202 від. 16.06.2021 р. «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань стосовно прокурорів», службові розслідування, призначені для перевірки інформації про вчинення прокурором дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності органів прокуратури; втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, а також у ході таємної перевірки доброчесності прокурорів здійснюються з обов'язковим залученням Генеральної інспекції Офісу Генерального прокурора.

Відповідно до ст. 8–1 Закону України «Про прокуратуру», порядок діяльності та повноваження підрозділу внутрішнього контролю Спеціалізованої антикорупційної прокуратури визначаються положенням, яке затверджує заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (особа, яка виконує його обов'язки). Але у відповідності до наказу заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури від 19 березня 2024 року №52 Спеціалізована антикорупційна прокуратура як юридична особа публічного права розпочала свою діяльність з 21 березня 2024 року, тож затвердженого положення про порядок діяльності та повноваження підрозділу внутрішнього контролю САП поки що немає.

Для чого потрібна додаткова перевірка скарг підрозділом внутрішнього контролю? На мою думку, це пов'язано із великою кількістю скарг на прокурорів САП, досить часто вони є необґрунтованими. Це призводить до втрати часу та ресурсів КДКП, а також до поверхневої оцінки

скарг, що може тягнути за собою безпідставне притягнення до відповідальності. Тож створення окремого підрозділу в САП має забезпечити від цих наслідків. Але це питання лишається відкритим. Чи покаже ця новація ефективність дізнаємося з часом.

Використана література:

1. Семененко Б. В. Поняття та ознаки дисциплінарної відповідальності прокурорів в умовах правової держави: науково-теоретичний аспект. Журнал східноєвропейського права. 2017. №41. С. 63–71.

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> Дата звернення: 02. 04. 2024 р.

3. Положення про порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження. Прийнято всеукраїнською конференцією прокурорів (2017). https://ips.ligazakon.net/document/view/GP17027?an=1&ed=2017_04_27 Дата звернення: 02. 04. 2024 р.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Плахотнік О. В.

Безрук М.,
студент 2 групи 1 курсу магістратури,
кафедра юстиції
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОКУРАТУРИ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА НОВІ ВИКЛИКИ

Система прокуратури відіграє важливу роль у функціонуванні більшості країн. Прокурорська система є своєрідним детектором рівня демократії та правової реформи в країні. Хоча правова система України все ще перебуває на стадії трансформації, важливо, щоб ці зміни стали дійсно ефективним засобом боротьби зі злочинністю в країні, підвищили довіру суспільства до прокуратури та дозволили прокурорам ефективно здійснювати свої повноваження. З метою посилення європейської інтеграції та розвитку законодавства, спрямованого на посилення демократизації суспільства, необхідно прискорити реорганізацію структури

системи прокурорського нагляду, уточнити її функції та визначити шляхи і напрями підвищення ефективності її діяльності.

Питання модернізації органів прокуратури досліджували такі вчені, як О. М. Литвак, М. В. Косюта, А. В. Лапкін, В. І. Марюга, М. М. Стефанчук, С. В. Подкопаєв та інші.

У ході декількох спроб реформування прокуратури так чи інакше змінювалися як завдання, так і функції цього інституту. Тому доцільно спочатку зупинитися на визначенні мети, завдань та функцій прокуратури в її сучасному стані.

Мета є найбільш загальною категорією, яка визначає основний напрямок діяльності прокуратури, заради якого вона створена і функціонує. Як зазначає А. Лапкін, «цілі мають ідеальний характер і слугують орієнтиром для функціонування прокуратури в цілому та виконання обов'язків окремими прокурорами, але не можуть бути повністю реалізовані». Вони не можуть бути повністю реалізовані, хоча і можуть бути досягнуті. Тому цілі прокуратури – це її надзавдання. Таким чином, цілі можна визначити як певні цінності, на основі яких формуються завдання та функції прокуратури [1, с.290–294].

Завдання є більш вузьким поняттям, ніж мета, і підлягають застосуванню та більш детальній конкретизації. Певною мірою вони є засобами, за допомогою яких досягаються цілі органу прокуратури.

Функції – це, по суті, основні напрями діяльності прокуратури, спрямовані на досягнення її цілей, що виражають її сутність і призначення, обмежені певними предметними сферами і передбачають особливі форми, методи і тактику реалізації.

До 2014 року функції, завдання та мета прокуратури були модифіковані порівняно з радянською епохою з урахуванням низки перехідних положень, передбачених Конституцією України 1996 року. Дійсно, навіть після запровадження судового контролю за дотриманням прав і свобод людини у кримінальному провадженні у 2001 році та запровадження системи адміністративного судочинства в середині 2000-х років, прокуратура зберегла радянську модель «наглядача за всім у сфері публічного права». Для чого було створювати окремий розділ «Прокуратура» у статті 7 Конституції України (нині вилучений) – так, ніби це окремий орган державної влади? За інерцією, не дивно, що люди похилого віку все ще пишуть скарги до прокуратури на проблеми з благоустроєм на сусідніх територіях або скарги на послуги, що надаються пенсійним фондом [2].

Революція Гідності дозволила виправити цю ситуацію. Іншими словами, саме подальший розвиток європейської тенденції дозволив поставити серйозні питання про роль прокуратури як сторони обвинувачення – управління досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень (якщо говорити більш чітко) та управління підтриманням державного обвинувачення в суді (представлення сторони обвинувачення). З цієї ж метою позиція прокуратури мала бути максимально наближена до позиції судді, враховуючи її високу дискреційність та процесуальну незалежність, оскільки прокуратура є частиною судової влади, яка здійснює кримінальне переслідування від імені України.

Тому прийняття у 2014 році Закону України «Про прокуратуру» дозволило переглянути як зміст функції прокуратури, так і її призначення в суспільстві. Він також посилив гарантії незалежності прокурорів, встановив розмежування між адміністративними та прокурорськими посадами в органах прокуратури, вирішив остаточно скасувати функцію загального нагляду (реалізовано у 2015 році) та функцію досудового розслідування кримінальних правопорушень (реалізовано у 2019 році) і, нарешті, заклав підґрунтя для створення автономного органу прокуратури (реалізовано у 2017 році).

Структура прокуратури відповідно до Закону включала чотири рівні: Генеральну прокуратуру, окружну прокуратуру, районну прокуратуру та військову прокуратуру. Згодом були створені спеціалізовані прокуратури на чолі зі Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (2015 рік), автономія якої була гарантована як підрозділу Генеральної прокуратури. Згодом, у 2019 році, система прокуратури стала трирівневою: 1) Генеральна прокуратура; 2) регіональні прокуратури; 3) місцеві прокуратури. Результатом цієї реорганізації стало проведення конкурсу та випробувального терміну для прокурорів у 2015 році та 2019–2021 роках, що призвело до поступового скорочення загальної кількості прокурорів та оновлення їхнього складу. На практиці атестація виявилася невдалим рішенням і не призвела до бажаних результатів.

Конкурс 2015 року був зосереджений на районних прокуратурах і приніс лише 3% нових кадрів до цих установ; атестація 2019 року дозволила звільнити половину прокурорів ГПУ та ще третину прокурорів обласних та районних прокуратур. Однак ці цифри не є достеменно відомими, оскільки кадрова переатестація відбувалася одночасно з реорганізацією, що передбачала скорочення посад. Найбільшою проблемою, однак, є те, що судові процеси про поновлення на посадах незаконно

звільнених прокурорів все ще тривають. Навіть Конституційний Суд України висловився проти деяких результатів атестації 2019 року як таких, що не відповідають Конституції України.

Що ж робити далі? Перш за все, варто зазначити, що комплексний стратегічний план реформування правоохоронних органів як складової сектору безпеки і оборони України на період 2023–2027 років містить значну відповідь на це питання. Він містить відповіді, починаючи від наповнення змістовним змістом конституційних функцій прокуратури та запровадження системи оцінювання прокурорів, закінчуючи реалізацією кримінальної політики та виконанням координаційних функцій прокуратури щодо всіх органів досудового розслідування із змістовним наповненням. Міжвідомча робоча група наразі завершує роботу над планом заходів з його імплементації, в якому буде чітко визначено, як, ким і в які строки будуть реалізовуватися його положення.

Таким чином, сформовано національну політику щодо подальшого реформування органів прокуратури, не забуваючи про Стратегію розвитку прокуратури на 2021–2023 роки та низку інших супутніх документів.

У більш глобальному масштабі поточні проблеми реформи прокуратури пов'язані не лише з якістю законодавства. Існує простір для вдосконалення Закону «Про прокуратуру», а також КПК України в частині процесуальних функцій та повноважень прокурора. Однак багато європейських інструментів, спрямованих на забезпечення незалежності прокурора, вже є законодавчо закріпленими, тому якість їх імплементації на практиці потребує перегляду.

Таким чином, на даному етапі процес реформування прокуратури має позитивні аспекти, такі як уточнення вимог до майбутніх прокурорів та усунення ризиків для незалежності прокуратури. З іншого боку, він не охоплює визначення та ідентифікацію мети, завдань та функцій прокуратури, не усуває протиріччя понять вищої юридичної освіти та практичного досвіду роботи в юридичній сфері, а суперечливі положення щодо заробітної плати прокурорів були визнані неконституційними через хибну аргументацію. Реформа прокуратури має бути інституційною, інакше нововведення і надалі характеризуватимуться протиріччями.

Використана література:

1. Боднарук Т., Лапкін А. Основні напрямки реформування інституту прокуратури на сучасному етапі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Т. 12. С. 290–294.

2. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі. *Юридична газета*. URL: <http://surl.li/srdwj>

3. Костенко І., Огієвич С. Теоретико-правовий аналіз прогалин у реформуванні системи органів прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2020. Т. 2. С. 191–194.

Науковий керівник: д.ю.н. професорка, завідувачка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Хотинська-Нор О. З.

Бігова М. А.,
*студентка 1-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

За останні роки дослідження науковцями діяльності та ефективності правоохоронних органів України, їх правового статусу, відбувалося доволі активно. На жаль, попри зростаючий потенціал правоохоронних органів, їх робота не завжди є ефективною. Це, безумовно, відображається на рівні довіри громадян до правоохоронних органів та, опосередковано, рівні довіри до суміжних інститутів.

Аналіз стану функціонування правоохоронних органів, свідчить про недооцінку належної підготовки та навчання молодих фахівців, переміщення й використання персоналу та стимулювання праці, забезпечення єдності впливу всіх методів управління для забезпечення цілісності соціальної системи. Наслідками ігнорування цих принципів є недостатня результативність та ефективність в сфері протидії злочинності, недостатній рівень захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Виконуючи свій професійний обов'язок, представники правоохоронних органів повинні насамперед захищати права людини і громадянина незалежно від раси, релігійних поглядів, громадянства, соціального положення, матеріальної забезпеченості, освіти тощо. Через недотримання цих базових принципів довіра населення до діяльності правоохоронних органів буде залишатися на стабільно низькому рівні. На негативне ставлення населення також впливає високий рівень корупованості правоохоронців, низький рівень їх правової культури та професіоналізму.

Наведене обумовлює необхідність глибокого наукового переосмислення структурних та функціональних аспектів правоохоронної системи, а також закономірностей її розвитку в умовах реформування. Це допоможе розробити послідовний науковий підхід для визначення основних цілей та пріоритетних напрямків удосконалення правового регулювання правоохоронної діяльності, реформування системи правоохоронних органів та удосконалення їх технічного забезпечення.

Отже, основні підходи до підвищення ефективності правоохоронних органів включають в себе:

1. Покращення правового регулювання діяльності правоохоронних органів. Це вимагає прийняття заходів у трьох напрямках. По-перше, вдосконалення правового статусу окремих правоохоронних установ та надання необхідного ресурсного забезпечення. По-друге, розвиток механізмів функціонування правоохоронних органів, в першу чергу шляхом забезпечення виконання ними повноважень із дотриманням принципу захисту прав і свобод громадян. По-третє, заохочення взаємодії між правоохоронними органами, а також з іншими владними, громадськими та місцевими структурами, розвиток ефективних методів співпраці, таких як співробітництво з міжнародними правоохоронними організаціями.

2. Розробка дієвої системи заходів протидії злочинності, що включає в себе безпосередньо запобігання злочинності, усунення чинників, що її породжують. Це створює реальні умови для поступового зміцнення загальної безпеки й правопорядку в країні. Важливо відзначити, що боротьба зі злочинністю є цілеспрямованою та комплексною діяльністю, яку здійснюють не лише державні органи, а й інші організації та громадські формування.

3. Удосконалення процесу відбору і навчання молодих фахівців в правоохоронних органах та ініціювання регулярних заходів щодо під-

вищення кваліфікації та професійної майстерності наявних правоохоронців, незалежно від їхнього рівня досвіду в сфері роботи. Крім того, обов'язкове заохочення формування та фінансування фондів підтримки наукових та науково-педагогічних кадрів правоохоронної системи, їх залучення до процесу підготовки молодих фахівців.

4. Кількість працівників в кожному із правоохоронних органів повинна обумовлюватися не лише з урахуванням кількості населення у певному регіоні, але й кількістю злочинів, які реєструються та розслідуються, тенденцій їх зростання тощо. Це вимагає розподілу штатного складу працівників на місцевому рівнях, а також в центральних апаратах, з урахуванням робочого навантаження.

Підсумовуючи, варто зазначити, що підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів виявляється надзвичайно важливим завданням, для реалізації якого необхідно впроваджувати стратегічні підходи до підготовки та мотивації молодих фахівців, покращення правового регулювання діяльності цих органів та забезпечення належного рівня захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Дотримання цих підходів сприятиме ефективній боротьбі зі злочинністю та підвищенню загального рівня безпеки в країні.

Використана література:

1. Габраєлян А. Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. У кн.: Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав ХХІ століття: колективна монографія. Вид. 2. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 2–18.

2. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2007. 20 с.

3. Трофімцов В. А. Шляхи підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії тероризму. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. № 16. Т. 1. С.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кравченко М. О.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУДОЧИНСТВІ

Сучасний світ переживає період надзвичайних трансформацій, де новітні технології грають особливу роль в усіх сферах людського життя. З появою Інтернету, штучного інтелекту та інших інновацій, впровадження технологій у судочинство стає актуальною темою для всього світу.

«Активний розвиток інформаційних технологій та розширення сфери їх застосування сколихнули суспільство, і якщо ще кілька років тому це питання було не на часі, то вже зараз воно є надзвичайно актуальним та важливим. Тож судова система має бути готовою до нових викликів і реалій життя.» – так висловився Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко під час круглого столу щодо презентації Висновку № 26 (2023) Консультативної ради європейських суддів «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у судочинстві».

Як зазначав суддя Конституційного Суду України, представник України в Консультативній раді європейських суддів Віктор Городовенко, аналізуючи ключові аспекти даного Висновку: «Використання технологій суспільством продовжуватиме розвиватися, а тому суди й судова влада повинні йти в ногу з такими подіями. Окрім того, у Висновку наголошується на важливості розроблення та використання технологій у спосіб, який підтримує та, де це можливо, посилює основоположні принципи верховенства права».

Отже, впровадження електронних цифрових технологій, безперечно, є важливим як для судової системи, так і для учасників судового процесу, проте це потягне за собою, як перспективи та можливості, так і проблеми та виклики.

Першим аспектом даної теми є електронне ведення документації в судах, яке вже активно використовується у більшості країн. Такий перехід пришвидшує судовий процес, забезпечує організованість та знижує ризик втрати важливих документів. Наразі існує безліч прикладів успішного впровадження електронних систем у судочинство таких як є систе-

ми ECHR CASE LAW та e-Curia у Європейському суді з прав людини, Портал судової інформації PACER у Сполучених Штатах та ін.

Також реалізованим впровадженням новітніх технологій у судочинство є активне використання можливості віддалених судових засідань. Даний аспект став актуальним у період пандемії COVID-19, та під час повномасштабної агресії РФ проти України. Віддалені судові засідання забезпечують комфорт учасників, доступність правосуддя, економію часу та матеріальних витрат. Критичною проблемою є забезпечення конфіденційності та захист особистих даних учасників під час зазначеного процесу. Проте, сучасна практика вже знайшла ефективне вирішення даних викликів, до прикладу, використання сучасних технологій шифрування, цифрової процедури аутентифікації та ін.

Звичайно, кіберзлочинці можуть намагатися перешкодити роботі суду, отримати незаконний доступ до конфіденційної інформації, використовувати атаки для обману систем безпеки, що провокує одну з нагальних проблем впровадження технологій у судочинстві. Розв'язанню цієї проблеми будуть слугувати знання та практика спеціалістів з захисту інформації та кібербезпеки.

Нарешті розгляд теми дослідження підходить до аспекту, що викликає найбільше дискусій, а саме впровадження технологій ШІ у судочинство. Штучний інтелект, що стрімко розвивається, впроваджується в усі сфери людського життя та має значний потенціал, аби покращити ефективність, швидкість та доступність правосуддя. Зараз такі системи використовують для обробки даних, автоматизації повсякденних завдань, автоматичного розподілу судових справ між суддями та ін. Варто зазначити, що в Україні Верховний Суд вже застосовує штучний інтелект у Базі правових позицій. Проте впровадження ШІ у повному обсязі може призвести до великих ризиків.

«Штучний інтелект зараз вражає своїми можливостями настільки, що в когось може скластися враження, що завтра судді вже не будуть потрібні», – висловився суддя Великої Палати Верховного Суду Микола Мазур.

Наразі, існують випадки успішного використання ШІ для прийняття рішень, а саме в Колумбії суддя використав ChatGPT для винесення рішення у справі звільнення неповнолітнього з аутизмом від сплати за терапію. Він звернувся до системи з питанням «Чи звільняється неповнолітній з аутизмом від плати за терапію?», де ChatGPT відповів, що «згідно з законодавством Колумбії, неповнолітні з діагнозом аутизм

звільняються від плати за терапію». Суддя прийняв рішення на основі даної відповіді. Проте, це не виключає ризику отримати неправдиву або некоректну інформацію.

Також відомим випадком стало використання ChatGPT лордом-суддею Апеляційного суду Великобританії для складення постанови. Він назвав ChatGPT «дуже корисним» і зазначив, що системи ШІ мають «великий потенціал». Проте, написання постанови виконувалося під його контролем, та відповідальність за це діяння суддя взяв на себе.

При тому, доречною буде думка заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Павла Павліша, який зосередив свою увагу на межах використання систем штучного інтелекту в судочинстві, та зазначив, що можливості ШІ не здатні повністю замінити діяльність суддів із великим досвідом.

Це впливає з недоліків ШІ, що були виявлені у світовій практиці використання цих систем. Наприклад, Юристи ЦЕДЕМ, що часто працюють з ШІ, неодноразово знаходили проблеми в системах ChatGPT і Gemini, що надавали інформацію про судові справи, яких насправді не існує. Це виникало тому, що ШІ навчається на творах людей (статтях, книгах, веб-сторінках та інших доступних публікаціях), що не гарантує правдивість інформації. Також, необхідно звернути увагу на те, що ШІ приймає рішення на основі складних алгоритмів, які можуть не виправдано надавати перевагу окремим характеристикам. У цих системах відсутній емоційний інтелект, тому вирішення судових справ не буде враховувати гуманістичні аспекти, що може призвести до дискримінації та інших негативних наслідків.

Щодо застосування ШІ в судочинстві Роман Ігнатов під час круглого столу щодо презентації Висновку №26 (2023) Консультативної ради європейських суддів наголосив: «Суддя – це насамперед людина. Він вирішує долі, захищає та відновлює порушені права тощо. Робот не може замінити людину, ШІ не може замінити суддю. ШІ може бути лише допоміжним інструментом.»

Варто також звернути увагу, що 13 березня 2024 року в Європарламенті в Страсбурзі проголосували за Artificial Intelligence Act – перший у світі закон про штучний інтелект, який регулює використання систем ШІ, що функціонують в Європейському Союзі, залежно від їхнього рівня ризику та впливу.

Тобто, підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновки, що використання ШІ у прийнятті судових рішень буде коректним лише

під контролем користувача з дотриманням основних прав людини, справедливостю, неупередженістю. Системи ШІ необхідно використовувати для оптимізації роботи суддів, наприклад аналітичної роботи та структуризації інформації щодо судових документів.

Отже, розвиток технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних та інші, пропонує нові можливості для покращення ефективності судової системи, забезпечення доступності правосуддя та підвищення довіри до судових органів.

На основі проведеного аналізу виявлено, що використання новітніх технологій може сприяти прискоренню судових процесів, зменшенню адміністративних витрат, підвищенню об'єктивності та точності прийняття судових рішень. Однак, разом із перспективами, існують і виклики, зокрема, пов'язані з захистом приватності та безпекою даних, необхідністю адаптації правового середовища до швидкого розвитку технологій, а також підготовкою судових працівників до використання нових інструментів.

Отже, впровадження новітніх технологій у судочинство вимагає комплексного підходу, що враховує як їхні переваги, так і потенційні ризики. Для успішного впровадження цих технологій необхідно спільне зусилля з боку правової спільноти, технологічних експертів та владних органів з метою створення ефективних та безпечних інноваційних рішень у сфері судочинства.

Використана література:

1. Ольга Петрів. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів. Центр демократії та верховенства права : веб-сайт. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 06.04.2024).

2. Використання допоміжних технологій у судочинстві: презентація Висновку КРЄС у Верховному Суді. Судова влада України : веб-сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1566075/> (дата звернення: 06.04.2024).

3. Маньгора В. В., Михальчук Ю. О. Використання цифрових технологій у праві: перспективи і виклики. *Інформація і право*. 2023. №4(47). С. 147–158.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Волгіна В. І.,
студентка 1-го курсу
факультету судового та міжнародного
права
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ПРОБЛЕМАТИКА РОБОТИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

«25 березня 1992 року – офіційна дата створення української спецслужби. У цей день Верховна Рада прийняла закон «Про Службу безпеки України». Перед Службою безпеки України (далі – СБУ) постали надзвичайно серйозні виклики – захист державної безпеки і суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності і оборонного потенціалу. Останні роки показали необхідність постійного аналізу та вдосконалення діяльності СБУ у зв’язку з новими викликами і загрозами, такими як повномасштабне вторгнення, тероризм, гібридна війна, кіберзлочинність, дезінформація тощо»[1].

Актуальність теми очевидна у зв’язку зі складними внутрішніми та зовнішніми викликами, з якими стикається Україна в сучасних умовах.

По-перше, можна назвати геополітичну напругу. Україна знаходиться в складній геополітичній ситуації через анексію Криму Росією та повномасштабне вторгнення. Це ставить під загрозу національну безпеку та вимагає ефективної роботи СБУ для запобігання новим загрозам та збереження територіальної цілісності України.

По-друге, це проблематика, що пов’язана із кібербезпекою. Зростання кіберзагроз та кібератак на державні інформаційні системи, економічні структури та інфраструктуру потребує підвищеної уваги та ефективних заходів з боку СБУ для захисту від кіберзлочинців.

По-третє, присутні в Україні корупція та зловживання владою. Проблема корупції і зловживання владою залишається актуальною в Україні. СБУ має брати участь у боротьбі з цими явищами та забезпечувати прозорість діяльності органів влади.

По-четверте, інформаційна війна, в якій російська пропаганда та інформаційна агресія продовжують впливати на суспільство в Україні. СБУ має захищати інформаційну безпеку країни, запобігати маніпуляціям та дезінформації.

З урахуванням цих факторів, обрана тема тез залишається актуальною та важливою для забезпечення безпеки України та її громадян від будь-яких загроз сучасного світу. Тому необхідно розглянути стратегії та методи боротьби з цими загрозами, акцентуючи увагу на можливостях покращення співпраці з вітчизняними та міжнародними партнерами.

Варто розглянути основні завдання СБУ, оскільки це є невід'ємним кроком на шляху до розуміння проблематики в роботі СБУ, адже чітке усвідомлення її повноважень та сфер відповідальності слугує ключем до виявлення недоліків та шляхів їх усунення. Відповідно до статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України»: «На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України»[2].

Слід зазначити, що однією з основних проблем в роботі Служби безпеки України є недосконалість законодавства. Закони, що регулюють діяльність СБУ, часто розмиті та суперечливі. Наприклад, Закон України «Про Службу безпеки України» не дає чіткого визначення поняття «національна безпека», що може призвести до довільного тлумачення цього поняття СБУ. Тому необхідно провести ретельний аналіз існуючого законодавства, що регулює діяльність СБУ, з метою виявлення розмитих та суперечливих положень та вдосконалити його, усуваючи зазначені недоліки.

Не менш важливим фактором є недостатня прозорість діяльності Служби. СБУ не завжди публічно звітує про свою діяльність громадськості та ЗМІ. Це робить її роботу непрозорою та непідзвітною. Тобто необхідно ввести Службу під дію Закону України «Про доступ до публічної інформації», щоб відбувся контроль з боку громадськості, медіа та правозахисників. «До того ж необхідно передбачити інструменти та процедури для здійснення цивільного контролю в цій сфері, а також включити гарантії незалежних процедур, які дозволять оскаржи-

ти віднесення даних до інформації з обмеженим доступом в сфері національної безпеки».

Існуючий рівень корупції в країні – це одна з найсерйозніших проблем, бо вона підриває довіру до СБУ та робить її неефективною. «Прикладом цього є Сергій Глівінський – колишній старший слідчий в особливо важливих справах управління Служби безпеки України в Одеській області, який вимагав та отримав неправомірну вигоду в особливо великому розмірі за вчинення процесуальних та слідчих дій, що вплинули на пом'якшення запобіжного заходу»[3]. Саме тому, подолання корупції в СБУ – це складне завдання, яке потребуватиме значних зусиль з боку влади та українського суспільства. «Досягнути цього можна завдяки: аналізу стану запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією правопорушенням, виконання вимог Закону України «Про запобігання корупції» особовим складом СБУ; виявлення корупціогенних ризиків у діяльності органів, підрозділів, установ та закладів СБУ, встановлення причин і умов їх виникнення, реалізація заходів щодо їх усунення (мінімізації); проведення службових розслідувань та створення умов невідворотності відповідальності осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; удосконалення роботи з добору кадрів, підвищення кваліфікації та професійного рівня особового складу СБУ; співпраця з міжнародними антикорупційними організаціями, що дозволить обмінюватись досвідом з іншими країнами у боротьбі з корупцією»[5].

Перевищення влади або службових повноважень співробітників СБУ також є значущим фактором негативного впливу на ефективність роботи СБУ. Прикладом цього є організація незаконного стеження у грудні 2023 року за журналістами Bihus.Info.

Слід розглянути такий важіль, як недосконалість системи координації з іншими правоохоронними органами: СБУ не завжди ефективно координує свою роботу з іншими правоохоронними органами. «До прикладу колишній Голова НАБУ А. С. Ситник прокоментував випадок публікації в мережі зніmkів вилученого під час обшуків майна, агентами Національного антикорупційного бюро України та заявив, що СБУ та ГПУ мали на меті зірвати усі операції НАБУ, які проводилися під критичтвям, і їм це вдалося»[4]. Така поведінка може призвести до дублювання функцій та зниження ефективності роботи. «З метою покращення рівня взаємодії на прикладі протидії корупції, необхідно зробити декілька важливих кроків: слід визначити орган влади, відповідальний за реа-

лізацію антикорупційної політики, який буде нести персональну відповідальність за всі прорахунки; скоротити кількість самих суб'єктів протидії корупції аби уникнути конкуренції між ними, яка негативно позначається на кінцевому результаті; розробити систему критеріїв оцінювання ефективності взаємодії між цими суб'єктами; доцільно створити спільну координаційну раду з представників спеціалізованих антикорупційних інституцій, яка буде оперативно вирішувати нагальні питання взаємодії в межах реалізації антикорупційної політики» [4].

Нааявність «економічного підрозділу» в СБУ призвела до зниження довіри з боку громадськості до спецслужби. СБУ є головним контррозвідувальним органом держави, але оперативна діяльність у економічній сфері, у тому вигляді в якому вона є зараз, значно виходить із сфери забезпечення державної безпеки. Ліквідація Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБУ, з подальшим розподіленням функцій цього підрозділу між іншими правоохоронними органами держави, є цілком виправданим і необхідним кроком що до реформування спецслужби.

Отже, проблематика роботи СБУ є комплексною та багатогранною, охоплюючи аспекти законодавчого забезпечення, прозорості, кадрової політики, фінансування, координації та контролю. Вирішення проблем СБУ потребує комплексного та системного підходу задля забезпечення безпеки України, захисту прав та свобод громадян, а також утвердження демократії та верховенства права. До подолання цих недоліків слід підходити поетапно та зважено, з обов'язковим врахуванням сукупності таких обставин, як: триваюча збройна агресія РФ проти України; розгорнута по всіх напрямках і сферах життєдіяльності гібридна війна проти нашої держави; а розглядаючи рекомендації іноземних партнерів щодо демілітаризації СБУ, потрібно також зважати на те, що жодна із країн НАТО чи ЄС не перебуває у стані стримування і протидії іноземній збройній агресії та окупації агресором її території.

Використана література:

1. Історія СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/istoriia-ssu>.
2. Про Службу безпеки України: Закон України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
3. Корупція в управлінні СБУ в Одеській області. URL: https://bastion.tv/korupciya-v-upravlinni-sbu-v-odeskij-oblasti_n61502/amp.

4. Шляхи удосконалення рівня взаємодії між суб'єктами запобігання та протидії корупції в Україні. *LIBNAS | LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pppd_2018_1_15.pdf.

5. Антикоруційна програма Служби безпеки України URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Sluzhba-bezpeky-Ukrayiny-20.09.2017.pdf>

Ключові слова: Служба безпеки України (СБУ), антикорупційна діяльність, зловживання владою, захист прав та свобод громадян, національна безпека.

Key words: The Security Service of Ukraine (SBU), anti-corruption activity, abuse of power, protection of rights and freedoms of citizens, National security.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Нестерчук Л. П.

Волчан Я. О.,
*студентка 1-го курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ВПЛИВ ЗМІ НА РІВЕНЬ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

Тема довіри є ключовою у взаємодії між державою та громадянським суспільством, різними соціальними інститутами, групами та окремими особами. Концепція довіри розглядається в двох основних аспектах: як міжособистісна довіра між окремими особами та як інституційна довіра до ключових суспільних та державних установ, таких як уряд, ЗМІ, громадські організації і т.д [1].

Соціальна цінність довіри до судової влади полягає в тому, що вона втілює загальне сприйняття та ставлення громадян і суспільства загалом

до судової системи. Довіра до судів є основою для забезпечення правопорядку, рівності перед законом і виправдання судової влади. Відображаючи довіру до судів, суспільство демонструє свою готовність визнати і підтримувати судову владу як інституцію, яка виконує важливу роль у забезпеченні прав та свобод громадян, вирішенні суперечок і забезпеченні справедливості. Це сприяє підтримці демократичних цінностей, стабільності суспільства і його розвитку [2].

Суспільна довіра є ключовою умовою для інтеграції соціуму навколо різних суспільно значущих проблем і успішного реформування соціально-економічної системи держави [4].

Згідно з опитуванням здійсненим у 2020 році громадською організацією «Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова» про свою недовіру до судів (судової системи в цілому) повідомили 78,0% респондентів, а про довіру – 13,0%. У свою чергу, місцевим судам не довіряють 71,3% опитаних, довіряють – 16,0%, Верховному Суду не довіряють 65,7% громадян, довіряють – 18,8%, Вищому антикорупційному суду не довіряють 62,4% респондентів, довіряють – 15,7%,

Конституційному Суду України не довіряють 61,3% громадян, довіряють – 21,5%.

Але є підстави стверджувати, що таке ставлення до судів та судової системи загалом формуються громадянами швидше з політичних міркувань, а не на основі власного досвіду чи інших реальних фактів. З високою імовірністю можна припустити, що низький рівень довіри до судів є наслідком вкрай низького рівня довіри до державних органів в цілому (не довіряють державному апарату 76,6% опитаних).

Зокрема, підтвердженням цьому є результати опитування на виході з судів громадян, які мали безпосередній досвід спілкування з судами. Так, можна стверджувати, що серед громадян, які мають нещодавній досвід спілкування з судами, переважає довіра до судової системи: баланс довіри до судової системи в цілому є позитивним, тобто число опитаних, які довіряють судам (48,0%) було вищим, ніж число тих, хто судовій системі не довіряє (41,6%). Ще вищою є довіра громадян, які контактували з судами, до місцевих судів: довіру місцевим судам висловили більшість опитаних – 54,4%, недовіру – 34,9%. Позитивним є також баланс довіри цих респондентів до Верховного Суду та Конституційного Суду. Баланс довіри цієї категорії респондентів до Вищого антикорупційного суду є негативним, проте значно менш негативним, ніж серед

населення в цілому. Варто зазначити, що в той час, як рівень довіри усього населення України до судів майже не змінився порівняно з 2019 роком, громадяни, які мали безпосередній досвід спілкування з судами, дещо покращили своє ставлення до судової систем [5].

З початком повномасштабного вторгнення, громадяни почали активно використовувати соціальні мережі, такі як Телеграм та Твітер. Ці платформи стали популярними завдяки наявності багатьох каналів, які надають різноманітну інформацію, рекламу та, в деяких випадках, пропаганду. Серед них також присутні канали, що висвітлюють інформацію, пов'язану з судами, прийняттям нових законів і законопроектів, а також рішеннями суду з питань корупції та розкрадання допомоги Україні від інших країн. Психологічно складається так, що люди більш вразливі до негативу та більш акцентують увагу на ньому, і через це складається негативне враження.

Важливо відзначити, що більшість інформації, яка надходить через ці канали, сприймається громадянами як правдива. Однак, через широкий обсяг інформації та різноманіття джерел, існує ризик поширення недостовірної або прихованої маніпулятивної інформації. Тому важливо, щоб громадяни ретельно перевіряли джерела та переконувалися у достовірності інформації, перш ніж приймати її як факт.

Використана література:

1. Фоміна О. О., Голуб П. А. Перегляд підвищення довіри до судової влади як показник розвитку українського соціуму. *Молодий вчений*. 2020. №1 (77). С. 188–192.

2. Удовика Л., Новоселова В. Природа і зміст довіри до судової влади в Україні крізь призму світового досвіду. *Юридичний вісник*. 2014. №4. С. 127–142.

3. Волянська О. В., Підкуркова І. Довіра до суду як чинник довіри до публічної влади: міжнародний та національний виміри. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. №2 (37). С. 151–165

4. Zelenko H. I. (2018). Dovira do suspilno-politychnykh instytutiv v Ukraini i naslidky yii defitsytu dlia krainy. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, vol. 8, pp. 108–118.

5. Ставлення громадян до судової системи: довіра до судової влади та загальна оцінка діяльності судів. URL: Ставлення громадян України до судової системи (razumkov.org.ua)

6. Судова реформа очима громадян: що може позитивно вплинути на довіру до суду. URL: 2019_07_12_-Pres-reliz_-Sudova-reforma.pdf

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кравченко М. О.

Воронін А. С.,
*здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

СУЧАСНІ ЗМІНИ ЗБИРАННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ СУДУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день, докази відіграють ключову роль у цивільному процесі, слугуючи основою для прийняття судом повного, об'єктивного, справедливого, обґрунтованого та неупередженого рішення. Порядок збирання та подання доказів суду регламентується процесуальним законодавством, яке може відрізнятися в різних країнах.

В Україні збирання доказів здійснюється сторонами справи та судом. Сторони мають право збирати будь-які докази. Які не суперечать закону, та подавати їх суду. Суд вже самостійно може збирати докази, якщо це необхідно для всебічного та об'єктивного розгляду справи.

Доказування є центральним інститутом цивільного процесуального права, що відбиває фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства. Не дивно, що цей інститут зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала підвалини для нової філософії відправлення правосуддя у цивільних справах. Варто зазначити, що модернізація цивільного процесуального законодавства в Україні відбувається у світлі загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права, що останнім часом стають все більш помітними та мають своїм результатом зближення елементів континентальної

та англо-саксонської систем права і, як наслідок, інтернаціоналізацію національних систем цивільного судочинства. Так, серед основних змін в інституті доказування варто згадати такі: – розширення переліку засобів доказування за рахунок виокремлення електронних доказів (п. 1 ч. 2 ст. 76 ЦПК); – закріплення поряд із належністю та допустимістю також таких вимог до доказів, як достовірність і достатність (ст. ст. 78–79 ЦПК); – більш жорстку регламентацію правил подання доказів (ст. 83 ЦПК); – введення складників процедури обміну змагальними паперами (ст. 83 ЦПК); – часткове впровадження елементів процесуального естопелю (ч. 2 ст. 82 ЦПК); – розширення дискреційних повноважень суду у сфері доказування, зокрема наділення його можливістю збирання доказів за власною ініціативою у виняткових випадках (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 ЦПК); – застосування заходів процесуального примусу у разі зловживання процесуальними правами і невиконання обов’язків щодо доказів (ч. 8 ст. 84, ч. 1 ст. 143, ст. 146 ЦПК, п. 1, 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК) тощо. З упевненістю можна сказати, що ці та інші нововведення у сфері доказування, передусім, спрямовані на підвищення ефективності цивільного судочинства та забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд. В деяких інших зарубіжних країнах Європи система збирання доказів може відрізнятися. Наприклад, в деяких країнах існує система преюдиційного розкриття, де сторони зобов’язані надавати одна одній всю інформацію, яка може мати стосунок до справи, незалежно від того, чи планують вони її використовувати.

В Україні докази подаються суду в письмовій або усній формі. Письмові докази включають документи, фотографії, відеозаписи тощо. Усні докази надаються свідками під час допиту.

В інших зарубіжних країнах можуть існувати додаткові способи подання доказів. Наприклад, в деяких країнах допускається подання експертних висновків у вигляді письмових звітів, без необхідності допиту експерта.

Підсумовуючи, можна сказати, що система збирання та подання доказів суду цивільного процесу є важливою складовою частиною правової системи будь-якої країни. Порівняльний аналіз норм в цій сфері дозволяє краще зрозуміти особливості правового регулювання цивільного процесу в різних країнах. Доказування є одним з основних інститутів цивільного процесуального права, і тому не дивно, що він зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала під-

валини для нової філософії відправлення правосуддя у цивільних справах. Модернізація цивільного процесуального законодавства в Україні відбувається у світлі загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права, що останнім часом стають все більш помітними та мають своїм результатом зближення елементів континентальної та англо-саксонської систем права і, як наслідок, інтернаціоналізацію національних систем цивільного судочинства.

Використана література:

7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

9. Комаров В. В. Цивільний процес у глобальному контексті. Право України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17371/1/Komarov_542-573.pdf

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції – Нагорна О. О.

Гапоненко Д. О.,
*студентка 1-го курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська
юримічна академія»*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ

Кримінальна відповідальність – різновид юридичної відповідальності, обов’язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин), зазнати державного осуду в формі кримінального покарання. Наразі зміст кримінального покарання передбачає каральні заходи (позбавлення засудженого певних прав і свобод), громадський осуд, заходи впливу на засудженого, покликані запобігти вчиненню ним нових кри-

мінальних правопорушень (контроль за його повсякденним життям, накладення обмежень на допустимі види поведінки та діяльності) [1].

З моменту проголошення незалежності України, український народ вважав, що судді є недоторканою суспільною групою, мали думку що суддів не притягали до відповідальності за їх неправомірні дії, дисциплінарні проступки. Але на сьогодні ця думка є помилковою.

Недоторканність на незалежність суддів гарантується Конституцією України, в тому числі і через закріплення їх функціонального імунітету, а також передбачено, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення (лише за винятком дисциплінарного проступку або вчинення злочину)(стаття 126) [2].

Якщо звернути увагу на це, можна чітко переконалися, що судді України не мають повного імунітету, тому можуть бути притягнуті до відповідальності на загальних засадах. Якщо суддя порушує встановлені законом вимоги щодо змісту судового рішення, здійснення не справедливого або не об'єктивного правосуддя, суддя має нести дисциплінарну чи кримінальну відповідальність.

Також слід зазначити при виявленні та розслідуванні злочину, передбаченого ст. 375 УК України, слід відрізнити судову помилку, яка може вчинятися суддею без прямого наміру, та яка виключає кримінальну відповідальність за постановлення суддею неправосудного рішення, від судової помилки, яка має прямий умисел на постановлення суддею не правосудного рішення, та за яку передбачено на кримінальну відповідальність ст. 375 УК України [3].

Вища рада правосуддя розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не пізніше п'яти днів з дня отримання подання (ст. 59 вказаного Закону). Опрацювання подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом здійснюється Вищою радою правосуддя без виклику судді. У разі необхідності Вища рада правосуддя може викликати суддю для надання роз'яснення. Повідомлення про дату, час і місце розгляду невідкладно направляється Генеральному прокурору або його заступнику[4].

Підсумовуючи, слід відмітити, що відповідальність суддів, як інститут, безсумнівно, необхідна. Суддя повинен бути вільним від будь-якого неналежного зв'язку, впливу та «кумівства». Але з дотриманням принципу верховенства права і правової визначеності, перш за все у форматі передбачуваності правових норм, якості та прозорості закону. Дотриман-

ня суддями цих вимог і принципів-це певні гарантії і легітимні очікування суспільства. Зараз в Україні притягнення суддів до відповідальності має за мету підкорити систему судової влади та підвищити довіру до судової гілки влади у суспільстві.

Використана література:

1. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ–ХХ ст.) : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013.
2. Конституція України. URL: Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua)
3. Кримінальний кодекс України:URL:Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III (rada.gov.ua)
4. Закон України «Вищу раду правосуддя», (ст 59). URL:Про Вищу раду правосуддя | від 21.12.2016 № 1798-VIII (rada.gov.ua)

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кравченко М. О.

Гейда О.,
студентка 1 курсу 9 групи
ОС «Бакалавр»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ СУДОВОЇ РЕФОРМИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Повноцінне функціонування судової гілки у контексті судової реформи в Україні залишається серйозним викликом для держави та системи державного управління, адже в демократичному суспільстві суди є основою балансу владних відносин та функціонування державних структур. У зв'язку з реалізацією судової реформи в Україні важливо вивчити досвід інших країн та оцінити, наскільки українське законодавство відповідає міжнародним правовим стандартам.

С. В. Степанов провів ґрунтовне дослідження міжнародного досвіду суддівської освіти та шляхів її вдосконалення в Україні. У його дослідженні детально проаналізовано професійну підготовку суддів у Франції, зокрема діяльність Національної школи суддів. Початкова підготовка суддів у Франції триває близько 31 місяця і складається з двох основних етапів: два роки загальної теоретичної підготовки та практичної підготовки в різних судових установах; і шість місяців теоретичної підготовки в Бордо та практичної підготовки за обраними спеціалізаціями. Його дослідження є важливим джерелом інформації для розробки стратегії підготовки суддів в Україні [1].

У Франції судьями можуть стати лише ті, хто закінчив Національну школу суддів і отримав диплом та рекомендаційний лист. Школа відкрита для випускників з базовою юридичною освітою та певних категорій державних службовців. Підготовка суддів включає обов'язкові та факультативні теоретичні навчальні модулі тривалістю від двох до п'яти днів кожен, а також тижневе практичне навчання в різних державних установах та судах. Під час теоретичної підготовки суддів навчають застосовувати правила логіки, аналізувати та узагальнювати практичні ситуації, вивчати та застосовувати процесуальне законодавство [2]. Практична підготовка суддів включає стажування в різних установах та організаціях, таких як суди різних юрисдикцій, адвокатські контори, слідчі органи та установи виконання покарань.

Польща має відмінний досвід підвищення кваліфікації суддів без відриву від роботи, що є важливим елементом професіоналізації суддівського корпусу і має бути незалежним від інших адміністративних органів. Національна академія судочинства і прокуратури забезпечує підвищення кваліфікації майбутніх суддів у два етапи: загальна підготовка та спеціалізована підготовка. Загальна підготовка триває 12 місяців і включає лекції та практичні заняття, а також стажування в судах та інших організаціях, пов'язаних з правосуддям. Після завершення цього етапу кандидати вступають до 48-місячної спеціалізованої підготовки. Лише після завершення обох етапів навчання кандидати можуть подавати документи на заміщення вакантних суддівських посад. [3, с.157]

На відміну від європейського підходу, судді в США мають значну автономію та вплив, як і політики. Кандидати на посаду судді повинні мати громадянство США, юридичну освіту, володіти англійською мовою та проживати на території штату, у якому будуть працювати. У судовій системі немає обов'язкового кар'єрного зростання, і кандидати можуть

розпочати свою кар'єру в будь-якому суді без суддівського досвіду. Практичний досвід не є важливим, оскільки судді розглядаються як незалежні політики, а не як інструменти державного апарату. Просування суддів по службі залежить від громадської підтримки та наявності покровителів серед політичної еліти. За відсутності підтримки або покровительства судді можуть залишатися на посаді до виходу на пенсію без можливості просування по службі.

У США не існує обов'язкової спеціальної підготовки для майбутніх суддів, але велика увага приділяється професійним здібностям та особистим якостям. Відповідно до Конституції США, судді повинні поводитися бездоганно. Федеральний судовий центр організовує семінари для професійного розвитку новопризначених суддів і надає їм необхідні знання та підготовку. Ці семінари включають дискусії з питань матеріального та процесуального права, а також практичні семінари з питань судової процедури. Висування та призначення суддів вимагає просто бездоганної особистої та професійної репутації, а кандидати повинні бути видатними юристами та лідерами місцевих громад [4].

Досвід інших країн у підготовці та підвищенні кваліфікації суддів є важливим ресурсом для проведення судової реформи у вітчизняній судовій системі, але він не може бути повністю перенесений [5]. Однак певні аспекти цього досвіду можуть бути адаптовані та використані для покращення ситуації. Підпорядкування процесу судової реформи загальним принципам державного управління сприяє забезпеченню ефективності та успіху реформи, а застосування європейських стандартів у сфері судочинства, зокрема принципу незалежності суддів, є ключовим для розвитку демократії та верховенства права. Впровадження таких принципів і стандартів сприяє розвитку судової сфери в Україні та підвищить довіру до неї з боку суспільства.

Використана література:

1. Степанов С. В. Окремі підходи щодо підготовки суддів: міжнародний досвід. *Правова держава* №22, 2016. – С.10–14.
2. Слободяник Н. С. Виборність суддів: зарубіжний досвід та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія Право*, випуск 33. Том 2, 2015. – С.173–177.
3. Крусян Р. А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук /. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. – 242 с.

4. Міжнародні стандарти в сфері судочинства. – К.: Істина, 2010. – С. 115–120.

5. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: Монографія. – Х.: Право, 2010. – С. 161–162.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Давидзон Д. О.,
*студентка 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого
(магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081
«Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПОЄДНАННЯ РОБОТИ АДВОКАТА ТА СЛУЖБИ В ЗСУ: ЗА І ПРОТИ

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] встановив несумісною з діяльністю адвоката військову або альтернативну (невійськову) службу. Так, у разі виникнення таких обставин несумісності (наприклад, вступ адвоката на службу до ЗСУ), адвокат у триденний строк зобов'язаний подати до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності. Згідно п. 1 ч. 2 ст. 34 Закону, порушення вимог несумісності є дисциплінарним проступком адвоката, та є відповідно підставою для притягнення адвоката до відповідальності.

З самого початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України велика кількість адвокатів мобілізувалася до лав ЗСУ. При цьому, в ситуації невизначеності та хаосу, їм ніколи було писати заяви про зупинення адвокатської діяльності. Реагуючи на це, для уникнення притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів, які стали на за-

хист України, Рада адвокатів України 3 березня 2022 року прийняла рішення № 24 «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану» [2], яким встановила, що у період воєнного стану не вважатиметься порушенням вимог щодо несумісності проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами та вирішила не застосовувати таку підставу для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Через неоднозначність сприйняття змісту цього рішення пізніше було роз'яснено (рішення від 02.08.2022 № 60) [3], що звільнення від відповідальності не звільняє адвокатів від виконання вимог щодо зупинення адвокатської діяльності у зв'язку із виникненням обставин несумісності.

З часом постала проблема, що у мобілізованих адвокатів залишилася велика кількість клієнтів та невіршених судових справ. З огляду на це, заборону поєднувати адвокатську діяльність та військову службу стали розглядати як порушення (обмеження) конституційного права кожного на правничу допомогу.

На веб-сайті Верховної Ради України був опублікований проект Закону № 11014 від 15.02.2024 «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4] щодо уточнення підстав несумісності з діяльністю адвоката». Автори цього законопроекту, народні депутати Олександр Ткаченко та Антоніна Славицька, стверджують, що деякі обмеження несумісності можуть зашкодити праву на правничу допомогу, зокрема, у разі мобілізації адвокатів до Збройних сил України. Пропозиція полягає в тому, щоб дозволити мобілізованим адвокатам продовжувати надавати правову допомогу. Сьогоднішнє правило, згідно з яким у разі мобілізації адвокат має зупинити своє право на зайняття адвокатською діяльністю, нардепи вважають таким, що порушує Конституцію: в разі мобілізації адвоката його клієнти будуть вимушені шукати нового адвоката, витратити додатковий час і кошти.

Законопроект отримав неоднозначні відгуки. Наприклад, голова Комітету НААУ з питань захисту прав людини Ганна Колесник вказує на те, що особа, яка намагається поєднувати військову службу з адвокатською діяльністю, ймовірно, буде як поганим військовослужбовцем, так і поганим адвокатом. «Можна припустити, що проект закону з'явився не для забезпечення реалізації права на правничу допомогу в умовах війни, але для блокування розгляду іншого питання – бронювання адвокатів. На необхідність його вирішення НААУ неодноразово звертала увагу як Кабінету Міністрів України, так і Верховної Ради».

Існує також проблема, пов'язана з антикорупційним законом, який забороняє військовим посадовим особам займатися оплачуваною або підприємницькою діяльністю. Проект Закону № 11014 не враховує це обмеження, що свідчить про його неузгодженість. Загалом, ця ініціатива має багато недоліків і може призвести до конфліктів і непорозумінь у військових та правозахисних сферах.

Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності НААУ жорстко висловився з приводу даного законопроекту: «Надання мобілізованим адвокатам можливості продовжувати адвокатську діяльність під час перебування на службі в ЗСУ, знищить незалежність професії, позначиться на якості роботи, а також спричинить конфлікт присяги» [4].

Комітет зазначив, що начебто піклуючись про забезпечення дотримання конституційної гарантії права кожного на правничу допомогу, народні депутати – автори ініціативи пропонують дозволити адвокатам, які призвані в лави Збройних сил України по мобілізації, і надалі надавати правничу допомогу. При цьому обмеження несумісності стосуватимуться лише військової служби за контрактом або альтернативної (невійськової) служби.

Водночас, на думку Комітету НААУ, у разі реалізації проекту мобілізовані адвокати де-юре зможуть надавати правничу допомогу, що може призвести до низки проблем.

По-перше, не забезпечуватиметься принцип незалежності адвокатури, гарантований статтею 131–2 Конституції України [5]. Бо адвокат, який проходить військову службу, має виконувати накази військового командування, отже, не може бути незалежним.

По-друге, виникає питання щодо якості надання правничої допомоги мобілізованими адвокатами, які мають зосередитися на виконанні завдань із відсічі збройної агресії проти України та захисту суверенітету нашої держави.

По-третє, у випадку поєднання статусів адвоката та військовослужбовця виникає ситуація, коли людина повинна дотримуватись одночасно двох принципів: незалежності для адвокатської діяльності та єдиноначальності й підпорядкування – для військової служби. А вони прямо суперечать один одному. І адвокат, і військовий (у т. ч. призваний до лав ЗСУ за мобілізацією) дають присяги, а у випадку суміщення цих статусів обидві присяги будуть порушені.

За вищевказаних обставин можна вважати, що вказаний проект потребує доопрацювання, оскільки не може передбачати правовий резуль-

тат вдосконалення чинного законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність для забезпечення конституційних прав громадян на правничу допомогу та гарантій адвокатської діяльності.

Основоположні засади адвокатської діяльності суперечать принципам несення військової служби. І у випадку поєднання статусів адвоката та військовослужбовця виникає ситуація, коли людина повинна дотримуватись одночасно двох принципів, які прямо суперечать один одному. Поєднання професій зумовлює неналежне виконання громадянином обов'язків як військовослужбовця із захисту суверенітету та незалежності держави, так і адвоката – із здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

Водночас, поєднання адвокатської діяльності та служби в ЗСУ можна розглянути як ефективний та стратегічний підхід у сучасному військовому контексті. Дане питання варто розглядати у форматі дистанційної служби: мобілізований адвокат повинен мати доступ до інтернет-зв'язку та інших ресурсів, щоб забезпечити військовим оперативний доступ до юридичних консультацій. Додатково, такий підхід дозволить зберегти безпеку мобілізованих адвокатів, уникаючи їх прямого відправлення на небезпечну територію, що сприятиме збереженню їхнього професійного потенціалу та наданню якісної правової підтримки безпосередньо військовим.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, про те, що поєднання роботи адвоката та служби в ЗСУ має свої як позитивні, так і негативні сторони. Потенційні проблеми, які можуть виникнути внаслідок порушення принципу незалежності адвокатури та єдиноначальності військової служби, потребують уваги. Проте, враховуючи сучасний світ та можливості, поєднання адвокатської діяльності та служби в ЗСУ у форматі дистанційної служби може мати певний потенціал. Таким чином, враховуючи потенційні виклики та переваги, необхідно провести детальний аналіз всіх аспектів цього питання перед прийняттям остаточного рішення щодо реалізації проекту.

Використана література

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 15 серпня 2012 року // Відомості Верховної Ради України.

2. Рішення №24 Ради адвокатів України від 3 березня 2022 року «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану».

3. Рішення № 60 Ради адвокатів України від 2 серпня 2022 року «Щодо виконання адвокатами вимог, передбачених пунктом 2 частини 1 статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

4. Проект Закону України від 15.02.2024 № 11014 «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо уточнення підстав несумісності з діяльністю адвоката.

5. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Данильченко В.,
*студентка 3 курсу, 4 групи, факультету
адвокатури
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСТАВ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІВ

Протягом всього періоду незалежності України, сфера правосуддя стала предметом серйозних обговорень як зі сторони суспільства, так і зі сторони державних органів та міжнародних інституцій. Справедливий суд та об'єктивні судді є важливими показниками демократичності держави та рівня захисту прав та свобод її громадян. У цьому контексті важливим є постійне прагнення держави до удосконалення механізмів судової системи, зокрема тих, що стосуються припинення правового статусу суддів. Незважаючи на те, що зараз діє вже третій закон про судоустрій та статус суддів, навіть після проведення судової реформи у 2016 році, існують значні прогалини у нормативних актах, юридичні колізії та проблеми законодавчої техніки. Ці аспекти ускладнюють правозастосування, порушують трудові права суддів та загрожують незалежності судової влади в цілому.

Стаття 126 Конституції України належно визначила ряд обставин, що можуть призвести до звільнення суддів з їх посад та припинення

повноважень. Ця стаття закріплює вичерпний перелік таких обставин, які є визначальними для визнання непридатності особи продовжувати займати посаду судді. У своїй сутності, підставами для звільнення суддів з посади є: 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; 2) порушення суддею вимог щодо несумісності; 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Зазначені підстави відображають принципи правової держави та демократичного судового устрою, спрямовані на забезпечення ефективного та незалежного судочинства в Україні [1].

Реформування системи правосуддя в Україні включає в себе впровадження додаткових механізмів, які не лише модернізують її, але й створюють нові підстави для припинення правового статусу судді. Один із таких механізмів – це імперативна норма, яка передбачає оцінювання відповідності займаній посаді судді, призначеного або обраного до 30 вересня 2016 року. Це оцінювання здійснюють колеги Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за певними критеріями, визначеними в Положенні про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання від 03.11.2016. Кваліфікаційне оцінювання включає кілька етапів: складання іспиту, дослідження досвіду та проведення співбесіди. Основними критеріями оцінювання є компетентність (включаючи професійну, особисту та соціальну), професійна етика та доброчесність. Рішення про відповідність судді цим критеріям приймається членами Комісії на підставі їх внутрішнього переконання, з урахуванням результатів кваліфікаційного оцінювання. Якщо Комісія приймає рішення про невідповідність судді займаній посаді або якщо суддя відмовляється від оцінювання, це стає підставою для подання рекомендації про звільнення судді з посади до Вищої ради правосуддя [2, с. 70]. Таким чином, впровадження цього механізму створює правове підґрунтя для звільнення судді у випадку негативних висновків за результатами оцінювання його відповідності посаді.

Однак, варто зазначити, що колізії та неузгодженості в українському законодавстві виникають через недоліки у законотворчій техніці та недосконалу конструкцію правових норм. Подібні недоліки, які виявляють-

ся у формулюваннях законів, не лише ускладнюють процес правозастосування, а й іноді надають судовим органам можливість формувати різні тлумачення законодавства, що може призвести до неоднозначних рішень. Зокрема, відзначається, що законодавство у своїй диференціації механізмів припинення правового статусу судді не завжди є конкретним і зрозумілим [3, с. 76]. У випадку припинення повноважень судді чітко визначено, що це є підставою для припинення трудових відносин з суддею. Однак, у ситуації зі звільненням судді питання припинення трудових відносин залишається невирішеним, що створює прогалину в законодавстві та може призвести до розбіжностей в тлумаченні норм. Ця ситуація свідчить про необхідність удосконалення законодавства з метою забезпечення його зрозумілості та однозначності.

Отже, аналіз проблемних аспектів юридичного механізму звільнення та припинення повноважень суддів в Україні виявив, що, незважаючи на значні позитивні зміни в правовому регулюванні після проведеної судової реформи 2016 року, ця сфера все ще стикається з рядом серйозних проблем. Постійні зміни у законодавстві призвели до виникнення численних перехідних положень та розбіжностей у механізмах припинення правового статусу суддів. Встановлення невідповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання як додаткова підстава для його звільнення з посади, не передбачена Конституцією України. Тому вирішення цих питань вимагає комплексного підходу та уважного розгляду соціальних, політичних і правових аспектів.

Використана література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.04.2024).

2. Пономаренко Є. Окремі аспекти вдосконалення нормативно-правового регулювання процедури звільнення судді з посади. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27 січ. 2017 р. С. 69–72.

3. Пономаренко Є. Проблемні питання юридичного механізму звільнення та припинення повноважень судді. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 73–78.

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Москвич Л. М.

Дербас А.,
*студентка 3 курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ВТОРИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

У сучасному українському суспільстві доступ до якісної правничої допомоги є невід'ємним елементом забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Однією з ключових ланок у системі надання правової допомоги є адвокати, які, окрім приватної практики, також відіграють важливу роль у наданні безоплатної вторинної правничої допомоги.

Національні та міжнародні законодавчі органи визнають необхідність надання доступу до правосуддя та правової допомоги для всіх осіб, незалежно від їхнього соціального становища чи матеріального благополуччя. У цьому контексті роль адвоката як суб'єкта надання вторинної правничої допомоги набуває особливого значення.

У сучасних умовах очікується збільшення вимог до адвокатів, зокрема у сфері професійної етики та моральних стандартів. В перспективі буде посилено контроль за їх діяльністю, у тому числі дисциплінарний. Також будуть удосконалені правила щодо відповідальності адвокатів та процедури дисциплінарного провадження. Важливо розробити чіткі критерії для застосування покарань у відношенні адвокатів [1, с. 5–10].

Право на вторинну допомогу є однією з гарантій держави, яка спрямована на забезпечення рівних можливостей у доступі до судової системи для всіх громадян. Це охоплює послуги з захисту та представництва інтересів у судах, державних органах, місцевому самоврядуванні та перед іншими особами, а також складання процесуальних документів.

Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» визначено широкий спектр суб'єктів, які можуть надавати безоплатну правову допомогу. До суб'єктів надання безоплатної первинної допомоги входять органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, а також спеціалізовані установи [4].

Суб'єктами, що забезпечують надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні, є центри, які входять до системи Координаційного центру з надання правової допомоги, а також адвокати, що зареєстровані у відповідному реєстрі. Зауваження вчених, полягає у тому, що віднесення центрів до суб'єктів надання допомоги може викликати деякі суперечності, оскільки їхнє головне завдання – організація цього процесу.

Статті 4, 16 та 17 Закону чітко визначають обов'язки центрів у сфері надання безоплатної вторинної правової допомоги. Серед них – прийняття рішень про надання або відмову у ньому, підготовка необхідних документів, забезпечення участі захисника, представництво у суді, укладення угод з адвокатами, доручення на підтвердження повноважень захисника та інші відповідальні функції [4].

Повноваження, надані центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги, справді впливають на функціонування інституту адвокатури, який забезпечує право на захист та надання правничої допомоги. Ці центри в основному відповідають за організаційні аспекти реалізації цього права, але не здійснюють сам захист особи. Керівництво системою надання безоплатної правової допомоги та її фінансування здійснюється державою через Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України відповідно до законодавства [2, с. 59–61].

Це положення викликало значну кількість обговорень серед науковців та практикуючих юристів, оскільки адвокатура є незалежною інституцією і не піддається впливу державних органів. Це твердження заслуговує на підтримку, проте сучасна юридична практика в Україні відображає деякі зміни в цій сфері. Інститут адвокатури, хоч і є важливою складовою правової системи, не може функціонувати повністю незалежно від держави.

У період воєнного стану виникла проблема з фінансуванням системи безоплатної правничої допомоги. У зв'язку з цим, у законодавстві відбулись зміни, оскільки основні фінансові ресурси спрямовані на потреби Збройних Сил, територіальної оборони та безпеки населення. В результаті цього тимчасово припинено державне фінансування оплати послуг адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу. Це призвело до заборгованості перед адвокатами, що співпрацюють з цією системою. Держава вважає оплату послуг адвокатів у цьому контексті за незахищену статтю бюджетних видатків, що може впливати на ефективність захисту прав і свобод громадян та винагороду за їхню працю [3, С. 74–79].

Адвокат як суб'єкт надання вторинної правничої допомоги відіграє важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя для всіх шарів населення. Національні та міжнародні законодавчі органи повинні сприяти розвитку цієї системи, забезпечуючи необхідні ресурси та регулюючи діяльність адвокатів у цій сфері. Важливо продовжувати роботу над покращенням якості та доступності правової допомоги, щоб забезпечити її всебічне надання та дотримання принципів справедливості та рівності перед законом.

Отже, адвокати відіграють важливу роль у системі надання безоплатної вторинної правової допомоги. Їх залучення до цієї сфери дозволяє забезпечити доступ до кваліфікованої правової допомоги для тих, хто її потребує, а також гарантувати дотримання їх прав та свобод. Для подальшого розвитку системи безоплатної правової допомоги необхідно розширювати доступ до неї, підвищувати її якість та забезпечувати незалежність адвокатів.

Використана література:

4. Артем'єва Н. П. Суб'єкти, які надають безоплатну правову допомогу у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство і право. Науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2018. Вип. 4/2018 (266). С. 5–10. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/2.pdf>

5. Ковальчук І. С. Окремі аспекти взаємодії адвоката з центрами надання безоплатної правової допомоги. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 листоп., 2020 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса: Фенікс, 2020. С. 59–61.

6. Міщук І. В. Особливості надання безоплатної правової допомоги в Україні під час воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. No 3. С. 74–79. URL: http://www.apnl.dnu.in.ua/3_2022/12.pdf

7. Про безоплатну правничу допомогу України: Закон від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Zagorets R. G.,
*student of the 1 course
of the Faculty of Judicial and
International Law
of the National university «Odessa Law
Academy»*

THE ORGANIZATION OF ACTIVITY OF COURTS UNDER MARTIAL LAW

The full – scale invasion lead to complex issues to the organization of judicial system of Ukraine. However, even under military status, a person’s constitutional right to judicial protection cannot be limited. In accordance with Part 2 of Art. 26 of the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law», the reduction or acceleration of any form of legal proceedings is prohibited» [1]. After the aggressor invaded, the courts took time to recover from the shock. Almost all courts have announced on the website of the judicial authorities of Ukraine that they are withdrawing cases from consideration. But, despite all the difficulties, the judiciary in the conditions of war was able to organize its work continuously [2].

It should be noted that as of February 24, 2022, the judicial system of Ukraine was forced to act depending on real circumstances. In the absence of a clearly developed plan and a full-fledged body responsible for proper coordination, the initials of the Council of Judges of Ukraine were taken for priority [3].

It was decided to focus on the following leading positions:

- work of courts cannot be stopped;
- people’s safety is the primary goal;
- all judicial authorities must devise a plan that includes: measures to preserve personal data of judges and employees the apparatus; the list of court cases subject to evacuation or destruction; the places where such documents should be evacuated, and the routes of their transportation, as well as the issues of evacuation of information technology and data storage;
- heads of justice bodies are responsible for organizing urgent measures;
- parliament should quickly adopt measures to regulate legislative support for the sustainable functioning of the judicial system;
- authorities must provide information assurance of judges and to restrict public access to register, where the data about judges is being kept;

- authorities should ensure the information security of judges and restrict public access to registers containing information about them;
- the body, that is responsible for establishment of the Supreme Judicial Council, should determine its composition promptly;
- operational headquarters under the Council of Judges of Ukraine was created [3].

Due to the fighting and the temporary convocation of some regions as a result of russia's full-scale invasion of Ukraine, part of the courts in the Lugansk, Donetsk, Kharkov, Zaporizhzhya, Kyiv, Zhytomyr, Chernihiv, Nikolaev, Sumy and Kherson regions were forced to suspend their activities. As a result, the territorial subservience of court cases was changed by the order of the Chairman of the Supreme Court «On changing the territorial jurisdiction of court cases under martial law,» taking into account the inability of courts to administer justice during wartime [3].

After analyzing this information, the idea is clearly defined that the organization of the activities of courts in Ukraine is based on 2 main postulates, which are indicators of a democratic society:

- a person, his life and health, inviolability and security are the highest value. The right to life is a natural and inalienable right of every person;
- the constitutional human right to judicial protection determines the continuity of the administration of justice in the state [4].

According to the research results, the number of appeals to the court in 2022 decreased by 25–30% compared to 2021 [5]. But as of 2023, the number of cases is 55% more compared to 2022. The admission of cases to the courts of appeal also increased by 62% compared to the previous 2022 and exceeded the figures of 2021.

According to the official of the Supreme Court, the number of judges has significantly decreased (325 judges were dismissed in 2023; the most common reason: fatigue from constant stress). That is, we can see a tendency to increase cases and decrease the number of judges [6].

To sum up, we must remember that the justice under martial law can not be limited. Judicial system in wartime should be flexible and avoid excessive formalism. There should be a coordinated and operational communication with the parliament, which should quickly change the legal framework for legal proceedings in accordance with the stage of development of the war.

References:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Мирошніченко І. Судове засідання онлайн: як це працює під час війни: веб-сайт. *Юридична газета Online*. № 1–2 (759-760), 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudove-zasidannya-onlayn-yak-ce-pracyue-pid-chas-viyni.html>

3. Кравцова М. О., Дацюк Т. К. Особливості роботи судів в умовах військового стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 12. С. 390–394

4. Мисник М. Робота суддів України в умовах воєнного стану. *Liga Zakon*. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu

5. Босак С. Богдан Моніч: «Правосуддя має відбуватися в умовах воєнного стану і не може бути обмежено – для нас це головне». *Вебсайт Ради суддів України*. 2022. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/bogdan-monic-pravosudda-mae-vidbuvatisa-v-umovah-voennogo-stanu-i-ne-moze-buti-obmezeno-dla-nas-ce-golovne>

6. Вражаючими є як кількість справ, які надійшли до судів у 2023 році, так і кількість розглянутих справ в умовах війни та нестачі кадрів – Голова ВС Станіслав Кравченко. *Вебсайт Верховного Суду*. 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>

Supervisor: candidate of legal sciences, associate professor of the department of organization of judicial, law enforcement bodies and advocacy of the National University «Odessa Law Academy», associate professor – Kravchenko M. O.

Іванова В. О.,
магістр права

*ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

МІЖНАРОДНИЙ РЕЄСТР ЗБИТКІВ ЯК ПЕРШИЙ КРОК ДО ПРАВОСУДДЯ У ВІДШКОДУВАННІ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У зв'язку з агресією російської федерації проти України було зафіксовано значну кількість випадків смертей, катувань, нелюдського поводження, насильства, тисячі випадків руйнувань житлових будівель,

об'єктів критичної інфраструктури, шкіл, лікарень, культурних та релігійних об'єктів, шкоди доквітлю. Першим значним кроком для фіксації, перевірки, підтвердження даних про такі випадки з метою подальшого створення компенсаційного механізму, було створено Міжнародний реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України.

Реєстр збитків розпочав прийом заяв 02 квітня 2024 року. Метою створення Реєстру є фіксація протиправних дій російської федерації та забезпечення виплати репарацій жертвам агресії та Україні в цілому¹. Наразі до Реєстру можливо подати заяви щодо пошкодження або знищення житлової нерухомості, а вже протягом 2024 року будуть відкриті й інші категорії.

Репарації є матеріальною формою міжнародно-правової відповідальності та застосовуються у випадку наявності факту правопорушення, у випадку з Україною такий факт буде зафіксовано у Реєстрі збитків. Безповоротні втрати майна, людські жертви та поранені серед мирного населення і серед українських

військових, примусово вивезені з України діти, особи серед учасників бойових дій і цивільних, які потребують медичної та медико-психологічної реабілітації – все це актуалізує і посилює позицію України стосовно репарацій з боку російської федерації за скоєні воєнні злочини. Необхідними кроками у цьому напрямі є вироблення законодавчого підґрунтя та механізму розрахунку і покриття державою-агресором завданих під час війни втрат і збитків й максимальна підтримка цих кроків міжнародною спільнотою³.

Відповідно, стороною, що є найбільш зацікавленою у виплаті репарацій є Україна, як жертва агресії, її громадяни та інші особи, які зазнали шкоди внаслідок війни, тому саме Україна є ініціатором правосуддя та компенсаційного механізму відшкодування шкоди. На державному рівні було введено програму «ЄВідновлення», до якої можливо долучитись особам, що зазнали пошкоджень житла чи інших приміщень від російської федерації, надалі метою України є поширення такої концепції на міжнародну арену, адже воєнна агресія є злочином проти усього демократичного суспільства, яке прийнялось стояти на варті прав людини.

Питання правосуддя у цьому випадку також повинно вирішуватись на міжнародному рівні, а заяви, подані до Реєстру збитків будуть масштабною доказовою базою протиправних дій російської федерації, що фіксуватимуться та перевірятимуться Україною спільно з міжнародними партнерами, зокрема й країнами Європи.

Реєстр збитків функціонує за сприяння Ради Європи та, згідно статті 4 Статуту Реєстру, будь-яка держава-член або спостерігач Ради Європи та Європейського Союзу, а також будь-яка інша держава, яка проголосувала за Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 від 14 листопада 2022 року «Подальше забезпечення відшкодування та відновлення після завершення агресії проти України»², може приєднатися до Реєстру в якості Учасника за допомогою повідомлення, адресованого Генеральному секретареві Ради Європи¹. Тобто, список держав-учасників Реєстру може поповнюватись, він не обмежується виключно країнами, що брали участь у розробці концепції та підтримці Реєстру, що сприятиме поширенню питання компенсації завданої шкоди та дозволить унеможливити уникнення відповідальності російської федерації перед Україною.

Додатковою перешкодою компенсаційного механізму може стати державний імунітет, який включає в себе невідчужуваність за міжнародним правом, може призвести до безкарності у випадках порушення прав людини. Однак захист держави за допомогою державного імунітету в кінцевому рахунку означає захист окремих держав і їх контролюючих установ у багатьох випадках, коли вони діють протиправно, це може вплинути на можливість постраждалих сторін отримати компенсацію. Наприклад, недавнє рішення Міжнародного суду ООН у справі між Німеччиною і Італією з втручанням Греції, де принцип імунітету був викликаний для захисту німецького уряду від виплати репарацій за те, що сама Німеччина визнала вчиненими нею злочинами, що скоєні під час Другої світової війни. Експерти вважають таке рішення технічно вірним, але чи відображає воно повністю справедливість ситуації – інше питання^{4, 5}.

Важливо зауважити, що після розробки Механізму компенсації шкоди, завданої воєнною агресією, роботу Реєстру збитків буде передано до такого механізму таким способом, який забезпечить безперервну роботу Реєстру до моменту завершення його використання та розміщення інформації про претензії та докази, що означає, що Реєстр збитків є лише початковим етапом розробки такого механізму.

На жаль, наразі неможливо визначити коли завершиться війна, зупиняться руйнування, екоцид, насилля і геноцид. Наразі також неможливо встановити коли усі жертви війни зможуть у повній мірі отримати справедливе відшкодування за завдані збитки і втрати, проте ми зробити перший значний крок для такого відшкодування та разом з міжнародни-

ми партнерами продовжуємо співпрацю над розробкою повноцінного механізму компенсації. Така розробка вимагає значного часу, досліджень у сфері міжнародного права, консультацій зі спеціалістами у різних сферах, зокрема, й економічної, а також спільних чітких дій, тому така робота може тривати роками, поки Україна продовжуватиме зазнавати руйнувань та страждань, а жертви війни чекатимуть компенсації. Це говорить про те, що в деяких випадках для компенсації постраждалим від війни слід використовувати такий механізм компенсації, який у процесі відновлення їх прав не завдав ще більшої шкоди, зокрема, через невинуватості тривалість очікування компенсації, що цілком реально у випадку судового рішення про відшкодування⁶.

Проте, створення такої концепції є новим етапом єднання цивілізованого світу навколо спільного ворога, що ігнорує міжнародне право, міжнародне гуманітарне право, права та свободи людини. Міжнародний реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України є не тільки доказовою базою для подальшого правосуддя, що допоможе забезпечити справедливу компенсацію жертвам війни, а й зняряддям, що покаже на у весь світ наскільки масштабними та жахливими є наслідки війни та наскільки неоціненними можуть бути її втрати.

Використана література:

1. Статут Реєстру збитків, затверджений Резолюцією СМ/Res(2023)3 «Про створення Розширеної часткової угоди стосовно реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» прийнята Комітетом Міністрів 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні Заступників Міністрів. – [Електронний ресурс]: <https://minjust.gov.ua/en/m/statut-reestru-zbitkiv-zavdanih-agresieyu-rosiyskoi-federatsii-proti-ukraini>.

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 від 14 листопада 2022 року «Подальше забезпечення відшкодування та відновлення після завершення агресії проти України». – [Електронний ресурс]: <https://digitallibrary.un.org/record/3994052?ln=en>.

3. Репарації як інструмент притягнення до відповідальності росії за скоєні воєнні злочини на території України. Ватаманюк-Зелінська У. З., Павлишина І. В. Економіка. Фінанси. Право. 2023, №7. Ст. 37–42.

4. State Immunity, Between Past and Future. Cristina Elena Popa Tache. Access to Justice in Eastern Europe. 2023. – [Електронний ресурс]: <https://ajee-journal.com/state-immunity-between-past-and-future>.

5. Territorial Tort Exception? The Ukrainian Supreme Court Held that the Russian Federation Could Not Plead Immunity with regard to Tort Claims

Brought by the Victims of the Russia-Ukraine War. Bohdan Karnaukh. Access to Justice in Eastern Europe. 2022. – [Електронний ресурс]: <https://ajee-journal.com/territorial-tort-exception-the-ukrainian-supreme-court-held-that-the-russian-federation-could-not-plead-immunity-with-regard-to-tort-claims-brought-by-the-victims-of-the-russia-ukraine-war>.

6. War damages compensation: a case study on Ukraine. Iryna Izarova, Yuliia Hartman, Silviu Nate. F1000Research, 2023. – [Електронний ресурс]: <https://f1000research.com/articles/12–1250>.

Науковий керівник: д.ю.н., професорка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Ізарова І. О.

Ковальова А.,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ СУДДІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Актуальність даної теми зумовлена збільшенням і так значного впливу мас-медіа та соціальних мереж у житті суспільства. Зі згаданих джерел інформації соціум отримує найбільше даних, на їх основі формується суспільна думка про органи судової влади та загалом державу. Крім того, ця тема є важливою і в судовій практиці Верховного Суду, яка буде згадана в даній роботі.

Судді, як і всі особи, мають право користуватися соціальними мережами, але це право є дещо звуженим у порівнянні з іншими громадянами. Публічність, що зумовлена суддівською посадою, є причиною деяких обмежень у правах, які передбачають свободу та повагу до приватного життя людини. Це зумовлене тим, що суддя має дотримуватися етичних стандартів, щоб у суспільстві панувала повага до правосуддя та відчуття захищеності законом від протиправних посягань.

Крім того, деякі основи поведінки судді в соціальних мережах визначені в Кодексі суддівської етики. Відповідно до статті 20 згаданого документу участь судді у соціальних мережах, Інтернет-форумах та засто-

сування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте суддя може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади [2].

У коментарі до Кодексу вказано, що відповідно до статті 20 суддя може розміщувати не всі фотографії в мережу. Наприклад, публікація фотографії в мантії та нагрудному знаку не в офіційно-ділових ситуаціях є неприпустимою [3]. Крім того, суддя має досить уважно обдумати, які знімки приватного життя він може публікувати, бо він є представником та образом правосуддя в очах суспільства. Навіть такі прості фотографії як сімейне застілля, весілля члена сім'ї, відпочинок на пляжі часто бувають недоречними.

Також для судді недопустимим є публікування в соціальних мережах інформації про прихильність до певної політичної сили; про дискредитацію суддівської гілки влади та правосуддя; фотографії, які ставлять під питання мораль, наприклад, фото у занадто відкритому одязі чи зі вживанням алкогольних напоїв.

Цікавим прикладом є постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 11-1010cap18. Фактичні обставини справи пов'язані з оскарженням рішення ВРП, яким було притягнуто до дисциплінарної відповідальності суддю Октябрського районного суду Полтави. Підставою притягнення судді до дисциплінарної відповідальності стали встановлені Третьою Дисциплінарною палатою ВРП факти допущення нею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях дотримання норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів (п. 3 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Як порушення правил суддівської етики суддею розцінено розміщення нею на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook публікацію, в якій йшлося про чергові збори суддів Октябрського районного суду міста Полтави, та до якої було додано фото зі стадом овець [5].

Велика Палата Верховного Суду, хоч і скасувала рішення ВРП, однак погодилася з її доводами, «що порівняння колективу суддів з покірними вівцями в сукупності із висловлюваннями «бездумно голосуючи» та вжитим у лапках словом «колеги» мають образливий характер і становлять порушення правил суддівської етики» [5].

Цитуючи численні міжнародні та національні документи, Велика Палата Верховного Суду підкреслила, що суддя має дотримуватись високих стандартів поведінки, виконувати покладені на нього обов'язки

щодо здійснення правосуддя та не вчиняти дій, які підривають авторитет правосуддя. Водночас, у контексті конкретних обставин справи, допущене суддею порушення не визнано таким, що тягне за собою дисциплінарну відповідальність і констатовано відсутність складу дисциплінарного проступку [5].

Означена позиція перекликається з положеннями Висновку №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, відповідно до якого вимагається якомога більша чіткість у підставах для початку дисциплінарного провадження стосовно судді [4].

Як зазначає секретар Третьої дисциплінарної палати ВРП І. Плахтій, КРЄС надало рекомендації про внесення змін для конкретизації ч. 3 ст. 106 Закону України про судоустрій та статус суддів, де зазначено, що підставою для дисциплінарної відповідальності судді є поведінка, що порочить звання судді в питаннях моралі [6].

Метою внесення правок є недопущення притягнення суддів до відповідальності за порушення норм загальних етичних стандартів, щоб не було порушено принципів пропорційності та справедливості. Не дивлячись на це, судді мають дотримуватися етичних аспектів поведінки в соціальних мережах, щоб не завдати шкоди авторитету правосуддя в суспільстві.

Крім того, дотримання професійної етики в соціальних мережах є важливим аспектом не тільки для суддів, а й для членів їх родин. Наприклад, декілька років тому по мас-медіа поширились висловлювання дочки судді Печерського районного суду міста Києва. Дівчина принижувала українських музичних виконавців і натомість підтримувала російських музикантів. Дисциплінарної відповідальності суддя не понесла, але цей скандал, на мою думку, наніс удар по діловій репутації публічної особи та по системі правосуддя в очах суспільства.

Таким чином, можемо зробити висновки, що чіткої законодавчої регламентації дозволених та недозволених дій наразі не існує в українському законодавстві. Норми, які вказані в Кодексі суддівської етики, мають більш рекомендаційний та оціночний характер. Поняття етичних аспектів поведінки судді в соціальних мережах є доволі суб'єктивним. Адже етичні вимоги виконують перш за все не дисциплінарну функцію, а функцію підтримки авторитету правосуддя та судової влади в суспільстві.

Використана література:

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 21.03.2024).
2. Кодекс суддівської етики: затв. XI черговим з'їздом суддів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
3. Коментар до Кодексу суддівської етики: затв. рішенням Ради суддів України від 04.02.2016 р. № 1. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar-koodeksusuddivskoietiki-edd47ed191.pdf> (дата звернення: 21.03.2024).
4. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, не-сумісної поведінки та безсторонності. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vism_3_2002.pdf (дата звернення: 21.03.2024).
5. Постанова Велика Палата Верховного Суду від 17.01.2019 р., судова справа № 11-1010cap18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79472855> (дата звернення: 21.03.2024).
6. Не кожне порушення норм суддівської етики має наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності – ВРП. *Судово-юридична газета*. 23.03.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/296240-ne-kazhdoe-narushenie-norm-sudeyskoj-etiki-vlecheta-soboy-privlechenie-sudi-k-distsiplinarnoy-otvetstvennosti-sovet-pravosudiya> (дата звернення: 21.03.2024).

Кожухова О. О.,
*студентка 3-го курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ ЯК СПОСІБ ЗАЛИШАТИСЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИМИ

У сучасному динамічному світі, де всі сфери життя, включаючи правову, постійно зазнають змін і трансформацій, адвокати стикаються

з необхідністю постійного удосконалення своїх професійних навичок та знань. Постійні зміни в законодавстві, розвиток судової практики, а також технологічний прогрес і зміни у соціальному контексті створюють потребу у найвищому рівні адаптації серед адвокатської спільноти. Підвищення кваліфікації адвокатів стає не тільки необхідністю, але і стратегічним кроком для забезпечення якості правової допомоги. Тільки завдяки постійному самовдосконаленню та професійному розвитку адвокати можуть залишатися на передових позиціях, гарантуючи ефективно та компетентно надання правової підтримки своїм клієнтам.

Відповідно до пункту 4 ст. 21 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень [1].

Як зазначається у Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, підвищення кваліфікації адвокатів є важливим професійним обов'язком, що передбачає постійне розвиток та оновлення їхніх знань, умінь та навичок. Цей процес також охоплює можливість адвокатів отримувати нові спеціалізації та кваліфікації у конкретних галузях права чи сферах діяльності, базуючись на їхній попередній освіті та практичному досвіді. Важливим аспектом є забезпечення адвокатів достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві, а також практиці його тлумачення та застосування, щоб вони могли ефективно відповідати на потреби своїх клієнтів та виконувати свої обов'язки перед правосуддям [2].

Відповідно до зазначених нормативних актів, підвищення кваліфікації адвокатів становить основу для забезпечення високого рівня їхньої професійної діяльності та відповідності сучасним вимогам правового середовища. На нашу думку, це не лише важливий обов'язок перед клієнтами та правосуддям, а й стратегічний крок у розвитку кар'єри.

Необхідний обсяг підвищення професійного рівня адвокатом визначається у годинах і залікових балах. Так, згідно п.п. 19, 20 Порядку усі адвокати зобов'язані підвищувати кваліфікацію на рівні 10 годин на рік, а молоді адвокати – 16 годин на рік [2]. Встановлення обсягу підвищення професійного рівня адвокатів відображає важливість постійного навчання і розвитку у сфері права. Ця норма сприяє систематичному оновленню знань та навичок серед адвокатської спільноти й забезпечує відповідність їхньої діяльності сучасним стандартам та вимогам.

У цьому контексті важливо звернутися до статистичних даних провідних країн світу. Прогноз щодо вакансії для юристів – відповідно

до Довідника з професійних перспектив Бюро статистики праці США – загалом позитивний, з прогнозованим темпом зростання юристів на 8% між 2022 і 2032 роками [3]. Зростання вакансій у цій галузі може свідчити про збільшення попиту на юридичні послуги, яке може бути зумовлене різноманітними чинниками, такими як розвиток бізнесу, зростання комплексності законодавства тощо. У зв'язку з цим, адвокати, які прагнуть бути конкурентоспроможними в цьому ринковому середовищі, повинні підтримувати високий рівень кваліфікації, набувати нові знання та навички, а також поглиблювати свої професійні компетенції.

Підвищення кваліфікації як спосіб залишатися конкурентоспроможним, на наше переконання, треба відносити також і до юридичних компаній, адвокатських об'єднань тощо. Бо співробітники також мають більше шансів залишитися, якщо компанії розуміють важливість професійного розвитку. Компанії можуть залучати та утримувати кращих талантів, інвестуючи у них. Масштабне дослідження Gallup показало, що 68% працівників вважають, що підвищення кваліфікації, надане роботодавцем, є вирішальним при розгляді нової роботи. Крім того, 48% кажуть, що перейшли б на нову роботу, якби вона пропонувала можливості для підвищення кваліфікації [4]. У контексті юридичної діяльності це може включати в себе фінансування навчання, участь у конференціях та семінарах, доступ до онлайн-курсів, менторство та інші форми підтримки.

Таким чином, можна зробити висновок, що підвищення кваліфікації адвокатів є критично важливим елементом для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Цей процес допомагає спеціалістам ефективно відповідати на потреби своїх клієнтів та надавати їм якісну правову допомогу. Крім того, це прямо впливає та стимулює їхній професійний ріст та сприяє залученню нових можливостей у кар'єрі. Також юридичні компанії, які інвестують у підвищення кваліфікації своїх співробітників, мають перевагу в утриманні та привабленні талановитих фахівців. Це допомагає їм залишатися на передовій позиції у конкурентному середовищі та забезпечує успіх у довгостроковій перспективі.

Використана література:

1. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Редакція від 05.01.2017 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

2. Рішення Національної Асоціації Адвокатів України та Рішення Ради адвокатів України №63 «Про затвердження у новій редакції Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України» URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2021-07-03-poryadki-63_60f53b3b70d63.pdf

3. Bureau of Labor Statistics, U. S. Department of Labor, Occupational Outlook Handbook, Lawyers. URL: <https://www.bls.gov/oooh/legal/lawyers.htm>

4. FEATURED REPORT Gallup-Amazon Role Models Matter Report. URL: <https://www.gallup.com/analytics/506696/amazon-research-hub.aspx>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Кособудська М. С.,
*студентка 1-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану діяльність адвокатури ускладнена багатьма факторами. Так, велика кількість громадян України знаходиться за кордоном, у зв'язку з чим їм потрібна правова допомога у країні їх резиденції. У той саме час, значна кількість адвокатів опинилися на фронті завдяки мобілізації та потребують особливої допомоги – матеріальної і правової. Крім того, під час воєнного стану актуальним стало питання дистанційної адвокатської діяльності через неможливість багатьох людей особиста зустрітись з адвокатом [1, с. 514]. Необхідно зазначити, що під час воєнного стану Єдині та державні реєстри Міністерства юстиції України припинили своє функціонування.

Зауважимо, що значну роль у допомозі адвокатам відіграє діяльність Опікунської Ради, яка є особливим органом Національної асоціації адвокатів України, що була створена з метою допомоги адвокатам та їх

сім'ям. Вкрай позитивно, що цією радою надається матеріальна допомога адвокатам, а саме:

- по перше, допомога впроваджена для адвокатів та їх сімей, що були тяжко поранені або загинули у процесі бойових дій, а також адвокатам старше за 70 років, що не мають засобів для існування;
- по-друге, допомога надається адвокатом або їх сім'ям, що втратили житло через бойові дії і адвокатам-батькам що самостійно виховують дитину і не мають засобів для існування;
- по-третє, допомогу отримують адвокати, що знаходяться у лікарні або потребують препарати, що є життєво необхідними і не мають можливості їх придбати [2].

Як нами було зазначено раніше, особливої актуальності набуло питання дистанційної адвокатської діяльності. Так, завдяки Національній асоціації адвокатів України у містах де центри правової допомоги було зруйновано або пошкоджено професійна діяльність адвокатів реалізується дистанційно. Для дистанційної правової допомоги було створено спеціальні електронні застосунки, завдяки яким можливо проводити онлайн зустрічі-консультації. Отже, адвокати продовжують виконувати свої обов'язки у будівлях органів державної влади у місцях, де не ведуться активні бойові дії.

Не можна оминати то факт, що у деяких країнах ЄС Національною асоціацією адвокатів України було створено представництва та списки адвокатів що займаються наданням безоплатної допомоги. Крім того, у зв'язку з особливостями потреб правової допомоги у воєнний час НААУ було запроваджено безкоштовні курси з міграційного і міжнародного гуманітарного права, завдяки яким адвокати мали можливість отримати знання що є актуальними саме під час воєнного стану.

У якості висновку можна зазначити, що воєнний стан значно ускладнив професійну діяльність адвокатів в Україні, але завдяки своєчасній та якісній самоорганізації адвокатури вона продовжує реалізувати покладене на неї Конституцією України призначення.

Використана література:

1. Хомин Д. Р., Шандрок А. М. Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. № 1/2023. С. 513–515
2. Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/print/7346-opikuns-ka-radanaau-nadala-material-nu-dopomogu-33-advokatam.html>

3. Заборовський В. В., Орлова О. С., Манзюк В. В. Особливості професійної діяльності адвоката та української адвокатури в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. Вип. 3/2022. С. 279–285

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, пра+воохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кравченко М. О.

Кошелєв К. Є.,
студент 1 курсу магістратури
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ ПРОКУРОРІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ: ВАДИ ПЕРВИННОГО РЕФОРМУВАННЯ

Однією із визначальних проблем держав перехідного типу політичної організації є необхідність дискретного чи перманентного реформування різних сфер суспільного життя. Імпліцитною метою відповідних реформаційних процесів загалом презюмується саме первинне встановлення певної організаційної моделі, а не потреба в її об'єктивному поступовому розвитку. Екстраполюючи вказане вище на національну правову систему, звернемо увагу на актуальні питання змін профільного законодавства стосовно системної організації та діяльності органів прокуратури, зокрема щодо процедури добору прокурорів (формування корпусу прокурорів) із урахуванням нещодавніх змін.

Прогресивним поступом на шляху до формування транспарентного доступу до професії прокурора стало ухвалення у 2014 році нового Закону України «Про прокуратуру» (далі – Закон) [1]. Саме цей реформаційний етап можна визначити первинним щодо системи прокуратури, яка, до запровадження профільних змін, існувала в закритому інерційно-ієрархічному вимірі. Концептуальна потреба поступової уніфікації положень національного законодавства із правовими стандартами держав-членів Європейського Союзу та всієї «західної» цивілізації сприяла ак-

тивізації законодавчих ініціатив в окресленій сфері. Однією із запроваджених правових максим стала відкрита конкурсна процедура добору на вакантні посади прокурорів за умови відповідності визначених законодавством вимогам. І якщо базовий концепт такого підходу, на нашу думку, є виправданим, ба більше – критично необхідним, то в межах конкретних процедурних аспектів – вбачається потреба у проведенні конститутивного корегування. Примітно, що законодавець з моменту ухвалення Закону неодноразово вносив зміни до його тексту, зокрема в частині регламентації процедури добору прокурорів. Це було пов'язано, на нашу думку, із такими чинниками: відсутність чіткого узгодження першочергової мети та відповідних їй критеріїв добору; несистемність правової регламентації; неврахування трансформації кадрової кон'юнктури. Саме ці чинники, на наше переконання, сформували об'єктивні передумови для внесення нещодавніх змін до Закону стосовно спрощення процедури добору на посаду прокурора (скорочення строку проходження спеціальної підготовки в Тренінговому центрі прокурорів України (далі – ТЦПУ), запровадження посади прокурора-стажиста окружної прокуратури, скасування вимоги щодо наявності дворічного стажу професійної діяльності в сфері права тощо), які водночас стали приводом для нової дискусії [2; 3], що спонукає до більш детального розгляду цих передумов.

У цьому контексті слід зауважити, що унормування процедури добору посадових осіб будь-яких органів у сфері публічної служби, передусім, потребує з'ясування мети такого добору та процедури, яка його регламентує. Такою метою у системі прокуратури а ргіорі є формування корпусу професійних прокурорів. Трансформація, перебудова, перезавантаження чи інші конструктивні ознаки реформування не можуть бути первинними проявами мети такого добору, а лише її супутніми характеристиками. Проаналізувавши пояснювальну записку до законопроекту, що передував Закону [4], можемо констатувати не чітку визначеність мети запровадження прозорого конкурсного добору прокурорів. Побічно вона зазначена тільки в контексті переведення прокурорів на посади в органи прокуратури вищого рівня, запровадження конкурсної процедури щодо якого, у поєднанні з вимогами щодо наявності стажу на посаді прокурора, мала сприяти призначенню на такі посади кваліфікованих осіб. Чинна редакція Закону, попри численні зміни, досі не знайшла у своєму змісті визначення відповідної мети. Водночас пояснювальна записка до законопроекту щодо вдосконалення добору й підготовки про-

курорів [5] містить чіткішу демонстрацію бачення авторами цієї законодавчої ініціативи мети внесення відповідних змін до процедури добору, що *ipso facto* зумовлює висновок про рух у напрямі її вдосконалення. Проте залишається невирішеним актуальне питання базової мети основного законопроекту, яка, на нашу думку, демонструвала увагу його авторів до правового інституту доступу до професії прокурора, а не до формування корпусу професійних прокурорів у цілому.

У продовження цієї тези заслуговують на висвітлення особливості визначення професіоналізму кандидата. Загалом «професіоналізм» як базова позитивна характеристика кандидата є збірною конструкцією, яку формують такі складові як добросесність, компетентність (професійна, особиста, соціальна) тощо. У цьому контексті постає питання щодо способу виявлення компетентними суб'єктами наявності (відсутності) й меж цієї якості в кандидата на посаду прокурора. Тобто йдеться про критерії оцінювання професіоналізму кандидата, як передумови його призначення. Відповідність визначеним вимогам Закону, успішне проходження кваліфікаційного оцінювання чи спеціальної підготовки в ТЦПУ, встановлення наявності (відсутності), обсягу й характеру стажу професійної діяльності в сфері права, проведення індивідуальної співбесіди, констатація комплексного проходження кандидатом усіх етапів добору, проведення спеціальної перевірки – із якого моменту визначається чи презюмується професіоналізм кандидата? Питання, на нашу думку, залишається відкритим, адже Закон як нормативний орієнтир визначає лише послідовність відповідних етапів.

Наступний момент, на який варто звернути увагу, обумовлений правовою природою прокуратури як публічної інституції, яку слід розглядати у структурному та процесуальному аспектах. Відповідні аспекти базово регламентуються Конституцією України (далі – Конституція), Законом і процесуальним законодавством. Слід констатувати, що зміни до нормативного змісту зазначених актів у контексті статусу прокуратури та прокурорської діяльності вносилися регулярно, проте не системно. У 2012 році було ухвалено новий Кримінальний процесуальний кодекс України, у 2014 році – новий Закон із подальшими численними змінами, у 2016 році – зміни до Конституції щодо правосуддя, у межах яких було виключено Розділ VII «Прокуратура» та доповнено Розділ VIII «Правосуддя» статтею 131–1, яка визначає елементи конституційно-правового статусу прокуратури в Україні. Отже, Закон ухвалено раніше внесених змін до Конституції у 2016 році. У контексті нещодавніх за-

конодавчих змін до вимог і процедури добору на посаду прокурора постають питання:

– чи узгоджуються змінені вимоги до кандидатів на посаду прокурора та запровадження посади прокурора-стажиста оновленому конституційному статусу прокуратури як інституції системи правосуддя?

– скасування вимоги щодо наявності стажу професійної діяльності в сфері права – це чергове вирішення питання про доступ до професії прокурора, чи релевантна реакція на зміну конституційного статусу прокуратури?

Враховуючи відсутність законодавчих відповідей на поставлені запитання, а також неузгодженість відповідних змін на різних етапах законотворчої діяльності, з певною вірогідністю, можна стверджувати, що самі по собі ухвалені ініціативи щодо спрощення процедури добору прокурорів не можуть претендувати те, щоб іменуватись процесом удосконалення без відповідної темпоральної верифікації. Ба більше – без переформатування цієї парадигми не вдасться так охарактеризувати й наступні потенційні зміни до процедури добору прокурорів.

Законодавець при продовжуваному внесенні змін до процедури добору прокурорів системно не враховував поступову трансформацію кадрової кон'юнктури інституції. Проте це має безпосередній вплив як на суто структурно-комунікативні, так і, певною мірою, на процесуальні аспекти діяльності відповідного органу прокуратури і системи в цілому. Прокурори, призначені за формально різними процедурами добору (перш за все в контексті змістовної різниці вимог до кандидатів) можуть по-різному сприймати себе в системі, систему як явище, її майбутнє, мету процесуальної діяльності тощо. І означена диференціація має суттєвий вплив на ефективність і стабільність прокуратури.

Підсумовуючи, зауважимо, що без узгодження окреслених аспектів на нормативно-правовому рівні, хоча б у вимірі системності змін правового регулювання, ми й надалі зможемо говорити не про реальне вдосконалення процедури добору прокурорів, а суто про її дотичні реформаційні прояви, як-от спрощення чи ускладнення, та про відповідні законодавчі наміри.

Використана література:

1. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 08.04.2024).

2. Подкопаєв С. В. Прокурори-стажисти: особливості правового статусу. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: матеріали III Міжнар. наук. конф. (Хмельницький, 13 травня 2022 р.). Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 229–231.

3. Стефанчук М. Формування прокурорського корпусу в Україні: сучасні тенденції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2 (34). С. 71–77.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про прокуратуру». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3541&skl=8 (дата звернення: 08.04.2024).

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/73f2b678-6e50-4115-82d4-00d0564efb0f> (дата звернення: 08.04.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Стефанчук М. М..

Курбай К. В.,
*студентка 3-го курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Сьогодні суспільство досягло величезного прогресу в сфері цифровізації. Технологічні досягнення, штучний інтелект безсумнівно мають великий вплив на різні суспільні інститути, на право зокрема.

12 грудня 2003 року Організацією Об'єднаних Націй було прийнято Декларацію принципів «Побудова інформаційного суспільства -глобальне завдання у новому тисячолітті». Документом проголошувалося, що освіта, знання, інформація та спілкування є спільним началом в розвитку, ініціативності та благополуччі людської життєдіяльності. Декларація гарантувала право кожному скрізь та у всіх умовах суспільного життя мати можливість та реалізовувати право на участь в інформаційному суспільстві[1].

В Україні процес діджиталізації набрав великих обертів та став одним із пріоритетних напрямків державної політики. Про це свідчать сервіс Дія, цифрова освіта, «Малюшко, окрім того Міністерством юстиції України було розроблено додаток «Безоплатна правова допомога».

Адвокатура активно розвивається поряд з іншими сферами суспільного життя. В Україні інститут адвокатури є більш технологічно прогресивний порівняно з іншими зарубіжними країнами. Ми досягли значних успіхів, зокрема в Україні діють бази даних судових рішень, судові реєстри, аналітично-правова платформа, яка забезпечує швидкий та якісний пошук необхідного нормативно-правового акту, правової позиції чи судового рішення. Окрім того існують чат-боти, які дозволяють за декілька секунд знайти та скористатися послугами найкращих адвокатів. Однією із складових діджиталізації в сфері адвокатури є Єдиний реєстр адвокатів. Єдиний реєстр адвокатів України являє собою електронну базу даних, яка генерує відомості про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до законодавства «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули права на зайняття адвокатською діяльністю, та про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності[2].

Безсумнівно технологічний прогрес значно полегшує роботу адвоката, а також отримання його послуг клієнтом. Завдяки активній цифровізації в адвоката з'явилися ефективні рекламні інструменти – соціальні мережі. Наразі простежується тенденція активного ведення та просування своїх послуг на просторах Instagram, Facebook, Twitter, та все більше адвокатів долучаються до неї.

Підвищення кваліфікації також значно полегшилось завдяки новітнім технологіям, оскільки отримати нові знання можна з будь-якої точки світу, приєднавшись онлайн. Рада адвокатів прийняла рішення про введення у дію єдиної онлайн-платформи для підвищення кваліфікації. Ця платформа об'єднує інформацію про всі навчальні заходи та операторів, які проводять підвищення кваліфікації по всій країні. Система передбачає можливість онлайн-реєстрації адвокатів на всі події, фіксацію фактичної участі на семінарах, зворотний зв'язок у вигляді онлайн-тестування для перевірки розуміння матеріалу семінару, а також автоматичне нарахування отриманих балів через особистий кабінет адвоката в системі [3].

Доступність послуг – одна з найважливіших переваг процесу цифровізації. Програмою діяльності Кабінету Міністрів України від 12 черв-

ня 2020 року, серед ключових цілей державної політики названо «по-силення ефективності та доступності системи надання безоплатної правової допомоги кожному, хто не має можливості самостійно захищати свої права та інтереси, сприяння підвищенню рівня правової культури та правової обізнаності, розбудові ефективної системи доступу до правової інформації, у тому числі за

рахунок цифровізації відповідних сервісів» [4]. Саме завдяки технологічному прогресу доступ до юридичних послуг є в кожного, отримати консультацію в адвоката можна не виходячи з дому.

Проте окрім позитивного впливу, цифровізація має свої недоліки. Адвокатам часто не вистачає комп'ютерних навичок та знань, також для використання новітніх технологій необхідне спеціальне обладнання, зокрема для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції адвокату знадобиться комп'ютер із камерою та мікрофоном, а також безперешкодний доступ до Інтернету. Окрім цього, адвокати як і інші користувачі Інтернету не захищені від шахрайства, атак хакерів та шкідливих програм (вірусів). Саме тому адвокат повинен особливо турбуватися про свій захист онлайн, а також захист своїх помічників та стажистів задля недопущення ситуації з розголошенням адвокатської таємниці.

Незважаючи на низку проблем з якими зіштовхуються адвокати процес діджиталізації вніс багато переваг в інститут адвокатури: економія часу, доступність до юридичних послуг, ефективні рекламні інструменти, полегшення в обробці та автоматизації великої кількості інформації. Адвокатура розвивається разом із суспільством, тому на цей інститут чекає ще багато змін та нововведень.

Використана література:

1. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті»: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 12.12.2003. URL: <https://old.apitu.org.ua/wsis/dp>

2. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України. Затверджений рішенням Ради Адвокатів України №26 від 17.12.2012 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-07-25-poryadki-109_5b597b1f8c28b.pdf

3. Українська адвокатура стала на шлях цифрової трансформації, – Ізовітова. LB. ua. 2019. URL: https://lb.ua/news/2019/08/22/435338_ukrainska_advokatura_stala_shlyah.html

4. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. №471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/81/f495727n7.pdf>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Лантух М. С.,
*студентка 9 групи, I-го курсу
денної форми навчання (бакалаврат)
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРИНЦИП УНІФІКАЦІЇ В СУДОВИХ ПРОЦЕДУРАХ

Принцип уніфікації в судових процедурах є одним з основоположних принципів сучасного правосуддя і спрямований на забезпечення системності, послідовності та спрощення судового процесу. Цей принцип передбачає застосування однакових або стандартизованих процесуальних норм і положень у подібних або аналогічних справах, що забезпечує узгодженість судової практики та рівність сторін перед законом. У контексті сучасних викликів та потреб правової системи важливим є розуміння та аналіз ефективності принципу однаковості у судочинстві для забезпечення справедливого та ефективного регулювання правовідносин у суспільстві.

У науковій літературі, як у зарубіжній, так і вітчизняній, велика увага приділяється аналізу принципу уніфікації в судових процедурах. Дослідження таких вчених, як С. Бахов, Г. Вельямінова, Н. Вілкова, А. Саїдов, Ю. Тіхоміров та інших, дозволяють краще зрозуміти сутність та значення цього принципу в сучасному правовому середовищі. Зокрема, в останні роки особлива увага приділяється ролі судової практики як важливого джерела права, що дозволяє розкрити деталізовані аспекти уніфікації в контексті її впливу на формування правових стандартів. Незважаючи на значний обсяг досліджень у цій області, питання уніфікації в судових процедурах залишається актуальним і вимагає подальшого вивчення.

Принцип уніфікації в судових процедурах є одним з ключових принципів сучасного правосуддя. Цей принцип полягає в застосуванні однакових чи стандартизованих процесуальних норм у схожих чи аналогічних правових справах. Головною метою уніфікації є забезпечення системності, послідовності та спрощення судочинства, а також забезпечення єдності судової практики та рівності перед законом для всіх учасників судового процесу. Уніфікація в судових процедурах сприяє уникненню здійсненні неузгодженості та суперечності у рішеннях різних судів, що в результаті підвищує довіри суспільства до судової влади, правосуддя та швидке вирішення правових спорів [1, с.208].

У зв'язку з перевагами уніфікації, багатьма вченими-процесуалістами висловлювалася думка щодо створення єдиного процесуального кодексу, який об'єднав би правові норми, регулюючи процеси з позовної дії та спірні правові відносини. Така ініціатива передбачала об'єднання норм, які регулюють цивільне, господарське та адміністративне провадження. Згідно з теоріями, що висвітлені в наукових працях, загальнопроцесуальна теорія та регулювання її предмету можуть допомогти вирішити проблеми, пов'язані із здійсненням правосуддя та поліпшити процесуальні галузі права в Україні.

З цікавою позицією виступає О. Беяневич, який вбачає у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у конституційних нормах основу для принципів здійснення правосуддя. Проте він розглядає уніфікацію процесуальних норм як інтеграційний процес, який враховує існуючі засади та, водночас, стандартизує всі процеси. Варто розрізняти норми процесуального права від норм матеріального права, що регулюють організацію судової влади, зазначає науковець Байєра Д. Він погоджується із можливістю об'єднання всіх процесуальних галузей, але зазначає на ризики, пов'язані із змішуванням цих норм [2, с.61].

Уніфікація судової практики виступає ключовим елементом принципу уніфікації в судових процедурах. Цей аспект часто пов'язують із досягненням однакового застосування закону та забезпеченням єдиної судової практики. Такий підхід наочно демонструє важливість уніфікованої судової практики для забезпечення ключових цінностей суспільства, зменшення навантаження на суди, підвищення передбачуваності судових рішень та зниження ймовірності оскарження таких рішень.

Цю ідею підтверджує позиція професора В. Валанчуса, який, працюючи у Вищому адміністративному суді Литви, акцентує на значущос-

ті уніфікованої судової практики для забезпечення стабільності та передбачуваності судових рішень. Його погляди стосовно «уніфікованої судової практики» свідчать про те, наскільки цей аспект є важливим у сучасній правовій системі. У контексті принципу уніфікації в судових процедурах, уніфікація судової практики є не лише засобом досягнення юридичної єдності, але й гарантією ефективності та справедливості правосуддя [3, с.23].

Обґрунтовано зазначено принцип уніфікації у судовому аспекті у Висновку Консультативної ради Європейських Суддів «Про роль суддів у забезпеченні єдності застосування закону». Нормативно-правовий акт на прикладі різних форм судочинства зазначає, що уніфікація, насамперед, означає спрямування суспільства на здійснення своїх прав та обов'язків через призму суддівської захищеності. У такому випадку сторони при вирішенні спірних питань могли б через єдиний чинний закон вирішити конфлікт без втручання суду, а також підвищити рівень довіри до здійснення суддівських повноважень. Утім, висновок акцентує свою увагу на розбіжності застосування уніфікації через різні форми застосування права(континентального та загального) а також застосування різних типів механізмів здійснення суддівського забезпечення. КРЄС вважає, що при розгляді справи, різні інстанції суду мають власне тлумачення закону та його практичне застосування в індивідуальному випадку. У результаті такої діяльності вирішення справи по суті не завжди є конституційним та об'єктивним, що супроводжується не тільки невірною застосування законодавства, але й порушення прав людини на суддівських захист.

Як зазначається у Висновку КРЄС, потреба забезпечити єдине застосування закону не має призводити до негнучкості та неналежних обмежень у розвитку прав та не повинна загрожувати принципу незалежності суддів. Забезпечення послідовного й єдиного застосування закону, насамперед, повинно здійснюватися через судову практик повноважень верховного суду [4].

Повноваження Верховного Суду, наприклад, України, має свої тонкощі щодо застосування принципу уніфікації під час судових процедурах. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд- найвищий суд у системі правосуддя [5]. Фактично, в основі його повноваження закладено здійснювати свою діяльність через єдність та сталість судової практик. Доцільніше зазначити, що Верховний Суд України і є представлення законності та єдності застосування положень національного законодавства.

Утім, відповідно до норм кодексу адміністративного судочинства України, Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції [6]. З огляду на дане твердження, уніфікація у судовому процесі фактично не відбувається, оскільки рішення Верховного Суду може відрізнятись від рішень судів інших інстанції, і немає ніякого чіткого механізму застосування закону відповідно до його трактування, оскільки у практиці є поширені випадки визнання неконституційним рішення суду.

Зважаючи на таку специфіку функціонування Верховного Суду, принцип уніфікації у судовому процесу недотриманий та незастосований, оскільки на сьогоднішній день така специфіка забезпечення правосуддя у розрізі єдності не може здійснюватися через низку об'єктивних причин.

Отже, принцип уніфікації в судових процедурах є ключовим елементом сучасного правосуддя, спрямованим на забезпечення системності, однаковості та ефективності судочинства. Уніфікація допомагає досягти єдності судової практики, забезпечити рівність перед законом для учасників процесу та підвищити довіру суспільства до судової системи.

Наукові праці вчених, таких як професор В. Валанчус, свідчать про важливість уніфікованої судової практики для забезпечення стабільності та передбачуваності судових рішень. Проте, існують дискусії щодо оптимальних шляхів реалізації цього принципу, включаючи створення єдиного процесуального кодексу.

Важливо враховувати різноманітні підходи до уніфікації, зокрема, розрізнення норм процесуального та матеріального права. Це дозволить уникнути неузгодженості та сприятиме ефективному регулюванню правових відносин у суспільстві.

Уніфікація судової практики має великий потенціал для покращення судочинства та забезпечення правової стабільності, але її впровадження потребує детального аналізу та гармонізації з особливостями конкретних правових систем.

Використана література:

1. Монастирський О. П. Нормативно-правова уніфікація: загально-теоретична характеристика . Митна справа. № 4 (70) 2010. Ч. 2. С. 204–208.

2. Дитріх Байер. Забезпечення єдності судової практики на рівні судів Федерації. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19 квітня 2012 р. К.: АДЕФ. 2012. С. 33–61.

3. Віргіліус Валанчус. Навіщо потрібна уніфікована судова практика? Забезпечення єдності судової практики основне завдання вищих судових органів держави: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19 квітня 2012 р. К.: АДЕФ. 2012. С. 22–32.

4. Висновок №20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону : висновок. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/vysnovok_kryes_20.pdf.

5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII : станом на 26 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

6. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. №2747-IV : станом на 20 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Литвин К. Д.,
*студентка IV курсу юридичного
факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ

Під дієздатністю фізичної особи слід розуміти її здатність своїми діями, набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність в разі їх невиконання [1]. Згідно зі статтею 39 Цивільного кодексу України, лише стійкий хронічний психічний розлад може слугувати підставою для визнання особи недієздатною. Цей розлад має позбавляти людину здатності усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [1].

В юридичній науці медичний та юридичний критерії визнаються важливими показниками рівня здатності особи до дії. Медичний критерій вимагає офіційного підтвердження наявності психічного розладу

на підставі медичних висновків або спеціальних експертиз. Щодо юридичного критерію, він полягає в здатності особи розуміти та керувати своїми діями. Ці здатності можуть бути обмеженими частково або повністю в залежності від характеру та ступеня розладу психічної діяльності [2].

Щодо самого процесу визнання особи обмеженою дієздатністю або недієздатністю, то він докладно регламентується Цивільним процесуальним кодексом України та Постановою Пленуму Верховного Суду України від 29.03.72 № 3 з назвою «Про судову практику у справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» [3]. Суди розглядають справи, пов'язані з визнанням особи обмеженою дієздатністю, недієздатністю або її поновленням у дієздатності, в тому регіоні, де вона проживає або де знаходиться спеціалізований заклад, де вона отримує лікування. Ці справи розглядаються у формі окремого провадження, яке відноситься до категорії непозовного цивільного судочинства. Це провадження спрямоване на встановлення наявності або відсутності юридичних прав, які мають важливе значення для захисту прав, свобод і інтересів особи [4].

Також варто розглянути можливість подання заяви про визнання особи недієздатною цією самою особою, за умови, що вона здатна розуміти свої дії, але не може керувати ними. Це може бути актуально, якщо фізична особа розуміє необхідність покладання опіки над собою та проведення певного курсу лікування. Для підтвердження наявності психічного розладу у особи, суд обов'язково призначає судово-психіатричну експертизу. Якщо особа ухиляється від проходження такої експертизи, її можуть провести у примусовому порядку. Важливо зазначити, що результати експертизи не можуть встановити факт дієздатності або недієздатності особи – це належить виключно до компетенції суду [5, с. 126]. Проведення судово-психіатричної експертизи у справах про визнання фізичної особи недієздатною має на меті встановлення наявності або відсутності підстав для визнання її недієздатною.

Справа, що стосується обмеження у дієздатності та визнання особи недієздатною, розглядається з участю захисника, представника органу опіки та піклування, а також самої особи, щодо якої приймається рішення у цій справі. Однак участь цієї особи може бути необов'язковою у випадках, коли вона не може бути присутньою на судовому засіданні через стан свого здоров'я або через перебування у спеціалізованому закладі, але може бути присутня у формі відеоконференції. Після того, як суд

визнає особу обмежено дієздатною або недієздатною згідно з установленими процедурами, він призначає над нею опіку або піклування на підставі подання відповідного органу опіки та піклування. При виборі кандидатів на роль піклувальника або опікуна суд бере до уваги особисті якості такої особи, її взаємини з особою, яка була обмежена у цивільній дієздатності або визнана недієздатною згідно з відповідним судовим рішенням, а також її майновий стан та інші чинники.

Рішення про заміну піклувальника або опікуна може бути прийняте на основі особистої заяви замінюваної особи або за клопотанням органу опіки та піклування у формі ухвали. У місячний строк з моменту подання такого клопотання суд, на вимогу органу опіки та піклування, визначає іншу особу для здійснення опіки та піклування.

Цивільний процесуальний кодекс України передбачає перелік осіб, які можуть подавати клопотання щодо скасування рішення про визнання особи обмеженою дієздатною або недієздатною. Окрім звичайних осіб, які мають зацікавленість (опікун, піклувальник, орган опіки та піклування, члени сім'ї), цей перелік також включає право самої особи, щодо якої прийняте судове рішення про обмеження дієздатності або визнання недієздатною, на ініціювання судового процесу щодо відновлення цивільної дієздатності. Суть у тому, що до 15 грудня 2017 року Цивільний процесуальний кодекс України надавав можливість недієздатній особі відновлювати свою дієздатність виключно за волі опікуна або органу опіки та піклування, а не внаслідок об'єктивних факторів, таких як одужання чи значне поліпшення її психічного стану.

Загальна практика полягає в тому, що суд не розглядає заяву, яка подана недієздатною особою, в суттєвому аспекті, але обов'язково застосовується без умов, оскільки ця норма закону в цілому відповідає прийнятому Європейським судом з прав людини принципу «свободи розсуду держави в установленні обмежень для доступу до національного суду» [5, с. 131]. Суди України мають обов'язок безпосередньо застосовувати норми Конвенції як складової частини внутрішнього законодавства згідно з частиною 1 статті 9 Конституції України.

Також раніше часто виникала проблема на практиці з можливістю даної особи рівною мірою скористатися своїми процесуальними правами, зокрема, правом на безоплатну правничу допомогу. Це пов'язано з тим, що Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» раніше була передбачена можливість надання вторинної правової допомоги для недієздатної особи лише за заявою опікуна. Це ускладнювало повноцінне

забезпечення гарантій реалізації права на доступ до правосуддя для особи, яка фактично є повноправним учасником ініційованого нею процесу [6]. Проте, починаючи з 2023 року, відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», звернення про надання одного з видів правничих послуг, передбачених частиною другою статті 7 цього Закону, що стосуються осіб, визнаних судом недієздатними або дієздатність яких обмежена судом, надсилаються або подаються ними особисто, їх опікунами чи піклувальниками. Особи, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, можуть звертатися за отриманням безоплатної первинної правничої допомоги особисто лише щодо питань, звернення до суду з яких їм дозволено.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна говорити про черговий крок законодавця на шляху забезпечення права недієздатної особи, яка є заявником у справі щодо її поновлення у дієздатності, на повне використання її процесуальних прав та обов'язків, включаючи право на безоплатну вторинну правничу допомогу. Це забезпечує виконання статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує право на доступ до правосуддя.

Ураховуючи зміст нового положення про можливість особи, стосовно якої приймається рішення про обмеження цивільної дієздатності або позбавлення дієздатності, ініціювати розгляд справи про її поновлення у дієздатності, це є виразом принципу верховенства права у державі, оскільки особа знову не перебуває у «процесуальній мерці», але має можливість вільно висловлювати свою волю. Потребує подальшого врегулювання законодавством правовий статус особи, яка обмежена у своїй дієздатності або позбавлена її, коли вона є стороною у цивільному провадженні, спрямованому на поновлення її у дієздатності. Це включає визначення правових гарантій, які забезпечують реалізацію нею своїх прав та свобод, необхідних для забезпечення принципу рівноправності та справедливості у судовому розгляді.

Використана література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40–44. Ст. 356.
2. Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Процесуальний аспект захисту права недієздатної особи на поновлення цивільної дієздатності. *Вісник Верховного Суду України*. 2014. №5. С. 41–48.

3. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним : Постанова Пленуму Верховного суду України від 28.03.1972 № 3 (Із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 13 від 29.11.1974, № 4 від 24.04.1981, № 3 від 30.03.1984, № 13 від 25.12.1992, № 15 від 25.05.1998). *Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах (1972-2003)* / за заг. ред. В. Т. Малярен-ка. – К. : Ін Юре, 2004. – 271 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. Ст. 1088.

5. Волкова Н. В. Процесуальні особливості розгляду справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною (окремі аспекти). *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 56. С. 124–132.

6. Вишневський А. В. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: основні положення та підходи до впровадження. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 5–13.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Бутирська І. А.

Лупійчук Д. В.,
студентка 4 курсу
ІНІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

НАРАДЧА КІМНАТА: РУДИМЕНТ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 6 ЄКПЛ

Про таємницю нарадчої кімнати як обов'язковий елемент здійснення правосуддя йдеться у всіх процесуальних кодексах (ст. 245 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК), ст. 220 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК), ст. 228 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС), ст. 367 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК)). У Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Законі) зазначається, що незалежність судді забезпечується

ся порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення (ст. 48 Закону); суддя зобов'язаний, зокрема, не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі **таємницю нарадчої кімнати** (ст. 56 Закону) [1]. Однак останнім часом активно обговорюється потреба такого інституту загалом. В аспекті цих дискусій був поданий проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень № 9445 від 30.06.23 (далі – законопроект), яким фактично скасовується нарадча кімната як обов'язковий елемент прийняття рішень. На думку авторів, інститут «нарадчої кімнати» має вигляд надмірного формалізму та не відповідає ані меті запровадження терміну «таємниця нарадчої кімнати», яка має передбачати заборону втручання та впливу на прийняття судового рішення, ані суті судової діяльності, яка передбачає здійснення ефективного правосуддя в розумні строки [2]. Відповідно до цього необхідно дослідити, чи дійсно інститут нарадчої кімнати є зайвим формалізмом, чи таки засобом забезпечення права на справедливий суд в аспекті дотримання статті 6 Європейської конвенції прав людини (далі – ЄКПЛ).

Зауважимо, що на сьогодні цей інститут дійсно має як переваги, так і недоліки, тож варто розглянути кожен з цих аспектів.

Перш за все, раціональний аргумент на користь скасування нарадчої кімнати міститься у пояснювальній записці до законопроекту щодо реальної ситуації в судах: «на практиці в багатьох місцевих судах відсутні спеціальні приміщення під зал судових засідань чи нарадчу кімнату, а судочинство проводиться в кабінеті судді. Суддя оголошує про вихід до «нарадчої кімнати» для ухвалення рішення, а секретар судового засідання просить усіх вийти. Отже, суддя опиняється в нарадчій кімнаті – у власному кабінеті» [2]. Звичайно, проблема тут не в існуванні самої нарадчої кімнати в законодавстві, а в неналежному фінансуванні судової системи. Однак, через розгортання повномасштабної війни, очевидно, що виділення додаткового фінансування для вирішення цієї проблеми не є доречним, адже пріоритет бюджетних коштів повинна мати сфера оборони, а тому скасування може бути доцільним.

По-друге, ми не можемо заперечувати, що сторони іноді вдаються до надмірного формалізму, аргументуючи подання скарги тільки тим,

що було порушено таємницю нарадчої кімнати. Наприклад, у справі №460/2869/18 позивач звернувся до Верховного Суду (далі – ВС) із скаргою, яка була обґрунтована порушенням таємниці нарадчої кімнати, яка полягала у тому, що після закінчення судових дебатів у судовому засіданні, яке відбувалося в режимі відеоконференції за участю позивача з власних технічних засобів, склад суду не залишив приміщення зали судового засідання, а почав надавати оцінку позиції сторони без виходу до нарадчої кімнати, а все обговорення між складом суду транслювалося у режимі відеоконференції, що, на думку скаржниці, є самостійним порушенням норм процесуального права. Однак ВС зауважив, що порушення таємниці нарадчої кімнати не є обов'язковою підставою для скасування судового рішення відповідно до ч. ст. 353 КАС. Транслювання у режимі відеоконференції обговорення між складом суду під час ухвалення оскаржуваного судового рішення є технічною помилкою, яка не вплинула на правильність вирішення справи судом апеляційної інстанції та не призвела до ухвалення незаконного рішення, а тому не є підставою для скасування чи зміни оскаржуваних судових рішень (Постанова ВС від 22.10. 2021 у справі №460/2869/18) [4]. З цього випливає, що у законодавстві існує певний «запобіжник» для невинного скасування правильних рішень, а такі заяви сторін сприймаються як зловживання правом. Проте необхідність прийняття рішення за такими скаргами навантажує суддів, що є недоліком існування цього інституту.

З іншого боку, нарадча кімната певною мірою забезпечує такий принцип судового процесу як публічний розгляд справи у контексті ст. 6 ЄКПЛ. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) наголошує, що право на «публічний судовий розгляд», гарантоване ст. 6 § 1, неодмінно передбачає право на «дебати сторін» («Дорі проти Швейцарії») [3]. За чинним законодавством: після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його проголошення (ст. 244 ЦПК). Відповідно суд, вислухавши доводи сторін під час судових дебатів, зважено приймає рішення у нарадчій кімнаті (зважаючи на те, що сказано під час судових дебатів). У той час, як при відсутності такої кімнати є більша ймовірність того, що суд прийме своє рішення ще до початку дебатів для того, аби не затягувати процес і одразу оголосити рішення. Не заперечуємо того, що кваліфікований суддя

може прийняти законне рішення одразу по завершенню судового розгляду без виходу до нарадчої кімнати, адже завдяки професіоналізму та досвіду судді пояснення сторін можуть бути оцінені одразу під час судового засідання та не потребуватимуть додаткового повторного аналізу у нарадчій кімнаті. Це може позитивно відобразитися на дотриманні розумних строків розгляду справи, проте є ризик ухвалення шаблонного рішення.

Варто наголосити, що інститут нарадчої кімнати з самого початку був покликаний забезпечувати незалежність судочинства, що ніколи не перестане бути необхідним в контексті тієї ж ст. 6 ЄКПЛ. Як зазначає ЄСПЛ, дотримання вимоги незалежності оцінюється, зокрема, на підставі встановлених законом критеріїв («Мустафа Тунч і Феджере Тунч проти Туреччини»). Так, аби встановити, чи даний орган може вважатись «незалежним», ЄСПЛ бере до уваги наступні критерії («Фіндлей проти Сполученого Королівства»): спосіб призначення, тривалість мандату його членів; існування захисту від зовнішнього тиску; наявність видимості незалежності [3]. У цьому аспекті інститут нарадчої кімнати забезпечує одразу два останні критерії. По-перше, нарадча кімната як спеціально обладнане для ухвалення судових рішень приміщення не дозволяє втручання сторонніх осіб під час ухвалення рішень, адже під час такого ухвалення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. По-друге, існування такої кімнати формує так звану зовнішню видимість незалежності для громадян. Проблема з незалежністю відсутня у тому випадку, коли «об'єктивний спостерігач» не мав би жодних підстав висловлювати стурбованість з огляду на обставини справи («Кларк проти Сполученого Королівства») [3]. Формальне існування в законі необхідності спеціально обладнаного приміщення нарадчої кімнати і його відсутність в судах в реальності, само собою не забезпечить цієї незалежності, водночас це є допоміжним чинником для її гарантування, оскільки ухвалення рішення в залі судового засідання провокує зайвий «емоційний» тиск на суддю.

Висновки. Таємниця наради суддів є одним із найважливіших принципів правосуддя, що служить гарантом об'єктивності, незалежності, безсторонності та неупередженості суду, які є вагомими принципами забезпечення права на справедливий суд за ст. 6 ЄКПЛ. Не можемо повноцінно стверджувати, що повне скасування нарадчої кімнати, як пропонується в законопроекті №9445, вирішить певні проблем. Оче-

видно, що у зв'язку з низкою об'єктивних причин (велика навантаженість на судову систему, недостатнє фінансування, відсутність спеціально обладнаних приміщень, законодавчі прогалини тощо) інститут нарадчої кімнати поступово втрачає своє первинне призначення. Однак повне скасування нарадчої кімнати і ухвалення рішення одразу після слухання, як пропонується в законопроекті, не вирішить цих проблем, а лише спровокує зайві питання до справедливості українського правосуддя. Так, Головне науково-експертне управління у своєму висновку зазначило, що даний законопроект потребує доопрацювання: запропонований у проекті підхід може призвести до затягування ухвалення та проголошення рішення, і, як наслідок, до порушення розумних строків розгляду справи і затягування процесу, а також матиме корупційні ризики [2]. Підсумовуючи наведене, законодавчі зміни повинні бути виважені і забезпечувати ухвалення законного і справедливого рішення в кожній справі, врахувавши всі аргументи, висловлені в судовому засіданні, а також надати можливість прийняти рішення судді *sine ira et studio* задля забезпечення основних принципів, передбачених у ст. 6 ЄКПЛ.

Використана література:

7. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 31. С. 545.

8. Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень. URL: <https://cutt.ly/1w8tjHGS> (дата звернення: 20.03.24).

9. European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. URL: <https://cutt.ly/Dw8tkMOV> (дата звернення: 20.03.24).

10. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. Постанова КАС ВС від 22.10.21. № 460/2869/18. URL: <https://cutt.ly/sw8tl2uE> (дата звернення: 20.03.24).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Мазурік А.,
студентки 9 групи, 3-го курсу
факультету юстиції
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого

ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Основним юридичним підґрунтям, на якому має базуватися принцип національної мови судочинства в Україні, є Конституція України. Так, у ст. 10 Основного Закону зазначається, що державною мовою є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток та функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя особи на будь-якій території нашої держави [1]. Крім цього, юридичним базисом виступає також Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019, статтю 14 якого визначено, що у судах України судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою. Проте в судовому процесі може застосовуватися й інша мова, ніж державна [2]. Принцип здійснення судочинства державною мовою спрямований забезпечити всім учасникам судового процесу, суду будь-якої інстанції, а також громадськості розуміння та сприйняття змісту процесуальних дій, судових документів та доказів, а тому такий принцип є універсальним для правосуддя.

Дослідженням правового забезпечення принципу національної мови або мови, яку особа розуміє, в українському судочинстві займалися відомі науковці як: В. В. Сліпенюк, М. В. Григорчук, І. А. Балюк, Т. М. Кузик, О. П. Кучинська, В. Т. Маляренко та інші.

Загальноприйнято, що учасники судового процесу мають використовувати українську мову. Це стосується як усного, так і письмового спілкування. Суд у спілкуванні з учасниками також зобов'язаний застосовувати українську мову, що і підтверджується ч. 1 та ч. 3 ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. [3]. Будь-які судові документи, наприклад, судові рішення, виконавчі листи, судові повістки, журнали судового засідання, мають бути викладені виключно українською мовою. Проте є випадки, коли суб'єкт судового процесу не розуміє або погано знає мову, якою здійснюється судочинство в дер-

жаві, в таких випадках слід запрошувати перекладача. Зокрема, під час здійснення цивільного судочинства учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача (ч. 4 ст. 9 ЦПК) [4]. До того ж ст. 29 КПК передбачено, що кримінальне провадження і складання документів має здійснюватися державною мовою, а також у разі необхідності слід залучати перекладача [5]. Прикладом цього є справа № 552/4736/20 від 13 липня 2022 року про залучення перекладача з української мови на грузинську мову [6]. Відповідно до Європейської Хартії регіональних мов або меншин від 05.11.1992 № ETS N 148 ст. 9 передбачено, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин, а у разі необхідності залучали усних і письмових перекладачів [7]. Зокрема, Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р. Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, прийняту у Страсбурзі. Відповідно до Закону положення Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської (ст. 2) [8].

Конституційний Суд України розглядає використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин як гарантію забезпечення реалізації прав кожного на звернення до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, та на захист своїх прав будь-якими не забороненими законом засобами. Як зазначає КСУ, використання мов меншин або регіональних мов спрямовані на забезпечення вільного доступу до суду осіб, які погано володіють українською мовою. Це не суперечить основному принципу здійснення судочинства державною мовою в судах України. Звідси випливає, що одночасно гарантується рівність прав громадян в судовому процесі за мовною ознакою. Слід наголосити, що залучення перекладачів для таких осіб має бути без додаткових витрат для учасників судового процесу.

Отже, принцип національної мови судочинства є проявом високої поваги до людини: особи, які не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечуються правом знайомитися з усіма

матеріалами справи, давати показання, заявляти клопотання рідною мовою і користуватися послугами перекладача. Принцип національної мови судочинства не лише гарантує право особи, але й забезпечує сприйняття та розуміння учасникам всіх обставин справи, що також встановлює об'єктивну істину у справі. Термін «володіння мовою судочинства» означає вміння вільно говорити та розуміти зміст висловленого. Це сприяє досягненню істини, оскільки правильне тлумачення і викладення обставин конкретної справи призводить до законного винесення рішення по справі.

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. № 552/4736/20, Постанова, від 13.07.2022, про залучення перекладача з української мови на грузинську мову. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105301649&red=1000036414c76892404c91ccd19243605d137f&d=5>
7. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 № ETS N 148. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mu920332?an=2&q=%D1%83%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%96&is_no_morph=false&lang=ua¶gr_mode=true
8. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15.05.2003 № 802-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030802?an=955992>

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Овсяннікова О. О.

Максимець М. Р.,
студентка 3 курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»

СУЧАСНІ МЕТОДИ РЕКЛАМИ В АДВОКАТУРИ В УКРАЇНИ

Адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката для здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту[3]. Ця діяльність має оплачуваний характер, що є певним еквівалентом кар'єрного росту адвоката. У сучасному світі прагнення адвоката – розширити клієнтську базу я цілком зрозумілим. Постає питання – якими засобами можна досягти мету та якою мірою вона узгоджуються з етичними стандартами адвокатської професії.

У загальноживаному значенні слово «конкуренція» – це суперництво людей, підприємств і організацій, які працюють на одному ринку та обслуговують цільові аудиторії. Адвокат виступає суб'єктом ринку юридичних послуг та за родом своєї професії покликаний надавати правничу допомогу фізичним та юридичним особам. Послуги, що надаються адвокатами перетворились на продукт, який підлягає реалізації та просуванню на ринку послуг. Реклама є найбільш дієвим засобом просування послуги на ринку.

Реклама адвокатської діяльності є предметом гострої дискусії вже тривалий час та на національному рівні висловлюються протилежні думки. Діапазон починається від фактичної заборони реклами в діяльності адвокатів та продовжується до визнання адвокатської діяльності об'єктом реклами нарівні з іншими послугами на ринку. Проте, наука переймається тим, якою саме повинна бути реклама адвоката в сучасному світі. На це питання однозначної відповіді та єдиних стандартів немає.[1, с.205]

Адвокат, при відправленні правосуддя, грає роль посередника між громадськістю і судом. Обмеження на рекламу виправдані посиленнями на особливі ознаки, такі як мета заборони членам колегії адвокатів рекламувати свою діяльність це захист прав інших осіб, прав громадськості та інших членів колегії та заборона членам колегії адвокатів використовувати практично будь-яку рекламу, оскільки це є надмірною та несумісною зі свободою розповсюджувати інформацію та відповідним

правом її отримувати. У самому оголошенні заявника знаходились відомості нейтрального характеру, а саме його ім'я, рід занять, адреса контори та номер телефону, та вони не містили інформації, яка не відповідала би дійсності чи була образливою для його колег адвокатів, саме тому він вправі розповсюджувати таку інформацію точно так само, як його потенційні клієнти мали право її отримувати[4, с.216].

Хочеться додати, що правила щодо рекламування адвокатської діяльності можуть різнитися в різних країнах залежно від їхніх культурних традицій. Можна сказати, що реклама адвокатських послуг не повинна ґрунтуватися на порівняннях або на недостовірній інформації та повинна забезпечити рівновагу між різними інтересами.

Хочеться зазначити, що реклама адвокатської діяльності обмежена певними етичними показниками адвокатської професії. Залежність адвокатури та системи правосуддя та особливості правового статусу адвоката, значиме становище у суспільстві, специфіка правових та етичних вимог, що до нього висувуються, зумовлюють неможливість застосування у даній сфері реклами у загальнозживаному маркетинговому розумінні цього поняття [2].

Також надто важливим є забезпечення розумного балансу суспільних, корпоративних, особистих інтересів, інтересів правосуддя, які не забороняють рекламу адвокатських послуг, а шукають ефективні шляхи їх регламентації, в тому числі в частині, де встановлюються чіткі і прозорі критерії допустимості такої реклами, які відповідають до високих стандартів професійної діяльності адвоката [5, с.22].

На сьогоднішня рекламування діяльності адвоката просувається через будь-які соціальні мережі. Оскільки майже всі люди користуються соціальними мережами, вони з легкістю можуть наткнутися на сторінку адвоката, який активно веде свою сторінку. Набирають особливої популярності короткі ролики, де безпосередньо адвокат розказує про деталі та особливості якогось закону або конкретної статті, цим самим показавши свою компетентність у цьому. Активне викладання постів щодо діяльності адвоката, презентабельність та комунікація з людьми – найкраща реклама для адвоката [1, с. 205].

Таким чином, можна сказати, що глобалізація, яка зумовлює, та у якомусь сенсі провокує конкуренцію в адвокатському середовищі, вимагає адекватної реакції та своєрідні відповіді на виклики сьогодення. Хоча конкуренція, як категорія у своїй першооснові економічна, тому вона й спонукає до появи та використання належного інструментарію як реклама. Ігнорувати переваги реклами для сучасної адвокатури не потрібно, оскільки за певних умов вона є доцільною та корисною.

У сучасному світі реклама адвоката – є надто важливим інструментом для збільшення клієнтської бази. Завдяки соціальним мережам, адвокат може просувати та з часом продавати свої послуги. Хочеться також зазначити, що при введенні сторінки у мережах Інтернету, адвокат може показати свою компетентні. Саме тому, реклама – є важливим джерелом для адвокатської діяльності сьогодні.

Використана література:

1. Бірюкова А. Реклама адвокатської діяльності як прояв впливу процесу глобалізації. Одеса: Право, 2018. 205 с. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/8/39.pdf>

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 16.07.2021, підстава – 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

3. Костін І. Реклама адвокатської діяльності. Думка адвоката. URL: <https://blog.liga.net/user/kostin/article/2816>

4. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката – захисника: автореф. дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2003. 22 с. URL: <http://surl.li/shlqm>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Мартолог К. Р.,
*студент 9 групи,
1-го курсу денної форми навчання
(бакалаврат)
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ ТА СУДОВИХ РІШЕННЯХ: ПОТЕНЦІАЛ І НЕДОЛІКИ

Штучний інтелект набуває все більшого значення в різних галузях сучасного суспільства, включаючи правову сферу. Не є винятком судо-

чинство та судові рішення. Останнє десятиліття демонструє нам широке застосування штучного інтелекту в судочинстві, яке викликає як позитивні, так і негативні наслідки. Одні кажуть, що штучний інтелект може оптимізувати роботу судової системи, інші – що він може породити несправедливість у судочинстві.

Автоматизація судових процесів за допомогою штучного інтелекту є однією з сучасних тенденцій у розвитку судочинства. Це означає використання ШІ-технологій, таких як машинне навчання, обробка природної мови та автоматичне прийняття рішень, для автоматизації певних етапів судових процесів [1].

Одним із основних напрямків автоматизації судових процесів є використання систем автоматичного прийняття рішень. За допомогою алгоритмів машинного навчання та обробки природної мови, системи штучного інтелекту можуть аналізувати факти, юридичні аргументи та попередні судові рішення для прийняття рекомендаційних або навіть остаточних рішень. Проте важливо зауважити, що остаточне рішення повинно прийматися кваліфікованими судьями, які враховують усі необхідні аспекти справи [2].

Одним із прикладів впровадження автоматизації судових процесів є використання систем розпізнавання мови та автоматичного генерування тексту для створення судових рішень. Це може спростити процес написання рішень, зменшити час, витрачений суддею на підготовку документів, а також унормувати та узгодити формулювання рішень [3].

Проте, усюди є свої нюанси й треба усвідомлювати деякі фактори, а саме виклики та обмеження, пов'язані з автоматизацією судових процесів із допомогою штучного інтелекту. По-перше, системи штучного інтелекту можуть бути обмежені тими даними, на яких вони були навчені, що може призвести до несправедливих і неточних рішень. Також існує ризик використання неправильних моделей чи алгоритмів, що може призвести до систематичних помилок або перекручення результатів.

Крім того, слід виокремити такий важливий аспект, як питання етики та відповідальності. Застосування штучного інтелекту в судочинстві повинно відповідати етичним нормам, забезпечувати прозорість і можливість контролю за прийняттям рішень. Відповідальність за остаточні рішення мають нести судді, які повинні враховувати юридичні норми, моральні цінності та контекст кожної конкретної справи [4].

Використання штучного інтелекту в судочинстві породжує ряд етичних питань, які потребують уваги та дискусії. Одним із найважливіших

аспектів є прозорість і відповідальність алгоритмів штучного інтелекту. Судові системи повинні забезпечити можливість розуміти, які критерії та фактори використовуються приймаючою системою штучного інтелекту для прийняття судових рішень. Крім того, необхідно гарантувати, що впровадження штучного інтелекту не призводить до дискримінації, нерівності або порушення прав людини. Важливо встановити етичні стандарти та норми, які регулюють використання штучного інтелекту в судочинстві.

Системи штучного інтелекту можуть використовуватися для автоматичного аналізу текстових документів, таких як: свідчення, доповіді експертів, письмові заключення тощо. Застосування методів обробки природної мови дозволяє системам автоматично виділяти ключові факти, розрізняти типи документів і виявляти зв'язки між ними [5].

Штучний інтелект може використовуватися для автоматичного розпізнавання образів, наприклад, відеозаписів або фотографій. Це може бути корисним у випадках, коли докази містять велику кількість відеоматеріалів, які потребують аналізу та ідентифікації об'єктів або осіб [6].

Використання штучного інтелекту в зборі та обробці доказів може покращити точність, швидкість та об'єктивність аналізу, а також знизити можливість помилок. Проте важливо пам'ятати, що штучний інтелект не може повністю замінити роль професійних юристів і суддів, і завжди потрібно збирати та оцінювати докази з урахуванням контексту, етичних стандартів і правових процедур [7].

Також, хотілося б зазначити, що штучний інтелект – це величезні кошти, і при цьому не завжди можна оцінити ефективність таких капіталовкладень. У 2022 році Microsoft підтвердила багатомільярдні інвестиції в OpenAI (ідеться про десятки мільярдів доларів), розробника боту ChatGPT, а вже на початку 2023 року через появу конкурентів може недоотримати свої прибутки [8].

Значний відхід від фізичних до гібридних або дистанційних слухань також може підірвати конституційний статус судового процесу, зокрема його символічний характер. Участь у судочинстві з дому, в автомобілі чи в громадському місці може змінити розуміння суспільством громадянської важливості процесу [8].

У дослідженні Центру Дністрянського вказано, що бар'єром застосування штучного інтелекту на індивідуальному рівні є неготовність професійного середовища до запровадження технологій на базі штучного інтелекту в систему правосуддя України. Причинами неготовності

називають низький рівень поінформованості про такі технології та низький загальний рівень цифрових навичок. Ці думки, однак, частково спростовують результати опитування серед фахівців, оскільки близько половини учасників дослідження на відмінно складають простий тест на загальні знання про штучний інтелект (як явище) [8].

Ще хотілося б декількома словами згадати про ризик штучного інтелекту. 13 березня у Європарламенті в Страсбурзі проголосували за Artificial Intelligence Act (далі – AI Act). Це закон, що має регулювати використання систем штучного інтелекту, які функціонують в Європейському Союзі. AI Act регулює системи штучного інтелекту залежно від їхнього рівня ризику та впливу. До систем штучного інтелекту високого ризику належать ті, що можуть спричинити значну шкоду здоров'ю, безпеці, навколишньому середовищу, основним правам, демократії та верховенству права. Зокрема, системи, які використовуються в освіті, охороні здоров'я, критичній інфраструктурі, професійній підготовці, основних державних і приватних послугах, правосудді, мають вплив на демократію, наприклад на вибори. Ці системи мають відповідати вимогам прозорості та точності, забезпечувати можливість людського контролю. Громадяни повинні отримати можливість просити роз'яснення рішень, ухвалених системами штучного інтелекту, а також подавати скарги на систему штучного інтелекту високого ризику. Відповідно до AI Act, штучно створений контент за допомогою штучного інтелекту має маркуватись, це стосується зображень, аудіо-, відеоконтенту. Дозволені системи ШІ мають відповідати принципу прозорості та підконтрольності людині. Цей закон базується на пропозиції Комісії ЄС, зробленій у 2021 році. Ще в грудні 2023 року Європарламент та держави-члени ЄС погодили закон [9].

Отже, перспектива використання штучного інтелекту в судочинстві та судових рішеннях є досить актуальною темою, яка має різні аспекти. Системи ШІ можуть як полегшити процеси судочинства, забезпечуючи швидкий доступ до інформації та аналізу судових рішень, так і призвести до неочікуваних результатів. Звичайно, використання ШІ вимагає уваги до етичних аспектів, відповідальності та захисту прав громадян, забезпечення прозорості. Тому слід активно запобігати й управляти ризиками, пов'язаними з використанням ШІ, зокрема, забезпечуючи кібербезпеку, конфіденційність і захист персональних даних. А в цілому, використання штучного інтелекту в судочинстві має потенціал покращити ефективність, доступність та об'єктивність судових рішень.

Використана література:

1. «Artificial Intelligence in Judicial Systems». 2019. By the European Parliament.
2. «Artificial Intelligence in the Legal System: The Role of AI in Legal Decision-Making». 2020. By the Law Society of England and Wales.
3. «AI in the Courts». 2020. By the International Bar Association.
4. «Artificial Intelligence in the Legal Profession and the Judiciary». 2018. By the Council of Europe.
5. «AI in the Courts: A Comparative Analysis of the Use of Artificial Intelligence in Court Proceedings». 2020. By the Law Library of Congress.
6. «Artificial Intelligence in the Legal System and Legal Education». 2021. By the American Bar Association.
7. «Artificial Intelligence and Legal Decision Making: The Wide Open?» 2020. By the Law Society Gazette.
8. Штучний інтелект в кримінальному правосудді. 2024 р. URL: https://justtalk.com.ua/post/shtuchnij-intelekt-v-kriminalnomu-pravosuddi-discussion-paper?fbclid=PAaaSZ7iQ2DewkFu2HIMJRwZmP_QbzBU0T1-hc2Khhg7d583JC6p0Gzk6gF8Kg4_aem_AZhN1PGnZs5gt7xbeskduuHquOC H8kuM1XWleBx_UX8pqtadN6AzPQxjYYVQH1gD-0.
9. Центр демократії та верховенства права. 2005–2022. URL: <https://cedem.org.ua/news/eu-zakon-pro-shtuchnyi-intelekt/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Маслякова А. В.,
*студентка 3 курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ДАНИХ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ДОТРИМАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ДЛЯ АДВОКАТІВ

В сучасному цифровому світі, де перехід до онлайн-комунікацій та зберігання даних стає нормою, кібербезпека та захист конфіденційності даних

виявляються критично важливими аспектами для будь-якої професійної діяльності. Особливо відчутна ця потреба в сферах, де велика частина інформації є конфіденційною та чутливою, таких як юридична практика. Для адвокатів, які регулярно обробляють великий обсяг конфіденційної інформації, забезпечення кібербезпеки та захисту даних стає невід'ємною складовою їхньої професійної етики та юридичної відповідальності.

Актуальність дослідження даної теми вкрай висока, оскільки інформаційні технології розвиваються настільки швидко, що потенційні загрози для конфіденційності даних також постійно зростають. Зловмисники у пошуках чутливої інформації вдосконалюють свої методи вторгнень, використовуючи різноманітні техніки хакерства, фішингу та інші види кібератак. Для адвокатів, які зберігають конфіденційну інформацію своїх клієнтів, такі загрози можуть мати серйозні правові, етичні та фінансові наслідки.

Дослідження кібербезпеки та захисту даних для адвокатів стає важливим для розуміння сучасних загроз інформаційної безпеки, розробки ефективних стратегій захисту та впровадження відповідних технологічних та правових заходів. Враховуючи величезне значення конфіденційності у юридичній сфері та потенційні наслідки порушення інформаційної безпеки, таке дослідження має значення не лише для самого професійного співтовариства адвокатів, а й для забезпечення довіри до правової системи в цілому.

Кібербезпека у сфері адвокатської діяльності визначається як захищеність інформації в онлайн-просторі, що становить об'єкт адвокатської таємниці, та забезпечується шляхом збереження її конфіденційності, цілісності та доступності. Конфіденційність передбачає доступ до інформації лише для тих, хто має відповідні права, цілісність передбачає, що інформацію може змінити лише авторизований користувач, а доступність означає можливість використання інформації без перешкод.

Згідно з ч. 3 ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат повинен забезпечити умови, які перешкоджають стороннім особам у доступі до адвокатської таємниці та її розголошенню [1].

Проте, на практиці мало адвокатів в Україні звертають увагу на питання кібербезпеки з метою забезпечення принципу конфіденційності. Більшість не вживають заходів щодо захисту інформації на ПК та серверах, і це створює серйозні загрози безпеці даних. Навіть більше, нормативно не визначено адвокатуру як суб'єкт гарантування кібербезпеки, що може призвести до серйозних наслідків у разі кібератаки.

Запровадження ефективних заходів кібербезпеки серед адвокатів та включення відповідних нормативно-правових актів є критично важливим для запобігання можливих загроз для конфіденційності даних та порушення прав клієнтів. Анна Кухар, член Ради Комітету АПУ з питань телекомунікацій, інформаційних технологій та Інтернету, вказує на те, що юридичні фірми, які мають великий обсяг конфіденційної інформації про клієнтів, можуть бути особливо привабливими для кіберзлочинців [2].

Україні необхідно вдосконалити заходи кібербезпеки в юридичній сфері, оскільки недоліки в цьому плані загрожують безпеці даних клієнтів. Наприклад, застосування стандартів та правил, які регулюють збереження конфіденційної інформації, може допомогти забезпечити відповідність правилам щодо збереження інформації клієнтів.

На прикладах кібератак на юридичні фірми підкреслюється необхідність комплексного підходу до захисту даних. Витоки даних та інші кібератаки можуть призвести до серйозних наслідків, включаючи фінансові втрати та втрату довіри клієнтів. Однак, відповідна реакція та вдосконалення заходів кібербезпеки можуть допомогти уникнути подібних проблем.

Зростаюча кількість позовів, що базуються на можливих загрозах кібербезпеці, свідчить про важливість вдосконалення заходів у цій області. Юридичні фірми мають усвідомлювати потенційні ризики та вживати належних заходів для захисту конфіденційності даних та інтегритету своєї діяльності.

Створення усвідомленої культури кібербезпеки в юридичній фірмі є важливою складовою для забезпечення безпеки даних. Старшим партнерам слід переконатися, що всі співробітники розуміють важливість цієї теми і віддані безпеці даних. Постійне навчання співробітників з питань кібербезпеки є ключовим елементом цієї культури, оскільки технології та загрози постійно змінюються.

Важливо також призначити відповідального за кібербезпеку та створити резервні копії даних для захисту від втрати інформації у разі аварій. Використання якісного антивірусного програмного забезпечення та актуального програмного забезпечення також є необхідними для запобігання кібератак.

Додатково, обмеження доступу до даних та уважне ставлення до передачі файлів є важливими заходами безпеки. Захист електронної пошти та, можливо, передача функцій з гарантування кібербезпеки на аутсорсинг можуть також допомогти в підвищенні рівня безпеки.

Аналізуючи наведені вказівки, можна зрозуміти, що підвищення кібербезпеки в юридичній фірмі вимагає комплексного підходу, який включає навчання персоналу, розробку та впровадження політик безпеки, технічні заходи захисту, а також внутрішній контроль і підтримку. Важливо також розуміти, що кібербезпека – це постійний процес, який вимагає постійного оновлення та адаптації до нових загроз і технологій.

Використана література:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 16.07.2021, підстава – 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

2. Кухар А. «Вас хакнули», ч 1 : про кіберзлочини на теренах юрринку. Асоціація правників України. 2020. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7764/>

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Мекердічан Т. А.,
студентка 5 групи, 1 курсу
ІНІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА НЕВИКОНАННЯ АБО ЗАТРИМКИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Дану проблему я хочу розглянути в контексті рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» (пілотне рішення), «Бурмич та інші проти України» (безпрецедентне рішення).

В чому полягає їх клопіт? Справу «Бурмич та інші проти України» розпочато відповідно до 5 заяв проти України. Заявники скаржились на невиконання або несвоєчасне виконання рішень національних судів, винесених на їх користь. Усі заявники стверджували, що немає підстав для розрізнення їхніх справ від висновків у пілотному рішенні ЄСПЛ «Іванов проти України»[1]. Справа полягала в тому, що заявник скаржив-

ся до ЄСПЛ на невиконання рішення військового суду Черкаського регіону про стягнення з військової частини грошової компенсації. ЄСПЛ констатував: було порушення п. 1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) та ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Поряд із цим ЄСПЛ зазначив: порушення через невиконання / тривале виконання рішень національних судів, відповідальність за виконання яких несе держава, констатовано ЄСПЛ у більше ніж у 300 справах щодо України. Тому, ЄСПЛ вирішив застосувати процедуру «пілотного» рішення щодо України. Констатувавши порушення Конвенції у справі заявника та присудивши йому відшкодування, ЄСПЛ одночасно вказав Україні на потребу вжиття відповідних заходів, спрямованих на усунення підстав для подальших подібних порушень, а також на надання адекватного та достатнього відшкодування заявникам в інших аналогічних справах[2]. Щодо практики розгляду справ, зокрема схожих на справу «Іванов проти України», то через тривале незапровадження належних загальних заходів Україною, залишаючи системну проблему невіршеною, призвело до того, що ЄСПЛ був змушений прийняти практику розгляду справи аналогічної до справи «Іванов проти України» за прискороною спрощеною процедурою згрупованих судових рішень та ухвал, які по суті обмежуються лише твердженням про порушення та призначення справедливої сатисфакції. Проте, така судова політика групового розгляду рішень не мала суттєвого впливу на загальну системну проблему, виявлену у справі Іванова. ЄСПЛ зауважив, що він перебуває під ризиком початку роботи як частина української системи правосуддя та підміни себе українським органам влади у вирішенні проблеми «адекватне й достатнє відшкодування за невиконання або затримки у виконанні рішень національних судів».

Справа «Бурмич та інші проти України» є однією зі 20000 скарг до ЄСПЛ за пілотним рішенням справ схожих на справу «Іванов проти України». Усі ці справи однакові, бо заявники скаржилися на Україну за невиконання національними органами влади остаточного рішення, винесеного в їх справах. Також, усі заявники посилаються на п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. ЄСПЛ вирішив, що продовження розгляду цієї справи не є виправданим у значенні п. 1 (с) ст. 37 ЄКПЛ[1]. В усіх таких випадках кожен наявний і майбутній заявник є «потерпілим» у значенні ст. 34 ЄКПЛ, який має право на те, щоб пілотне рішення було повністю виконано на національному рівні та отримати «адекватне та достатнє відшкодування», як це передбачено п. 5 резолю-

тивної частини рішення у справі Іванова. Це ж міркування і щодо майбутніх аналогічних справ. ЄСПЛ може вилучити їх з реєстру справ і передати безпосередньо до Комітету міністрів, крім заяв, які будуть визнані не прийнятними згідно зі ст. 35 ЄКПЛ[1].

Наразі, на 1475-му засіданні (19–21 вересня 2023) у справах Юрій Миколайович Іванов, група Жовнера та Бурмич та інші проти України КМРС у частині «висновки та проміжне рішення» підсумував:

«Це питання залишається актуальним вже протягом десятиліть, і Комітет закликав владу декілька разів вжити конкретних заходів для створення ефективних національних засобів правового захисту. Нездатність цього зробити має серйозні наслідки та підриває авторитет судової влади як незалежної гілки влади. Російська агресія проти України стала додатковим ускладненням, але важливо, щоб Україна прийняла негайні і рішучі заходи на найвищому політичному рівні для виконання своїх зобов'язань за ст. 46 ЄКПЛ. Владу слід заохочувати продовжувати співпрацю з різними вітчизняними суб'єктами для досягнення цієї мети.

Хоча позитивних змін не відбулося, Комітет можливо розгляне відкладення прийняття проміжної резолюції на цій зустрічі за причинами, наведеними українською владою. Однак владу слід закликати надати інформацію про будь-який прогрес до 1 червня 2024 року з метою відновлення розгляду цих справ на засіданні у вересні 2024 року. Якщо влада не зможе повідомити про конкретний прогрес до цього часу, депутати можуть розглянути доручення Секретаріату підготувати подальший проект тимчасової резолюції для розгляду на цьому засіданні[3].»

Отже, затримка виконання судових рішень в Україні, зокрема рішень ЄСПЛ, свідчить про системні недоліки у правосудді та владі. Системні недоліки включають недостатнє фінансування виконавчої служби, відсутність політичної волі для вирішення проблеми, корупцію та втручання в судову діяльність, а також недосконалість законодавства. Для вирішення цієї проблеми можна запропонувати декілька рекомендацій, таких як системні реформи виконавчої служби, збільшення бюджету на виконання судових рішень, удосконалення законодавства та підвищення рівня підзвітності судів та інших державних органів.

Використана література:

1. Справа «Бурмич та інші проти України»: веб-сайт ВРУ. URL: <https://rm.coe.int/attachment1judgmentburmychgc4652-13-ukr-translation-168078eb76> (рішення ЄСПЛ від 12 жовтня 2017 року)

2. Справа «Іванов проти України»: офіц. переклад, веб-сайт ВРУ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_136#Text (рішення ЄСПЛ від 7 грудня 2006 року)

3. Юрій Миколайович Іванов, група Жовнера та Бурмич та інші проти України: веб-сайт. URL: <https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Notes/1475/H4641E>(проміжне рішення КМРС від 19–21 вересня 2023 року)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Мисюра С. Р.,
студентка 12 групи, 2 курсу,
кафедра юстиції
ННІ права Київського національного
Університету імені Тараса Шевченка

УНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЯК ЗАСАДА ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У процесі здійснення своєї юридичної практики адвокати зобов'язані неухильно дотримуватись основних принципів, адже на них ґрунтується вся професійна діяльність адвоката. Зокрема у частині 1 статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказано: «Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.» [6]. Законотворець звертає увагу на те, що усі ці принципи тісно взаємопов'язані між собою та у комплексі утворюють базис для здійснення кваліфікованого захисту інтересів клієнта. Проте, незважаючи на взаємозалежність усіх принципів, варто зважати на їхню чітку диференціацію, що дозволяє виокремити особливості кожного з них.

Розглядаючи принцип неприпустимості конфлікту інтересів, потрібно звернути увагу на його тісний зв'язок із іншими засадами здійснення адвокатської діяльності. Можна спостерігати яскравий взаємозв'язок уникнення конфлікту інтересів та пріоритету інтересів клієнта: адвокат зобов'язаний уникати будь-яких дій, що можуть сприяти виникненню конфлікту інтересів, а також докласти усіх зусиль для захисту прав та за-

конних інтересів клієнта. Якщо ж вести розмову про пов'язаність принципу неприпустимості конфлікту інтересів та незалежності і свободи адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, то варто наголосити на тому, що уникнення конфлікту інтересів сприяє збереженню незалежності адвокатів, а їхня незалежність і свобода гарантують їхню здатність ефективно захищати інтереси своїх клієнтів і доброчесно виконувати свої обов'язки відповідно до вимог закону. У комплексі ці принципи гарантують ефективний захист адвокатом клієнта відповідно до високих етичних стандартів, що сприяє підвищенню довіри суспільства до інституту захисту.

Для точного розуміння поняття «конфлікт інтересів» необхідно визначити його дефініцію. Конфлікт інтересів – це ситуація, при якій службова особа або особа із представницькими повноваженнями, виконуючи свої обов'язки, має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести.

Закон України «Про запобігання корупції» виділяє два види конфлікту інтересів: потенційний конфлікт інтересів та реальний конфлікт інтересів.

Потенційний конфлікт інтересів – це наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень [7].

За структурою конфлікти інтересів в адвокатській діяльності можна поділити на горизонтальні та вертикальні. Горизонтальні конфлікти виникають між адвокатом та клієнтом, а вертикальні, в свою чергу, між двома або більше клієнтами. Також варто виокремити третій тип- змішаний, в якому є місце одночасно конфлікту інтересів між клієнтами та між клієнтом і адвокатом [1; 2; 4; 8].

За ознакою реальності конфлікти інтересів в адвокатській діяльності поділяються на реальні, потенційні та уявні. У реальному конфлікті інтересів є чітке коло визначених учасників, у кожного з них є власні

інтереси, що прямо суперечать один одному. У потенційному конфлікті інтересів існують учасники з власними інтересами, які на даних момент не суперечать, але за певних умов можуть стати протиріччям. В свою чергу, в уявному конфлікті учасники зі своїми інтересами, які, хоча і не протирічають один одному формально, та фактично сторонній спостерігач може вважати, що існує конфлікт [2].

Законодавець виділяє три стадії практичної діяльності адвоката, коли можливий конфлікт інтересів: на стадії прийняття доручення клієнта, в процесі виконання доручення клієнта та після виконання доручення клієнта.

У випадку можливості виникнення конфлікту інтересів, адвокат має діяти відповідно до таких вимог:

На етапі прийняття доручення:

- повідомити клієнта про можливість виникнення конфлікту інтересів;
- відмовитись від прийняття доручення або укласти договір про надання правничої допомоги за умови отримання письмової згоди клієнта та відсутності заборон, встановлених законодавством.

У процесі виконання доручення:

- повідомити клієнта про виникнення або можливість виникнення конфлікту інтересів;
- отримати письмову згоду клієнта, якщо це дозволяє закон, або розірвати договір про надання правничої допомоги.

Після виконання доручення:

- відмовитись укладати договір з потенційним клієнтом, якщо є вірогідність конфлікту інтересів;
- отримати письмову згоду клієнта, якому раніше надавалась допомога, та потенційного клієнта перед укладанням нового договору [4; 5].

Отже, спираючись на все вищевикладене, можна зробити висновок, що принцип неприпустимості конфлікту інтересів є одним із основоположних у процесі здійснення адвокатом його професійної діяльності. Дотримання цього принципу дає можливість забезпечити високий рівень професійної поведінки, що відповідає усім етичним вимогами та створює умови для надання правничої допомоги адвокатом.

Використана література:

1. Заборовський В. В. Можливі види конфліктів інтересів в адвокатській діяльності та критерії їх класифікації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* № 73. Ч. 2. С.182–187.

2. Ковалко Н. М. Конфлікт інтересів: теоретико-практичні аспекти кризь призму етичного принципу адвокатської діяльності. *Право і суспільство*. № 6–2, Ч. 1. С. 187–192.

3. Конституція України: від 28.06.1996. р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 13.03.2024).

4. Медведєв К. В. Конфлікт інтересів в адвокатській діяльності. *ЮР/ЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/analytics/213959_konflkt-nteresv-v-advokatsky-dyalnost (дата звернення: 13.03.2024).

5. Правила адвокатської етики: затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 13.03.2024).

6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 13.03.2024).

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 13.03.2024).

8. Северин К. М. Дослідження принципу уникнення конфлікту інтересів при здійсненні адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Т. 3. № 35. Ч. I. С. 142–147.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувачка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Хотинська-Нор О. З.

Мялківська Я. Ю.,
студентка 1-ої групи, 1-го курсу
факультету судового та міжнародного
права
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ УКРАЇНИ

В рамках дослідження даної теми слід приділити увагу принципам нотаріальної діяльності. Законодавець у Законі України «Про нотаріат», на відміну від Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про судоустрій і статус суддів», «Про національну поліцію» тощо, не закріпив принципи нотаріальної діяльності. Зауважимо, що у профільному

законі, який регулює діяльність нотаріату в нашій державі, закріплено лише засади функціонування професійного самоврядування нотаріусів. У той саме час, деякі принципи поведінки нотаріуса закріплено у Кодексі правил професійної етики нотаріусів України. У той саме час, вважаємо за доцільне приділити увагу деяким принципам, які прямо не закріплено в законодавстві, проте найшли висвітлення в науковій літературі.

Перш за все вважаю за потрібне приділити увагу принципу обґрунтованості нотаріальних актів (дій). Так, цей принцип вимагає, щоб нотаріальні дії здійснювалися лише на підставі достовірних обставин, які підтверджені відповідними відомостями та документами. Наприклад, для підтвердження спадково-родинних відносин необхідно мати документальне підтвердження, яке включає свідоцтво про смерть спадкодавця, свідоцтва про народження дочки або сина померлого (до прикладу), а також свідоцтва про шлюб (у разі зміни прізвища). Усі ці документи повинні бути видані компетентними державними органами реєстрації актів цивільного стану.

Принцип обґрунтованості закріплено в ряді статей Закону України «Про нотаріат», зокрема в статтях 42, 46, 47, 54, 55 та інших, які передбачають обов'язок нотаріуса перевірити наявність необхідних фактів для вчинення певної нотаріальної дії. Так, відповідно до статті 46 профільного закону, «нотаріуси або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії. Такі відомості та документи повинні бути подані в строк, визначений нотаріусом». [2]

Ще один принцип, якому я би хотіла приділити увагу є принцип рівності перед законом. Ця засада відображена у статті 24 Конституції України та закріплює, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». [1] Видається логічним, що цей принцип поширює свою дію на всіх нотаріусів, незалежно від того, чи працюють вони у державних нотаріальних конторах, чи займаються приватною нотаріальною діяльністю. Нагадаємо, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат»: «документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу». [2]

Підкреслю, що вкрай важливо, щоб держава належним чином забезпечувала рівні умови доступу громадян до нотаріальної діяльності і гарантувала рівні можливості для нотаріусів у здійсненні їхньої професійної діяльності. «Будь-яке втручання у роботу нотаріуса, зокрема з метою перешкодження виконанню ним своїх обов'язків або примушення його до неправомірних дій, а також вимагання від нотаріуса або його працівників, які знаходяться у трудових відносинах з ним, інформації, що є но-

таріальною таємницею, заборонене і підлягає відповідальності згідно з законодавством» [2].

Підсумовуючи проведене дослідження зауважу, що наведений перелік принципів не є вичерпним. В науковій літературі наявні різні підходи щодо переліку принципів нотаріальної діяльності та їх кількості. Проте саме ці два принципи особисто нам здалися найбільш цікавими до висвітлення. У той саме час, висвітлення навіть цих двох засад сприятиме кращому розумінню сутності нотаріальної діяльності та відкриває подальші шляхи до наступних досліджень.

Використана література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

3. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х. : Право, 2011. – 384 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кравченко М. О.

Невечера С. А.,
*студентка 1 курсу денної форми
здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ОБШУКУ В АДВОКАТА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ст. 59 Конституції України – акт вищої юридичної сили, визначає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. Водночас, для

надання такої допомоги створена та діє адвокатура (ст. 131–2 Конституції України) [1].

Адвокатура в Україні – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, який встановлюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Таке законодавче визначення закріплюється в ч. 1 ст. 2 даного Закону [2].

Для належного здійснення адвокатами їхньої діяльності чинним законодавством встановлюються певні гарантії адвокатської діяльності, серед яких, зокрема, є те, що проведення стосовно адвоката оперативнорозшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує інші вимоги передбачені ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

Такі загальні правила встановлюються чинним законодавством щодо проведення обшуку в адвоката.

Водночас, варто зауважити що в Україні діє Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», прийнятий 23 лютого 2006 року. Так, відповідно до даного

закону суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (надалі за текстом – Конвенція) та практику Європейського суду з прав людини (надалі за текстом – ЄСПЛ) як джерело права [3]. Причому варто звернути увагу на те, що джерелом права в Україні буде вважатися практика Європейського суду з прав людини як щодо України, так і щодо інших держав-членів Ради Європи.

Незважаючи на досить чітке законодавче закріплення гарантій адвокатської діяльності, як свідчить судова практика та дані із засобів масової інформації, випадки порушення законодавчих приписів щодо проведення обшуку в адвокатів, все ж трапляються.

Тому, варто звернутися до практики Європейського суду з прав людини для кращого розуміння правової позиції даного міжнародного судового органу з приводу проведення обшуку в адвоката.

Аналізуючи, рішення Європейського суду з прав людини, що стосувались проведення обшуків в адвокатів, можна зазначити, що останні здебільшого розглядаються саме в аспекті порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка закріплює право на повагу до приватного і сімейного життя. А саме – кожному гарантується право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції (п. 1 даної статті). Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (п. 2 даної статті).

Насамперед, варто згадати про базові в даному контексті рішення ЄСПЛ. Таким, зокрема, є рішення у справі «Німці проти Німеччини» від 16 грудня 1992 року, у якому ЄСПЛ дійшов висновку, що поняття «житло» у значенні пункту 1 статті 8 Конвенції охоплює не лише житло приватних осіб, але й офіси адвокатів та юридичних компаній [4].

Досить резонансною є справа «Головань проти України», рішення у якій ЄСПЛ прийняв 05 грудня 2012 року. Так, заявник, зокрема, скаржився на порушення ст. 8 Конвенції, а саме – на незаконний обшук у нього як адвоката. І ЄСПЛ дослідивши матеріали справи, дійшов висновку, що розглядуване втручання не було «передбачено законом», оскаржувані заходи суперечили положенням національного законодав-

ства, а застосовне національне законодавство не було достатньо передбачуваним і не забезпечувало потрібну міру захисту від свавілля, оскільки було встановлено, що проведення обшуку в офісі адвоката було здійснене без рішення суду та мала місце відсутність гарантій, спрямованих на захист недоторканності юридичної професії, дотримання принципу пропорційності та необхідності в демократичному суспільстві. В ордері на обшук у цій справі не було вказано та обґрунтовано підстави, які спонукали слідчого до висновку, що докази могли бути знайдені саме в офісі адвоката. Зазіхання на професійну таємницю адвоката могло мати наслідки для належного здійснення правосуддя, а отже, завдати шкоди правам, гарантованим статтею 6 (право на справедливий суд) Конвенції. Обшуки в приміщеннях адвокатів мають особливо суворо контролюватися та провадитись з відповідними гарантіями (участь незалежних спостерігачів юристів тощо) [5]. Таким чином ЄСПЛ у даній справі визнав таке незаконне проведення обшуку в адвоката порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя. Водночас, ЄСПЛ у згаданій справі наголосив на тому, що факт здійснення обшуку в офісі адвоката зумовлює розгляд цього питання у контексті втручання в «приватне життя», «житло» та «кореспонденцію». Такий же правовий висновок був викладений і в рішенні ЄСПЛ у справі «Воланд проти Норвегії» від 17 травня 2018 року.

Досить цікавим є положення про те, що обшук в адвокатському бюро, інших приміщеннях адвоката може порушувати професійну таємницю, котра є основою довірчих стосунків між адвокатом і його клієнтом, про це ЄСПЛ зазначав у своїх рішеннях у справах «Андре та інші проти Франції» від 24 липня 2008 року та «Саргава проти Естонії» від 16 лютого 2022 року [4].

У рішеннях у справах «Стефанов проти Болгарії» від 16 листопада 2021 року та «Тамосіус проти Сполученого Королівства» від 19 березня 2002 року ЄСПЛ зауважує, що проведення обшуку в офісі адвоката чи іншому його володінні повинно відбуватися під наглядом та за участі кваліфікованого, незалежного юриста, пов'язаного з адвокатською таємницею, завданням якого є виявлення та попередження вилучення під час обшуку тих документів, які охороняються адвокатською таємницею, а також запобігання подальшим можливим втручанням в адвокатську таємницю [4].

На приклад, у згаданій вище справі «Стефанов проти Болгарії» ЄСПЛ було встановлено, що під час обшуку в офісі адвоката були присутні лише

двоє понять, які не мали юридичної освіти. І, в свою чергу, на думку ЄСПЛ, сумнівно, що вони могли ідентифікувати, які матеріали охоплювалися адвокатською таємницею, а які ні. Їхня присутність не забезпечила гарантії від надмірного втручання в професійну таємницю заявника.

Як бачимо, практика Європейського суду з прав людини щодо здійснення обшуку в адвоката доволі різноманітна та багата. Та все ж, попри як і законодавче закріплення гарантій адвокатської діяльності, так і визнання джерелом права практики ЄСПЛ, порушення проведення процедури обшуку в адвокатів в Україні має місце. Так, наприклад, на сайті Національної асоціації адвокатів України від 11 квітня 2023 року була розміщена інформація про те, що 06 квітня 2023 року слідчими Державного бюро розслідувань була проведена низка незаконних обшуків у адвокатів міста Києва і Київської області. Також зазначалось, що обшуки проводились як невідкладні слідчі дії в житлі, офісних приміщеннях та транспортних засобах, що перебувають у володінні та користуванні адвокатів та/або членів їх родин, в результаті яких було безпідставно вилучено майно адвокатів та відомості, що містять адвокатську таємницю [6].

Отже, як бачимо, зважаючи на наведене, можна зробити висновок, що Україною не достатньою мірою вживаються заходи загального характеру задля забезпечення додержання державою положень Конвенції. Тому, і урядові, і парламентові, і судовій гілці влади необхідно ще більш детально звертати увагу на практику ЄСПЛ та вживати відповідні дії, спрямовані на усунення зазначених в рішеннях ЄСПЛ, зокрема, і щодо проведення обшуку в адвокатів, системної проблеми та її першопричини, оскільки така незаконність та протиправність дій, яка зустрічається при даній слідчій (розшуковій) дії призводить до унеможливлення належного функціонування адвокатури, що, в свою чергу, порушує право на професійну правничу допомогу.

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12 квітня 2024 року).

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: Закон України від 05 липня 2012 року. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 12 квітня 2024 року).

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Закон України від 23 березня 2006 року.

№ 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 12 квітня 2024 року).

4. Правові особливості проведення обшуків у адвокатів [приклади релевантної практики ЄСПЛ]. HSA: веб-сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pravovi-osoblivosti-provedennia-obsukiv-u-advokativ-prikladi-relevantnoyi-praktiki-jespl> (дата звернення: 12 квітня 2024 року).

5. «Golovan v. Ukraine» (заява No 41716/06): обшуки в приміщеннях адвокатів мають особливо суворо контролюватися. HSA: веб-сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/salenko-olga/articles/golovan-v-ukraine-zaiavano-4171606-obsuki-v-primishhenniah-advokativ-maiut-osobливо-suvoro-kontroliuvatisia> (дата звернення: 12 квітня 2024 року).

6. Незаконні дії слідчих Державного бюро розслідувань щодо адвокатів є неприйнятними у правовій демократичній державі – рішення РАУ. Національна асоціація адвокатів України: веб-сайт. URL: <https://unba.org.ua/news/8003-nezakonni-dii-slidchih-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-shodo-advokativ-e-neprijnyatnimi-u-pravovij-demokratichnij-derzhavi-rishennya-rau.html> (дата звернення: 12 квітня 2024 року).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Никитюк В. В.,
*студентка 1-го курсу
факультету судового та міжнародного
права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Після здобуття незалежності Україною були здійсненні значні зусилля для реформування радянської судової системи та побудови нової системи демократичного судоустрою, який би відповідав міжнародному праву та міжнародним стандартам. Важливою метою цього процесу було створення такої системи, яка б забезпечувала справедливе, незалежне та ефективне здійснення правосуддя для кожної людини. Система судоустрою України – одна з головних гарантій прав та свобод громадян, по-

стійно розвивається та удосконалюється з метою забезпечення доступності, ефективності та надійності її функціонування. В даному контексті для розуміння основи діяльності судоустрою необхідно дослідити його принципи, в цьому і полягає актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є розгляд і детальний аналіз принципів побудови судоустрою України, задля кращого розуміння та оцінки його стану. Шляхом детального вивчення принципів, на яких ґрунтується судова система країни, ми можемо зрозуміти, як вона організований, які принципи лежать в її основі, та як ці принципи впливають на роботу судів.

Для якісного розкриття теми необхідно дати визначення терміну судоустрою та принципів судоустрою. «Система судоустрою України – це сукупність усіх судів, що існують та функціонують в Україні, заснованих на єдиних засадах організації та діяльності, з урахуванням адміністративно-територіальної побудови нашої держави (територіальності), спеціалізації, та як правило інстанційності, наділених повноваженнями здійснювати судову владу» [5, с. 78–79].

Також потрібно визначитись з поняттям принципів судової системи. Так, Л. Москвич пропонує під принципами судової системи розуміти «систему найбільш загальних та імперативних вимог щодо організації та функціонування даного інституту, які є концентрованим виразом його найважливіших сутнісних рис, визначають напрями його подальшого розвитку» [3, с. 105].

Принципи судоустрою України зазначені в основних нормативних актах, які його регулюють – Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів». «Судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності» [4].

Зміст першого принципу, який зазначений в Конституції, залишився не розкритим, але роз'яснення його суті можна знайти в численних роботах науковців. «Принцип територіальності означає розбудову судів відповідно до адміністративно-територіального устрою та обумовлений потребою здійснення судової влади на всій території України й доступності її для всього населення. Визначальна вимога даного принципу полягає в тому, що мережа судових органів має рівномірно поширюватися на всі адміністративно-територіальні одиниці України» [6, с. 58].

На відмінну від принципу територіальності, зміст принципу спеціалізації розкритий в законодавстві, а саме в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». «Суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ

про адміністративні правопорушення. У випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ» [4].

Тобто, даний принцип передбачає розділення судів за специфічними функціональними критеріями для більш ефективного вирішення судових справ. Цей принцип враховує різноманітні потреби та особливості різних категорій справ та дозволяє судовій системі оптимально реагувати на них.

Принцип інстанційності передбачає утворення в системі судоустрою України декількох інстанцій, а саме трьох. «Інстанційний принцип побудови системи судів дає можливість незадоволеному рішенням у справі учасникові судового процесу звернутися до судової інстанції вищого рівня з вимогою переглянути рішення суду попередньої інстанції. Значущість інстанційної системи полягає в тому, що саме вона виступає однією з гарантій високої якості здійснення правосуддя, надаючи можливість суддям вищого рівня з більшим досвідом і компетентністю виправляти можливі помилки суддів нижчої ланки» [2, с. 132].

Я думаю що до вищезазначених принципів доречно буде включити наступні принципи: принцип самостійності; принцип ієрархічності; принцип доступності; принцип єдності.

Принцип самостійності полягає в тому, що кожна ланка системи суддів, кожен суд є незалежним від будь-якої з гілок влади та самостійно виконує свої функції. Також це означає що жоден суд не піддається впливу держави та громадськості, а керується лише чинним законодавством. Цей принцип також гарантує громадянам можливість отримати справедливе судове рішення, що ґрунтується на чітких правилах та принципах законодавства, а не на особистих вподобаннях чи впливі владних структур. Принцип самостійності суду відіграє ключову роль у забезпеченні влади права та прав людини, зберігаючи недоторканість судової влади та захищаючи суддів від будь-якого недоречного втручання у їхню діяльність.

Принцип ієрархічності в системі судоустрою передбачає існування ланок судової влади, розташованих на різних рівнях ієрархії, кожна з яких має визначену компетенцію та область діяльності. Цей принцип відображає ієрархічну структуру судів у системі правосуддя, де вищі судові органи мають більшу владу та авторитет, ніж нижчі.

Принцип доступності складається з декількох складових та пов'язаний з принципом територіальності, який зазначений у Конституції України. Перша складова доступності полягає в фізичній доступності судів для

кожного з громадян, завдяки, тому що суди діють в більшості адміністративно-територіальних одиницях України. Економічна складова полягає в тому, що звернутись до суду для більшості громадян не буде дорого, що залежить від судового збору, який залежить від ціни позову, а саме 1 відсоток, але не менше 1200 гривень. Інформаційно-мовна складова полягає в тому, що учасники судового процесу отримують інформацію щодо своїх прав, а також в разі не володіння українською мовою отримують можливість отримання послуг своєю мовою шляхом залучення перекладача.

Принцип єдності в системі судоустрою передбачає створення єдиної та злагодженої системи судів, яка діє на підґрунті єдиного законодавства та має чітку ієрархічну структуру. Даний принцип має кілька складових: під час здійснення правосуддя суди користуються єдиною уніфікованою системою нормативно-правових актів; судова система має єдину централизовану систему управління; єдність стандартів при підготовці, навчанні, підвищенні кваліфікації суддів та інших працівників судової системи; єдина ціль усіх судів – здійснення справедливого правозастосовчого процесу і забезпечення прав і свобод громадян.

Отже, аналізуючи вищезазначені факти, можна сказати що, принципи системи судоустрою України відіграють важливу, навіть ключову роль в її діяльності. Це полягає в тому, що вони визначають основні засади її будови, діяльності та існування в цілому. Вони забезпечують прозорість та відкритість судових процесів, роблять судову систему більш відповідальною перед громадянами та суспільством в цілому.

Таким чином, принципи системи судоустрою України мають важливе значення для забезпечення правової державності, захисту прав та свобод громадян, а також стабільності та розвитку суспільства. Їхня роль полягає у тому, щоб забезпечити справедливість та дотримання закону в усіх сферах життя країни.

Використана література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Принцип інстанційності та інстанційна підсудність в адміністративному судочинстві / С. С. Гнатюк, І. О. Богомазова / *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2015. Вип. 4. С. 130–139.

3. Принципи ефективної судової системи [Текст] / Л. Москвич// *Вісник Академії правових наук України*. – 2010. – №2 (61). – С. 103–110

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII: станом на 1 січ. 2024 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 16.03.2024).

5. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с.

6. Цибуляк-Кустевич А. С. Принципи побудови судової системи України та їх вплив на доступність правосуддя. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Правознавство*. 2007. Вип. 385. С. 57–62.

Ключові слова: судоустрій України, принцип судоустрою, принцип територіальності, принцип спеціалізації, принцип інстанційності, принцип єдності, принцип доступності, принцип ієрархічності, принцип самостійності, права і свободи.

Key words: the judicial system of Ukraine, the principle of the judicial system, the principle of territoriality, the principle of specialization, the principle of instantiation, the principle of unity, the principle of accessibility, the principle of hierarchy, the principle of independence, rights and freedom.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Нестерчук Л. П.

Олейніков І. В.,
студент 1 курсу магістратури
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Перш за все, варто зазначити, що належне та своєчасне виконання судових рішень є важливою складовою права на справедливий суд, по-

казником ефективності функціонування судової системи в державі та, нарешті, завершальним етапом захисту невизнаних, порушених чи оспорюваних прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Важливо додати, що виконання судового рішення має бути складовою частиною судового розгляду [1]. А реалізація такого виконання повністю відноситься до обов'язку держави, адже виконання судового рішення забезпечується механізмом державного примусу [2, с. 24].

Той факт, що Україна протягом останніх 10-ти років залишається однією із держав-лідерів за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини, підтверджує наявність в нашій державі суттєвих проблем, що пов'язані із якістю виконання судових рішень, на які безпосередньо було вказано у рішеннях ЄСПЛ «Бурмич та інші проти України», «Жовнер проти України», «Іванов проти України» [3]. Важливо вказати, що більша частина винесених ЄСПЛ рішень щодо України стосуються саме проблеми невиконання рішень, ухвалених національними судами. Вищезазначені обставини підтверджують актуальність питання дослідження напрямів підвищення якості виконання судових рішень в Україні.

Одним із інструментів усунення вищевказаної проблеми виступає інститут пілотного рішення ЄСПЛ щодо України, де акцентовано увагу на проблемі тривалого невиконання рішень національних судів та, власне, вказано конкретні заходи, які повинна вжити держава-відповідач для вирішення вказаної проблеми. Прикладом цього є рішення ЄСПЛ «Іванов проти України», після прийняття якого Україна все ж вжила деяких заходів з покращення ситуації щодо питання ефективності виконання рішень, зокрема щодо тих, де боржником є сама держава. Наразі є чинною Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2025 року, продовжена Розпорядженням КМУ від 19 вересня 2023 р. № 824-р (далі – Національна стратегія) [4].

Даною Стратегією визначено напрями розв'язання системної проблеми невиконання і тривалого виконання рішень судів. Одним із найважливіших напрямів є усунення нормативно-правових бар'єрів, які перешкоджають виконанню рішень судів, тобто наявність чіткої законодавчо визначеної процедури виконання судових рішень, яка б працювала на практиці, а не була просто декларативно зафіксована.

Із цією метою розроблено План заходів щодо реалізації Національної стратегії, яким встановлено чіткі терміни розроблення механізмів вирі-

шення найбільш важливих питань щодо виконання рішень судів, боржниками за якими є держава: розроблення проєкту Соціального кодексу України; розроблення законопроєкту, який би регламентував механізм обліку і верифікації рішень судів для визначення загальної суми боргу та її погашення або компенсації; внесення змін до процесуального законодавства з метою удосконалення судового контролю та встановлення або зміни способу виконання вказаних судових рішень; внесення змін до законодавства щодо перегляду та зменшення кількості мораторіїв, які перешкоджають виконанню рішень судів. Окрім нормативних аспектів, План заходів покладає на численні органи виконавчої влади обов'язок спільними діями провести аналіз, результатом якого має бути визначення чіткого переліку об'єктів (майна) державної власності, що мають велике стратегічне значення для економіки і безпеки країни, і на які заборонено звертати стягнення під час примусового виконання рішень, боржниками за якими є держава [5].

Варто зауважити, що найбільш суттєвою проблемою при виконанні рішень суду, де боржником виступає держава, є затягування строків списання коштів, що обумовлено, у першу чергу, відсутністю або недостатністю бюджетного фінансування, а також чималою кількістю судових рішень, що надійшли до виконання у Казначейство.

Проблемі невиконання або ж тривалого невиконання остаточних судових рішень відносно боржників – фізичних осіб, законодавці, на жаль, приділили набагато менше уваги. Складеться ситуація, коли деякі механізми впливу на боржників, що закріплені у Законі України «Про виконавче провадження» [6], не є досить дієвими на практиці через недостатню зацікавленість державних виконавців у результаті виконання судового рішення. Мова йде про такі механізми впливу на боржника як: тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за кордон; подання до суду про розшук боржника; привід боржника.

Реформа введення змішаної моделі організації примусового виконання рішень судів, якою було запроваджено інститут приватних виконавців, не вирішила повністю проблему невиконання або несвоєчасного виконання судових рішень. Закон України «Про виконавче провадження» містить обмеження щодо здійснення діяльності приватними виконавцями, звузивши їх компетенцію щодо примусового виконання рішення відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону [6]. Така норма не дозволяє в достатній мірі розвантажити Державну виконавчу службу, що, власне, не дозволяє покращити якість виконавчого процесу. У 2020 та 2021 роках велася

активна законопроектна діяльність (законопроекти № 4330 від 05.11.2020 р.; № 4331 від 05.11.2020 р.; № 4532 від 21.12.2020 р.), якими пропонувалося розширити повноваження приватних виконавців щодо примусового виконання рішень, проте наразі така діяльність призупинена.

Ускладнилася робота приватних виконавців в період дії воєнного стану із набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану», яким заборонено примусове виконання рішень, боржниками за якими є підприємства оборонно-промислового комплексу; фактично ліквідовано незалежність приватних виконавців, оскільки за зверненням сторони виконавчого провадження чи особи, яка вважає, що її права порушено, постанова або інший процесуальний документ, винесені приватним виконавцем, можуть бути скасовані постановою керівника структурного підрозділу Міністерства юстиції України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері примусового виконання рішень [7]. Такі норми, з одного боку, вводять обмеження, зумовлені дією воєнного стану у державі, та, з іншого боку, остаточно обмежують гарантії діяльності приватних виконавців в Україні.

Неможливо залишити поза увагою такий напрям підвищення якості виконання судових рішень як судовий контроль. Варто вказати, що найбільш ефективним та нормативно визначеним є судовий контроль за виконанням рішень у адміністративному процесі, що являє собою три процесуальних форми контролю суду за виконанням рішень: зобов'язання судом владарюючого суб'єкта, не на користь якого ухвалено судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення (ст. 382); право особи, яка є позивачем у справі, на користь якої ухвалено рішення суду, подати до суду першої інстанції позовну заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такого рішення суду або порушення прав позивача, що підтверджені таким рішенням суду (ст. 383); вирішення та розгляд судом справ із приводу актів (рішень та дій) або бездіяльності органу державної виконавчої служби (ст. 287) [8, с. 15].

Для введення механізму судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному та господарському судочинстві подібного до того, який застосовується в адміністративному судочинстві, зареєстровано

законопроект № 7648 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень», яким передбачено досить велику кількість механізмів такого контролю [9]. Наразі даний законопроект вже тривалий час перебуває у статусі «Надано для ознайомлення», що вказує на невтішні тенденції його розгляду ВРУ.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що в Україні наразі триває активна законопроектна діяльність щодо покращення якості виконання судових рішень, яка б надала дієву нормативно-правову базу для удосконалення процесу розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація. Питання підвищення ефективності виконання судових рішень, боржниками за якими є фізичні особи, та впровадження якісної моделі судового контролю у сферах цивільного та господарсько-го судочинства наразі, на жаль, не має великих перспектив.

Використана література:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 19 березня 1997 року у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece) // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text (дата звернення – 05.04.2024 р.);

2. Москвич Л. М. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. М. Москвич // Право України. – 2015. – № 3 – С. 18–25.

3. Щорічний звіт та статистика Європейського суду з прав людини за 2023 р. // Офіційна інтернет-сторінка ЄСПЛ. URL: <https://www.echr.coe.int/press-encounters> (дата звернення – 05.04.2024 р.);

4. Про схвалення Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2020-%D1%80#Text> (дата звернення – 05.04.2024 р.);

5. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2021 р. № 210-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210-2021-%D1%80#Text> (дата звернення – 05.04.2024 р.);

6. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення – 05.04.2024 р.);

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану : Закон України від 27 липня 2022 року № 2455-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2455-20> (дата звернення – 05.04.2024 р.);

8. Зеленов А. Виконання судових рішень в адміністративних справах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2018. 20 с.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень: Проект Закону від 8 серпня 2022 року № 7648. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40206> (дата звернення – 05.04.2024 р.).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Москвич Л. М.

Олійник М. І.,
*студентка 3 курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ

В процесі здійснення адвокатами своїх професійних обов'язків поширеними є випадки, коли вони змушені захищати інтереси осіб, які характеризуються негативною репутацією у суспільстві. У зв'язку з цим, в адвокатській спільноті набуває поширення проблема ототожнення адвокатів з справами їхніх клієнтів як з боку громадськості, так і правоохоронних органів.

Особливого поширення проблема ототожнення адвоката з клієнтом набула за період дії воєнного стану. Зазначена тенденція пов'язана, зо-

крема, з тим, що в умовах сьогодення деякі адвокати вимушені захищати осіб, визнаних винних у вчиненні воєнних злочинів, що, в свою чергу, породжує помилкову оцінку таких адвокатів як ворогів народу. У зв'язку з цим, вважаю актуальним дослідити проблеми, які виникають внаслідок ототожнення адвоката з його клієнтом.

Насамперед, варто зазначити, що поняття «ідентифікація (ототожнення) адвоката з клієнтом» влучно визначено в одній із наукових праць професора Бакаянової Н. М. як «упізнання адвоката як особи, яка має однакове або подібне ставлення з клієнтом до правопорушення або до предмету спору, зіставлення адвоката з клієнтом з точки зору їхньої єдності як процесуальної сторони у справі, встановлення їхньої подібності у контексті результату по справі, якого вони прагнуть досягти» [1, с. 123].

Якщо ж спробувати визначити причину такого ототожнення, то, насамперед, необхідно виділити психологічний фактор, а саме явище конформізму – пасивного пристосування до існуючого порядку речей під впливом групового тиску. Так, коли адвокат у резонансних справах здійснює захист осіб, які піддаються засудженню з боку громадськості, в суспільстві спостерігається згуртованість, і чим вона є вищою, тим більшою буде їхня конформність.

Варто зазначити, що заборона ототожнення адвоката з клієнтом є важливою гарантією адвокатської діяльності, яка має своє закріплення як в національному, так і в міжнародному законодавстві. Зокрема, в чинному національному законодавстві нашої держави зазначена гарантія містить своє закріплення в ч. 16 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. [2]. В свою чергу, в параграфі 18 розділу «Гарантії діяльності адвокатів» Основних положень про роль адвокатів, прийнятих 8 Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р., міститься аналогічна норма, відповідно до якої «адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків» [3].

Закріплення такої гарантії на законодавчому рівні має велике практичне значення для належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків. Так, насамперед, необхідно пам'ятати, що здійснення захисту прав та законних інтересів громадян є головним призначенням інституту адвокатури. Окрім цього, щодо даного питання влучно висловилося Г. Лазарчук, яка наголосила, що «адвокати мають пам'ятати: навіть для того, аби винні особи понесли законне покарання, участь адвоката в судовому процесі є обов'язковою» [4].

Поряд з цим, забезпечення захисту прав і свобод кожної людини є основним завданням України як демократичної та правової держави. Так, відповідно до ст. 64 Конституції України, право кожного на професійну правничу допомогу є абсолютним правом, яке не може бути будь-ким обмежено, а тому відмова у наданні правової допомоги деяким категоріям осіб буде вважатись порушенням конституційних основ України, а також її зобов'язань, взятих перед міжнародною спільнотою [5].

В свою чергу, порушення заборони ототожнення адвоката з клієнтом спричиняє настання негативних наслідків як безпосередньо для такого адвоката, так і для членів його сім'ї, адвокатського бюро чи об'єднання, учасником якого він є, та інституту адвокатури загалом.

Зокрема, внаслідок порушення зазначеної гарантії адвокатської діяльності, в практиці поширеними є випадки помсти адвокату з боку його опонентів у справі, в якій він є захисником, що виражається в формі погроз в його адресу, знищення чи пошкодження його майна, спроб досягання на життя такого адвоката чи членів його сім'ї тощо.

Необхідно також зазначити, що достатньо часто цей принцип порушується навіть працівниками правоохоронних органів, які прирівнюють надання адвокатом правової допомоги клієнту з його співучастю у вчиненні злочину. Внаслідок цього адвокати, поряд зі своїми клієнтами, зазнають кримінального переслідування, що проявляється в проведенні негласних слідчих (розшукових) дій стосовно адвоката, незаконних обшуків його офісу, житла, допиту такого адвоката як свідка у справах, в яких він є захисником, втручання в його правову позицію як захисника, повідомлення такому адвокату про підозру, обрання відносно нього запобіжного заходу тощо.

В свою чергу, зазначені дії щодо адвоката з боку правоохоронних органів ставлять під загрозу дотримання ключових принципів адвокатської діяльності, передбачених Розділом II Правил адвокатської етики від 09.06.2017 р. Насамперед, це стосується принципу незалежності адвоката при здійсненні ним своїх професійних обов'язків, що «передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта» [6].

Окрім цього, внаслідок проведення вищезазначених слідчих дій щодо адвоката, порушується також принцип конфіденційності, дотримання якого є необхідною передумовою встановлення довірчих відносин між адвокатом та його клієнтом. Адже під час проведення обшуку у адвоката чи проведенні щодо нього негласних слідчих дій може бути вилучена інформація про його клієнтів, яка становить зміст адвокатської таємниці.

Варто також зазначити, що проблема ототожнення адвоката з клієнтом особливо гостро стосується адвокатів, які надають правову допомогу у системі надання безоплатної правничої допомоги (далі – БПД). Адже здебільшого найбільш неприйнятні для суспільства справи проходять саме через систему БПД. Поряд з цим, адвокат, який надає безоплатну правничу допомогу, на відміну від його колег, які не працюють в системі надання БПД, не має можливості обирати клієнтів та зобов'язаний надавати правничу допомогу за дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Як наслідок цього, в суспільстві виникає помилкове стереотипне уявлення, що «безоплатні адвокати» є поганими адвокатами, а надана ними правова допомога не є ефективною.

Отже, проаналізувавши вищенаведене, можна зробити висновок, що заборона ототожнення адвоката з клієнтом є важливою гарантією для ефективного виконання адвокатом, покладених на нього професійних обов'язків. В свою чергу, порушення зазначеної гарантії з боку громадськості та правоохоронних органів породжує ряд негативних наслідків як для окремого адвоката, так і для інституту адвокатури загалом. У зв'язку з цим, на мою думку, необхідним є комплексне вирішення зазначеної проблеми не тільки на державному, але й на міжнародному рівні. З цієї метою, вважаю за необхідне здійснити наступні заходи: 1) підвищувати рівень правосвідомості та правової культури громадян; 2) роз'яснювати громадськості про негативні наслідки порушення ними цієї гарантії; 3) прийняти окремий міжнародний документ, в якому було б детально регламентовано дане питання; 4) запровадити дієвий механізм відповідальності за порушення цієї гарантії адвокатської діяльності.

Використана література:

1. Бакаянова Н. М. Про проблему ототожнення адвоката з клієнтом в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т.2. С. 121–124.

2. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/baa2d237-4bb0-4adf-b932-41c97107cb53/content>

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

4. Основні положення про роль адвокатів: Міжнародний документ від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

5. Захист, а не виправдання. Закон і Бізнес: веб-сайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/155627.html#:~:text=%D0%93.,%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%20%D1%94%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E>.

6. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/conv#n4363>

7. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

Науковий керівник: к.,ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Олійник М. О.,
*здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО СУДОВИХ ВИТРАТ ПРИ НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

В сучасному світі, де правова держава визнається однією з основних цінностей, адекватний доступ до правосуддя та ефективна правова допомога є вирішальним чинником для забезпечення справедливості та реалізації прав та свобод громадян. У даному контексті, питання судових витрат постають предметом жвавих дискусій та досліджень, особливо у значенні їх співвідношення з механізмами надання правової допомоги в цивільних справах.

Необхідність аналізу законодавчих пропозицій, спрямованих на вдосконалення нормативних приписів щодо реалізації судового збору, на сьогоднішній день стає невід'ємною частиною правової дискусії. Пропоновані зміни, які розглядаються законодавчими органами, можуть суттєво вплинути на ефективність та доступність правосуддя для громадян [1].

Особливу увагу слід приділити питанням звільнення від сплати судового збору, зокрема у випадках, коли прокурор, який звернувся до суду з позовом, є стороною у справі. Дослідження українського вченого-правознавця Семена Юділевича Каца та його внесок у розуміння даної проблематики є важливим етапом у розвитку науки цивільного процесуального права, і його думки варто враховувати при аналізі законодавчих пропозицій [2, с. 4].

Зокрема, проект Закону №2427 від 13.11.2019 року, який стосується судових витрат, містить пропозиції щодо розширення кількості суб'єктів, які мають пільги щодо звільнення від сплати судового збору. Однак, необхідно аналізувати можливі наслідки прийняття таких пропозицій, зокрема, їх вплив на кількість необґрунтованих позовів та на ефективність інституту процесуальних фільтрів [3, с. 16].

Зазначені пропозиції можуть стати причиною виникнення труднощів у практичному застосуванні, тому необхідно здійснити детальний аналіз їх можливих наслідків та обґрунтувати доцільність їх прийняття. Важливо забезпечити баланс між забезпеченням доступу до правосуддя та запобіганням зловживанням правом на звернення до суду [4, с. 50].

Наукове дослідження «Практична спрямованість судових витрат у цивільному судочинстві: аналіз судової практики» ставить перед собою завдання проаналізувати практичний аспект витрат, пов'язаних із судочинством у цивільних справах, зокрема через приклад із судової практики Верховного Суду, зазначеного у Постанові від 11 грудня 2019 року у справі № 752/4567/19 [5].

Зазначений випадок стосується висновку апеляційної інстанції щодо неможливості прийняття квитанції як доказу сплати судового збору у зв'язку із зазначенням в ній іншої особи, ніж учасник справи чи його представник. Вирішенням суду було визнано, що такий підхід обмежує особу у доступі до суду, порушуючи право на справедливий суд, закріплене у ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зазначений приклад демонструє важливість не обмежувати право на доступ до суду залежно від того, який суб'єкт вказаний у квитанції щодо сплати судового збору, а зосередитися на самому факті сплати цього збору [2, с. 11].

Чинне законодавство України не встановлює обов'язкової умови щодо того, яка саме особа повинна бути вказана як платник у квитанції про сплату судового збору, згідно з ч. 4 ст. 177 Цивільного процесуального кодексу. Таким чином, діяльність у сфері цивільного судочинства повинна базуватися на принципах доступності і справедливості, а не на формалізмі, пов'язаному з визначенням статусу платника [1].

Це підкреслює важливість належного організаційного та процедурного підходу до судових витрат у цивільних справах. Як правовідомчий інструмент, правильна процедура сплати та відповідного підтвердження судових витрат має вирішальне значення для забезпечення справедливості та ефективності правосуддя [2, с. 38].

Отже, зазначений приклад з юридичної практики Верховного Суду підкреслює необхідність уважного відношення до процедур сплати судових витрат і наголошує на важливості забезпечення доступності та справедливості в цивільному судочинстві. Дослідження питань інституту судових витрат та їх співвідношення з механізмами надання правової допомоги в цивільних справах має велике практичне значення та вимагає подальшого наукового обґрунтування та аналізу для забезпечення ефективності правосуддя та захисту прав громадян.

Використана література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Заборовський В. В. Деякі проблемні питання визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу. 2020. С. 39.
3. Калюжна, А., Д. Моїсеєнко. Особливості відшкодування судових витрат на професійну допомогу адвоката в цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2022. С. 115–119.
4. Татулич І. Р. Участь адвоката у справах окремого провадження. 2021. С. 47.
5. Устюшенко, С. Е. Судові витрати в цивільному процесі України. Одеса, 2021.

Науковий керівник: старший викладач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції – Нагорна О. О.

Овчіннікова В. О.,
*студентка 1-го курсу факультету
судового і міжнародного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ЩОДО МІСЦЯ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

Вже упродовж тривалого часу проблематика місця прокуратури в системі органів державної влади не втрачає своєї актуальності. Як зазначено в Законі України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р.: «прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави» [1]. Слід нагадати, що в Конституції України Законом України від 2 червня 2016 р. «Про внесення змін до Конституції України» виключено розділ VII «Прокуратура». Наразі відомості щодо функцій прокуратури та деякі організаційні моменти функціонування цього правоохоронного органу закріплено в статті 131–1 Основного Закону, що знаходиться в розділі VIII «Правосуддя». Отже, може скластися уявлення, що законодавець відніс прокуратуру до судової гілки влади. Розглянемо точки зору науковців щодо такої ситуації.

На думку Ю. С. Шемшученко, прокуратура в Україні не належить ні до законодавчої, ні до виконавчої, ні до судової гілки влади. У свою чергу, М. Бесчастний висловлюється, що прокуратура в системі суб'єктів державної влади має свою централізовану систему, яка не належить до жодної гілки влади, але має схожі функції [2]. У той саме час, деякі вчені пропонують звернутися до європейського досвіду. Враховуючи місце прокуратури в системі державних органів країн Європейського Союзу (далі – ЄС), у юридичній літературі виділяють таку класифікацію:

1) прокуратура перебуває в складі міністерства юстиції (Бельгія, Німеччина, Данія, Нідерланди, Румунія, Франція, Естонія). Прокуратура підпорядкована уряду, тобто виконавчій владі, й у інших країнах світу, як, зокрема Ізраїль, Канада, Киргизія, Мексика, США, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Чорногорія, Швейцарія, Японія);

2) прокуратура входить до складу судової влади і функціонує при судах (Болгарія, Іспанія, Італія, Латвія, Люксембург). Також до цієї групи відносяться такі країни, як Греція, Грузія, Колумбія, Молдова, Уругвай;

3) прокуратура виділена в самостійну службу і є незалежною у своїй діяльності (Великобританія);

4) прокуратура виділена в самостійну систему й підзвітна Парламенту або Президенту або обом цим органам (Литва) [3].

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на єдність країн-учасниць ЄС, ми бачимо великі відмінності у сприйнятті прокуратури в різних державах, що залежить не тільки від суспільно-політичних поглядів, а й від функцій, які потрібні окремому суспільству. Підсумовуючи зазначимо, що прокуратура в Україні наразі не належить до жодної з гілок влади, проте враховуючи її функції, видається доцільним повернення до ідеї щодо запровадження четвертої гілки влади, до якої зможе бути віднесена прокуратури.

Використана література:

1. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII, р. 1, ст. 1.
2. Шапошник А. С. Адміністративно-правові засади діяльності прокурора в Україні. 2023. С.71–72.
3. Осадца О. Актуальність проблеми про місце та роль прокуратури в системі органів державної влади. 2019. С.61–62.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри організації судових правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кравченко М. О.

Павлюк С. О.,
*студент 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДОДЕРЖАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Вступ. Воєнний стан в Україні, введений 24 лютого 2022 року, значно вплинув на всі сфери життя, включаючи й адвокатуру. З одного боку, він

призвів до зростання потреби в юридичних послугах, адже багато людей стикаються з новими правовими проблемами, пов'язаними з війною. З іншого боку, воєнний стан створив нові виклики для дотримання міжнародних стандартів адвокатської діяльності. Ці тези мають на меті дослідити вплив воєнного стану на адвокатуру в Україні. Будуть розглянуті такі аспекти, як доступ до правосуддя, незалежність адвокатури, конфіденційність адвокатської діяльності та професійна етика адвокатів. В ході дослідження буде проаналізовано українське законодавство в умовах воєнного стану.

1. Вплив воєнного стану на доступ до правосуддя. Обмеження свободи пересування та інші заходи безпеки ускладнили доступ до адвокатів для багатьох людей. Судові процеси часто переносяться або скасовуються, що призводить до затримки правосуддя. Багато адвокатів змушені були покинути свої міста або країну, що призвело до дефіциту юридичних послуг.

2. Вплив воєнного стану на незалежність адвокатури. Влада отримала широкі повноваження, які можуть бути використані для тиску на адвокатів. Були зафіксовані випадки переслідувань та залякування адвокатів, які захищають людей, обвинувачених у злочинах, пов'язаних з війною. Існує ризик того, що воєнний стан може бути використаний для обмеження свободи слова та права на справедливий суд.

3. Вплив воєнного стану на конфіденційність адвокатської діяльності. Органи влади мають розширені можливості для стеження за комунікацією між адвокатами та їх клієнтами. Це може призвести до самоцензури та ускладнити адвокатам виконання своїх професійних обов'язків.

4. Вплив воєнного стану на професійну етику адвокатів. Адвокатам доводиться працювати в умовах великого стресу та невизначеності. Це може призвести до порушень професійної етики, таких як конфлікт інтересів або розголошення конфіденційної інформації.

Висновок. Воєнний стан в Україні значно вплинув на додержання міжнародних стандартів адвокатської діяльності. Обмеження свободи пересування, перенесення та скасування судових процесів, дефіцит адвокатів, тиск на адвокатів з боку влади, розширення можливостей стеження за комунікацією, робота в умовах стресу – все це створює серйозні виклики для дотримання прав адвокатів та забезпечення доступу до правосуддя. Важливо вживати заходів для зміцнення незалежності адвокатури, захисту адвокатів від тиску, забезпечення доступу до правосуддя, захисту конфіденційності, надання підтримки адвокатам, прове-

дення просвітницьких заходів. Співпраця уряду, адвокатів, громадянського суспільства та міжнародних організацій є ключовою для подолання цих викликів та забезпечення дотримання міжнародних стандартів адвокатської діяльності в Україні, навіть під час воєнного стану.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Пеляк Т. І.

*студентка 3-го курсу факультету
адвокатури та антикорупційної
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВІДБОРУ АДВОКАТІВ ДЛЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України обумовило сутнісні трансформації у багатьох сферах життєдіяльності, які оновили суспільні запити щодо правової допомоги. Насамперед, вони стосувались захисту соціальних прав внутрішньо переміщених осіб. Однак, тривалість агресії окупанта створює все нові виклики для українців, які потребують не лише інформаційних юридичних послуг, а й повноцінного представництва інтересів та захисту, в тому числі й з використанням судового механізму. Наведене обумовило необхідність кількісного зростання адвокатів для надання безоплатної вторинної правничої допомоги за результатами конкурсного відбору. Втім проведення останнього викликає дискусію не лише серед теоретиків, а й серед практиків, що й обумовило актуальність обраної тематики.

Статтею 59 Конституції України закріплено одне із фундаментальних прав людини у демократичній правовій державі – право на отримання професійної правничої допомоги, в тому числі й на безкоштовній основі [1].

Реалізація наведеного припису здійснена в положеннях Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», яким серед іншого визначено

суб'єктів, підстави та порядок безоплатної правничої допомоги, яка залежно від свого обсягу поділена на первинну та вторинну. Так, даним нормативно-правовим актом у ст.14 визначено 29 категорій громадян, яким за певних умов безоплатно забезпечується захист у кримінальному провадженні, представництво та складення процесуальних документів в інших юрисдикціях. На цьому, визначення суб'єктного складу цього виду правничої допомоги не завершується. За приписами ст.15 вказаного Закону, безоплатну вторинну правничу допомогу в нашій країні можуть надавати центри з надання безоплатної правничої допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу [2].

Згідно п.1 ч.1 ст.27 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» адвокати, які залучаються для надання цього різновиду правничої допомоги обираються на конкурсній основі у відповідності до Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 №1362. Як вбачається із даного акту, окреслений відбір включає в собі наступні етапи: оголошення про проведення конкурсу, реєстрація для участі у конкурсі та проходження дистанційного курсу «Вступ до системи надання безоплатної правничої допомоги», безпосереднє проходження конкурсу (оцінювання адвоката на предмет стажу адвокатської діяльності, наявності або відсутності застосування до адвоката дисциплінарних стягнень; проведення індивідуальної співбесіди за критеріями мотивації до надання безоплатної правової допомоги, комунікабельності, емоційної рівноваженості, вміння представити приклади надання правової допомоги), підбиття підсумків конкурсу [3].

Окрім наведеного Порядку та умов, конкурсний відбір адвокатів для надання безоплатної правової допомоги здійснюється також з урахуванням Положення про Координаційний центр з надання правничої допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 №504, а також Порядку оцінювання адвокатів за результатами конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги, затверджений Наказом Міністерства юстиції України 13.11.2017 №3552/5.

З моменту прийняття Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» в Україні проведено 14 конкурсів з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Останній з них конкурс, який проходив з 20 вересня по 2 грудня 2022 року у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпат-

ській, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Львівській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях. За результатами конкурсу 513 адвокатів включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу. Нині в даному Реєстрі зазначено 8 664 адвокатів [4].

Попри те, що відбори адвокатів є відносно регулярними, на жаль, збільшуваний попит на отримання безоплатної вторинної правничої допомоги, а також окремі проблемні питання існування цієї системи, обумовлюють все нові набори. Зокрема, за наказом Координаційного центру з надання правничої допомоги від 28.02.2024 № 100/аг у період з 01 березня по 02 травня 2024 року проводиться конкурс з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги у 16 областях та місті Києві [5].

Характеризуючи дискусійні питання досліджуваного відбору, варто звернути увагу на можливість дистанційної участі.

Слід відмітити, що через пандемію коронавірусу до Порядку і умов проведення конкурсу внесено зміни, якими передбачено можливість дистанційної співбесіди для кандидатів. Загалом позитивно оцінюючи таку ініціативу, оскільки вона дає змогу продовжувати роботу й в умовах воєнного стану, варто зазначити певні складнощі. Зокрема, щодо перевірки особи-кандидата: надихаючись аналогією процесуального законодавства, законодавець не передбачив такої процедури, що в умовах розвитку інформаційних технологій може спричинити певні фальсифікації. Крім того, не передбачено спеціальних програм зв'язку між конкурсантами та конкурсною комісією, з метою захисту даних учасників та забезпечення прозорості.

Також, на нашу думку, дистанційна участь перешкоджає належному оцінюванню кандидатів під час співбесіди, оскільки в її процесі комісією оцінюється не лише правничі навички адвоката, а й його комунікабельність та емоційна врівноваженість, що можуть не коректно відобразитись в он-лайн режимі.

Підсумовуючи всі вище наведені положення, можна зробити висновок, що відбір адвокатів для надання безоплатної правничої допомоги є важливим інструментом для забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги, яке має ключове значення для України. Враховуючи всі плюси адаптивного конкурсу в умовах пандемії та війни, вважаю за необхідне запропонувати вдосконалити технічне забезпечення такого відбору за аналогією із судовими технологіями. На мою думку, це унеможливить фальсифікації та підвищить об'єктивність оцінювання кандидатів.

Використана література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.
2. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02 червня 2011 року №3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №51. Ст.577.
3. Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 №1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#Text>
4. 513 адвокатів пройшли конкурс для співпраці з системою БПД. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/513-advokativ-proyshli-konkurs-dlya-spivpratsi-z-sistemoyu-bpd>
5. Наказ Координаційного центру з надання правничої допомоги від 28.02.2024 №100/аг. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nakaz-konkurs.pdf>

Ключові слова: порядок відбору адвокатів, безоплатна правнича допомога, забезпечення права на отримання професійної допомоги.

Key words: procedure for selection of lawyers, free legal aid, ensuring the right to receive professional assistance.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Бакаянова Н. М.

Покотілов П.,
студент 2 курсу денної форми
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЗДІЙСНЕННІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Роль адвоката полягає в тому, щоб бути радником і представником клієнта, захищати права та інтереси останнього. Закріплення принципів адвокатури є необхідною умовою належного здійснення адвокатської

діяльності. Вони сприяють підтримці прозорості, довіри до правової системи та забезпеченню прав людини.

У своїй діяльності адвокати Європейського Союзу (ЄС) керуються актами, прийнятими професійними організаціями або органами влади в їх державі. Право Європейського Союзу майже не регулює умови здійснення адвокатської професії. Однак Директива 98/5/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 лютого 1998 р. щодо надання адвокатських послуг встановлює умови, за яких юрист, який отримав кваліфікацію в одній державі-члені ЄС, може здійснювати свою професію на постійній основі в іншій державі-члені ЄС. Зокрема, важливими є положення статей 4–6 Директиви 98/5/ЄС Європейського Парламенту, які зобов'язують адвокатів, які здійснюють діяльність в іншій державі ЄС дотримуватися правил професійної поведінки приймаючої держави-члена ЄС [3].

На рівні ЄС адвокати представлені Радою асоціацій адвокатів та правових товариств Європи (CCBE) – міжнародною некомерційною асоціацією, заснованою в 1960 році. Вона діє як зв'язкова ланка між національними адвокатськими та юридичними товариствами ЄС в усіх питаннях, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності. Саме відповідними актами вищезазначеної асоціації встановлюються загальноєвропейські принципи здійснення адвокатської діяльності.

Загалом, принципи, які стосуються здійснення адвокатської діяльності у Європейському Союзі, можна кваліфікувати наступним чином:

1) за способом їх закріплення – на принципи, прямо закріплені законодавством про адвокатуру певної країни; принципи, закріплені у відповідних актах ССВЕ; та принципи, закріплені відповідними адвокатськими об'єднаннями в певних країнах;

2) за сферою їх поширення – загальні принципи, що характерні для всієї системи права, а також міжгалузеві та галузеві принципи, які відображають особливості адвокатської діяльності. Загальними принципами є, наприклад, принципи верховенства права, законності, гуманізму; міжгалузеві принципи включають конфіденційність інформації, збереження адвокатської таємниці та незалежність адвокатури; а галузеві принципи властиві саме адвокатурі (принципи самоврядування та переваги інтересів клієнтів);

3) за предметом регулювання – функціональні принципи (що стосуються діяльності адвокатів, такі як незалежність адвоката, конфіденційність та уникнення конфлікту інтересів, інші етичні принципи), та організаційні принципи (що регулюють організацію адвокатської сфери, включають принципи самоврядування адвокатури та свободу вибору форми організації адвокатської діяльності) [1, с. 149].

До основних принципів, які закріплені на рівні ЄС, належать наступні принципи, закріплені Хартією основних принципів європейської адвокатської професії, прийнятою ССВЕ 25 листопада 2006 року:

- а) незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта;
- б) право та обов'язок адвоката зберігати конфіденційність справ клієнта і дотримуватися професійної таємниці;
- в) уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом;
- г) честь та гідність адвокатської професії, добросовісність та бездоганна репутація окремого адвоката; ;
- д) лояльність до клієнта;
- е) справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару;
- ж) професійна компетентність адвоката;
- з) повага до колег по професії;
- и) повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя;
- й) саморегулювання адвокатської професії [2].

Важливим для здійснення адвокатської діяльності в ЄС є також Кодекс поведінки європейських адвокатів, прийнятий згаданою організацією 28 жовтня 1988 р. Принципи адвокатської діяльності, відображені у цьому Кодексі, зазначені у таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Принципи здійснення адвокатської діяльності, закріплені Кодексом поведінки європейських адвокатів[2]

Група принципів	Складові групи принципів
Загальні	<ul style="list-style-type: none">– незалежність;– чесність;– дотримання конфіденційності;– повага до правил інших адвокатських та юридичних товариств;– несумісність з іншими видами діяльності;– публічність(обмежена конфіденційністю інформації щодо клієнта, законом, правилами адвокатських об'єднань);– перевага інтересів клієнта;

Група принципів	Складові групи принципів
Принципи відносин з клієнтами	<ul style="list-style-type: none"> – уникнення конфлікту інтересів; – неприпустимості укладання Pactum de Quota Litis (під «pactum de quota litis» мається на увазі угода між адвокатом і клієнтом, укладена до остаточного вирішення справи, згідно з якою клієнт зобов'язується сплатити адвокату частку можливих присуджених у майбутньому коштів, незалежно від того, чи представлені ці кошти грошовою сумою чи будь-якою іншою вигодою, отриманою клієнтом після завершення судового розгляду справи); – принципи щодо адвокатських гонорарів(Гонорар повинен бути повністю відомий клієнту, повинен бути справедливим і розумним, відповідати закону та професійним правилам); – використання економічно доцільних засобів вирішення суперечок(з метою економії коштів клієнта); – захист коштів клієнта, які надаються у користування адвокату, приміщенням їх на відповідні банківські рахунки; – страхування професійної відповідальності;
Принципи відносин з судами	<ul style="list-style-type: none"> – справедливе проведення процесуальних дій адвокатом; – повага до суду; – заборона поширення завідомо неправдивої або оманливої інформації;
Принципи відносин з іншими адвокатами та інші	<ul style="list-style-type: none"> – довіра та співпраця між адвокатами, спрямована на користь їхніх клієнтів; – принцип тісної співпраці між адвокатами з різних країн для вирішення міжнародних спорів – забезпечення конфіденційності листування між адвокатами; – заборона реферальних плат. (адвокат не має права вимагати або приймати від іншого адвоката або будь-якої іншої особи гонорар, комісію або будь-яку іншу компенсацію за направлення або рекомендацію адвоката клієнту) – принцип постійного професійного розвитку.

Цікавими положеннями загального Кодексу поведінки європейських адвокатів є положення щодо несумісності адвокатської діяльності з іншими видами діяльності та положення щодо страхування професійної відповідальності. Їх цікавість зумовлена тим, що фактично кожна країна-член ЄС визначає для себе критерії несумісності адвокатської діяльності з іншими видами діяльності та те, чи повинно страхування професійної відповідальності адвоката бути обов'язковим. Тобто, коли в деяких країнах обов'язковою передумовою здійснення адвокатської діяльності є наявність страхування професійної відповідальності (це, наприклад, Бельгія, Естонія, Франція, Німеччина, Люксембург, Нідерланди), в інших відповідна вимога відсутня (наприклад, в Данії, Мальті, Латвії, Польщі) [4].

Принципи відіграють важливу роль у здійсненні адвокатської діяльності, оскільки вони сприяють забезпеченню єдності стандартів у сфері правосуддя та правової системи в Європейському Союзі. Різноманітність цих принципів і їх закріплення на різних рівнях є важливими аспектами, оскільки вони дозволяють враховувати різноманітність правових систем в країнах-членах ЄС. Незважаючи на процеси уніфікації та адаптації законодавства, принципи можуть відрізнитись у різних країнах, що відображає історичні, культурні та правові особливості кожної держави.

Забезпечення прийняття загальних стандартів у правовій сфері сприяє розвитку взаєморозуміння, довіри та співпраці між країнами, що є необхідним для ефективного функціонування європейської правової системи та досягнення її цілей у глобалізованому світі. Крім того, забезпечення стабільності та прозорості в правовій сфері сприяє захисту прав та інтересів громадян та підтримці верховенства права на континенті.

Використана література:

1. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2017. 395 с.
2. Charter of core principles of the European legal profession and code of conduct for European lawyers. CCBE. URL: https://regionallawyersnetwork.coe.int/images/Standarts-International-NGOs/9_CCBE_-_Charter_of_Core_Principles_of_European_Legal_Profession.pdf (дата звернення: 16.03.2024).
3. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained.

Eur-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31998L0005> (дата звернення: 16.03.2024)

4. European Commission, Study on professional indemnity insurance for services providers (under the Services Directive). Task 1, Mapping of national rules on insurance, Publications Office, 2021. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2873/969453> (дата звернення: 16.03.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувачка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Хотинська-Нор О. З.

Пономаренко Д.,
*студент 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого
(магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081
«Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПОРУШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Аналізуючи судову практику та звернення стосовно протиправних обшуків у адвокатів, що порушують гарантії реалізації адвокатської діяльності можна прийти до висновку, що зазначена проблема є досить актуальна. Слід зауважити, що під час повномасштабного вторгнення, таких прецедентів стало менше, однак, це не нівелює важливість даного питання.

За 2021 рік Комітет з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності активно попрацював. Так, члени Комітету обробили за цей рік більше 150 звернень про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, зокрема щодо знищення майна адвокатів, погроз адвокатам, кримінального переслідування адвокатів, обшуку у приміщеннях адвокатів тощо.

Виходячи з теми дослідження та беручи до уваги статистику не лише за 2021 рік, а наприклад за 2018–2021 рр. стосовно адвокатів було проведено 345 обшуків, однак, лише 10 справ направлено до суду. У 2023 році до Комітету надійшло 98 звернень про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Щодо вищезазначених звернень Комітетом направлено 77 відповідей. У межах розгляду скарг адвокатів Комітетом було надіслано 78 листів, з яких 45 адресовані правоохоронним органам з вимогами припинити порушення прав адвокатів, а щодо порушників провести службові розслідування та притягти до дисциплінарної відповідальності (1).

Так, звертаючись до чинного законодавства, з огляду на тему дослідження, потрібно з'ясувати чіткий регламент дій під час проведення обшуку у адвоката. Відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2–4 частини першої цієї статті.

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

З метою забезпечення дотримання вимог цього Закону щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії (2).

Крім цього, слід звернути увагу на позицію Європейського суду з прав людини. Так, поняття «житло» у відповідності пункту 1 статті 8

Конвенції охоплює не лише житло приватних осіб, але й офіси адвокатів та юридичних компаній («Niemietz v. Germany», п.п. 30–33).

Факт здійснення обшуку в офісі адвоката зумовлює розгляд цього питання у контексті втручання в «приватне життя», «житло» та «кореспонденцію» («Golovan v. Ukraine», п. 51 ; «Wolland v. Norway», п. 52 та інші).

До обшуку у помешканні адвоката чи іншому його володінні прикметними є загальні висновки ЄСПЛ щодо таких заходів:

- «згідно із законом»;
- «необхідність у демократичному суспільстві»;
- «переслідування законних цілей»;
- «дотримання принципу пропорційності»;
- «наявність «спеціальних процесуальних гарантій»;
- «доступність до «ефективного контролю» тощо, за винятком окремих специфічних гарантій, зумовлених особливостями професії адвоката («Iliya Stefanov v. Bulgaria та інші»).

З наведено, хотілось би виокремити твердження «переслідування законних цілей». Так, дуже часто реальна причина проведення обшуку у адвоката є участь останнього у резонансних справах, участь у справах, що становлять особливий інтерес для владних органів тощо. Тобто, насправді реальна мета такої процесуальної дії не є цілком законною. Все це є впливом на адвоката для досягнення неправомірних результатів.

Також, реалізація процесуальної дії «обшук» на практиці, не зважаючи на те, чи є особа, стосовно якої вчиняється така процесуальна дія, адвокатом або звичайним громадянином, не завжди відбувається у відповідності до першого, наведеного вище, твердження «згідно із законом». Так, відповідно до постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №817/1323/17 від 29 квітня 2020 року, рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 09 лютого 2018 року та постанову Житомирського апеляційного адміністративного суду від 04 липня 2018 року у справі №817/1323/17 залишено без змін та визнано протиправними та незаконними дії Костопільського відділу поліції Головного управління національної поліції у Рівненській області та Поліського управління кіберполіції Департаменту кіберполіції Національної поліції України щодо обшуку, проведеного 06 березня 2017 року в помешканні адвоката. Відповідно до матеріалів справи встановлено, що адвокат, в помешканні якого проводився обшук, повідомив службових осіб про те, що вона є адвокатом та обшук повинен проводитися в присутності представника із Ради адвокатів Рівненської області. Незважаючи

на попередження та роз'яснення адвоката про порядок проведення такого обшуку, службові особи силоміць, за допомогою лому відкрили входні двері будинку, при цьому значно пошкодили їх і розпочали обшук за відсутності представника Ради адвокатів Рівненської області.

Згідно позиції у рішеннях Європейський Суд з прав людини повторно наголошується, що переслідування адвокатів є серйозним порушенням конвенційної системи. Роль адвокатів у захисті прав людини обумовлює потребу в особливо строгому контролі за обшуками у їх офісах (справи «Heino v. Finland», пункт 43; «Kolesnichenko v. Russia», пункт 31). Невиконання відповідних процесуальних гарантій під час проведення обшуків та конфіскації матеріалів у приміщеннях адвокатів порушує статтю 8 Конвенції (справа «Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria», пункти 66–68). Важливою умовою збереження адвокатської таємниці є те, що суддя забезпечує захист конфіденційності документів адвоката (справа «Tamosius v. the United Kingdom»).

Конвенція не виключає встановлення певних обов'язків для адвокатів, які можуть стосуватися їх відносин з клієнтами. Це може охоплювати вимогу представлення достовірних доказів їх причетності до злочину або спроби припинити певні незаконні практики. Проте Європейський Суд з прав людини підкреслив необхідність суворих обмежень для таких заходів. У будь-якому випадку дії правоохоронних органів стосовно адвокатів повинні бути чітко визначеними, оскільки адвокати відіграють ключову роль у забезпеченні правосуддя відповідно до принципу «верховенство права», і їхня роль посередників між обвинуваченими та судами дозволяє їм кваліфікуватися як служителі закону (справа «André and Another v. France», пункт 42).

Враховуючи викладене та керуючись позицією Європейського суду з прав людини, Верховного Суду України, вважаю, що обшук стосовно адвоката, як і будь-яка інша процесуальна дія, повинна мати на меті законні наміри. Зловживання такими діями призводить до повного знецінення принципу «верховенство права», що є основою демократичного суспільства, а також до нівелювання гарантій адвокатської діяльності.

Використана література:

1. https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/Committee%20report/Committee%20for%20the%20Protection%20of%20the%20Rights%20of%20Advocates_report%202023.pdf;

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>;

3. Справа «Niemietz v. Germany»;
4. Справи «Golovan v. Ukraine», «Wolland v. Norway»;
5. Справа Iliya Stefanov v. Bulgaria;
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 817/1323/17 від 29 квітня 2020 року;
7. Справи «Heino v. Finland», «Kolesnichenko v. Russia»;
8. Справи «Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria», «Tamosius v. the United Kingdom», «André and Another v. France»;

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Ражик М. М.,
студентка 3 курсу 4 групи
факультету адвокатури
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Впровадження суду присяжних є значним кроком на шляху до дійсної судової системи та утвердження демократичних принципів верховенства права. Однак, попри значні переваги, функціонування цієї інноваційної для України практики не позбавлене низки проблем, які потребують комплексного аналізу та чіткого вирішення.

Конституція України встановлює, що український народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. У свою чергу, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України або Кодекс) передбачає ці випадки, так, відповідно до статті 31, кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, санкція за які передбачає довічне позбавлення волі розглядаються судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних за клопотанням обвинуваченого. Якщо є кілька обвинувачених, то досить клопотання одного з них, для того, щоб справа розглядалася у таких спосіб щодо всіх останніх. Отож, кількість присяжних в Україні становить лише три особи,

що на мою думку, є досить недостатньою кількістю, адже це може призводити до того, що на кожного з них покладесться більша відповідальність за винесення відповідного рішення. Це може збільшити ризик помилок, адже людський фактор завжди присутній.

Не менш значним недоліком є відносно невелика кількість кримінальних правопорушень, щодо яких залучають присяжних. Для забезпечення народові здійснення правосуддя, варто розширити цей перелік, тому що складається враження, що законодавець не досить серйозно ставиться до зазначеного інституту і не довіряє його рішенням.

Низка вимог до присяжних прописана в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», це, зокрема, те що ними можуть бути громадяни України, які досягли тридцятирічного віку і постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом. Аналізуючи цю норму, можна побачити, що від них закон не вимагає знання юриспруденції, але у науковому просторі, існує думка, що це неправильно, тому що пропонуючи їм спільно із суддями розв'язувати всі питання судочинства, законодавець прокладає шлях до колективної безвідповідальності як самих присяжних, так і професіональних суддів, які за цих умов свої помилки можуть «скидати» на недосвідчених присяжних [4]. Я погоджуюсь з нею, адже судді не кожного разу мають бажання тлумачити значення юридичних термінів, що може ускладнити прийняття справедливого та вмотивованого рішення через необізнаність осіб, які його винесуть. Для цього у законодавстві повинна бути передбачена процедура проходження курсів для присяжних з правових питань, для формулювання в них хоча б деякого розуміння закону та більш об'єктивної оцінки ситуації.

Наступне, на що я хотіла б звернути увагу, це забезпечення незалежності від стороннього впливу інших осіб. У пункті 3 статті 68 вищезазначеного Закону, сказано, що на присяжних поширюються гарантії незалежності й недоторканності суддів на час здійснення правосуддя. Проблема виявляється в тому, що звичайному громадянину, якого обрано присяжним, значно легше потрапити під вплив сторонніх, наприклад сторін процесу, які можуть використовувати різні методи маніпулювання, щоб вплинути на їхнє рішення, аніж судді, який має певний досвід.

Підсумовуючи, варто зазначити, що суд присяжних є надзвичайно важливим для правової системи кожної держави, адже він забезпечує гарантію участі народу у здійсненні правосуддя, але попри всі переваги, він має велику кількість недоліків. Незначна кількість злочинів, які пе-

редбачають застосування цього інституту, недостатня кількість та кваліфікація присяжних, складність їх підбору є лише деякими проблемними питаннями, що потребують вирішення, тому держава має вжити заходів для їх подолання, щоб суд присяжних в Україні справді став дієвим інструментом забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя.

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст. 141)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, №9–10, №11–12, №13, ст.88)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №31, ст.545)

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

4. Тертишник В. Суд присяжних: суть ідеї та її мімікрія при реформуванні кримінального судочинства України / В. М. Тертишник, Н. С. Солнишкіна // Право і суспільство. – 2012. – №3. – С. 221–224.

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Москвич Л. М.

Сайберг Д.,
студентка 4 курсу, 16 групи,
кафедра цивільного права
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Сучасний світ неухильно рухається вперед, перетворюючи усі сфери життя під впливом інноваційних технологій. Різноманітні напрямки

функціонування електронних технологій дають унікальну можливість використовувати сучасні інструменти для покращення ефективності та доступності правосуддя. Вони стають не просто додатковими інструментами для судової системи, але й каталізаторами перетворень, що дозволяють змінювати підходи до проведення судових процесів, організації роботи судів та забезпечення доступності правосуддя для всіх громадян.

Світовими практиками доведено позитивний вплив та користь використання новітніх розробок для правосуддя, адже, наприклад, у випадку необхідності це може допомогти обробляти великі обсяги інформації. Варто зазначити, що досвід використання новітніх технологій у різних країнах потребує вивчення, проте він може стати у нагоді при розробці конкретних дій для реформування української судової системи [1].

У суспільстві можна спостерігати таку картину, що представники старшого покоління стоять осторонь від цифровізації та діджиталізації, оскільки їм важко переключитись на такий формат і це займає дуже багато часу. Як приклад, відзначається неготовність співробітників суддівського корпусу більш активно використовувати цифрові технології у своїй повсякденній діяльності.

Однак, потрібно не забувати, що впровадження електронних технологій у судову діяльність має велике значення для ефективності судової системи, оскільки це дозволить громадянам та іншим учасникам правосуддя отримувати доступ до інформації про діяльність судів, що сприятиме підвищенню рівня довіри до правосуддя та судової системи.

Розглядаючи використання новітніх підходів, не можливо не згадати про використання штучного інтелекту під час здійснення правосуддя. Це питання на сьогодні є дискусійним.

Наразі ЄС активно працює над створенням стратегій та регулятивних рамок, щоб забезпечити етичне, безпечне та відповідальне використання ШІ в різних сферах суспільства. Європейським парламентом також був ухвалений перший у світі закон про штучний інтелект, який має забезпечити безпеку і дотримання прав громадян [7].

Проте, специфіка суддівської роботи, пов'язана з умінням не тільки застосовувати і розуміти закон, вивчати та визначати роль різних обставин при прийнятті рішення, а й враховувати в деяких випадках психологічні та навіть етичні аспекти, роблять таку роботу непосильною для штучного інтелекту. Тому неможливо на сьогоднішній день замінити суддю при здійсненні судочинства на штучний інтелект.

Багато сучасних технологій вже успішно використовуються в українському судочинстві, зокрема автоматизований розподіл справ, електронний реєстр судових рішень, використання технічних засобів для фіксації судових процесів та інше.

Доречно зазначає Кожевнікова А. В., що серед очевидних переваг впровадження ЄСІТС можна виділити: економію часу, мобільність роботи з процесуальними документами, економію коштів, реалізацію принципів доступності та відкритості правосуддя тощо [2].

Варто проаналізувати також судову практику щодо використання інформаційних технологій, дослідження доказів, електронних доказів:

1. Сплата судового збору онлайн в кабінеті клієнта банку відповідає вимогам Закону України «Про судовий збір», а квитанція, що надходить на електронну адресу як підтвердження сплати судового збору, є єдиним можливим документом на підтвердження оплати судового збору онлайн та має доказову силу на виконання його вимог [6].

2. Учасник зобов'язаний надати підтвердження надсилання листом з описом вкладення іншим учасникам справи копій поданих до суду документів. У випадку, коли інший учасник справи відповідно до внесених ідентифікаційних даних про нього має зареєстрований Електронний кабінет, то функціонал Електронного суду в автоматичному режимі надає суду та учаснику справи доказ надсилання до Електронних кабінетів інших учасників справи поданих до суду документів. Проте роздрукування електронного листування щодо надсилання копії апеляційної скарги на електронну адресу іншому учаснику справи не є належним доказом на підтвердження виконання вказаного обов'язку, оскільки не дозволяє суду переконатись у дійсності такого надсилання, а також перевірити, який саме документ було надіслано учаснику справи та встановити факт отримання нею такого направлення [5].

3. Надсилання копії апеляційної скарги з додатками на електронну адресу (яка не має статусу офіційної) іншим учасникам справи є додатковим способом повідомлення про звернення до суду апеляційної інстанції, однак не є альтернативним [4].

4. Дослідження доказів у разі проведення судового засідання в режимі відеоконференції:

«У випадку, якщо оригінали доказів безпосередньо не оглядалися судом під час розгляду справи в підготовчому засіданні, а натомість судом було здійснено лише візуальний їх огляд дистанційно в режимі відеоконференції, що достеменно не дозволяє стверджувати про забез-

печення належного дослідження поданих доказів з урахуванням вимог, визначених до оцінки доказів чинним процесуальним законодавством України, та в цілому не може нівелювати сумніви інших учасників у достовірності наданих доказів на підтвердження своїх доводів в обґрунтування вимог позову» [3].

Застосування технологій можна значно спростити судовий процес в умовах воєнного стану, значно полегшити процес надання правосуддя й забезпечити ефективний захист прав та свобод громадян у складних умовах кризової ситуації.

Механізм проведення судових засідань у дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг на даний час значно нормалізувати здійснення правосуддя. Суди, які знаходяться на відносно безпечній відстані від місцевості, де ведуться бойові дії, відновили розгляд справ у судових засіданнях. Водночас участь сторони в режимі відеоконференції за допомогою власних технічних засобів активно застосовується під час воєнного стану.

Однією із ключових переваг сучасних інновацій є автоматизація процесів судочинства. Застосування штучного інтелекту, аналітики даних та автоматизованих систем управління дозволяє значно збільшити швидкість обробки справ, зменшити час розгляду судових позовів та знизити навантаження на судову систему. Це дозволить ефективніше вирішувати судові справи і забезпечити більш оперативний доступ до правосуддя для громадян. Крім того, електронні системи управління справами дозволяють забезпечити ефективний моніторинг судових процесів, швидкий обмін документами та інформацією між учасниками судового процесу, що сприяє покращенню комунікації та зменшенню бюрократичних перешкод.

Використання віртуальних технологій у цивільному судочинстві також «відкриває» певні можливості. Віртуальні судові слухання, використання віртуальної реальності для демонстрації доказів можуть значно зекономити час і кошти, як для судових установ, так і для сторін судового процесу.

Однак, разом з перевагами, інноваційні технології також створюють нові виклики і проблеми. Забезпечення захисту судових інформаційних систем, приватності учасників судового процесу, повне або часткове знищення інформації системи та потрапляння стороннім особам персональних даних учасників процесу, проблеми щодо прозорого застосування автоматизованої системи документообігу системи суду при призна-

ченні суддів для розгляду справ, де враховується принцип черговості і завантаженості.

Разом із зазначеними перевагами та викликами, важливо також враховувати питання доступності та надійності технологій для всіх учасників судового процесу. Нерідко існують проблеми з доступом у певних соціальних груп населення, що може призвести до нерівності в доступі до правосуддя. Тому при впровадженні інноваційних технологій важливо не тільки забезпечити їхню функціональність, але й розглядати питання їхньої доступності та враховувати потреби всіх учасників судового процесу.

Крім того, важливо пам'ятати про необхідність постійного вдосконалення та адаптації технологій до змінних умов сучасного світу. Технології швидко розвиваються, тому судові системи повинні бути готові до постійних змін та удосконалень, щоб забезпечувати високу ефективність та якість правосуддя.

У підсумку, впровадження інноваційних технологій у цивільне судочинство має потенціал змінити та вдосконалити судову систему. Проте це вимагає пильного аналізу, планування та здійснення кроків у напрямку створення сучасної та ефективної системи правосуддя, яка буде відповідати вимогам сучасного світу і забезпечувати справедливість для всіх громадян.

Отже, впровадження інноваційних технологій у цивільне судочинство є не лише можливістю, але й необхідністю. Вирішення сучасних викликів судової системи потребує поєднання традиційних засад правосуддя із сучасними технологіями, що дозволить створити ефективну, доступну та справедливу систему правосуддя для всіх громадян.

Використана література:

1. Ю. С. Репіна «Світові стандарти та практики використання штучного інтелекту у судочинстві» (електронний ресурс, посилання: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/240193>) – с. 29, 34

2. Кожевнікова Аліса Вікторівна «Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку» (електронний ресурс, посилання: https://science.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Кожевнікова-А. В. _ДИСЕРТАЦІЯ_КЕП_захист.pdf) – с. 38, 68, 71

3. Постанова ВС від 30 березня 2023 року у справі №905/2307/21 (905/496/22) (електронний ресурс, посилання: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110279428&red=1000033020592342c3e616651ae568cc7f4c83&d=5>)

4. Постанова ВС від 08 травня 2023 року у справі No 911/2003/22 (електронний ресурс, посилання: <https://opendatabot.ua/court/110789325-bc44ecc55e4fc844787ae846f46f5c7b>)

5. Постанова ВС від 04 жовтня 2022 року у справі No 910/622/22 (електронний ресурс, посилання: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106636430&red=10000397406dd733aded97f7b277d5127028d3&d=5>)

6. Постанова від 03.02.2020 по справі № 761/25102/19 (електронний ресурс, посилання: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87482182&ved=2ahUKEwiY1sy99MSFAxWGQ_EDHW5TAfoQFnoECCKQAQ&usg=AOvVaw0nIjYdtLKCМQxjMIfqv3l2)

7. Закон про штучний інтелект, ухвалений 13 березня 2024 року Європейським парламентом щодо забезпечення безпеки і дотримання прав громадян (електронний ресурс, посилання: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>)

Науковий керівник: доктор філософії у галузі права, асистент кафедри цивільного процесу ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Ткачук А. О.

Собко Є. В.,
*студентка 2-го курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ

Прокуратура, як ключовий орган правоохоронної системи багатьох країн, відіграє критичну роль у забезпеченні правопорядку, боротьбі зі злочинністю та захисті прав і свобод громадян. Проте, не дивлячись на свої функції та повноваження, прокуратура часто стикається з рядом проблем, які ускладнюють її ефективну роботу та реалізацію своїх функцій.

Прокуратура виконує низку завдань, серед яких ключовими є забезпечення законності, дотримання прав і свобод громадян. Головними

функціями прокуратури є представництво інтересів держави в суді, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підтримання публічного обвинувачення. Прокуратура виконує важливу роль в координації правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю та попередженні кримінальних правопорушень.

У сучасному світі прокуратурі доводиться стикатися з різноманітними викликами, включаючи трансформацію технологій, глобалізацію та зміни соціальних цінностей. Одним із ключових викликів є необхідність адаптації законодавства до сучасних реалій, особливо у сфері кібербезпеки, міжнародного тероризму та захисту персональних даних [1, с. 22–30].

Для вирішення цих завдань прокуратура має активно співпрацювати з іншими гілками влади, зокрема законодавчою та виконавчою, а також з міжнародними партнерами. Важливим також є зміцнення інформаційно-технологічної бази органів прокуратури для ефективного виконання завдань у сучасних умовах.

Прийняття у 2014 році Закону України «Про прокуратуру» дало змогу переглянути зміст функцій прокуратури та її призначення в суспільстві. Також було посилено гарантії незалежності прокурора, запроваджено поділ на адміністративні посади та посади прокурорів, визначено остаточне скасування функцій загального нагляду та досудового розслідування кримінальних правопорушень [2].

В результаті Конституційної реформи щодо правосуддя від 02.06.2016 року система функцій прокуратури була реформована, включаючи функцію представництва. Оскільки ця функція є ключовим напрямом діяльності прокуратури поза сферою кримінального провадження, проблеми її реалізації на сучасному етапі є важливим аспектом, який заслуговує на окремий аналіз.

Не менш важливим кроком стали прийняті у 2016 році зміни до Конституції України щодо правосуддя, які остаточно визначили такі функції прокуратури [3, с. 191–206]:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення інших відповідно до закону питань під час кримінального провадження, керівництво проведенням негласних та інших слідчих і розшукових дій правоохоронних органів;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виняткових випадках і в порядку, визначеному законом.

Слід зазначити, що законодавство України передбачає право прокурора захищати інтереси держави в судовому порядку. Зокрема, положення статей 29 Господарського процесуального кодексу України, 60 Кодексу адміністративного судочинства України та 45 Цивільного процесуального кодексу України надають прокурору право на представництво інтересів держави в суді в межах повноважень, визначених законом. Однак, з урахуванням конституційного оновлення представницької функції прокурора у сфері захисту інтересів держави, зазначені статті кодексів потребують адаптації для відповідності Основному Закону України у частині повноважень прокурора.

Також важливим є подальше удосконалення чинного законодавства та уніфікація правового механізму реалізації представницької функції прокуратурою в Цивільному процесуальному і Господарському процесуальному кодексах України та Кодексі адміністративного судочинства України.

Ці зміни до Конституції України закріпити положення прокуратури в розділі «Правосуддя», тобто ще більше наблизили її до судової гілки влади. Розмежування понять «організація» та «процесуальне керівництво» досудовим розслідуванням також є предметом дискусій досі, оскільки їх зміст не визначено на рівні законодавства, а на практиці ці функції збігаються з так званими повноваженнями керівників. органи досудового розслідування [4, с. 14–20].

Зміни деякі функції прокуратури зазнали через введення воєнного стану. Воєнний стан – це комплексна правова категорія, яка, безперечно, впливає на всі сторони життя людини на території, де він оголошений. Тому початок нового акту військової агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року, який став приводом для запровадження особливого правового режиму на всій території держави, безперечно вплинув на роботу державної влади України. Таким чином, певних змін зазнав процес досудового розслідування, а також підтримання публічного обвинувачення, в якому безпосередньо бере участь прокурор [1, с. 22–30].

Особливості діяльності прокурора під час воєнного стану є і тоді, коли він виконує функцію підтримання публічного обвинувачення безпосередньо в суді. Зокрема, коли йдеться про направлення обвинувального акту, постає питання визначення підсудності. З іншого боку, через об'єктивні причини, зумовлені ситуацією в державі, деякі суди можуть не виконувати свої повноваження.

Серйозною проблемою є політичний тиск на прокуратуру та випадки корупції серед її працівників. Політичні діячі можуть намагатися втручатися у роботу прокуратури з метою впливу на результати розслідувань або забезпечення власних інтересів. Корупція серед працівників прокуратури підриває довіру громадян до системи правосуддя та суміжних правових інститутів, а в подальшому може призвести до безкарності.

Подальший розвиток прокуратури має обґрунтовуватися на зміцненні правової культури в суспільстві, реформуванні законодавства відповідно до міжнародних стандартів та забезпеченні незалежності та професійності прокурорів. Також необхідно активно посилювати міжнародне співробітництво у сфері правосуддя для боротьби з транснаціональною злочинністю та забезпечення прав людини на міжнародному рівні.

Прокуратура відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та захисті прав громадян, проте її роботу ускладнюють ряд проблем, таких як недостатні ресурси, політичний тиск та недостатня координація з іншими правоохоронними органами. Для вирішення цих проблем необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення незалежності, ефективності та координації роботи прокуратури.

Проблеми реалізації функцій прокуратури потребують уваги та вирішення. Необхідно забезпечити достатнє фінансування прокуратури, зберегти її незалежність та забезпечити ефективну роботу органу. Тільки таким чином можна забезпечити додержання законності та захист прав громадян.

Використана література:

1. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. №3 (3). С. 22–30.

2. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі – Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-prokuraturi-v-ukrayini-pidbivaemo-pidsumki-zroblenogo-ta-vidpovidaemo-na-zapitannya-kudi-ruh.html>

3. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. №1 (15). С. 191–206.

4. Скибенко О. І. Проблеми реформування правового статусу органів прокуратури України на сучасному етапі. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки.* 2016. №2. С. 14–20.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Кісліцина І. О.

Старенька Ю.,
*студентка 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого
(магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081
«Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКІВ У АДВОКАТА

Адвокатська діяльність є однією з найважливіших складових правової держави. Адвокати забезпечують доступ до правосуддя для всіх людей, захищають їхні права та свободи, сприяють справедливому вирішенню спорів. Важливим аспектом адвокатської діяльності є її незалежність. Для того, щоб адвокати могли ефективно виконувати свої функції, їм необхідно мати гарантії того, що їхня діяльність не буде не виправдано обмежена.

Одним із таких обмежень є проведення обшуків у адвоката. Обшуки можуть бути необхідними для розслідування злочинів, але важливо, щоб вони не заважали адвокатській діяльності та не призводили до порушення встановлених законодавством гарантій, утому числі розголошення конфіденційної інформації.

Механізм забезпечення гарантій адвокатської діяльності при здійсненні обшуків у адвоката – це важливий і водночас проблемний аспект правової системи, оскільки він безпосередньо впливає на здійснення прав і свобод особи, що перебуває під процесуальним впливом держави та ви-

магає дотримання балансу між інтересами правоохоронних органів та права на адвокатську таємницю, яка є невід'ємною частиною права на захист [1, с. 169]. Для захисту адвокатської діяльності та прав клієнтів важливо, щоб існували чіткі механізми забезпечення гарантій при проведенні обшуків у адвокатів.

По-перше, основою механізму є принципи, закріплені не тільки у національних, а й у міжнародно-правових актах. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визнає необхідність захисту адвокатської таємниці як складової права на справедливий судовий процес. У багатьох країнах законодавство передбачає наявність обмежень при проведенні обшуків у приміщеннях адвокатів та збереженні адвокатської таємниці, і закріплює наступні принципи, які повинні бути дотримані при проведенні обшуків у адвокатів:

- Обшук може бути проведений лише на законних підставах. Для проведення обшуку потрібна санкція суду або прокурора, яка ґрунтується на обґрунтованих підозрах у тому, що в адвоката знаходяться докази злочину [2, с. 284].

- Обшук повинен проводитися з дотриманням прав адвоката. Адвокат має право бути присутнім при обшуку, а також має право відмовитися від давання свідчень проти себе або своїх клієнтів.

- Під час обшуку повинні бути вжиті заходи для захисту конфіденційності адвокатської діяльності. Це означає, що слід мінімізувати доступ до адвокатської таємниці, а будь-які вилучені матеріали повинні бути ретельно перевірені, щоб упевнитися, що вони не містять конфіденційної інформації.

Крім того, у деяких країнах передбачені спеціальні гарантії, серед яких: особиста присутність представника адвокатської палати при проведенні обшуку; можливість проведення обшуку лише в робочий час адвоката; вилучення лише тих матеріалів, які мають безпосереднє відношення до розслідуваного злочину.

У свою чергу, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вимагає проводити стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, виключно з дозволу суду та на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; повідомляти у разі затримки адвоката або застосування до нього запобіжного заходу відповідну раду адвокатів регіону, а також забороняє проведення огляду, розголошення, витребування

чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності тощо [3].

По-друге, важливу роль в гарантуванні адвокатської таємниці грає сама адвокатська спільнота та органи адвокатського самоврядування. Адвокати мають право на захист своєї професійної незалежності та невтручання у їхню діяльність. Органи адвокатського самоврядування мають повноваження контролювати дотримання правил етики та захисту адвокатської таємниці, зокрема, у випадках проведення обшуків.

По-третє, важливою складовою механізму є участь незалежних експертів та наглядових органів у процесі обшуку. При цьому важливо, щоб участь таких осіб була об'єктивною з метою забезпечення дотримання прав особи, що перебуває під обшуком, а також збереження адвокатської таємниці.

Дотримання гарантії адвокатської діяльності при проведенні обшуків у адвокатів мають важливе значення для забезпечення верховенства права та захисту прав клієнтів. Вони допомагають захистити адвокатів від необґрунтованого втручання з боку правоохоронних органів та забезпечують те, щоб адвокати могли вільно виконувати свої професійні обов'язки без страху переслідування [4, с. 158].

Однак, на жаль, трапляються випадки, коли правоохоронні органи без законних на те підстав проникають до приміщень, де адвокати здійснюють свою професійну діяльність та проводять обшуки, ігноруючи при цьому встановлені законодавством вимоги щодо здійснення таких слідчих (розшукових) дій.

Прикладом цього є ситуація, що трапилася влітку минулого року. В рамках кримінального провадження стосовно клієнта правоохоронці вирішили провести обшук у його адвоката [5].

За результатами слідчої дії було вилучено два смартфони та планшет адвоката, а також планшет його доньки. Адвокат надав доступ до змісту телефону і пояснив, що гаджет містить відомості, що становлять адвокатську таємницю. Незважаючи на це, детективи вилучити його на тій підставі, що там були відкрита електронна пошта адвоката. Згодом, коли прокурор САП ОГП подав клопотання про арешт вилученого майна, ВАКС відмовив у його задоволенні на тій підставі, що обшук було проведено з порушенням чинного законодавства, вилучені речі є майном що вміщує адвокатську таємницю, а їх вилучення є порушенням гарантій прав адвоката передбачених Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Наведене у своїй сукупності свідчить про те, що дотримання гарантій адвокатської діяльності при здійсненні обшуків є важливими з кількох причин:

- Захист адвокатської таємниці: адвокатська таємниця є основоположним принципом права, який гарантує, що клієнти можуть вільно спілкуватися зі своїми адвокатами без страху розголошення конфіденційної інформації. Обшуки адвокатів можуть поставити під загрозу адвокатську таємницю, якщо не вжито відповідних заходів для її захисту.

- Забезпечення неупередженого й об'єктивного розслідування: інколи обшуки адвокатів можуть бути використані для того, щоб залякати або перешкодити адвокатам виконувати свою роботу. У цьому разі гарантії адвокатської діяльності допомагають запобігти цьому та забезпечити, щоб розслідування проводилося неупереджено й об'єктивно [6, с. 210].

- Захист прав адвоката: адвокати мають ті ж права, що й інші громадяни, і вони не повинні піддаватися дискримінації або несправедливому поведінню з боку правоохоронних органів. Гарантії адвокатської діяльності допомагають захистити права адвокатів і забезпечити, щоб вони могли виконувати свою роботу без страху переслідувань.

Існує ряд заходів, які можна вжити для забезпечення гарантій адвокатської діяльності при здійсненні обшуків, а саме:

- Підвищення вимог до ордерів на обшук, зокрема, встановлення вимоги щодо надання більш детальної інформації про підстави обшуку та вичерпний перелік майна з описом кожної речі, що підлягає вилученню.

- Обов'язкова присутність адвоката під час обшуку у його приміщенні.

- Посилення захисту конфіденційної інформації шляхом залучення незалежного експерта для нагляду за обшуком.

- Забезпечення достатнього судового контролю на етапі досудового розслідування.

Таким чином, дотримання гарантій адвокатської діяльності при проведенні обшуків у адвокатів є ключовими в аспекті забезпечення права на захист та доступу до правосуддя. Різні правові системи пропонують різні механізми, але всі вони повинні ґрунтуватися на принципах законності, поваги до адвокатської таємниці та ефективного контролю. Важливо постійно вдосконалювати та вдосконалювати ці механізми, щоб гарантувати, що права адвокатів та їхніх клієнтів завжди захищені.

Використана література:

1. Дутко А., Остапенко Л., Трач І. Правовий статус адвоката: порівняльний аналіз законодавства України і зарубіжних країн. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4 (28). С. 169–176.

2. Горбань Н. С. Гарантії адвокатської діяльності: поняття, генеза, значення. Часопис Київського університету права : Укр. науковотеоретичний часопис. 2018. № 2. С. 284–288.

3. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

4. Бедюк Н. А. Гарантії адвокатської діяльності в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки: матеріали наукової конференції (Івано-Франківськ, 20–21 березня 2015 р.). . Івано-Франківськ, 2015. С. 158–161.

5. Адвокату повернули майно, вилучене НАБУ під час обшуку | НААУ. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/8177-advokatu-povernuli-majno-viluchene-nabu-pid-chas-obshuku.html>

6. Боса І. В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. Наукові записки. СЕРІЯ: ПРАВО. 2023. Вип. 14. С. 210–215

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Стратинський Д.,
*студент 1-го курсу, 9 групи
денної форми навчання(бакалаврат),
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ВІДСУТНІСТЬ ОКРЕМИХ МЕХАНІЗМІВ ОСКАРЖЕННЯ ЗАОЧНОГО РІШЕННЯ

Справедливість та право на справедливий суд є основними принципами правової системи, які гарантують захист прав та інтересів громадян. Однак, в сучасних умовах, коли судові рішення можуть бути прийняті без присутності сторін на засіданні, виникає питання про можливість ефективного оскарження заочних рішень.

Заочне рішення, яке приймається без участі сторін у судовому засіданні, може порушити принципи справедливості та право на ефективний захист. Це особливо актуально у випадках, коли сторона не була повідомлена про судові засідання або не мала можливості взяти у ньому участь з об'єктивних причин [1, с. 62].

Проблема відсутності механізмів оскарження заочного рішення ускладнює забезпечення справедливості у судочинстві та може порушити права сторін на справедливий суд та ефективний захист. Тому важливо розглянути шляхи вирішення цієї проблеми та забезпечити, щоб судові рішення відповідали принципам справедливості та правам людини.

Заочне рішення виникає у випадках, коли одна зі сторін не бере участі у судовому засіданні або не подає відповідь на позов. У таких випадках сторона, яка не брала участі у засіданні, може стати у невігідне становище через відсутність можливості довести свою позицію або висловити свої доводи.

Однією з проблем є відсутність можливості оскарження заочного рішення через відсутність участі сторін у судовому засіданні. Це може призвести до прийняття несправедливого рішення, перш за все у випадках, коли сторона не була повідомлена про судові засідання або не мала можливості взяти в ньому участь з об'єктивних причин.

Проблема відсутності механізмів оскарження заочного рішення:

1. Несправедливість рішення: основною проблемою є те, що заочне рішення може бути прийняте без участі сторін, що ускладнює можливість доведення своєї позиції та висловлення аргументів. Це може призвести до неправильного або несправедливого рішення, якщо сторона не була повідомлена про судові засідання або не мала можливості взяти в ньому участь з об'єктивних причин.

2. Відсутність можливості оскарження: у багатьох юрисдикціях відсутність участі сторін у судовому засіданні ускладнює можливість ефективного оскарження рішення. Наприклад, може бути відсутнім право подавати апеляційну скаргу у разі заочного рішення, що обмежує можливість сторін захищати свої права.

3. Недостатня можливість представлення доказів: у разі заочного рішення сторонам може бути ускладнено представлення нових доказів або аргументів, які могли б вплинути на прийняте рішення. Це може стати перешкодою для забезпечення справедливого судочинства та права на ефективний захист.

4. Порушення прав сторін: відсутність можливості ефективного оскарження заочного рішення може призвести до порушення прав сторін на справедливий суд та право на ефективний захист. Це може підірвати довіру до судової системи та правосуддя в цілому [2, с. 212].

Для вирішення проблеми відсутності механізмів оскарження заочно-го рішення можна розглянути ряд заходів. По-перше, важливо передбачити можливість подання апеляційної скарги у випадках, коли сторона не мала можливості взяти участь у судовому засіданні через непереборні обставини. Також, необхідно забезпечити можливість представлення нових доказів або аргументів, які могли б вплинути на рішення суду.

Вирішення проблеми:

1. Розширення прав сторін: важливо передбачити можливість оскарження заочного рішення через подання апеляційної скарги у випадках, коли сторона не мала можливості взяти участь у судовому засіданні через непереборні обставини.

2. Представлення нових доказів: необхідно забезпечити можливість представлення нових доказів або аргументів у випадках, коли вони можуть вплинути на рішення суду. Це дозволить забезпечити справедливість у судочинстві та захист прав сторін.

3. Підвищення прозорості судового процесу: важливо забезпечити, щоб судовий процес був максимально прозорим та доступним для сторін. Це допоможе уникнути ситуацій, коли сторона не може взяти участь у судовому засіданні через об'єктивні причини.

Проблема відсутності механізмів оскарження заочного рішення ускладнює забезпечення справедливості у судочинстві та може порушувати права сторін на справедливий суд та ефективний захист. Для вирішення цієї проблеми важливо розглянути можливість розширення прав сторін на оскарження рішень у випадках, коли вони не могли взяти участь у судовому засіданні через об'єктивні причини, а також забезпечити можливість представлення нових доказів або аргументів [3, с. 192].

Відсутність механізмів оскарження заочного рішення у судовій системі є серйозною проблемою, яка може порушувати принцип справедливості та право на ефективний захист учасників судового процесу. Недоліки в існуючій системі можуть призвести до неправомірних рішень, які не враховують інтереси сторін, що не мали можливості взяти участь у засіданні.

Для вирішення цієї проблеми необхідно розглянути можливість розширення прав сторін на оскарження рішень у випадках, коли вони

не мали можливості взяти участь у судовому засіданні через об'єктивні причини. Також, важливо забезпечити можливість представлення нових доказів або аргументів у разі оскарження заочного рішення.

Підвищення прозорості та доступності судового процесу також є ключовим аспектом вирішення цієї проблеми. Забезпечення права на справедливий суд та ефективний захист є важливими принципами, які повинні бути забезпечені в сучасних правових системах.

Таким чином, розв'язання проблеми відсутності механізмів оскарження заочного рішення потребує комплексного підходу та удосконалення законодавства з метою забезпечення справедливого та ефективного судочинства.

Використана література:

7. Зуб О. Ю. Спрошені провадження як модель цивільного судочинства. Проблеми законності. 2015. Вип. 131. С. 62–70.

8. Ківалов С. В. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія / С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубєва, І. В. 55 Андронов та ін.; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.

9. Коваленко А. В. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посібник. – 2-е вид., доп. і перероб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., доц. А. В. Коваленко. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 192 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Стратінський І.,
*студент 1-го курсу 9 групи
денної форми навчання (бакалаврат),
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ

Правосуддя має бути незалежним і забезпечувати рівність перед законом. Судді відіграють ключову роль у забезпеченні цих принципів,

оскільки вони вирішують справи, базуючись на законі, фактах та доказах. Від суддів очікується, що вони будуть діяти справедливо, безпристрасно та з високим рівнем професійної етики. Забезпечення відповідальності суддів сприяє підвищенню довіри громадян до судової системи, зміцнює верховенство права та допомагає у побудові демократичного суспільства. Тому ця тема залишається важливою для обговорення та впровадження реформ у судочинстві. Одним з ключових аспектів забезпечення незалежності суддів є спеціальна процедура, яка регулює юридичну відповідальність суддів і визначена в Конституції України та Законі «Про судоустрій і статус суддів». Питання юридичної відповідальності суддів, зокрема дисциплінарної, були предметом обговорень як серед суддів, так і серед науковців, які вивчали правовий статус суддів. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених цій темі, питання дисциплінарної відповідальності суддів продовжують бути актуальними.

Дисциплінарна відповідальність є одним з типів юридичної відповідальності, яка стосується носіїв судової влади. Це пояснюється тим, що забезпечення законності в діяльності судових органів прямо пов'язане з рівнем дисципліни, культури, етики та професійної підготовки їх працівників. Тому одним з основних обов'язків судді є дотримання трудової дисципліни. Ця відповідальність може бути застосована, якщо суддя вчинив дисциплінарний проступок та протиправне порушення своїх службових обов'язків. Важливо відзначити, що дисциплінарна відповідальність суддів виступає як засіб забезпечення виконання ними своїх професійних (службових) обов'язків та підтримання суддівської дисципліни. Це означає, що через дисциплінарну відповідальність судді можуть бути змушені нести наслідки за порушення принципів, правил та норм, що регулюють їхню діяльність. Такий підхід сприяє збереженню високих стандартів поведінки, етики і професійності серед суддів, а також зміцненню довіри громадськості до судової системи.

Дисциплінарні проступки виникають з необхідності дотримання певних правил і встановленого порядку всіма суб'єктами влади і підпорядкування, які закріплені у законах, статутах та положеннях. Суддівська дисципліна є частиною статутної системи дисципліни, оскільки вона зосереджена на професійній поведінці суддів, які є ключовими учасниками судової системи. У більш вузькому розумінні, це включає соціальні правила, які регулюють поведінку суддів та способи їх виконання в практичній діяльності. Об'єктивна сторона дисциплінарних проступків включає в себе дії або бездіяльність особи, а в окремих випадках – так

званий матеріальний склад правопорушення. Матеріальний склад передбачає наявність суспільно шкідливих наслідків, причинний зв'язок між діянням та наслідками, а також враховується місце, час, обставини та за-соби вчинення діяння [1]. Суб'єктом дисциплінарного правопорушення може бути тільки фізична осудна особа. При цьому вік такої особи може бути різним: він визначається окремими актами законодавства більш або менш конкретно і залежить, наприклад, від віку, по досягненні якого особа може стати суддею. Із суб'єктивної сторони дисциплінарні проступки характеризуються виною у формі умислу або необережності. Дисциплінарна відповідальність суддів є результатом невиконання або неналежного виконання ними своїх трудових обов'язків, що включає порушення трудової дисципліни. Цей вид юридичної відповідальності передбачає застосування негативних наслідків, які можуть мати моральний, матеріальний або організаційний характер, до судді, який порушив суддівську дисципліну. Основною метою дисциплінарної відповідальності є забезпечення відповідності діяльності та поведінки суддів професійним стандартам, які визначаються суддівською дисципліною. Так як судді мають спеціальний статус, їм потрібно бути відповідальними за свою поведінку та очікувати відповідних заходів з боку держави. Тому авторитет судової влади та її підтримка є важливими аспектами державного управління.

Дана відповідальність передбачає офіційну реакцію на дії судді, які компрометують його як представника судової системи, незалежно від того, чи вони сталися в судовій залі під час виконання його повноважень, чи поза судовими межами. Щоб уникнути порушень довіри до судової системи через неприйнятну поведінку суддів, закон передбачає критерії для оцінки дій суддів, забезпечуючи адекватну реакцію на їхню поведінку.

Процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів в Україні відрізняється від загальної процедури за своїм складом суб'єктів, видами стягнень, колом осіб, уповноважених здійснювати притягнення до дисциплінарної відповідальності та накладати дисциплінарні санкції, а також підставами і процедурою накладання та оскарження дисциплінарних санкцій [2].

Зазначеному в пункті 22 частині 1 статті 92 Конституції України, відповідальність за дії, які є дисциплінарними проступками, встановлюється виключно законами України [3]. Закон передбачає, що суддя може бути підданий дисциплінарній відповідальності в рамках дисциплінарного провадження на підставі наступних обставин: Суддя може бути

притягнутий до дисциплінарної відповідальності за свідоме порушення правил судового процесу, таке як незаконне відмовлення у доступі до правосуддя чи порушення норм процесуального права, що перешкоджає учасникам судового процесу здійснювати свої права; Недотримання встановлених законом строків розгляду справи, недбалість у виготовленні мотивованого судового рішення та несвоєчасне внесення його до реєстру; Поведінка судді, що шкодить його репутації або підриває довіру до судової системи, така як моральні проступки, нечесність та підкупність; Суддя може притягуватися до дисциплінарної відповідальності за умисне або грубе, недбале допущення порушення прав людини і основних свобод або інших серйозних порушень закону, що мають значні негативні наслідки; Розкриття суддею конфіденційної інформації, включаючи ту, що стала відома під час судового засідання; Невиконання або несвоєчасне виконання суддею обов'язку повідомити Раду суддів України про конфлікт інтересів; Втручання інших суддів у процес здійснення правосуддя також може викликати дисциплінарну відповідальність судді; Відмова від подання, несвоєчасне подання декларації, або надання в ній недостовірних відомостей є причиною для провадження дисциплінарної відповідальності; Включення неправдивих відомостей в декларацію або умисне їх приховування; Зловживання статусом судді задля отримання незаконних матеріальних благ; Допущення суддею непристойної поведінки, в тому числі невідповідності рівня життя задекларованим доходам; Не виконання або надання недостовірної інформації при вимозі закону з боку членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради правосуддя;

Відсутність, або невдале проходження курсів щодо поліпшення кваліфікації в Національній школі суддів України; Признання суддею винним у корупційному або іншому правопорушенні, яке стосується корупції, у випадках, встановлених законом [3].

Дисциплінарне стягнення, що може бути застосоване до суддів, включає наступні види санкцій:

1. Попередження – це форма неприємного застереження або попередження, що накладається на суддю у зв'язку з порушенням дисципліни.

2. Догани – це більш серйозна санкція, яка передбачає позбавлення судді права на отримання доплат до посадового окладу протягом одного місяця.

3. Суворі догани – це ще більш суворі санкції, яка передбачає позбавлення судді права на отримання додаткових виплат до посадового окладу на протязі трьох місяців.

4. Тимчасова заборона на виконання судових функцій – це санкція, яка передбачає тимчасове припинення суддівської діяльності на період від одного до шести місяців. Під час цього періоду суддя не отримує доплат до посадового окладу. Крім того, суддя в обов'язковому порядку повинен пройти курс підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України з відповідним кваліфікаційним оцінюванням задля підтвердження своєї компетенції виконувати юридичні процедури у суді.

5. Переведення до суду нижчого рівня – це санкція, яка передбачає переведення судді до судової інстанції з меншим рівнем компетенції або повноважень.

6. Звільнення з посади – це найсуворіша санкція, яка передбачає звільнення судді з посади [4].

Висновок: Дисциплінарна відповідальність суддів відіграє ключову роль у забезпеченні незалежності, чесності і ефективності юстиції. Цей процес повинен бути прозорим, справедливим і забезпечувати права та інтереси всіх сторін. Дотримання високих стандартів професійної поведінки є необхідним для збереження довіри суспільства до судової системи. Така відповідальність також сприяє підвищенню якості роботи судів, відповідальності перед громадськістю та збереженню принципу верховенства права. Забезпечення ефективного механізму дисциплінарної відповідальності є важливою складовою будь-якої правової системи, спрямованою на захист прав людини та забезпечення справедливості.

Використана література:

1. Статус суддів: навч.-практ. посіб. / [І. Є. Марочкін, Ю. І. Крючко, Л. М. Москвич та ін.]; за ред. І. Є. Марочкіна. – Х. : Право, 2006. – 120 с.
2. Подкопаєв С. Про дисциплінарну відповідальність суддів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=1778>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 31. – с. 545
4. Мешерякова Н. Дисциплінарна відповідальність суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=245763&menu=360369>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Тишківська А. Д.,
студентка I курсу магістратури
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА

Прокуратура України посідає особливе місце в системі державних органів. Чітке визначення та розуміння правового статусу прокурора та його елементів є важливим для розуміння прокуратури як інституту правової та демократичної держави. Досі йдуть дискусії, суперечки та проводяться наукові дослідження щодо визначення поняття та складових елементів правового статусу прокурора, що підтверджує актуальність аналізу даного питання, зокрема, в контексті актуальних питань судового права та модернізації прокуратури.

Досліджуючи поняття статусу прокурора науковці вирізняють правовий статус прокурора, конституційно-правовий статус прокурора та адміністративно-правовий статус прокурора. Однак, якщо врахувати, що елементи вищеперерахованих понять фактично тотожні, то чіткого розмежування між даними поняттями немає. Аналогічно і ЗУ «Про прокуратуру» не закріплює дефініцію «статус прокурора», а лише зі змісту розділу можна зрозуміти, які елементи є складовими статусу прокурора.

Закон України «Про прокуратуру» має розділ III «Статус прокурора», де в частині 2 статті 15 зазначається, що прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі. Окремі статті (ст. 16, 19, 20) визначають елементи правового статусу прокурора, серед яких є виділяють загальні права та обов'язки, відповідальність прокурора і в тому числі гарантії незалежності прокурора [1].

До елементів адміністративно-правового статусу прокурора відносять нормативно-правові акти, які регламентують діяльність прокурора; певний порядок призначення на посаду; повноваження прокурора як сукупність прав та обов'язків, що регулюються адміністративним законодавством; гарантії діяльності; порядок та підстави

притягнення до відповідальності; порядок та підстави звільнення з посади [2, с.113].

За іншим підходом зміст правового статусу прокурора в системі органів державної влади включає в себе як права, обов'язки, юридичну відповідальність, професійну та позаслужбову поведінку прокурора, що тісно взаємодіють між собою та в поєднанні забезпечують стабільне правове становище прокурора в системі органів державної влади, так і виконання службових функцій, які покладені на прокурора та органи прокуратури відповідно до чинного законодавства [3, с. 87].

У науковій літературі є визначення статусу прокурора саме через процесуальні функції як системну сукупність його процесуальних прав, кореспондуючих їм обов'язків, а також наявності власного процесуального інтересу, що визначається призначенням кримінального судочинства і встановленої законом процесуальної відповідальності [4, с. 518].

Є інші вчені, які трактують статус прокурора саме як процесуальний статус і систему закріплених у кримінальному процесуальному законі функцій, прав і обов'язків, процесуальних гарантій діяльності та відповідальності за порушення процесуальних норм, що відображає фактичний стан суб'єкта у взаємовідносинах з іншими учасниками кримінального провадження в ході досудового розслідування [4, с. 518].

Незважаючи на різноманітність наукових підходів і постійний розвиток у дослідженнях даного питання, наявність єдиної дефініції правового статусу прокурора та визначення його складових є важливою для дотримання принципу правової визначеності. Тому необхідним є закріплення в законодавстві визначення дефініції «правовий статус прокурора» та сукупності складових елементів даного поняття.

Однією із ключових засад діяльності прокуратури є засада незалежності прокурорів. Її зміст полягає у закріпленні нормами Закону України «Про прокуратуру» та дотриманні усіма учасниками правовідносин гарантій від незаконного матеріального, політичного чи іншого впливу на прокурора у процесі прийняття ним рішень та при виконанні обов'язків із метою забезпечення реалізації покладених на нього завдань.

Гарантії незалежності прокурора – це елемент статусу прокурора, що закріплений законодавчо. Більшість наукових підходів також виділяє гарантії незалежності як складову його статусу.

Саме цей елемент статусу прокурора є особливо важливим, оскільки дотримання засади незалежності прокурора сприяє підвищенню довіри

суспільства до інституту прокуратури та ефективності системи правосуддя.

Передумовами забезпечення незалежності прокуратури є професіоналізм, чесність, моральні якості прокурора та глибоке розуміння чинного законодавства. Як наслідок, це повинно призвести до підвищення іміджу прокуратури в суспільстві [5, с. 157].

Однак самого лише професіоналізму та чесності прокурора недостатньо для дотримання принципу незалежності. Необхідно чітке нормативне закріплення гарантій незалежності прокурора, які забезпечать захист прокурора від будь-якого незаконного втручання у його діяльність. Відповідно до ст. 16 ЗУ «Про прокуратуру» незалежність прокурора забезпечується особливим порядком його призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності; порядком здійснення повноважень, визначеним процесуальним та іншими законами; заборонаю незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень прокурора; установленим законом порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури;

належним матеріальним, соціальним та пенсійним забезпеченням прокурора; функціонуванням органів прокурорського самоврядування; визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки прокурора, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту [1].

У науковій юридичній літературі з приводу удосконалення законодавчих засад незалежності прокурорів головними напрямками такої реформи пропонують виділяти такі чинники: унеможливлення безпідставних перевірок прокуратури нижчого рівня з боку прокуратури вищого рівня; унеможливлення впливу керівників на рівень оплати праці підлеглих прокурорів; забезпечення можливості дієвого оскарження прокурором незаконних дій, вказівок або тиску з боку керівників чи колег до органів прокурорського самоврядування або до органу, що здійснює дисциплінарне провадження; забезпечення прозорості процедури призначення та звільнення прокурора з посади на основі оцінювання об'єктивних критеріїв; забезпечення повноцінної роботи органів прокурорського самоврядування як інструменту захисту незалежності прокурорів; посилення гарантій незалежності прокурорів, передбачених міжнародними стандартами, рекомендаціями Венеціанської комісії, рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи та інших міжнародних організацій, які

встановлюють стандарти в указаній сфері; на практиці удосконалення процесу бюджетного фінансування органів прокурорського самоврядування [6, с. 8–9].

Розширення гарантій незалежності прокурора є важливим для демократичного розвитку правової системи нашої держави, оскільки це допоможе підвищити рівень ефективності діяльності прокуратури та сприяти збільшенню довіри суспільства до даного інституту та системи правосуддя в цілому.

Таким чином, не існує уніфікованого підходу щодо визначення правового статусу прокурора та його елементів, але закріпленими нормативно є повноваження, відповідальність і гарантії незалежності. Для розвитку ефективного правового розвитку нашої держави необхідно враховувати міжнародні стандарти, удосконалювати нормативне закріплення правового статусу прокурора, його складових та впроваджувати додаткові гарантії незалежності прокурорів.

Використана література:

10. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Дата оновлення 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 06.04.2024).

11. Звенигородська О. В. Поняття та основні складові елементи адміністративно-правового статусу прокурора в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 110–113.

12. Сухонос В. В., Михайловська Є. В. Правовий статус прокурора в системі органів державної влади України. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 10 (23). С. 85–91.

13. Шапошник А. С. Правовий статус прокурора як елемент адміністративно-правових засад його участі у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 516–520.

14. Шульган І. Незалежність прокурорів як засада діяльності прокуратури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. Вип. 4 (32). С. 153–158.

15. Шапошник С. А. Адміністративно-правові засади діяльності прокурора в Україні : дис. докт. філос. наук : 081 Право. Суми, 2023. 279 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Плахотнік О. В.

Ткаченко А. С.,
студентка 4 курсу факультету
адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»

МЕДІАЦІЯ У АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Професійна діяльність адвоката має багато аспектів, що дозволяє йому власноруч обирати стратегію ведення справи та приймати рішення. У адвокатській діяльності поступово знаходить своє віддзеркалення практика медіації – альтернативний, позасудовий метод вирішення конфліктів як у приватних відносинах, так і на рівні бізнесу.

Деякі країни, такі як США, Канада та країни Європейського Союзу, вважають одним з шляхів вирішення конфліктів позасудові альтернативні методи, зокрема існування системи відновлювальної юстиції, відомої як «медіація».

Згідно із законопроектом України «Про медіацію», медіація представляє собою альтернативний (позасудовий) метод вирішення конфліктів. Цей метод полягає в тому, що дві або більше сторін спору, через структурований процес, намагаються самостійно та добровільно досягти взаємозгоди за допомогою медіатора [1].

Отже, медіатор – це особа, яка відповідає всім вимогам, установленим законом і угодою про медіацію. Вона має офіційний статус медіатора згідно з законодавством та була обрана сторонами спору для проведення медіаційного процесу.

Законодавство України визначає правовий статус медіатора у розділі 2 (ст. 9–15) [1]. ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який регулює правові аспекти організації та функціонування адвокатури та провадження адвокатської діяльності в Україні, не встановлює обмежень щодо сумісності адвокатської діяльності з практикою у сфері медіації (ст. 7) [2]. Отже, адвокат сьогодення, який застосовує медіацію, активно бере участь у правовому просторі вирішення різних суперечок і конфліктів поза межами судового процесу.

Згідно з Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» безоплатна допомога може включати надання допомоги у забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [3].

В Україні деталі щодо медіації визначені Державним стандартом соціальної послуги посередництва (медіації), затвердженим Міністерством

соціальної політики України 17.08.2016, цей стандарт визначає умови та процедури надання медіаційних послуг [5]. Державний стандарт застосовується для надання соціальної послуги особам у складних життєвих обставинах, а також визначає тарифи для платних медіаційних послуг. Важливо зазначити, що соціальна послуга медіації не застосовується у випадках насильства в сім'ї, торгівлі людьми чи жорстокого поводження з дітьми, згідно з Держстандартом. Визначення медіації в стандарті вказує, що це метод розв'язання конфліктів, при якому сторони прагнуть до узгодження під час структурованого процесу за участю медіатора.

Адвокат виконує роль посередника у справі, надаючи юридичну підтримку сторонам та учасникам процесу медіації. Він також сприяє виявленню взаємовигідних варіантів вирішення конфлікту шляхом проведення переговорів з метою досягнення добровільного порозуміння та врегулювання потреб, що виникли внаслідок правопорушення. Для успішної роботи адвоката-медіатора необхідно мати не лише високі знання в сфері права, але й глибоке розуміння конфліктології, психології та соціології. Оскільки його основне завдання полягає в допомозі сторонам досягти взаємоприйняттого вирішення конфлікту та встановленні ефективного спілкування між ними.

Також, відповідно до статті 4 Закону України «Про медіацію», медіація проводиться за взаємною згодою сторін з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін [1].

Слід відмітити, що Закон України «Про медіацію» встановив позитивний вплив на сферу правовідносин, пов'язаних із вирішенням конфліктів, зокрема з господарських відносин. Теорією також розглядається поняття комерційної медіації, яке описує процес вирішення конфліктів у сфері господарських відносин та корпоративного управління між непідпорядкованими один одному сторонами.

До Господарського процесуального кодексу були внесені зміни, які передбачають можливість вирішувати конфлікт шляхом медіації. І саме на будь-якій стадії судового процесу адвокат-медіатор повинен забезпечити дотримання принципу законності у врегулюванні конфлікту у даних категоріях справ [6].

Проаналізувавши практику спорів, які були вирішені господарськими судами, то можна спостерігати велику кількість звернень до господарського суду та маленький відсоток реального вирішення справ. В цей момент, популяризація застосування медіації є дуже вчасним. Медіація показує совою ефективність, тому що звернення до спеціалістів адвокатів,

які вже в цьому є обізнаними економить час особам, сторонам конфлікту та зменшує навантаження на суди, і це є перевагою для усіх сторін.

Враховуючи викладене вище, медіація представляє собою метод вирішення конфлікту, при якому сторони доходять взаємоприйняттого рішення, економлячи час і гроші.

Використана література:

1. Про медіацію України: Закон від 16.11.2021 р. №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 16.07.2021, підстава – 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

3. Про безоплатну правничу допомогу Україні: Закон від 02.06.2011 р. №3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) України: Наказ від 17.08.2016 р. №892. *Офіційний вісник України*. 2016 р. №77. Ст. 2586.

5. Господарський кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» – Храпенко О. О.

Федевич В.,

*студент 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Ця тема актуальна в контексті технологічних інновацій, які швидко розвиваються, і сприймається як ключ до оптимізації роботи судових

органів. Використання штучного інтелекту (ШІ) в судовій системі спрямоване на полегшення та оптимізацію різних аспектів роботи судових органів. Це означає, що за допомогою різноманітних алгоритмів та технологій машинного навчання введено автоматизацію та підтримку в процесах прийняття рішень, аналізу судових матеріалів, та оптимізації роботи суддів та інших працівників судових органів. ШІ може виявляти закономірності у судових рішеннях, аналізувати великі обсяги даних для підтримки процесів розгляду справ, а також допомагати у виявленні шаблонів шахрайства та злочинності. Покращення роботи судових органів за допомогою ШІ може призвести до більшої швидкості та ефективності судових процесів, покращення якості рішень, а також забезпечення більшої доступності та об'єктивності у сфері юстиції.

Можливості використання штучного інтелекту в судовій системі включають

Автоматизація рутинних процесів: Штучний інтелект може бути використаний для автоматизації рутинних завдань, таких як обробка судових документів, підготовка рішень або розпізнавання текстів.

Аналіз великих обсягів даних: Судові системи мають значну кількість даних, і штучний інтелект може аналізувати ці дані для виявлення закономірностей, трендів та важливих фактів, що допомагають у прийнятті рішень.

Системи ШІ можуть використовуватися для автоматичного аналізу текстових документів, таких як свідчення, доповіді експертів, письмові заключення тощо. Застосування методів обробки природної мови дозволяє системам автоматично виділяти ключові факти, розрізняти типи документів та виявляти зв'язки між ними

Сьогодні у тестовому режимі функціонує підсистема Електронний суд, за допомогою якої є можливість самостійно подавати вичерпний перелік позовів, відслідковувати хід справи, подавати процесуальні документи, оплачувати судовий збір й контролювати надходження позовів проти себе, і всі ці дії провадяться онлайн. [1]

Покращення прогнозування результатів: Алгоритми машинного навчання можуть бути використані для прогнозування результатів судових процесів на основі попередніх судових рішень та інших факторів.

Підтримка прийняття рішень: Штучний інтелект може надавати підтримку суддям та іншим фахівцям у прийнятті рішень, надаючи їм доступ до релевантної інформації та аналізувати аргументи сторін.

Покращення доступності та швидкості процесу: Використання штучного інтелекту може допомогти покращити доступність та швидкість судового процесу, зменшуючи час, необхідний для обробки справ та видачі рішень

Передумовою впровадження ШІ в Україні є запуск єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Загалом система передбачає повністю безпаперове діловодство шляхом використання електронного цифрового підпису та електронного документообігу, створення особистих кабінетів з метою вчинення будь-яких процесуальних дій, вдосконалення єдиного державного реєстру судових рішень, додавши в нього систему гіперпосилань на правові позиції Верховного Суду, що дасть змогу алгоритму підібрати релевантне до конкретної справи рішення Верховного Суду та сконструювати без участі людини чернетку рішення. Цілком реально, що в подальшому малозначні спори можуть бути вирішені за допомогою системи ШІ в режимі онлайн, що дасть змогу значно розвантажити суди. [1]

Етичні питання: Використання штучного інтелекту в судовій системі породжує складні етичні дилеми, такі як відповідальність за прийняття рішень, автономія систем та можливість виникнення алгоритмічного біасу.

Ідея залучення ШІ у сферу правосуддя підіймає й низку етичних питань. У 2018 році Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи прийняла вагомий міжнародний акт – Етичну хартію по використанню штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (англ. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment). Основною метою Хартії є підвищення ефективності та якості здійснення правосуддя шляхом опрацювання алгоритмами судових рішень і даних при дотриманні основних прав і свобод, які гарантуються, зокрема, ЄКПЛ й Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних. [2]

Безпека даних: Збереження конфіденційності та безпека даних – найважливіші аспекти у судовій системі. Використання штучного інтелекту може створити нові вектори атак і загрози для цих даних.

6 жовтня 2021 року Європейський парламент ухвалив «Резолюцію про штучний інтелект у кримінальному законодавстві та його використання поліцією і судовою владою у кримінальних справах» (далі – Резолюція), що визнає переваги та ризики, які штучний інтелект може принести судовій владі та правоохоронним органам. Резолюція вказує на ризики, пов'язані, зокрема, з витоком даних, порушенням безпеки даних

і несанкціонованим доступом до інформації щодо кримінального розслідування або судових справ, яка обробляється системами штучного інтелекту. [3]

Навчання алгоритмів: Ефективне навчання алгоритмів вимагає великої кількості якісних даних. Однак, збирання та підготовка цих даних може бути складним завданням через їх конфіденційний характер та обмежену доступність.

Доступність та інклюзивність: Застосування штучного інтелекту повинно забезпечити доступність для всіх груп користувачів, включаючи осіб з різними здібностями, різними мовами та культурами.

Людський фактор: При використанні штучного інтелекту в судовій системі важливо враховувати роль людського фактора. Люди все ще мають відповідальність за прийняття кінцевих рішень та вирішення складних правових питань, тому необхідно зберігати баланс між автоматизацією та людським втручанням.

Висновки

Використання штучного інтелекту (ШІ) в судовій системі представляє великі можливості для оптимізації роботи судових органів. ШІ може автоматизувати рутинні процеси, аналізувати великі обсяги даних, покращувати прогнозування результатів та підтримувати прийняття рішень суддями. Це може призвести до більшої швидкості та ефективності судових процесів, покращення якості рішень, а також забезпечити більшу доступність та об'єктивність у сфері юстиції. Однак, разом з можливостями ШІ існують і значні виклики, такі як етичні питання, безпека даних, навчання алгоритмів та необхідність збереження людського фактора у прийнятті рішень. Правильне вирішення цих викликів вимагає комплексного підходу та розробки відповідного законодавства, що враховує етичні та правові аспекти використання ШІ в судовій системі.

Використана література:

1. Штучний інтелект у правосудді – Центр демократії та верховенства права. *Центр демократії та верховенства права* -. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/> (дата звернення: 17.04.2024).

2. Gless, Sabine, AI in the Courtroom: A Comparative Analysis of Machine Evidence in Criminal Trials (May 15, 2020). *Georgetown Journal of International Law*, Vol. 51, No. 2, 2020, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3602038>

3. Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів? – Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyu-intelekt-ta-iurydychna-sfera-chy-zmozhut-tekhnologii-zaminyty-suddiv/> (дата звернення: 17.04.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Федурко Ю.,
*студентка 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого
(магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081
«Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ СТОРОНИ ОБВИНУВАННЯ ТА СТОРОНИ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип рівності сторони обвинувачення та сторони захисту в кримінальному процесуальному законодавстві закріплено ч.2 ст.22 КПК України, яка встановлює, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом [1].

Разом з тим, відповідно до ч.1 ст.22 КПК України кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом [1].

Право на справедливий суд є базовою складовою принципу верховенства права у кримінальному процесі. Відповідно до ст. 6 «Право на справедливий суд» Європейської Конвенції про захист прав людини

і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення та з дотриманням рівності прав та змагальності при доказуванні [2].

Показовим рішенням Європейського суду з прав людини щодо проблематики рівності сторони обвинувачення та сторони захисту є рішення «Леас проти Естонії» (№ 59577/08) від 06.06.2012 року [3].

Відповідно до фактичних обставин справи органом досудового розслідування було відмовлено Йоханнесу Леасу у доступі до інформації, зібраної у результаті негласних заходів, оскільки це могло зашкодити кримінальному провадженню або призвести до кримінального правопорушення. В кінцевому результаті сторони захисту так і не вдалося ознайомитися з такими записами [3].

Вбачаючи порушення принципу рівності сторін і відсутності належних засобів підготовки захисту у зв'язку із відсутністю доступу до матеріалів спостереження (нагляду), Йоханнес Леас поскаржився до Європейського суду з прав людини з огляду на порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3].

Європейський суд з прав людини акцентував увагу на тому, що основним аспектом права на справедливий судовий розгляд у кримінальному провадженні, має бути змагальність та рівність сторін у реалізації процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків [3].

Право на змагальний судовий процес у кримінальній справі означає, що і обвинувачення, і захист повинні мати можливість ознайомитись із матеріалами і прокоментувати зауваження та докази, подані іншою стороною. Крім того, пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод вимагає, щоб органи досудового розслідування розкрили сторони захисту будь-які суттєві докази, що їм відомі, за або проти обвинуваченого [3].

Пунктом 81 вищевказаного рішення Європейського суду з прав людини визначено, що нездатність відкрити сторони захисту докази, які містять дані, що могли б дозволити обвинуваченому виправдати себе або скоротити строк покарання, буде означати відмову у засобах, необхідних для підготовки захисту, а отже, порушення права, гарантованого пунктом 3 (b) статті 6 Конвенції. Передбачається, що обвинувачений може вказати конкретні підстави його клопотання (див. Банденун (Bendenoun) проти Франції, 24 лютого 1994, § 52, Series A no. 284), і національні суди

мають право перевірити обґрунтованість цих причин (див. С. G. P., цит. вище; Natunen проти Фінляндії, no. 21022/04, § 43, 31.03.2009; та Janatuinen проти Фінляндії, no. 28552/05, § 45, 8 грудня 2009) [3].

Зрештою Європейський суд з прав людини констатував порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у цій справі [3].

Разом з тим, незважаючи на значний науковий інтерес до принципів рівності та змагальності сторін в кримінальному судочинстві України, наразі існує проблематика щодо забезпечення рівноправності сторони обвинувачення та сторони захисту під час роботи з матеріалами негласних слідчих (розшукових) дій. Власне від даного аспекту і залежить дійсний обсяг рівності прав та повноважень, які мають сторони задля забезпечення виконання відповідних завдань, покладених на них законом.

Здійснюючи логічне тлумачення ст. 93 КПК України, можна зробити висновок, що форма збирання доказів сторонами кримінального провадження не відповідає принципу рівності, оскільки сторона обвинувачення володіє ширшими можливості щодо забезпечення реалізації власних завдань відповідно до вимог КПК України [1].

Адже відповідно до ч.2 ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом [1].

Водночас відповідно до ч.3 ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [1].

Одним із способів збирання доказів, наданих стороні обвинувачення, є проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених главою 21 КПК України.

Першим проблемним положенням є ч.3 ст. 254 КПК України, яке встановлює, що виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них до прийняття рішення про їх розсекречування у порядку, визначеному законодавством, не допускається [1].

Відповідно до ч.4 ст. 290 КПК України надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів [1].

Водночас, згідно з ч.6 ст. 290 КПК України сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них [1].

Звертаємо увагу, що дані положення ст.ст. 254 та 290 КПК України входять в пряме протиріччя та суперечать закріпленому принципу рівності сторін кримінального провадження.

Другим проблемним аспектом є ч.1 ст. 256 КПК України згідно з яким прокурор наділений повноваженням прийняти рішення про знищення відомостей, речей та документів, які отримані в результаті проведення негласних слідчих розшукових дій та не є необхідними для проведення подальшого досудового розслідування [1].

Водночас, законодавством не передбачено механізму контролю за виконанням даного повноваження прокурором та не виключено можливість зловживання своїм правом.

Разом з тим, звертаємо увагу на п. 5.1. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5, в якому закріплено наступне:

«Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню» [4].

Враховуючи обмеження сторони захисту у повному доступі до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій, відсутні підстави стверджувати, що між сторонами кримінального провадження існує рівність для забезпечення виконання власних повноваження, закріплених законодавством.

Відтак, сторона захисту позбавлена можливості провести оцінку законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо підозрюваного/обвинуваченого. Негласні слідчі (розшукові) дії передбачають втручання в особисте життя людини, обмеження її прав, передбачених Конституцією України, а відтак сторона захисту повинна мати право здійснити аналіз законності проведення усіх вимог і процедур, передбачених чинним законодавством.

Адже кримінальна процедура є однією з гарантій дотримання прав підозрюваного/обвинуваченого, відтак кожне її порушення є водночас порушенням прав та свобод людини, передбачених як і національним, так і міжнародним законодавством.

Проблематика нерівності сторони обвинувачення та сторони захисту не обмежується інститутом негласних слідчих (розшукових) дій в процесі доказування. Вона включає в себе й обмеження сторони захисту не лише в інших інститутах кримінального процесуального права, а й в особистому упередженому ставленні суддів до захисників.

Надзвичайно важливою проблемою є порушення суддів, які виявляються у нехтуванні правами обвинуваченого, тиску на адвокатів, незабезпеченні загальних засад кримінального судочинства, зведенні ролі адвоката у кримінальному процесі до його формальної участі, незабезпеченні вимог ст. ст. 75, 76 КПК України, постановленні ухвал незаконним складом суду, що є безперечно істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону тощо.

Мусимо констатувати, непоодинокими випадками є те, що роль адвоката в кримінальному судочинстві зводиться суто до формалізу, в той час коли суд виступає «адвокатом» прокурора.

Таким чином, в контексті даної проблематики важливо зазначити, що суд, сторона обвинувачення та сторона захисту повинні бути об'єднані в своїх зусиллях задля забезпечення надважливих завдань кримінального провадження, якими є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий

до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text;

3. Рішення Європейського суду з прав людини «Леас проти Естонії» (№ 59577/08) від 06.06.2012 р., URL:<https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itimid%22:%5B%22001-109343%22%5D%7D>;

4. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Цибульський П.,
*студент 1 курсу денної форми
здобуття освіти доугорого
(магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право»
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

МІЖНАРОДНІ І НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЕТИКИ АДВОКАТА

Від початку незалежності Української держави адвокатура (як важливий інститут правової держави) перебуває у перманентному стані

реформ, у постійному діалозі з безпосередніми її учасниками, спрямованому на належне забезпечення права людини і громадянина на захист, на юридичну (професійно правничу) допомогу, що є ключовим (фундаментальним) принципом права на справедливий суд. Поряд із тим, враховуючи актуальні питання (аспекти) адвокатури України в контексті євроінтеграційних прагнень [1], за результатами виконаних досліджень [2] можна стверджувати, що адвокатура України поступово реформується у відповідність до європейських стандартів.

На особливу увагу заслуговує Кодекс поведінки європейських адвокатів [3], в якому закріплено основні, важливі європейські стандарти професійної діяльності (професійних функцій) адвокатів. Варто зазначити, що у Кодексі [3] чітко визначено норми надання різних видів правничої (правової) допомоги адвокатом, включаючи юридичну допомогу у вигляді певних порад або консультацій, що ґрунтуються, зокрема, на дотриманні: 1) принципів здійснення адвокатської діяльності – незалежності, довіри, поваги і особистої порядності та конфіденційності і адвокатської таємниці; 2) системи правил поведінки адвокатів у суді і етики взаємовідносин між адвокатом, судом та клієнтом. До важливих міжнародних документів організації та діяльності адвокатури належать також документ «Загальні принципи для спільноти юристів», який прийнято 20.09.2006 Міжнародною асоціацією юристів (ІВА) у м. Чикаго (США). У преамбулі цього документа відзначено, що юристи в усьому світі, які спеціалізуються по праву, є фахівцями (професіоналами), ставлять інтереси свого клієнта (клієнтів) вище своїх власних інтересів і намагаються законними способами домогтися поваги до верховенства права. Поряд із тим, відповідно до міжнародного документа «Основні положення про роль адвокатів» [3], прийнятого у серпні 1990 р. VIII (Восьмим) Конгресом Організації Об'єднаних Націй (ООН) із запобігання злочинам, адвокати, як важливі учасники в системі здійснення правосуддя, мають постійно дбати про честь, гідність та ділову репутацію своєї юридичної професії [3]. Окремі важливі принципи професійної діяльності адвокатів, які заслуговують на увагу та підтримку, закріплено також і в міжнародних документах – «Основні принципи, що стосуються ролі юристів» від 07.09.1990 та «Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства» від 01.10.1988 [4]. Так, у п. 1.1 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [4] зазначено, що адвокату у будь-якому правовому суспільстві відведена особлива роль і його призначення (діяльність)

не обмежено сумлінним професійним виконанням свого обов'язку відповідно до закону (або в рамках закону) і за допомогою закону. Адвокат має [4]: 1) діяти (професійно) в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих (клієнтів), чії права і свободи йому довірено захищати; 2) від імені клієнтів виступати в суді, а також надавати їм (клієнтам) юридичну (правничу, правову) допомогу у вигляді порад і/або консультацій. Водночас Кодексом [4] врегульовано низку питань щодо принципів адвокатської діяльності – професійної діяльності адвоката, що стосуються незалежності, довіри і особистої порядності та конфіденційності, включаючи його взаємини з клієнтом, з урахуванням неприпустимих дій і відповідальності адвоката, його особистої реклами адвоката тощо.

Враховуючи специфіку (особливості) надання адвокатами юридичної (правової, правничої) допомоги у захисті цивільних прав та інтересів, охоронюваних законом, а також напрацьовані і втілені здобутки наукової думки та практичного досвіду, зокрема міжнародного (європейського), закріпленого у міжнародних нормативноправових документах, зокрема [4], видається доцільним використання позитивного зарубіжного досвіду у реформуванні, побудові у найближчому часі сильної та високопрофесійної адвокатури України, особливо у створенні дієвого (практичного) організаційно-правового механізму захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Адвокатська етика – це приписувана корпоративними правилами належна поведінка адвоката у тих випадках, коли правові норми не встановлюють для нього конкретних правил поведінки. Адвокатська етика є складовою частиною юридичної етики. Для розвитку юридичної етики необхідними є офіційні вітчизняні та міжнародні джерела. До найважливіших міжнародних документів, присвячених етичним аспектам правової сфери, зокрема адвокатської етики, належать: Загальна декларація прав людини; Деонтологічний кодекс; Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства; Основні принципи, що стосуються ролі юристів; Основні положення про роль адвокатів тощо [5]. До вітчизняних джерел юридичної етики належать: Конституція України; Закон України Про Конституційний суд України; Закон України Про уповноваженого ВР України з прав людини; Закон України Про судоустрій та статус суддів; Закон України Про адвокатуру та адвокатську діяльність; Закон України Про нотаріат; Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні та інші [5].

Адвокати кожної країни повинні дотримуватись високих етичних стандартів поведінки, працювати, намагаючись задовольнити інтереси кожного клієнта, а також інтереси суспільства в цілому, дотримуватись при цьому принципів верховенства права та законності.

Надання професійної правової допомоги і забезпечення права на захист від обвинувачення є основною метою розвитку та функціонування адвокатської етики. Кожна держава по-різному тлумачить поняття адвокатської етики та застосовує різні за своєю природою правила поведінки адвокатів. У романо-германських системах права це, зазвичай, правила адвокатської етики. У Франції, так звані, Французькі національні внутрішні правила професії адвоката, у Німеччині правила адвокатської поведінки трактуються окремим законодавчим актом: Федеральним порядком адвокатури. У країнах англосаксонської правової сім'ї діють модельні правила адвокатської поведінки. Наприклад, у США діють «Модельні правила професійної поведінки», затверджені Американською асоціацією адвокатів, у Великобританії – «Книга стандартів для баристів» [6].

На національному рівні засади і вимоги до етичної поведінки адвокатів регламентовані Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який передбачає дотримання правил адвокатської етики як одного з основних професійних обов'язків адвоката, які він бере на себе, складаючи Присягу адвоката України. [7]

У Правилах адвокатської етики, затверджених Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року зазначено, що необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури та виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві є дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил. Дотримання таких вимог розглядається світовою адвокатською спільнотою як запорука функціонування адвокатури. Правила закріплюють наступні принципи адвокатської етики в Україні: незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; дотримання законності; домінантність інтересів клієнта; неприпустимість конфлікту інтересів; конфіденційність; компетентність та добросовісність; повага до адвокатської професії; вимоги до рекламування адвокатської діяльності [8].

Правилами визначено 4 категорії (групи) обов'язків, що покладаються на адвоката при здійсненні ним професійної діяльності: перед клієнтами; перед судом та іншими державними органами; перед колегами-адвокатами та адвокатурою в цілому; перед суспільством [8]. Цікавим є те, що практично такі ж категорії обов'язків адвокатів закріплені

і Правилами адвокатської професії у Франції, а саме: загальні обов'язки адвокатів; обов'язки адвокатів перед клієнтами; обов'язки перед колегами-адвокатами; обов'язки адвокатів перед суддями. За такою ж структурою визначені обов'язки адвокатів у більшості міжна-родних та національних документів, що регламентують адвокатську діяльність. Зокрема, одним із основних принципів адвокатської етики є принцип незалежності, тобто свобода від будь-якого зовнішнього впливу, втручання в діяльність адвоката, чи тиску з боку держави [8]. Ще одним з найбільш важливих та загальних для кожної держави етичних принципів адвоката є принцип справедливості і чесності. Цей принцип означає, що обов'язком адвоката є дотримання чесності з клієнтом, відвертості з судом, особистої гідності, ввічливості й поваги до колег [9]. Статтею 44 Правил адвокатської етики України визначено дотримання адвокатом принципу чесності та порядності під час здійснення професійної діяльності в суді, тобто адвокат повинен поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону, і не порушувати їх [8]. Повний та відвертий взаємозв'язок адвоката з клієнтом передбачений принципом конфіденційності. Цей принцип базується на досягненні довіри у правовідносинах між адвокатом і клієнтом, що в свою чергу допомагає адвокату надавати ефективну правову допомогу завдяки отриманню всієї необхідної інформації. В європейських країнах, які належать до романо-германської правової системи, обов'язок адвоката щодо конфіденційності називається «професійною таємницею чи секретністю» [9].

Єдиним корпоративним актом в Україні, який містить етичні норми діяльності адвокатів, є «Правила адвокатської етики», що є обов'язковою системою орієнтирів у практичній діяльності адвокатів. Відповідно до статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний, зокрема дотримуватися правил адвокатської етики.

Порівнюючи стандарти етики адвокатської діяльності зарубіжних країн та України, можна виділити спільні притаманні риси щодо діяльності адвокатів, а саме: структурованість, додержання норм і правил адвокатської етики; збереження адвокатської таємниці; гідність поведінки адвокатів; закріплення у законодавстві більшої кількості обов'язків адвоката, ніж прав тощо. Правила адвокатської етики, незалежно від того, в якій саме країні та яким способом вони тлумачаться, об'єднують адвокатську спільноту, роблять відмінними від інших професій, уповноваженими захищати права та інтереси окремих суб'єктів, закріплюють основні принципи, що регулюють професійну діяльність адвоката в усьому світі.

Використана література:

1. Святоцька В. О. Адвокатура України у світлі євроінтеграційних прагнень. Право України. 2015. № 10. С. 105–112.
2. Святоцька В. О. Наближення стандартів організації та діяльності адвокатури України до загальноєвропейських. Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (м. Харків, 30.10.2015 р.). Харків: Право, 2015. С. 96–97.
3. Charter of core principles of the European Legal profession and Code of Conduct for European Lawyers [Кодекс поведінки європейських адвокатів]: was adopted on 28 October 1988 and was amended for the last time in May 2006.
4. Резолюція 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації : Міжнародний документ від 02.03.1978.
5. Ухач В. З. Юридична деонтологія і професійна етика: навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. С. 336.
6. Гвозд'їй В. А. До питання світової практики тлумачення основних принципів адвокатської етики. Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Одеса, 2019. С. 30–33.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність.
8. Правила адвокатської етики.
9. Гвозд'їй В. А. До питання світової практики тлумачення основних принципів адвокатської етики. Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Одеса, 2019. С. 30–33

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Кухнюк Д. В.

Чорній О.,
студентка 3 курсу
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ АСИСТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

В сучасному світі, де технології активно впливають на різні аспекти життя, важливо звернутися до їхнього потенціалу для забезпечення доступу до правосуддя, особливо в умовах війни. Асистивні інструменти

можуть забезпечити безперервний доступ до суду, коли неможливо працювати у звичному режимі, з чим стикнулися українські суди під час повномасштабного вторгнення.

За таких обставин технології відкривають і нові можливості, які допоможуть судам зосередитися на головному – правосудді, та візьмуть на себе «технічну» частину роботи, а також дозволять своєчасно виявляти тенденції у практиці та реагувати на них. Ці можливості детально описала Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) у своєму Висновку №26 (2023) від 1 грудня 2023 року під назвою «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» [1].

«Технології не повинні втручатися у сферу справедливості. Технології не повинні знеохочувати або перешкоджати критичному мисленню суддів, оскільки це може призвести до стагнації правового розвитку та ерозії системи правового захисту. Тому технологічні інструменти повинні поважати процес ухвалення судових рішень і автономію суддів», зазначено у Висновку [2].

До ключових аспектів щодо використання асистивних технологій під час здійснення правосуддя, визначених у Висновку КРЕС №26, можна віднести такі:

- штучний інтелект (ШІ) має підтримувати, а не замінювати суддів;
- остаточна відповідальність за судові рішення залишається за людиною;
- на базовому рівні інструменти обробки даних сприяють швидкому та економічно ефективнішому правовому дослідженню та підготовці судовими органами рішень і наказів;
- використання асистивного штучного інтелекту для допомоги суддям в ухваленні рішень може підірвати здатність кожного судді досліджувати та ухвалювати рішення;
- використання прогностичного кодування може підірвати здатність судді визначати, що є, а що ні, релевантним доказом, і може негативно вплинути на його або її здатність оцінювати надійність доказів;
- інструменти обробки даних, такі як чат-боти, можуть давати неправдиві результати, наприклад, вони можуть створювати фіктивне прецедентне право, що може призвести до судової помилки;
- використання ШІ також може підірвати (послабити) контроль судової системи за розподілом справ;
- технологію можна використовувати лише для підтримки та допомоги судам і суддям у належному управлінні і визначенні проваджень [2].

Незважаючи на всі перераховані вище побоювання, використання ШІ в судах має значний потенціал, аби покращити ефективність, швидкість та доступність правосуддя.

Використання асистивних технологій у сфері судочинства дозволить:

- автоматизувати повсякденні завдання, вивільнивши робочий час суддів та співробітників, аби вони зосередилися на складніших аспектах їхньої роботи;

- прискорити різні процедури, включно з обробкою справ та ухваленням вердиктів;

- покращити процес ухвалення рішень, давши суддям доступ до ширшого спектру інформації та аналітичних даних;

- зробити юридичні послуги доступнішими для людей, які не в змозі найняти адвоката чи мають обмежений доступ до судової системи [3].

Хоча, судова система України стоїть на початковому етапі впровадження ШІ, але вже зараз такі системи застосовують для:

- автоматичного розподілу судових справ між суддями – це знижує ризик упередженості та гарантує рівні права при розподілі справ;

- автоматичного аналізу судових документів, який допомагає ефективно виявляти в них ключову інформацію – це сприяє суддям та їхнім помічникам в ухваленні виважених рішень;

- прогнозування результатів справ, яке дає оцінку ймовірності успіху в судовому процесі, дозволяючи сторонам краще оцінювати свої шанси перед подачею позову (а суддям це допомагає аналізувати потенційні ризики) [3].

Аби система ШІ могла належним чином функціонувати і аналізувати судові документи, їй необхідно, щоб ці документи були в електронному форматі. Лише так ШІ зможе зчитати, проаналізувати та оптимізувати необхідну інформацію.

Тому важлива передумова впровадження штучного інтелекту в українському судочинстві – належне функціонування єдиної судової інформаційної телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС). Вона передбачає оцифрування юридичних процесів та впровадження електронного документообігу. Зараз діє частина ЄСІТС: Електронний суд, Електронний кабінет та система відеоконференцз'язку. Проте розвиток ЄСІТС досі перебуває на початкових етапах [3].

Використання цієї системи допоможе об'єднати велику кількість інформації, що дасть можливість використовувати її в поєднанні зі штучним інтелектом. Це, зокрема, покращить аналіз великих масивів даних, судової практики та сервіси для тих, хто користується судовими послугами.

гами. Наприклад, аналіз правопорушень або відсоткового співвідношення різних категорій справ. Отже, впровадження ШІ може значно спростити роботу суддів, дозволяючи їм краще орієнтуватися в масивах даних.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що асистивні технології мають великий потенціал для покращення доступу до правосуддя в Україні, особливо в умовах війни. ШІ доцільно розглядати в якості помічника, який спрощує та виконує частину завдань, а такою сприяє ефективному функціонуванню судової системи.

Використана література:

1. Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх, – Висновок КРЄС. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/289290-iskusstvennyy-intellekt-i-tekhnologii-mogut-pomoch-v-rabote-sudyam-no-ne-zamenit-ikh-zaklyuchenie-kses> (дата звернення: 07.04.2024).

2. Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських суддів «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві». 01.12.2023 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynyy_pereklad.pdf (дата звернення: 07.04.2024).

3. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 08.04.2024).

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Хотинська-Нор О. З.

Швиденко А.,
*студентка 14 групи 4 курсу
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

РЕФОРМА СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СУДУ

Поряд з відшкодуванням збитків, завданих росією, та покаранням воєнних злочинців, залучення інвестицій стає для України ключовим

завданням у справі повоєнної відбудови та євроінтеграції. Ефективний захист інвестицій, який зокрема здійснюється через доступні та дієві механізми судового захисту, є одним із ключових факторів, що сприяють економічному зростанню та розвитку будь-якої країни, так як він може покращити інвестиційний клімат, що сприятиме залученню більшої кількості доходів у бюджет держави. Тому питання створення окремого спеціалізованого інвестиційного суду наразі є актуальним.

На сьогодні існують два основних способи вирішення інвестиційних спорів за участю іноземних інвесторів в Україні: арбітраж та державні судові установи (зокрема адміністративні та господарські суди України). Серед арбітражних установ можна виділити: Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів, Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торгової палати в Парижі, Міжнародний комерційний арбітраж та Морська арбітражна комісія, які діють при Торгово-промисловій палаті України.

Представники Верховного Суду під час онлайн-зустрічі з представниками програми USAID «Справедливість для всіх» (Програма) зазначили, що серед можливих варіантів покращення захисту інвестицій можна виділити: створення спеціалізованого суду з розгляду інвестиційних спорів; запровадження спеціалізації щодо розгляду інвестиційних спорів у господарських судах; посилення арбітражного врегулювання інвестиційних спорів; створення на базі Вищого суду з питань інтелектуальної власності спеціальної палати для розгляду інвестиційних спорів [1].

Варто також зазначити, що 30 червня 2023 року Указом Президента України було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя». В останньому пункті даного рішення РНБОУ йдеться про необхідність «розглянути і вирішити питання стосовно утворення в Україні суду із компетенцією щодо захисту прав інвесторів та інвестицій» [2].

Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що в Україні можуть діяти вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ. Вищими спеціалізованими судами є Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд [3].

Законом України «Про режим іноземного інвестування» закріплено державні гарантії захисту іноземних інвестицій, а також те, що спори між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулю-

вання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України. Усі інші спори підлягають розгляду в судах України або за домовленістю сторін – у третейських судах, у тому числі за кордоном [4]. Таким чином, інвестори можуть звертатися до українських судів з позовом як до держави, в особі суб'єктів владних повноважень, так і до осіб приватного права.

На жаль, наразі спостерігається низький рівень довіри інвесторів до українських судів. Показник Індексу інвестиційної привабливості України знизився у 2023 році – до 2,44 балів з 5-ти можливих (2,48 балів у другій половині 2022 року), це показало дослідження, проведене Європейською Бізнес Асоціацією. Серед основних факторів негативного впливу на інвестиційний клімат було визначено повномасштабну військову агресію росії проти України, корупцію та слабку судову систему [5].

Питання стосовно утворення нового судового органу, який би забезпечував захист інвестицій, піднімається вже не один рік. Створення такого спеціалізованого суду, який би ефективно і в розумні строки забезпечував захист прав іноземних інвесторів в Україні, сприяло б підвищенню довіри до України, як до країни-отримувача іноземних інвестицій. Проте в сучасних реаліях питання доцільності створення такого органу є дискусійним.

Серед можливих переваг утворення спеціалізованого інвестиційного суду можемо виділити те, що: 1) створення окремого суду для розгляду інвестиційних спорів може підвищити довіру іноземних інвесторів до української судової системи; 2) судді спеціалізованого інвестиційного суду матимуть спеціалізовані знання та досвід в галузі інвестиційного права, що сприятиме ухваленню більш якісних судових рішень; 3) створення окремого суду може призвести до більш швидкого та ефективного розгляду інвестиційних спорів.

Серед проблем, які можуть виникнути у зв'язку зі створенням нового суду, можемо виділити: 1) збільшення навантаження на Державний бюджет України, так як утворення спеціалізованого суду потребує значних фінансових ресурсів, зокрема на приміщення, матеріально-технічну базу, заробітну плату працівникам суду, суддівську винагороду тощо, що в умовах обмежених бюджетних асигнувань для судової системи буде серйозним викликом; 2) внесення великої кількості змін до норм, якими визначається юрисдикція судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, а також інших кодексів і загальних та спеціальних законів України,

у зв'язку з чим, є можливість виникнення проблем щодо розмежування судових юрисдикцій; 3) питання формування нового суддівського корпусу, так як наразі за час, коли не працювала ВККС, у судах утворилася нестача суддів, тому одне із першочергових завдань Комісії – відновлення роботи багатьох судів першої та апеляційної інстанцій. При утворенні нового суду постане необхідність також у розробці критеріїв доброчесності та нових професійних кваліфікаційних вимог для кандидатів на посаду судді, створенні механізму для перевірки кандидатів на посаду судді, що призведе до тривалого процесу добору суддів. Прикладом даної проблеми є Вищий суд з питань інтелектуальної власності, створений Указом Президента України від 29 вересня 2017 року, який досі не запрацював. Голова Касаційного господарського суду Лариса Рогач також зазначала, що наразі існує необхідність удосконалення законодавства, яке стосується діяльності суб'єктів з іноземним елементом, перш ніж в принципі розглядати можливість створення спеціалізованого інвестиційного суду [1].

Замість створення нового інвестиційного суду, більш реалістичним та практичним рішенням у сучасних умовах є запровадження спеціалізації з розгляду інвестиційних спорів у вже діючих господарських судах. Більшість учасників інвестиційної діяльності – це юридичні особи, а інвестиційні спори найчастіше виникають з питань реалізації інвестиційних проєктів, інвестицій в будівництво, договорів франчайзингу та спорів між інвестором і державою. Тому ці питання належать до юрисдикції господарських судів. Розгляд інвестиційних спорів за правилами господарського судочинства також забезпечить єдність судової практики в господарських та інвестиційних правовідносинах.

Висновки. Важливою складовою інвестиційної привабливості країни є гарантії захисту прав інвесторів, в тому числі в судовому порядку. Удосконалення механізму захисту інвестицій є важливим напрямком реформування, так як залучення інвестицій є ключовим фактором для розвитку економіки будь-якої країни, що буде особливо актуально під час післявоєнної відбудови. Наразі вирішення інвестиційних спорів відбувається через арбітраж або державні судові установи (зокрема адміністративні та господарські суди України). Питання створення спеціалізованого інвестиційного суду є досить дискусійним. З одного боку, це дозволило б сконцентрувати кваліфікованих суддів в одному місці та сприяло б більш швидкому та ефективному розгляду інвестиційних спорів. Проте утворення нового судового органу також може призвести до юрисдикційних спорів щодо того, який суд має розглядати ту чи іншу

справу, а також потребуватиме залучення значних фінансових ресурсів із і без того дефіцитного Державного бюджету. Вважаємо, що спеціалізація в рамках господарських судів допоможе уникнути таких проблем.

Використана література:

5. Швидкий розгляд комерційних спорів є запорукою розвитку бізнесу і сталості економіки країни. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1397345/> (дата звернення: 13.04.2024).

6. Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 23.06.2023 р. : станом на 4 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-23#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII : станом на 26 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

8. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. №93/96-ВР : станом на 17 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

9. Кількість СЕО, які вважають вигідними інвестиції в Україну зростає майже вдвічі з 2022 року – European Business Association. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/kilkist-seo-yaki-vvazhayut-vygidnyumu-investytsiyi-v-ukrayinu-zroslo-majzhe-vdvichi-z-2022-roku/> (дата звернення: 13.04.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

Шестіріков Н.,
*студент 3 курсу 4 групи Факультету
адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ НА СУДОВУ ГІЛКУ ВЛАДИ

Згідно з Конституцією України судова гілка влади є незалежною, тобто такою на яку не може бути здійснено будь-який вплив третіх осіб

[1]. Незважаючи на це, представники політичної влади регулярно намагаються встановити контроль над судами.

З історично-правового аналізу законодавства України слідує, що наймасштабнішими спробами можна вважати судові реформи 2010 та 2016 років. Так, у 2010 році були створені Вищі спеціалізовані суди України, що здійснювали правосуддя як суди касаційної інстанції. При цьому, Верховний Суд України (далі – ВСУ) залишався існувати як найвищий орган судової влади в Україні. Таким чином, законодавцем було порушено принцип правової визначеності, порушення якого полягало в тому, що сам по собі суд касаційної інстанції і є судом найвищої інстанції. Okремо необхідно звернути увагу на порядок здійснення судами правосуддя. Так, у всіх редакціях процесуальних кодексів, що діяли в період чинності нового закону була стаття щодо допуску Вищим спеціалізованим судом України справ до провадження. Суть цієї статті полягала в тому, що Вищий спеціалізований суд де-факто міг на власний розсуд та без чітких критеріїв дозволяти ВСУ розглядати справу, що вже попередньо сам розглянув. Такий порядок є дещо алогічним, бо порушує правила ієрархічності та зумовлює повторний касаційний розгляд справи. В результаті політична сила, створивши четверту інстанцію, централізувала владу у своїх руках та отримала лояльних для себе суддів, що набиралися за процедурою, що була написана авторами нового закону. Як наслідок, новостворена система дозволила появу кримінального переслідування опонентів режиму – Ю. Тимошенко, Ю. Луценка, А. Авакова, В. Іващенко тощо [2].

У 2016 році було утворено Верховний Суд замість старого Верховного Суду України. При цьому, положення нового закону не передбачали переведення суддів у новий касаційний суд. Постановою ВСУ № 19 від 03.10.2016 вирішено звернутися до Конституційного Суду України (далі – КСУ) з конституційним поданням щодо конституційності положень нового закону. 18.02.2020 КСУ ухвалив рішення, яким визнав положення про ліквідацію Верховного Суду України такими, що не відповідають Конституції України, водночас визнавши положення щодо створення Верховного Суду конституційними [3].

Okрім цього, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 9439, яким пропонується надати Президенту не призначати особу на посаду судді у разі отримання від СБУ або НАБУ інформації, яка свідчить про вчинення такою особою дій, які можуть загрожувати національній безпеці України чи завдати шкоди національним інтересам

[4]. Таке положення містить правову невизначеність та дискреційні повноваження щодо кваліфікації дій особи, як таких, що можуть завдати шкоди національним інтересам. Запропоноване виглядає недоцільним, оскільки СБУ вже бере участь у спеціальній перевірці кандидатів на одному із етапів процедури добору на посаду судді.

Під політичним впливом перебувають також судді й в інших країн. Згідно з «Martin – Quinn scores», шість з дев'яти суддів Верховного Суду є ідеологічними республіканцями, що підтверджується результатами моніторингу рішень. В Угорщині в результаті судової реформи 2010-х років кількість повноважень суддівського самоврядування кратно зменшилося [5]. У Польщі з 2015 року Сеймом прийнято ряд змін, які передбачали збільшення повноважень міністра юстиції шляхом поєднання в одній посаді функцій міністра та прокурора, розширення можливості використання дисциплінарних стягнень у вигляді звільнення для політичного контролю на судьями. Конгрес Мексики прийняв рішення щодо збільшення терміну повноважень Голови Верховного суду та зменшення обсягу фінансування судової влади [6].

На нашу думку, можливим рішенням подібних проблем є конституційна реформа, яка передбачала б або більш детальне регулювання процедур, що забезпечують незалежність суду або введення поняття, що буде тотожне *ley orgánica/loi organique*, суть якого буде полягати у встановленні спеціального типу закону, який реалізовує положення Конституції. Такі закони зможуть бути змінені лише за більш складною процедурою, що забезпечить паритетність та стабільність судової системи країни.

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Центр Разумкова: Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи, Київ, 2013 р. URL: https://razumkov.org.ua/upload/Sudova_reforma_2013.pdf

3. Лісніченко В. О., Живова Ю. В. Судова реформа 2016: точка відліку кардинальних змін. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11/2021, С. 766–768

4. Проект Закону про внесення змін до Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо особливостей призначення на посаду судді в умовах воєнного стану URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42176>

5. Oriana González & Danielle Alberti, The Political Leanings of the Supreme Court Justices, Axios (June 24, 2022) URL: <https://www.axios.com/2019/06/01/supreme-court-justices-ideology>

6. Д. Міятович Незалежність суддів та судової влади під загрозою. Council of Europe. Комісар з прав людини. 03.09.2016. URL: <https://www.coe.int/ru/web/commissioner/-/the-independence-of-judges-and-the-judiciary-under-threat>

Науковий керівник: д.ю.н., професорка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного університету імені Ярослава Мудрого – Москвич Л. М.

Шумило Ю. Р.,
*студентка 14 групи 4 курсу
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

СІМЕЙНІ СУДИ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СУДДІВ ІЗ РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Одним з важливих питань, що сьогодні активно обговорюється правничою спільнотою, є вирішення сімейних спорів, які ускладнились з початком воєнного стану, внаслідок чого судам довелося розгорнути нову сторінку у подоланні викликів сьогодення. Релевантним прикладом для вищезазначеного є практика КЦС ВС з питань розгляду сімейних спорів в умовах воєнного стану, підготовлена суддею КЦС ВС Іриною Воробйовою [1]. Зокрема, пропонуємо звернути увагу на найбільш актуальні та проблематичні аспекти, викладені у:

- Постанові ВС від 26 квітня 2022 року у справі № 520/8264/19 щодо позбавлення особи батьківських прав щодо дитини [2];
- Постанові ВС від 20 липня 2022 року у справі № 757/32690/20-ц щодо забезпечення повернення дитини до країни проживання [3];
- Постанові Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 607/16806/19 щодо повернення дитини до Європи, визначення місця проживання дитини після переміщення на територію України [4];

•Постанові Верховного Суду від 31 травня 2023 року у справі №757/9574/20-ц щодо контакту одного батьків з дитиною при проживанні на території різних держав [5].

Більше того, у 2023 році Європейський суд з прав людини ухвалив 13 рішень у справах проти України, де зафіксовано порушення зобов'язань за статтею 8 Конвенції. Серед них 8 рішень підпадають під сферу «сімейне життя», з них 7 стосуються спілкування та зв'язків між батьком, матір'ю та дитиною. Зокрема, Суд звертає увагу на: 1) справедливий баланс між інтересами дитини та інтересами батьків; 2) оперативність розгляду сімейних спорів; 3) належний спосіб виконання судових рішень, що забезпечується розвинутим механізмом; 4) існування належної нормативно-правової бази [6].

Таким чином, легко прослідковується рівень актуальності вирішення труднощів, які виникають із сімейних правовідносин в Україні. Окрім цього, важливим є те, що велика частина справ, які виникають, стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, що, в свою чергу, потребує особливого підходу щодо порядку розгляду та вирішення суперечок для забезпечення, зокрема, принципу найкращих інтересів дитини. Виходячи з цього, створення сімейних судів або впровадження спеціалізації суддів з розгляду справ, які виникають із сімейних правовідносин, є тим рішенням, яке корелюється з потребами сьогодення.

У відповідь на це в рамках діяльності робочої групи «Захист прав дітей та повернення дітей, які тимчасово переміщені за кордон» Національної ради з відновлення України від наслідків війни, що функціонує відповідно до Указу Президента України від 21 квітня 2022 року №266/2022 було запропоновано створення сімейних (дитячих) судів, що будуть спеціалізуватися на розгляді сімейних справ та справ, що стосуються дитини [7]. Крім того, схожий підхід можна побачити у рекомендаціях Комітету ООН з прав дитини, які спрямовані на те, що державам-учасницям Конвенції ООН про права дитини потрібно заснувати суди у справах дітей або у вигляді окремих структур, або у межах існуючих судів [с.179, 8].

При розгляді запровадження таких механізмів доцільно врахувати позицію Пархоменко П. І. щодо двох моделей функціонування таких судів в залежності від країни та специфіки системи судоустрою: 1) функціонування окремої ланки спеціалізованого сімейного суду в рамках системи судоустрою; 2) закріплення спеціалізації суддів на розгляді відповідної категорії сімейних спорів на рівні діяльності загальних судів

[с.179, 8]. Відповідно, важливим фактором для заснування тієї чи іншої моделі таких судів є саме судоустрій держави. При впровадженні нових інструментів у судову систему є сенс звернутися до міжнародного досвіду існування сімейних судів. Наприклад, сімейний суд у Польщі закріплений як відокремлений підрозділ районного суду [с. 179, 9]. Аналізуючи досвід Ізраїлю, на початку 2011 року в країні діяло 14 судів у сімейних справах, встановлені Законом про суд у сімейних справах, які зосередили під одним дахом весь комплекс питань, пов'язаних із сімейними конфліктами. Такі суди розглядають суперечки і такі питання як аліменти, опікунство, усиновлення, спадщину, поділ майна тощо. Судді, що засідають в судах, володіють спеціальними знаннями в сімейному праві. При суді діє служба допомоги, в якій працюють психологи, соціальні працівники і психіатри [10]. Крім згаданих держав, Закон про сімейні суди існує також в Індії, він надає повноваження урядам штатів встановлювати сімейні суди у містах, населення яких перевищує один мільйон. Крім цього, Закон дозволяє проводити розгляд справи у закритому режимі та звертатися за допомогою до медичних експертів та інших спеціалістів [11].

При розгляді даного питання не менш важливо звернутися також до Висновку № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про спеціалізацію суддів, в якому зазначені певні нюанси, які варто врахувати при створенні спеціалізованих судів або палат, зокрема щодо критеріїв, які впливають на діяльність судді: чисельність штату суду, службові вимоги; той факт, що суддям дедалі складніше охопити всі правові сфери; фінансовий аспект спеціалізації. Окрім цього, Комітет акцентує увагу на принципі загальної підготовки суддів для забезпечення найбільш якісного навчання суддівського корпусу, що є виправданим з огляду на важливість високих морально-ділових та професійних якостей суддей в контексті розгляду сімейних конфліктів [12]. Виходячи з вищезгаданих факторів, важливо зазначити, що в системі судоустрою України логічно виглядало б закріплення саме спеціалізації суддів з розгляду спорів, пов'язаних із сімейними правовідносинами, оскільки створення окремої ланки спеціалізованого сімейного суду в структурі судоустрою України є надто обтяжливим, враховуючи кількість суддів та витрат на реалізацію такого.

В Україні спеціалізація суддів закріплена у ст. 18 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», однак чинне законодавство не містить спеціалізації суддів у сімейних спорах, незважаючи на те, що існує по-

треба у застосуванні особливого підходу до вирішення таких конфліктів [13]. Таким чином, актуальним є законопроект № 8416 від 03.02.2023, поданий народними депутатами, з приводу внесення змін до ст. 18 Закону щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів з розгляду сімейних спорів у місцевих загальних судах та апеляційних судах. Зокрема, пропонується доповнити ч. 3 ст. 18 Закону України «Про судoustрій та статусів суддів» такою нормою: «У місцевих загальних судах та апеляційних судах діють:

- спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх;
- спеціалізація суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей» [14].

Як висновок, судова практика сьогодення, ускладнена воєнним станом, свідчить про необхідність та актуальність закріплення і запровадження спеціалізації суддів з розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей. Необхідність обґрунтована насамперед тим, що більшість правових питань потребують спеціальних знань та досвіду для правильного вирішення спору та застосування норм права. Отже, запровадження такої спеціалізації повинно забезпечити ефективне врегулювання сімейних спорів, зокрема, пов'язаних із захистом прав та законних інтересів дітей.

Використана література:

1. Ірина Воробйова. Актуальна практика Верховного Суду з питань сімейних спорів в умовах воєнного стану. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Simeini_spori_voen_stan.pdf (дата звернення 12.04.2024);
2. Постанова ВС від 26 квітня 2022 року у справі № 520/8264/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104178273> (дата звернення 12.04.2024);
3. Постанова ВС від 20 липня 2022 року у справі № 757/32690/20-ц. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/105423266> (дата звернення 12.04.2024);
4. Постанова Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 607/16806/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111220890> (дата звернення 12.04.2024);

5. Постанова Верховного Суду від 31 травня 2023 року у справі №757/9574/20-ц. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111486911> (дата звернення 12.04.2024);

6. Дмитро Воюта. Право на повагу до приватного і сімейного життя у практиці ЄСПЛ: case study справ проти України за 2023 рік. URL:<https://cedem.org.ua/analytics/yespl-case-study-2023/> (дата звернення 12.04.2024);

7. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 року №266/2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення 12.04.2024);

8. Пархоменко П. І. Пошук шляхів створення сімейного суду в Україні. URL:<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/6459bcdcb04d-4b6d-9651-778c8e2ca876/content> (дата звернення 12.04.2024);

9. Пархоменко П. І. Пошук шляхів створення сімейного суду в Україні. URL:<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/6459bcdcb04d-4b6d-9651-778c8e2ca876/content> (дата звернення 12.04.2024);

10. Judiciary of Israel. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Israel (дата звернення 12.04.2024);

11. Family court. URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Family_court;

12. Висновок №15 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про спеціалізацію суддів від 6 листопада 2012 року. URL:<https://rm.coe.int/opinion-n-15-2012-on-the-specialisation-of-judges-/16806a1fc2> (дата звернення 12.04.2024);

13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року №1402-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 12.04.2024);

14. Проект Закону про внесення змін до статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, у місцевих загальних судах та апеляційних судах №8416 від 03.02.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41280> (дата звернення 12.04.2024);

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – Саленко О. В.

ЗМІСТ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бакаєнова Н. М. ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	3
Баулін Ю. В. ПРАВИЛА ОБРАННЯ СУДОМ ВИДУ ТА РОЗМІРУ ПОКАРАННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КК УКРАЇНИ.....	6
Бондар І. В., Малярчук Л. С. ЗОВОБ'ЯЗАТИ СПЛАТИТИ КОШТИ VS СТЯГНУТИ КОШТИ: ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ У КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ.....	10
Бондарєва М. В., Мельник І. С., Рабовська С. Я., ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	15
Бородіна І. В. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ІНСТИТУТУ ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНОЇ НА ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА» (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 11175 ВІД 12.04.2024).....	19
Бурлак М. В. ДОДАТКОВІ ВИМОГИ ДО СТАЖУ У ГАЛУЗІ ПРАВА ДЛЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІВ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ У КОНТЕКСТІ ДОСТУПУ ДО ПРОФЕСІЇ.....	25
Гацелюк В. О. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ.....	30
Городовенко В. В. ПРИНЦИП ЄДИНОГО СТАТУСУ СУДДІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	35
Дудченко О. Ю ЧИ ІСНУЄ МЕЖА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРОКУРАТУРИ.....	39

Іваницький С. О.	
СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЕКОНОМІЧНА ПРОКУРАТУРА: PRO ET CONTRA.....	42
Кіслицина І. О.	
САМОСТІЙНІСТЬ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ САП: НОВІ ПІДХОДИ.....	46
Ковальчук І. С.	
ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ДОБОРУ ДО ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ.....	49
Кравченко М. О.	
ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	51
Крижевська О. О.	
УЧАСТЬ АДВОКАТА В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ПРЕДСТАВНИКА: ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ.....	54
Кухнюк Д. В.	
ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ.....	58
Легких К. В.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ СУДДЯМИ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ЯК ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	61
Мельниченко В. С.	
ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	64
Москвич Л. М.	
ПРИПИНЕННЯ СТАТУСУ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ.....	66
Нестерчук Л. П.	
НАЛЕЖНЕ ФІНАНСУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЕФЕКТИВНА КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК ЗАПОРУКА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	70
Овсяннікова О. О.	
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОКУРОРІВ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	74

Первомайський О. О.	
СИСТЕМА ПРАВОСУДДЯ: СУЧАСНІ ТРУДНОЩІ РОЗУМІННЯ СТРУКТУРИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ЕЛЕМЕНТІВ	79
Плахотнік О. В.	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРОКУРАТУРИ.....	82
Подкопасєв С. В.	
СТАНОВЛЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	86
Потапенко А. В.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	93
Прилуцький С. В.	
ВПЛИВ РІШЕНЬ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУДОУСТРІЙ ТА СТАТУС СУДДІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС, АБО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНИ ДО ЧЛЕНСТВА В ЄС	97
Пушкар С. І	
РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ОРГАНІВ СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ	102
Пушкар П. В.	
ПРОТИДІЯ БЕЗКАРНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЧАСИ ВІЙНИ: НАУКОВА ДОКТРИНА, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА КЛЮЧОВА РІЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	108
Савчин М. В.	
ОСОБЛИВОСТІ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПІДЗВІТНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ.....	115
Саленко О. В	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У СПРАВАХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ.....	121
Свида О. Г.	
ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІВ».....	126

Свояк Д. В.

ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 190 КК УКРАЇНИ ЗА «ПОВТОРНУ»
БЕЗОПЛАТНУ ПЕРЕДАЧУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК
ТАКОГО Ж ВИДУ ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ 129

Сліпенюк В. В.

ВИКОРИСТАННЯ УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗЛОЖИВАННЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ 134

Слуцька Т. І.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПРОЩЕНОГО СУДОВОГО
ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОСТУПКІВ 137

Снідевич О. С.

ЩОДО ПРЕДМЕТА ТА МЕТОДУ СУДОВОГО ПРАВА 142

Стефанчук М. М.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ
ПРОКУРАТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ 147

Туманяни А. Р.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ
РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА, СЛІДЧОГО,
ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 151

Хотенець П. В.

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ
ЩОДО СМИСЛОВОГО НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ» 155

Хотинська-Нор О. З.

МОДЕЛІ ДОБОРУ НА ПОСАДИ В ОРГАНАХ
СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ 157

Храпенко О. О.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ
АДВОКАТІВ З ВРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ДОСВІДУ 161

АСПРАНТИ

Narahata A.

THE ROLE OF THE MEDIA IN SHAPING THE IMAGE
OF THE JUDICIARY 164

Басюк Ю. М.

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ АДВОКАТА-ЗАХИСНИКА
ІЗ ПРОКУРОРОМ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ 168

Білоус І. О.

ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ ДОБРОЧЕСНІСТЬ 172

Боровська А. О.

ФУНКЦІЇ ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ У СУДОВІЙ
СИСТЕМІ УКРАЇНИ..... 176

Говоров П. В

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ НОРМ
ПРАВА ЩОДО ПЕРЕДАЧІ МАЙНА В УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОМУ АГЕНТСТВУ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ
ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ
ЗЛОЧИНІВ 180

Гордієнко Ю. М.

РОЛЬ АДВОКАТА В ПРОЦЕДУРІ ВСТАНОВЛЕННЯ
НОТАРІУСОМ ДІЙНИХ НАМІРІВ СТОРІН ПРАВОЧИНУ 184

Дзядевич В. Р.

ВПЛИВ СУДДІВ У ВІДСТАВЦІ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ
ЧЕРЕЗ ПУБЛІЧНУ АКТИВНІСТЬ..... 188

Дрижакова Д. Ю.

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КДКА ЯК СПОСІБ
ТИСКУ НА АДВОКАТА 192

Жаботинський І. В.

АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ
У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 195

Калараш Р. А.

ПРОЗОРИСТЬ ЯК КЛЮЧОВА КОМПОНЕНТА
СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ ПОЛІТИКИ 199

Клименко Г. О.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ
НАМІР НАБУТИ ПРАВО НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ..... 203

Коцюбо І. В.	
СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ТЕРОРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИЗНАЧЕНІСТЬ САНКЦІЇ.....	206
Красножон О. М.	
ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДИТИНСТВА: ПОШУК КОНЦЕПТУ	211
Мозгальов В. Ю.	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПРЕДМЕТОМ ЯКИХ Є ТРАВМАТИЧНА ЗБРОЯ.....	216
Топчий Р. Д.	
ПОСАДА СУДДІ В ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ: СТАНОВИЩЕ ТА ПРАКТИКА	220
Черненко І. В.	
ПОВОРОТ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ЯК ФОРМА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВОГО РІШЕННЯ НЕМАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ	224
Чорний М. Г.	
ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ АКТИВІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ОРГАНАМИ ДБР	228
Щербатий Р. Р.	
УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ДОБОРІ СУДДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ.....	231
Юревич М. В.	
СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЕКОНОМІЧНА ПРОКУРАТУРА: ОРГАНІЗАЦІЙНІ СКЛАДНОЦІ	234
СТУДЕНТИ	
Andreiev T., Zozulia N.	
JUDICIAL REASONING OF UKRAINIAN COURTS IN CASES ON RESTRICTIONS OF FREEDOM OF MOVEMENT	237
Андрусів В. М.	
ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ.....	241

Багнета С. В.	
РОЛЬ ЖІНОК У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ	245
Браташ Л. Є.	
ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ.....	249
Безрук М.,	
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОКУРАТУРИ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА НОВІ ВИКЛИКИ	252
Бітова М. А.	
ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	256
Видавська В.,	
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУДОЧИНСТВІ	259
Волгіна В. І.	
ПРОБЛЕМАТИКА РОБОТИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	263
Волчан Я. О.	
ВПЛИВ ЗМІ НА РІВЕНЬ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	267
Воронін А. С.	
СУЧАСНІ ЗМІНИ ЗБИРАННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ СУДУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	270
Гапоненко Д. О.	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ	272
Гейда О.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ СУДОВОЇ РЕФОРМИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ	274
Давидзон Д. О.	
ПОЄДНАННЯ РОБОТИ АДВОКАТА ТА СЛУЖБИ В ЗСУ: ЗА І ПРОТИ	277

Данильченко В.	
ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСТАВ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІВ	281
Дербас А	
АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ВТОРИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ.....	284
Zagorets R. G.	
THE ORGANIZATION OF ACTIVITY OF COURTS UNDER MARTIAL LAW	287
Іванова В. О.	
МІЖНАРОДНИЙ РЕЄСТР ЗБИТКІВ ЯК ПЕРШИЙ КРОК ДО ПРАВОСУДДЯ У ВІДШКОДУВАННІ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	289
Ковальова А.	
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ СУДДІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	293
Кожухова О. О.	
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ ЯК СПОСІБ ЗАЛИШАТИСЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИМИ	296
Кособудська М. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	299
Кошелев К. Є.	
СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ ПРОКУРОРІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ: ВАДИ ПЕРВИННОГО РЕФОРМУВАННЯ.....	301
Курбай К. В.	
ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ.....	305
Лантух М. С.	
ПРИНЦИП УНІФІКАЦІЇ В СУДОВИХ ПРОЦЕДУРАХ	308
Литвин К. Д.	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ.....	312
Лунійчук Д. В	
НАРАДЧА КІМНАТА: РУДИМЕНТ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 6 ЄКПЛ.....	316

Мазурік А.	ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	321
Максимець М. Р.	СУЧАСНІ МЕТОДИ РЕКЛАМИ В АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ.....	324
Мартолог К. Р.	ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ ТА СУДОВИХ РІШЕННЯХ: ПОТЕНЦІАЛ І НЕДОЛІКИ.....	326
Маслякова А. В.	КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ДАНИХ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ДОТРИМАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ДЛЯ АДВОКАТІВ	330
Мекердічан Т. А.	ПРОБЛЕМА НЕВИКОНАННЯ АБО ЗАТРИМКИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ	333
Мисюра С. Р.	УНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЯК ЗАСАДА ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	336
Мяківська Я. Ю.	ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ УКРАЇНИ.....	339
Невечера С. А.	ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ОБШУКУ В АДВОКАТА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	341
Никитюк В. В.	ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ.....	346
Олєйніков І. В.	НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	350
Олійник М. І.	ПРОБЛЕМИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ.....	355
Олійник М. О.	ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО СУДОВИХ ВИТРАТ ПРИ НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ	359
Овчіннікова В. О.	ЩОДО МІСЦЯ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ.....	362

Павлюк С. О.	
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДОДЕРЖАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	363
Пеляк Т. І.	
ДИСКУСИЙНІ ПИТАННЯ ВІДБОРУ АДВОКАТІВ ДЛЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ.....	365
Покотілов П.	
ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ЗДІЙСНЕННІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	368
Пономаренко Д.	
ПОРУШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	373
Ражик М. М.,	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ	377
Сайберт Д.	
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	379
Собко Є. В	
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ	384
Старенька Ю.	
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКІВ У АДВОКАТА	388
Стратінський Д.,	
ВІДСУТНІСТЬ ОКРЕМИХ МЕХАНІЗМІВ ОСКАРЖЕННЯ ЗАОЧНОГО РІШЕННЯ	392
Стратінський І.	
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ.....	395
Тишківська А. Д.	
ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА	400
Ткаченко А. С.	
МЕДІАЦІЯ У АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	404

Федевич В.	
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ.....	406
Федурко Ю.	
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ ТА СТОРОНИ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	410
Цибульський П.	
МІЖНАРОДНІ І НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЕТИКИ АДВОКАТА.....	415
Чорній О.	
ВИКОРИСТАННЯ АСИСТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	420
Швиденко А.	
РЕФОРМА СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО СУДУ	423
Шестіріков Н.	
ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ НА СУДОВУ ГІЛКУ ВЛАДИ	427
Шумило Ю. Р.	
СІМЕЙНІ СУДИ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СУДДІВ ІЗ РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ	430

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

(26 квітня 2024 р.)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 17.06.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 25,9. Обл.-вид. арк. 24. Тираж 100 пр. Зам. № 123

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

Е-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

Е-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017

www.pravo-izdat.com.ua

ISBN 978-617-8411-92-3

